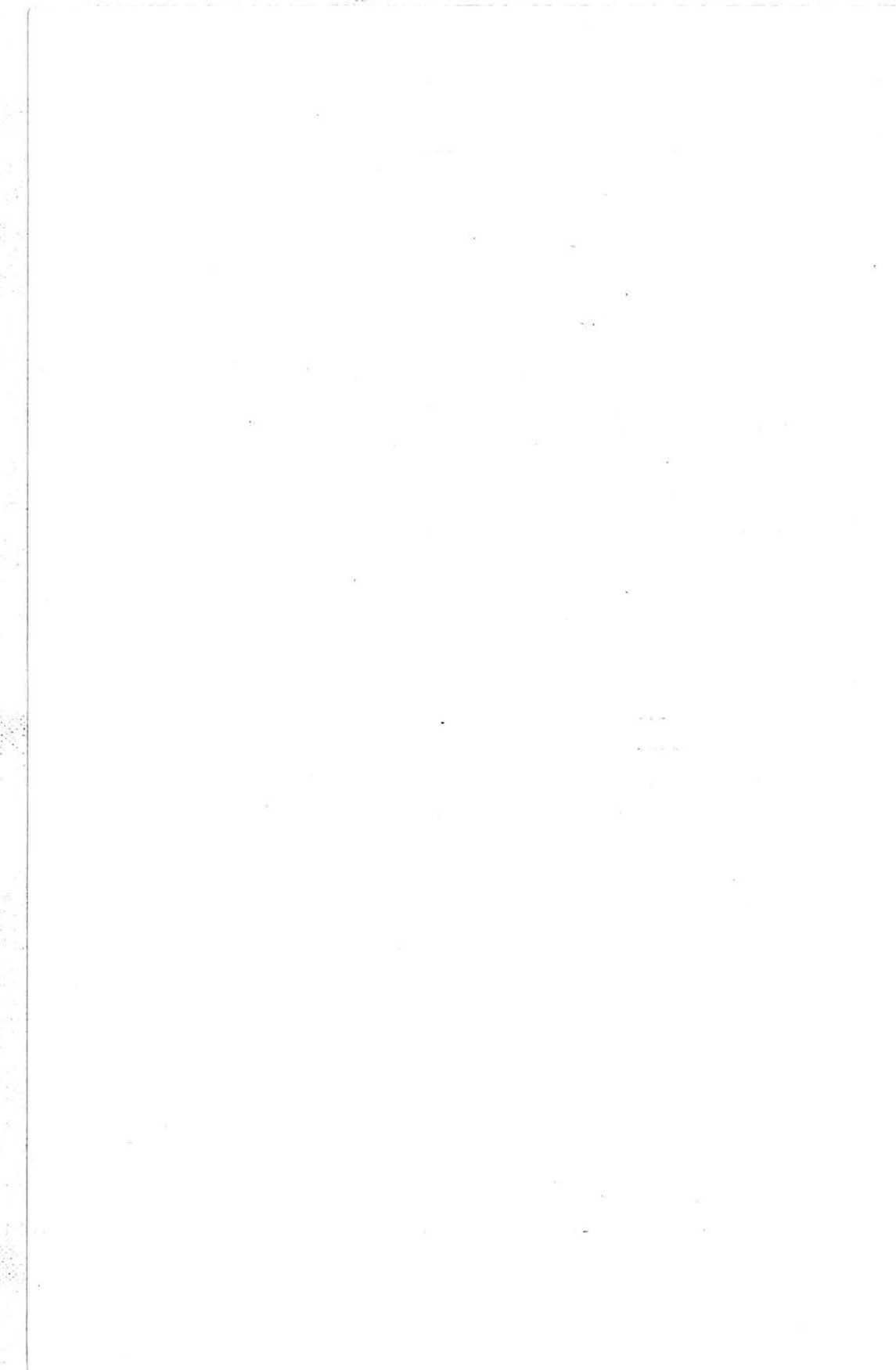

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Mimořádné číslo

VYDÁVÁ FEDERÁLNÍ MINISTERSTVO OBRANY

VOJENSKÝ TEORETICKÝ ČASOPIS ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

**Mimořádné číslo
1992**

PRVNÍ (TŘICÁTÝ TŘETÍ) ROČNÍK

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Československé armády.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

SLOVO VYDAVATELE

Vážený čtenáři,

"úvodní slovo" redakce Vojenských rozhledů v čísle 1/92 vyjádřilo základní zaměření a poslání časopisu přáním přispívat k prohlubování svobody v nejširším slova smyslu, vzdělání vojáků a armády a sepětí občanů s obranou.

Náčelník generálního štábu Čs. armády - NMO generálporučík Ing. Karel PEZL charakterizoval úlohu časopisu přáním, aby se stal "místem, kde se budou setkávat nejrůznější, zdůvodněné představy o způsobech řešení stěžejních problémů Čs. armády, třeba i místem konfrontace názorů v zájmu hledání, nacházení nových myšlenek i přístupů".

Období deseti měsíců je z mnoha hledisek souvisejících s existencí tak specificky zaměřeného periodika, jaké Vojenské rozhledy jsou, relativně krátká doba. Rád konstatuji, že časopis, podle ohlasu Vás čtenářů získal svoji tvář, že kolektivu lidí, kteří se zaslouhují o to, že časopis vychází, se podařilo naplnit obsah zaměření jednotlivých rubrik s poměrně dobrou úrovní jednotlivých příspěvků.

Odborný vydavatel, redakční rada a redakce časopisu jsou přesvědčeni o tom, že se shora uvedené přání generála Pezla daří plnit.

Na výjimečnost dění současné doby, kdy je nastolena otázka rozdělení federace na samostatné státy, přirozeně vyvolávající potřebu zabezpečení obrany v nástupnických státech vytvořením vlastních armád, chce časopis reagovat Vám předkládaným mimořádným číslem.

Prostřednictvím souboru článků objasňuje některé problémy a nabízí určité náměty pro řešení otázek výstavby armády na republikové úrovni, zejména pro počáteční období po rozdělení, kdy bude třeba okamžitých kvalifikovaných doporučení, která nesmějí zakládat tendence, jež by bylo v dalším období obtížné a nákladné napravovat.

Mimořádné číslo si svým obsahem nečiní nárok na postižení veškeré problematiky. Ta by mohla být prioritním předmětem publikační činnosti v roce 1993.

Jako odborný vydavatel časopisu chci vyjádřit přesvědčení, že časopisy tohoto druhu, byť modifikované pro potřeby armády ČR a armády SR do jiné podoby, budou v nových armádách zachovány.

Plukovník Ing. Laidslav Klíma, CSc.
náčelník správy rozvoje vědy a techniky

K ZÁKLADNÍM FUNKCÍM A CÍLŮM RESORTU OBRANY A PROJEKTOVÁNÍ JEHO SYSTÉMU ORGANIZACE A ŘÍZENÍ

Aktuální úkoly a problémy spjaté s rozdělením ČSFR a její armády mj. vyvolávají četné diskuse nejen o poslání a charakteru budoucích republikových armád, ale též o funkcích jejich vyšších stupňů a velení, zvláště resortů obrany republik. Není náhodou, že vedle racionálních hlasů zaznívají i méně kvalifikované, v mnohém poplatné již překonaným přístupům k projektování organizačních struktur a systémů řízení. A to jak z hlediska moderní teorie a praxe organizace a řízení, tak její tvůrčí aplikace do oblasti vojenství. Tak jsme opět mnohdy svědky naprosto nepřipustných úvah spjatých s mechanistickým pojetím organizace a řízení, které vyspělý svět opustil před dvěma až třemi desetiletími. Bohužel, některým "projektantům" se patrně nedostává příslušné kvalifikace.

* * *

Chceme se v tomto článku orientovat pouze na organizační projektování resortu obrany jako určitého komplexního systému ve vazbě na jeho vnitřní a vnější okolí. Systému, který se musí vyznačovat žádoucím cílovým chováním, a tomuto chování bude podřízena jeho organizační struktura. Projektování, které bude respektovat logickou sekvenci jednotlivých fází: **FUNKCE - CÍLE - STRUKTURA - SYSTÉM ŘÍZENÍ**. Nikoliv naopak.

Moderní teorie řízení vyústila do systémového a kontingenčního přístupu k organizačnímu projektování, který umožňuje kvalitativně nový pohled na uspořádání systému organizace jako cílově orientovaného systému. Kontingenční přístup současně přispívá k vymezení vzájemných vazeb mezi jednotlivými subsystémy organizace, jakož i mezi systémem a jeho okolím. Pro tento přístup jsou podstatné:

1. Funkce a cíle systému

- soustava funkcí a cílů 1. až n-tého řádu, které vycházejí z potřeb společnosti a samotné organizace.

2. Struktura systému

- odraz hierarchizované soustavy funkcí a cílů ve struktuře činností a vazeb, dělby funkčních kompetencí (povinností, pravomocí a odpovědností) a informačních toků.

3. Řízení systému

- okruhy strategicko-koncepčního, koordinačního a operačního řízení, integrující jednotlivé subsystémy mezi sebou a celý systém s jeho podstatným okolím. Subsystém řízení je

garantem cílového chování a cílevědomého uspořádání systému, řídí organizaci směrem k realizaci zvolených cílů. Řízení systému je vždy jednotou věcného a sociálního řízení.

Z uvedeného vyplývá zákonitý cyklus postupu: funkce a cíle primárně determinují strukturu a řízení systému. Teprve takto projektovaný systém organizace a řízení je východiskem pro výběr a jmenování vhodných subjektů pro jednotlivé pozice a role v organizaci.

FUNKCE RESORTU OBRANY

Základní funkcí ministerstva obrany je výkon státní správy v oblasti obrany státu. Předmětem jeho politickosprávního řízení je zabezpečení a rozvoj systému obrany státu v úzké vazbě na relevantní mimoresortní orgány státní správy a tvorba zásadních podkladů pro rozhodování vlády a parlamentu v oblasti obrany a bezpečnosti státu a jeho vojenské politiky.

Základní funkce resortu je primárně spjata s rozvojem strategicko-koncepční činnosti, tvorbou cílů, koncepcí a programů, opírající se o trvalou analyticko-prognostickou činnost, v oblasti obrany státu.

Základním cílem integrované a koordinované činnosti ministerstva obrany je zabezpečit žádoucí cílové chování systému obrany státu, zaručující jeho suverenitu a bezpečnost.

Tato základní funkce je zásadně oddělena od funkce spjaté s velením armádě, od přímého velení a zabezpečení vojsk. Výkon této funkce náleží generálnímu - hlavnímu štábu armády.

Na základě analýzy vlastních a zahraničních poznatků, zkušeností se doporučuje dekomponovat základní funkci ministerstva obrany (dále MO) na tyto funkce 2. řádu:

1. **Rozvoj vojenské politiky a strategického řízení obrany státu.**
2. **Rozvoj sociálního, personálního a humanitárního řízení resortu.**
3. **Rozvoj ekonomické politiky a ekonomického řízení resortu.**

Rozvoj vojenské politiky a strategického řízení obrany státu

Tvorba vojenské politiky, respektive zásadních podkladů pro decizní sféru moci výkonné a zákonodárné, zahrnuje funkce spjaté s vypracováním návrhů vojenské doktríny státu a její aktualizace, dokumentů v oblasti vojenské a bezpečnostní politiky státu. Tuto funkci provádí i rozvoj zahraničních vztahů resortu, podílů na výstavbě mezinárodních bezpečnostních struktur, jakož i spolupráce s armádami jiných států. Současně též rozvoj vnějších vztahů resortu ke společnosti a veřejnosti, příslušným politickým, společenským, vědecko-výzkumným, pedagogickým a jiným subjektům a institucím.

Strategické řízení obrany státu je především spjata s tvorbou komplexní strategie obrany státu, cílů a programů v oblasti obrany státu a rozvoje armády, se strategickým plánováním a koordinací příprav státu k obraně, rozvojem systému obrany státu, makrosystému organizace, řízení a velení v resortu MO a v armádě.

Tyto funkce úzce souvisí s rozvojem vědní a technické politiky resortu, strategie vědy a výzkumu pro potřeby MO, jakož i strategie vyzbrojování armády a zbrojní výroby.

Cílevědomý rozvoj uvedených funkcí, institucionalizovaných v samostatném subsystému řízení MO, přirozeně předpokládá existenci relevantního vědeckovýzkumného zázemí, a to jak analyticko-prognostického typu (Institut pro strategická studia), tak typu obsahové analýzy zahraničních i vlastních informačních zdrojů, zvláště knižní a časopisecké produkce v oblasti vojenství (Ústav vědeckých informací).

Rozvoj sociálního, personálního a humanitárního řízení

Základní funkcí a cílem je optimální uplatnění, kultivace a rozvoj lidského potenciálu resortu MO a armády. Současně se jedná o dosažení cílevědomého chování sociálního systému

armády, jeho jednotlivých sociálních skupin a jedinců, v souladu s cíli a potřebami armády. Tato funkce zahrnuje v sobě všestrannou péči o člověka v armádě, jeho přípravu, vzdělávání, duchovní a tělesnou výchovu, ochranu jeho práv, rozvoj jeho osobnosti a profesní kariéry.

Tvorba analýz a koncepcí v oblasti sociálního systému armády a jejího sociálního řízení směřuje k prohloubení sociálně psychologických aspektů systému řízení a velení, včetně dovedného vedení podřízených. Funkce je bezprostředně spjata s rozvojem společenskove vědních služeb v armádě v rovině diagnostické, sociotechnické a poradenské.

Tvorba personální a sociální politiky resortu MO zajišťuje cílevědomý výběr, přípravu a sociální mobilitu lidí, jejich stabilizaci, jistoty a perspektivy, sociální atraktivitu služby v armádě a pracovní satisfakci jejich příslušníků. Úzce souvisí s rozvojem výchovy, vzdělávání a školství v armádě, jakož i rozvojem kulturního života, tělesné výchovy a sportu, péče o zdraví.

Konečně, uvedenou základní funkci provází rozvoj a zabezpečení právní ochrany zájmů armády a jejích příslušníků, právní služby a legislativní činnosti v resortu MO.

Cílevědomá realizace uvedených funkcí, institucionalizovaných v samostatném subsystému řízení MO, předpokládá existenci příslušné vědeckov ýzkumné základny, zvláště sociálně výzkumného typu (Ústav sociálních výzkumů), ale i historické orientace (Historický ústav armády) aj.

Rozvoj ekonomické politiky

Základní funkcí a cílem v tomto směru je optimalizovat cílové chování resortu MO a armády jako ekonomického subjektu. Plnění této funkce je především spojeno s tvorbou rozpočtu pro potřeby obrany státu, provoz a perspektivní rozvoj armády. Následně pak s vhodným rozdělením a užitím rozpočtu, jakož i dalších zdrojů pro potřeby armády, celkově s řízením financování v resortu MO.

Tato základní funkce je spjata s tvorbou finanční, rozpočtové, cenové a platové politiky, politiky sociálního zabezpečení, zásad obchodní a hospodářské činnosti v resortu MO.

Do spektra těchto funkcí náleží zároveň cílevědomý rozvoj ekonomiky výstavby armády, rozvoj finančně právní činnosti a správy majetku v resortu, patrně i tvorba jeho ekologické politiky.

Konečně, k profilovým činnostem patří tvorba systematizace a tarifkace pracovních funkcí v resortu MO.

Funkce spjaté s rozvojem ekonomické politiky vyžadují potřebnou institucionalizaci v podobě samostatného subsystému řízení MO. Současně předpokládají existenci odborných zařízení analytického, informačního a kontrolního charakteru.

Jiné specifické funkce resortu MO

K jiným podstatným specifickým funkcím resortu MO patří řízení a rozvoj vojenského obranného zpravodajství. Plní úkoly zpravodajské ochrany v rámci působnosti MO v rozsahu vymezeném zákonem.

Další specifická funkce je spjata s řízením a výkonem inspekce činnosti resortu MO, velitelství, štábů, vojsk a zařízení armády.

PROJEKT ORGANIZACE A ŘÍZENÍ

Uvedená deskripce základních funkcí resortu MO je výsledkem analýzy teoretických poznatků i praktických zkušeností z uplynulé činnosti Federálního ministerstva obrany. Vychází z potřeby důsledně oddělit politickosprávní funkce ministerstva obrany od funkcí generálního (hlavního) štábu armády jako orgánu velení.

Z uvedeného popisu především vyplývá, že MO je okruhem strategicko koncepčního a perspektivního řízení resortu v oblasti rozvoje systému obrany státu a rozvoje armády s příslušnými normativními i dalšími realizačními výstupy. Těžiště výkonu státní správy leží v tvorbě strategických vizí, koncepcí, programů a projektů, návrhů legislativních aktů pro potřeby vlády, parlamentu i vlastní legislativní činnosti při koncipování a realizaci vojenské politiky státu. Filozofie řízení resortu, vytvářená a průběžně aktualizovaná MO, zahrnuje cíle rozvoje systému obrany a armády, jakož i cesty k jejich dosažení. Stanovené cíle integrují řídicí myšlení a chování řídicích subjektů na jednotlivých stupních řízení resortu a velení armády.

K plnění uvedených základních a dále dekomponovaných funkcí a cílů nižších řádů se vytváří organizační struktura MO, tvořená příslušnými organizačními prvky na liniové, funkční a předmětné ose řízení. Tj. jednotlivým funkcím a cílům 1. až n-tého řádu, hierarchicky uspořádaným, adekvátně odpovídá organizační členění ministerstva. Organizační struktura MO je svou povahou **maticovou organizační strukturou, neboli kombinací liniově štábní struktury s pružnými organizačními strukturami týmového typu.** Existence pružných organizačních struktur je zcela nezbytným doplňkem liniově štábní organizace pro realizaci funkcí a cílů komplexního průřezového charakteru. Současně skupinově participativní styl řízení předpokládá existenci **poradních orgánů potřebného typu** na jednotlivých stupních řízení MO, odděleně pro koncepční i operativní řízení.

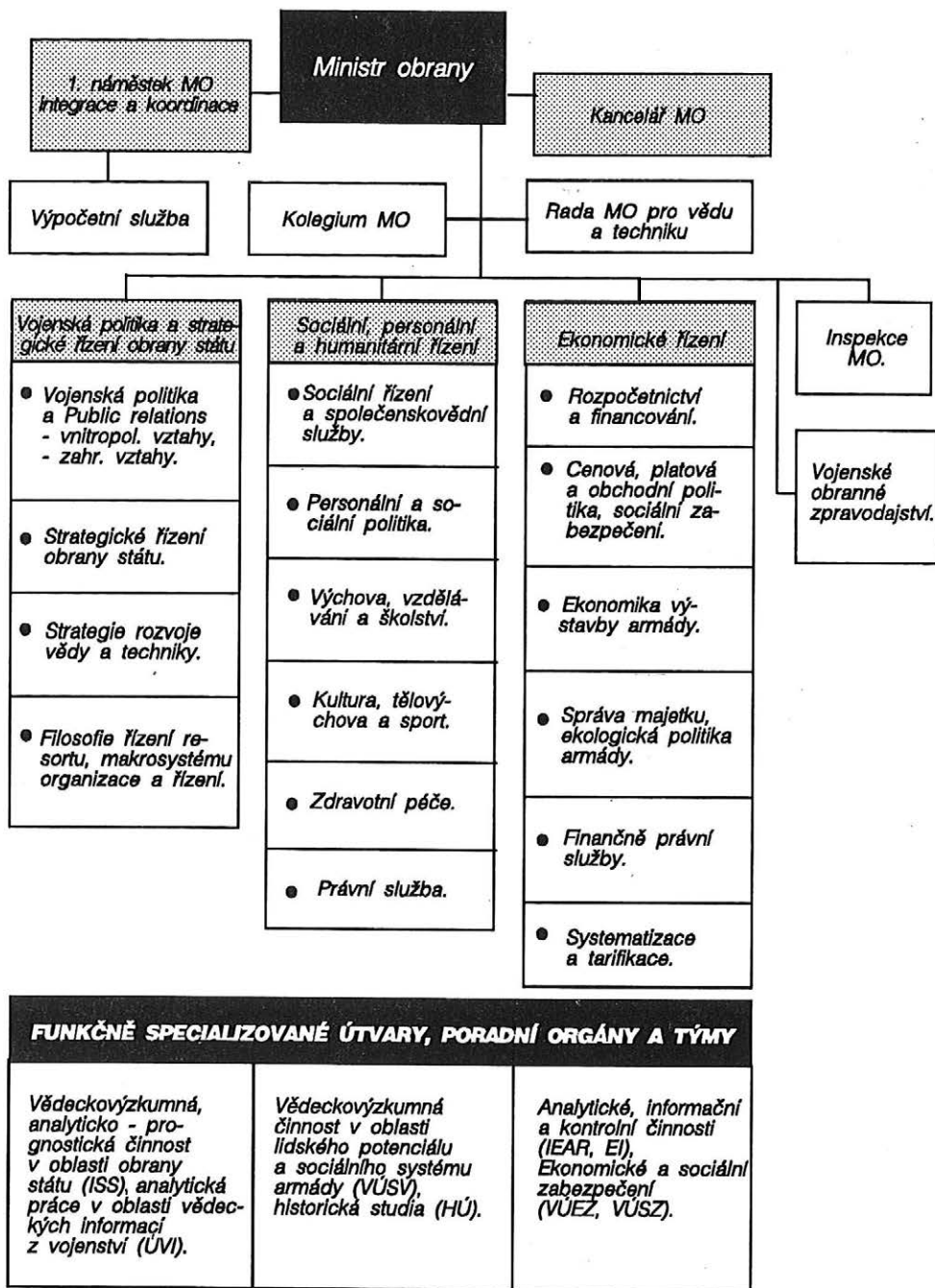
Ministerstvo lze považovat za komplexní systém řízení plnící uvedenou politickosprávní funkci, tvořený v relaci k dekomponovaným funkcím příslušnými subsystémy řízení. Kromě těchto předmětně orientovaných subsystémů je nezbytné v rámci žádoucího uspořádání MO institucionalizovat **integrační a koordinační funkci** v zájmu optimalizace vzájemných vazeb, součinnosti a informačních výměn uvnitř resortu. Integrační a koordinační úroveň spojuje mj. strategicko-koncepční a operační činnosti, transformuje koncepce, programy a souhrnné plány do operačního řízení směrem k realizačním výstupům. Jejím úkolem je nejen horizontální integrace (mezi různými předmětnými funkcemi na stejné úrovni), ale i vertikální integrace (mezi strategicko-koncepční a operační úrovní).

Strategicko-koncepční úroveň - okruh řízení se orientuje na tvorbu prognóz, koncepcí, programů a formulování cílů.

Operační (operativní) úroveň - okruh řízení se orientuje na účinné a úspěšné plnění stanovených cílů, na všestranné zabezpečení výsledků strategicko-koncepční a programové činnosti.

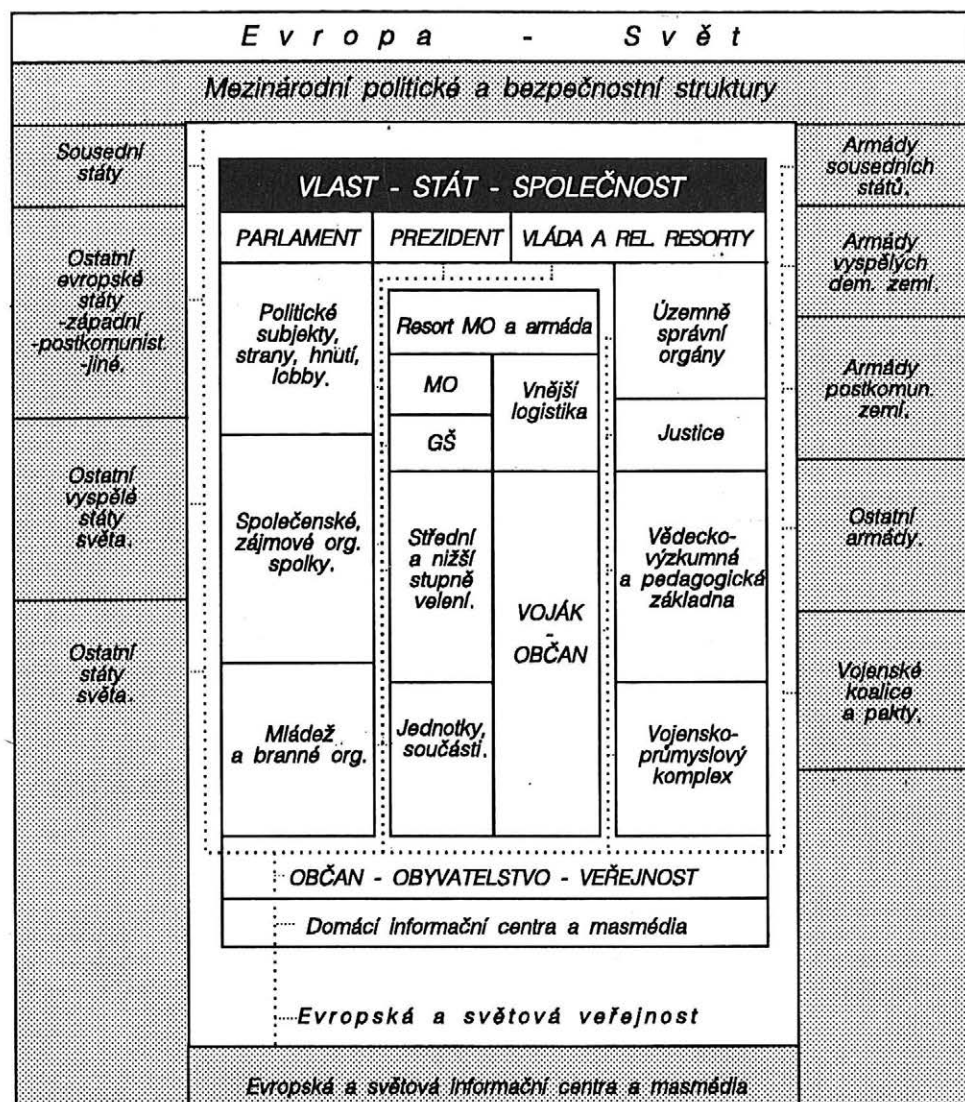
Integračně koordinační úroveň propojuje okruhy strategicko-koncepčního a operativního řízení, stejně jako činnost funkčně orientovaných subsystémů.

SCHÉMA ZÁKLADNÍCH FUNKCÍ A STRUKTURY MO

Uvedené schéma základních funkcí a rámcové struktury MO je přirozeně, jako každé schéma, určitým rámcovým zjednodušením, jedním z možných přístupů k deskripci posuzovaného systému. Ten chápeme jako otevřený systém, který je ve stálé interakci se svým okolím:

SCHÉMA ZÁKLADNÍCH INTERAKCÍ MO A JEHO OKOLÍ

Z velmi hrubého schématu podstatného i širšího okolí MO jako komplexního systému řízení, vyplývají vzájemné interakce, které mají charakter příslušných vstupů do tohoto systému a výstupů do okolí, neboli podnětů a odezev. Chování systému řízení také definuje jako závislost mezi podněty a odezvami, vstupy a výstupy. O tom, jak optimalizovat tuto závislost a dosáhnout cílového chování systému, by si zasloužilo samostatné pojednání.

Podstatné při projektování organizačních struktur je přesné vymezení funkčních kompetencí jejich jednotlivých prvků, resp. subsystémů, v relaci vzájemných vazeb a vztahů mezi nimi. Z hlediska podstatného okolí MO jsou významné vnější vazby ke státním orgánům moci zákonodárné a výkonné včetně relevantních resortů a centrálních institucí. Naopak, stejně významné je vhodné uspořádání vzájemných vazeb a kompetencí mezi MO a Generálním štábem jako relativně samostatnými systémy s podstatně rozdílnými funkcemi.

Za povšimnutí stojí úvaha o institucionalizaci autonomního systému tzv. vnější logistiky, spjatého se zabezpečením vnějších toků vojenské techniky a materiálu do armády. K základním funkcím tohoto systému by náležela akviziční činnost, realizace nákupu, přejímka, ale i prodej nepotřebné techniky a materiálu. Patrně i celá oblast výzkumu a vývoje, zkušebnictví atp., možná i výkon funkce zakladatele pro podniky a příspěvkové organizace.

Pro uplynulé období mechanistické koncepce organizace a řízení, uplatňované i v armádách totalitních států, byla příznačná výrazná dominance organizačních struktur a vůbec organizačního přístupu k celkovému nazírání na život a rozvoj instituce. Současně jistá rigidita, nepohyblivost a organizační perzistence; organizační struktury konzervovaly status quo a limitovaly možnosti tvůrčího řízení a cílově programového rozvoje. Éra nové dynamické koncepce organizace a řízení, v moderním světě zahájená v šedesátých letech tohoto století, je úzce spjata s cílově systémovým pojetím projektování řízení a organizačních struktur. Cílově systémový a kontingenční pohled na organizace a její formy klade důraz na důslednou institucionalizaci cílů systému, odvozených z jeho funkcí, v přísné relaci k jeho vazbám na okolí. Volba cílového chování systému je rozhodující pro jeho organizační strukturu, chápanou jako závisle proměnnou vzhledem k dynamice zvolených cílových vztahů.

Konstituování republikových resortů obrany v souvislosti se vznikem dvou samostatných států - České republiky a Slovenské republiky - je příležitostí k modernímu cílově systémovému přístupu k projektování jejich organizačních struktur. Bylo by neodpustitelnou chybou, založit již při jejich zrodu jisté systémové chyby.

Předkládaná studie je příspěvkem k úvahám o základních funkcích a cílech resortu obrany a následně o projektování jeho systému organizace a řízení.

DĚDICTVÍ A ŠANCE PRO NOVOU ČESKOU A SLOVENSKOU ARMÁDU

Všichni, kdo se pohybují uvnitř nebo poblíž armády, si uvědomují, že nová česká a slovenská armáda sice zdědí problematické dědictví, ale rozdělení republikám zároveň přináší jisté šance uspořádat své ozbrojené síly lépe než dosud. Předpokládá to, že se rozejdeme spravedlivě a slušně, nadále budeme žít ve vzájemně dobrých vztazích a samozřejmě vyvineme intelektuální a organizační úsilí k tomu, aby modely nových armád nejlépe odpovídaly našim bezpečnostním potřebám i materiálně finančním možnostem.

Není pochopitelně možné se touto problematikou zabývat v celém rozsahu. Zde je prezentován především přístup z hlediska společenských věd a lidského potenciálu československé armády.

Absence hlubšího analytického přístupu

Jinak se rodí a realizují změny ve stabilizované společnosti a státu, rozdílně pak v situaci doznívající revoluce. Ale to by nás nemělo zbavovat odpovědnosti hlubší analýzy relevantních problémů, které mají bezprostřední vztah k připravované změně. A to i v situaci, kdy je v realitě výrazně patrná dominance politiky. Ale tím spíše bychom měli upozorňovat politiky na úskalí jejich rozhodnutí.

Za pozitivní je nutné považovat fakt, že se přední politici výrazně explicitně vyjádřili o nutnosti existence ozbrojených sil. Tomu dříve bylo spíše při méně významných souvislostech. V souladu s tím je patrný i ústup krajních pacifistických či zjevně nihilistických tendencí.

Proč dochází k této změně?

Je to odraz zhodnocení skutečnosti, že se Evropa, zejména východní a jihovýchodní, dostala do těžkého a složitého období. S tím je spojena řada bezpečnostních rizik, která budou pro nástupnické státy ČSFR ještě nebezpečnější, než když byly obě republiky v jedné federaci, ať stále méně funkční. Zvláště tu může a bude působit destabilizace vojensko-politické situace v Evropě, vyúsťující v určité bezpečnostní vakuum v našem geostrategickém prostoru a konečně i nové síly na evropském válečném poli. Jde zvláště o fundamentalistickou pomoc muslimským bojovníkům v jugoslávské krizi, i když tím není možné v žádném případě sejmut odpovědnost z jiných protagonistů tohoto krvavého dramatu, zejména srbských ozbrojených sil.

Pro naše prognostickostrategické úvahy to znamená, že se nezbytně budeme muset daleko intenzivněji zabývat identifikací ohnisek napětí v Evropě, která mají vliv na naši bezpečnost.

Ale tady jde spíše o aktuální reakce a jejich průnik do strategickoprognostické roviny.

Vážnější je absence hlubších analýz zámyslů velmocí v našem prostoru. Geopolitická dimenze našim úvahám o bezpečnosti dost chybí a logicky pak rozhodnutí o eventuálních změnách v ozbrojených silách tuto determinaci postrádají.

I když samozřejmě je ke konci dvacátého století situace diametrálně rozdílnější, než tomu bylo v první polovině tohoto století, i když dnes se zájmy méně prosazují vojenskou silou, ale stále výrazněji a "bezpečněji" ekonomicky, přesto stojí za skutečně hlubokou geopolitickou analýzu, jaké zájmy mají v našem prostoru či jaké lze v dohledném časovém horizontu očekávat záměry zvláště Německa, Spojených států, Ukrajiny, Ruska, Francie a Anglie. Tím se nepodceňují zájmy našich menších bezprostředních sousedů, jako je Polsko, Maďarsko a Rakousko. I když můžeme konstatovat převahu kladných postojů, prezentovaných v rámci višegradské trojky (čtyřky) či trochu již skomírající pentagonály, resp. hexagonály, přesto nemůžeme nezaregistrovat třeba jen ojedinělé hlasy, že rozpad Československa je jen důsledkem jeho umělého vytvoření velmocemi po první světové válce.

Ale nebyl vznik a existence československého státu vlastně důležitou podmínkou přežití českého a slovenského národa?

Můžeme si však klást i otázky jiné: Může být Německo třeba skutečně protiváhou Francie, pokud nebude ovládat náš prostor? Někomu se možná tato otázka zdá anachronická, ale je skutečně tak bizarní?

Nebo co to udělá s našimi v podstatě plebejskými národy, bude-li v tomto prostoru necitlivě prosazována idea individuality, zvláště ve spojení s pragmaticky pojímanou úspěšností? Vůbec se tu tak trochu dostáváme do předmasarykovské éry, na něhož - Masaryka by všichni čelní politici najednou jakoby zapomněli, i když se k němu ještě donedávna vehementně hlásili. Tento diskontinuitní návrat do určité míry pak aktuálně oživuje kontrapozici plebejství a aristokratství, zajímavě se skrývající za polaritou levicových a pravicových politických seskupení.

Situace armády

Je zjevné, že zmíněná alespoň některá vnější rizika mohou být prohloubena vnitropolitickou nestabilitou našich zemí, zvýrazněná zvláště ekonomickými problémy a do určité míry také ekologickou situací. Za takového stavu může být armáda zcela věrohodně stabilizujícím činitelem. Samozřejmě soudržná armáda, nerozdíraná vnitřními konflikty. Řada lidí, zvláště z armády, se domnívá, že armáda již tímto stabilizujícím elementem byla a je. Méně to však sdílí nejružnější političtí představitelé.

Prestíž armády se obvykle významně zvyšuje v situaci vnějšího ohrožení. Toho bychom se však raději nechtěli dožít. Tím spíše je si však třeba uvědomit tuto potenciální schopnost armády. Je lehké ji rozložit, těžko znovu zkonsolidovat. I za situace, že československá armáda má za sebou komplikovanou historii posledních čtyř desetiletí. Proto ve vědomí dost značné části občanů nemá příliš vysokou hodnotu.

A to i za situace, kdy byla - ať někdo chce či nechce - garantem kontinuity československé státnosti. Ale v očích mnoha občanů je to pouze pouhoroňová státnost, a to zvláště u těch, kterým se režim překrývá se státností. I když dobře víme z historie většiny států, že prožily za tuto dobu nejružnější režimy. Není důvod si myslet něco jiného i o našem státě.

Postavení armády neulehčuje zvláště skutečnost, že její úlohu v listopadových událostech roku 1989 není možné hodnotit v žádném případě lépe než jako neutrální. Řada vojáků v základní službě a zvláště posluchači vojenských kateder vysokých škol se sice chovala radikálněji, ale pro reakci armády to nebylo rozhodující.

Neutrální postoje armády v listopadovém období se postupně měnily v loajalitu převážně části vojáků z povolání. Nejspíše tu sehrály pozitivní roli specifické vztahy mezi bývalým prezidentem Václavem Havlem a bývalým ministrem obrany generálem Miroslavem Vackem.

V současném období má však loajalita armády určité defetistické rysy. Těžko také jinak

označit stav, kdy se výrazná většina vojáků z povolání cítí sociálně a zvláště existenčně ohrožena. Přispěl k tomu fakt, že se armáda pod vnějšími tlaky stala daleko spíše poslušnou než demokratickou. Ale o to se ani příliš nezasloužila, takže můžeme hovořit pouze o počátcích demokratizace a humanizace v armádě. Navíc s poznámkou, že demokratizace postrádá zvláště výraznější prvky participace a humanizace výkonu vojenské služby se převážně uskutěčňovala za cenu snížení nároků na výcvik, bojovou připravenost i úroveň kázně.

Je jisté, že není lehké zasáhnout do totalitního dědictví armády a zároveň neoslabit základní funkce armády. O tom byly, jsou a jistě budou spory. Lze totiž často dost těžko anticipovat reakci armády na vnitropolitickou situaci i odhadovat míru možných vnějších rizik a ohrožení. Existují samozřejmě jako vždy jedinci, kteří mají jednoznačné názory, většinou radikální. Bohužel se dříve či později ukazují jako simplifikující.

Úspěchy armády

Přes všechnu kritickou distanci je přece jenom možné něco pozitivního přičíst na konto armády. Je to příprava a realizace reorganizace a redislokace. Nové rozmístění vojsk bylo provedeno v duchu nové obranné vojenské doktríny. Byl to nevdaný pohyb vojsk, s jakým se Československá armáda nikdy ve své historii nesetkala. Bylo to nesmírně náročné a redislokace se vážně dotkla života několika tisíc vojáků z povolání a jejich rodin.

Reorganizace armády se však z prognostického hlediska stala pouze jistým přechodovým stupněm ke skutečně odpovídajícímu modelu armády malého státu. Nepřilíhla se totiž odlišila od předcházející koncepce. I když došlo k početní redukci armády i jejího technického vybavení, změna v podstatě spočívala jen ve větší diki na obranu. Aniž se to ovšem dotklo organizační struktury vojsk, jejich vyzbrojení a vůbec pojetí obranného boje.

Pozitivní je, že se však podařilo koncipovat funkce a organizační strukturu ministerstva obrany, které se svým pojetím blíží představě moderní teorie organizace a poznatkům armád vyspělých demokratických zemí. Podstatné je zvláště oddělení politickosprávní části s výrazně koncepční úlohou a vnějšími operativními činnostmi, a velení vojskům, které je svěřeno generálnímu štábu. Jisté problémy, pokud jde o fungování této struktury, spočívaly a dosud spočívají v tvorbě vojenské politiky a zajištění sociálního řízení v tom nejširším slova smyslu včetně personálního řízení.

Armádě byly vytvořeny celkem odpovídající legislativní podmínky pro její život. I když první legislativní kroky armádě spíše život zkomplikovaly, zvláště pokud jde o zákon o civilní službě z března roku 1990. Ten nakonec musel být po smutných zkušenostech změněn. Důsledky však nejsou odčiněny dosud. Převážily však zákonné normy, které počínaje novým branným zákonem zajistily občanská práva a svobody vojáků, vytvořily nové právní a sociální podmínky pro službu v Československé armádě včetně přechodu vojáků z povolání do civilního života.

Spolu s celým společenským pohybem byly nastoleny nové požadavky na celý systém řízení a velení, což si zároveň vyžádalo zásadní změny v přípravě velitelského sboru. Zákonitě to vedlo k obsahové transformaci vojenského vzdělávání a přípravy vojenských profesionálů. Zatím však nebylo dosaženo zásadní změny v řízení a velení. Stále se tu nepříznivě projevuje nedostatek osobnostních předpokladů velitelů k vedení lidí, zvláště pokud jde o schopnost vytváření dobrého sociálního klimatu ve svěřené jednotce pro realizaci cílů i vzájemné interpersonální vztahy. Nejen to, někde se dokonce posílily tendence k autokratickému způsobu řízení, což je ovšem v diametrálním rozporu s proponovaným participativním stylem.

Reálnost šance

I když většina vojáků z povolání se pro své převažující federalistické přesvědčení bude těžko a dlouho vyrovnávat s rozdělením Československé armády, přesto to může být za

předpokladu udržení dobrých vzájemných vztahů mezi armádami dvou samostatných republik jistou šancí pro přípravu, přijetí a realizaci nových modelů armády a jejich personálního obsazení.

Jediným limitujícím činitelem tu může být charakter přechodného období, tj. transformace Československé armády ve dvě armády národní. Dominantní tu zvláště je vyřešení otázky občanství, služby v armádách bez ohledu na národnost a sociální zabezpečení odcházejících vojáků z povolání. Ostatním je ovšem třeba dát co nejrychleji sociální jistoty další služby, jinak hrozí, že se odchody dostanou přes jistou kritickou mez, při které armády ztratí na kratší či delší dobu svou funkčnost. To je třeba říci naprosto otevřeně. Z tohoto hlediska je pozitivní prohlášení vojenských politických činitelů o velikosti armády i o tom, že v dané fázi jde především o rozdělení armády, ostatní je věcí dalších kroků.

Rozdělení armády a tvorba dvou armád nových musí probíhat zcela legálně, podle platných zákonů a vládních nařízení. Jinak si to ani nelze představit. Těžko totiž ve společnosti najdeme instituci, která by tak ctěla a řídila se zákony, řády, předpisy a rozkazy, jako je armáda. K tomu je zároveň nutné převést federální zákonné normy, upravující existenci armády a služební poměr vojáků z povolání, do zákonných republikových norem.

Politický přístup k armádě musí být uskutečňován v souladu s ústavou, zákony a vojenskou politikou, s respektováním, že armáda je představitelkou státnosti a suverenity země, a odpovídá za její obranu.

Není proto možné, aby se armáda stala arénou partikulárních zájmů politických seskupení či jednotlivých politických stran. Aby byla zmítána politickými, sociálními, personálními, sociálně právními, sociálně ekonomickými, materiálně technickými a jinými problémy a jejich důsledky. To je naprosto v rozporu s jejími specifickými funkcemi a zároveň je to politicky velmi nebezpečné.

Tím spíše to předpokládá, výrazněji než kdykoli jindy, kontrolu občanské společnosti nad armádou, a to zvláště prostřednictvím jejích institucí - prezidenta, parlamentů, vládní a soudní moci. Není jistě potěšujícím zjištěním, že zde není příliš mnoho důvodů k radosti. Prezident, který měl důvěru a úctu armády, se vzdal svého postu. Branně bezpečnostní výbory federálního shromáždění se již zdaleka tak nezajímají o problémy armády jako jejich předchůdci, nemluvě již o příliš krátkodobé zkušenosti s vojenskou problematikou, i když jsou tu výrazněji než v minulosti vojáci z povolání. Na druhé straně branně bezpečnostní výbory národních rad, zvláště české, se teprve vážněji začaly zabývat vojenskou problematikou. Výrazněji jsou tu pak zaangażovány vlády, jak federální, tak republikové.

V každém případě se od zákonodárných a výkonných orgánů vyžaduje, aby zákonné zabezpečily právně garantované a regulované dělení armády a vytváření armád nových. Také sociální procesy v armádě nemohou probíhat jinak než v souladu s právem a principy právního státu. Mementem tu je chování armád na území bývalého Sovětského svazu a Jugoslávie, kde bylo jak podceňováno mj. legislativní postavení armád, tak došlo k vážným problémům v jejich sociálním zabezpečení, a to nejen pokud jde o zabezpečení zpětně redislokovaných vojsk bývalé Sovětské armády, ale často i tak triviálních záležitostí, jako je zajištění platem.

Možná se leccos z determinant spravedlivého a klidného rozchodu nepodaří zajistit. Pro krátkost času či přehlícnost parlamentů a vlád. Tady by ovšem okamžitě měl nastoupit jako rozhodující etický princip. Nedokážeme-li něco zajistit legislativně, nemělo by to znamenat, že se nerozejdeme korektně. Vždycky přitom musíme mít na mysli, že v budoucnosti uspějeme jen v případě, budeme-li vzájemně dobře spolupracovat. Stíny špatného rozchodu se mohou bohužel rozplývat dlouho.

Nový model armád

Nová filozofie či koncepce armády by měla snížit rozpočtové náklady na armádu a zároveň zvýšit její účinnost, tj. obranyschopnost. I když se to zdá paradoxní, je to reálné. Předpokládá

to vytvořit účelnou kombinaci jednotek rychlého nasazení a vojenských skupin obrany teritoria, a sice ve formě modulové obrany opřené o využití dosavadní techniky a profesionálů, stále více doplňované a vyzbrojované v souladu s tímto modelem armády, tj. založené spíše na lehké vojenské technice. Dalo by se tím světu, zvláště pak sousedním státům, najevo, že je nehodláme napadnout, ale zároveň se hodláme bránit zcela nekonvenčním způsobem, v situaci, kde neexistují fronty, ani rozhodující bitvy, ale je rovnoměrně bráněno celé území státu a do kritických míst jsou nasazovány jednotky rychlého nasazení.

Ukazuje se, že podobný model armády, obrany a vedení boje je blízký charakteru a mentalitě českého a slovenského národa, lidského potenciálu, který máme k dispozici. Zároveň se tím zajišťuje široké vtažení občanů do systému obrany a de facto výstavba nových armád zdola. V nejnovější vojenské literatuře jsou tyto nekonvenční možnosti obrany malé země dostatečně popsány.

Rozhodující je mít odvahu rozejít se s dosavadními již překonanými a zastaralými vojenskými koncepcemi a uvažovat a rozhodovat se nově.

Primárním předpokladem pro to je, aby již nově vytvářené řídicí orgány armády byly vzhledem k jemu novému pojetí budovány tak, aby nový model mohl být zaveden v reálném čase.

Je patrné, že se v politickosprávních částí ministerstva obrany osvědčila existence a činnost ekonomického úseku, zaměřeného zejména na tvorbu a realizaci rozpočtu, komerční činnost a sociální zabezpečení. Pokud jde o sociální úsek, rozhodně již dozrála situace spojit jej v jeden celek s koncepčními personálními činnostmi. Úsek dosavadního strategického řízení bude nejspíš třeba transformovat na úsek tvorby vojenské politiky, tedy se širším zaměřením včetně právní služby, zahraničních vztahů a styku s veřejností.

Předpokládá se i nové pojetí činnosti generálního štábu. Neměl by být v podstatě organizační strukturou pro syntézu štábních činností, nezbytně směřující k administrativnímu řízení a řešení problémů, ale vojenským orgánem pro velení armádě. Z mnoha důvodů, zvláště věcných, by integrální součástí generálního štábu měla být výkonná složka sociálních a personálních věcí, a to s důrazem na řízení vojenské kariéry vojenských profesionálů, jejich vzdělávání, společenskovešední služby, sociální politiku, společenský a kulturní život vojáků z povolání. Tato složka by zároveň měla zajistit realizaci všech sociálních souvislostí věcných rozhodnutí. To bylo dosud Achillovou patou generálního štábu. Jeho pracovníkům se nepodařilo pochopit koncepci a podstatu sociálního řízení. Stejně tak se ovšem nepodařilo úseku sociálních a humanitárních věcí nejen jim to vysvětlit, ale zároveň je pro realizaci koncepce sociálního řízení získat.

Přitom je třeba uvést, že jedním z nepominutelných úspěchů je vytvoření základny společenskovešedního výzkumu, především ve Vojenském ústavu sociálních výzkumů, v Institutu pro strategická studia, v Historickém ústavu Československé armády i na některých společenskovešedních katedrách vojenských vysokých škol. V tomto smyslu však nesehrála očekávanou roli Vysoká vojenská pedagogická škola v Bratislavě.

Před armádou je nejednoduché období. Konečně již tři roky žije v situaci permanentní transformace a redislokace. Zdá se, že tu přežijí a měli by přežít jen ti, kdo mají opravdu dobrý vztah k vojenskému povolání. Máme-li překonat přechodné období, kdy samostatné armády začnou žít duchem nové státnosti, zároveň bychom jako ideové pouto měli zachovávat a mít v úctě a ve vážnosti československou státnost. Jako zdroj, předstupeň a přirozené východisko státnosti vlastní. Je to zároveň předpoklad další úzké vzájemné vojenské spolupráce. Bude tu vždy na co pozitivního navazovat.

BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA ČESKÉHO STÁTU

Základní determinanty

Bezpečnostní politika každého státu je předurčována řadou důležitých determinant, jejichž význam se mění podle konkrétní situace a priorit, stanovených vládou. Vždy dochází k tomu, že některým determinantům je přikládán větší význam, zatímco význam jiných je zase považován za druhořadý. Jejich význam tedy nikdy není absolutní, vždy závisí na cílech a souvislostech.

Tyto determinanty jsou určující především z hlediska mezinárodního postavení každého státu. Pokud jde o postavení státu v mezinárodní hierarchii, je mezi západoevropskými odborníky zavedeno několik klasifikací, z nichž ta nejpodrobnější obsahuje celkem sedm skupin států: supervelmoci, velmoci druhého řádu, střední mocnosti, regionální mocnosti, malé mocnosti, nezávislé státy a mikrostáty. O tom, do které skupiny se ten který stát zařadí, rozhoduje právě posouzení na základě následujících determinant, jejichž připomenutí je zvláště naléhavé v době, kdy se připravuje rozdělení ČSFR na dva samostatné subjekty.

Historický věk státu

Pokud jde o historický věk státu, všeobecně se uznává, že "pro státy, na rozdíl od lidských bytostí, je věk výhodou - umožňuje jim vyvíjet vliv, který je pro státy mladé mnohem nesnadnější, neboť ho nemůže být dosaženo jinak, nežli změnou stávajícího mezinárodního poměru sil" (1).

Tzv. historické státy se těší mnoha velkým výhodám: všeobecně uznávané hranice, vliv přesahující jejich teritorium, kontrola námořních cest a strategických pozic ve světě, velké diplomatické zkušenosti a v neposlední řadě i bohaté vojenské tradice. Díky všem těmto skutečnostem "se bez obtíží vypořádávají s takovými problémy, které jsou pro státy mladé často neřešitelné" (2).

Pro potvrzení tohoto závěru nemusíme chodit daleko. Stačí porovnat dopady výsledků referenda ve Francii a parlamentních voleb v ČSFR. Při referendu o Maastrichtu, konaném v r. 1992 došlo ve Francii k **bezobdobné polarizaci** mezi stoupenci "ano" a "ne". Přesto však ani v nejmenším nebyly ohroženy základy existence Francie jako státu. Naproti tomu rozdílnost výsledků letošních parlamentních voleb v ČSFR ve dvou jejích částech se stala spouštěčem procesu k jejímu rozdělení na dva. Tedy to, co historicky starým státem nijak neotřásl, vedlo u státu mladého k jeho rozdělení.

I přes dovolávání se dávných dějin bude český stát považován za stát mladý, jehož středověké tradice hrají v současnosti téměř zanedbatelnou roli. Z hlediska svého historického věku bude český stát zařazován až do poslední, čtvrté kategorie evropských států. (Do první kategorie patří nejstarší evropské národní státy, jimiž jsou Francie, Anglie, Španělsko a Švýcarsko, v druhé kategorii nacházíme Itálii, Německo, Rusko (3) ve třetí pak ostatní západoevropské státy a spolu s nimi pak rovněž Polsko a Maďarsko, zatímco poslední kategorii vytvoří nástupnické státy bývalých vícenárodních států - SSSR, SFRJ a ČSFR.)

Z tohoto hlediska bude nově vzniklý český stát ve značné nevýhodě nejen ve srovnání s tzv. historickými západoevropskými státy, ale i ve srovnání se svými nedávnými spojenci a dnešními konkurenty v úsilí o návrat do Evropy - zejména pak Ruskem, Maďarskem, Polskem, možná i Ukrajinou. Své místo v mezinárodní hierarchii si bude muset velmi tvrdě vybojovat. Tato skutečnost je o to závažnější, že v novověké historii náš stát nikdy nebyl schopen sám si zajistit svoji bezpečnost, vždy ji naopak vázal na spojence nebo na systém kolektivní bezpečnosti.

Vnitřní soudržnost státu

Vnitřní soudržnost státu bývá některými západoevropskými odborníky vysvětlována rovněž jako "kolektivní organizace", čímž se rozumí "schopnost dané společnosti nejlepším možným způsobem mobilizovat své fyzické, materiální a lidské zdroje s cílem dosáhnout výsledku, který převyšuje prostý souhrn výchozích zdrojů" (4). Za příklady nejlépe organizovaných zemí jsou považovány Japonsko (5) a Izrael.

Vnitřní soudržnost je a bude ovlivněna zejména následujícími faktory:

- Společné odhodlání naprosté většiny obyvatelstva o uskutečnění ekonomické reformy, o vytvoření demokracie západního typu a o návrat do Evropy. Jedná se o nesporné pozitivum, jež může být oporou každé vlády.

- Dopad zániku společného státu Čechů a Slováků, v jehož důsledku se český stát dostal - nazíráno z čistě geografického hlediska - do situace srovnatelné s Ruskem či Srbskem. Pokud jde o ČSFR a SFRJ, na zajímavou paralelu upozorňuje francouzský odborník prof. Edgar Morin (6): tlak Chorvatů resp. Slováků nakonec z roviny emancipačního úsilí přerostl do roviny, ve které vyvolával tzv. přitvrzení postojů národa považovaného za vládnoucí - Srbů v SFRJ a Čechů v ČSFR. Se zmiňovanými státy máme společné to, že z nejlivnějšího člena vícenárodního státu jsme se stali nejlivnějším subjektem vlastního národního státu. Samozřejmě, že srovnáván je pouze základní princip, nikoliv jeho konkrétní projevy, v nichž je nesrovnatelný rozdíl.

- Ve značné části obyvatelstva se vytvořil pocit křivdy nad tím, že nebyla dána možnost vyjádření se ke způsobu řešení státoprávní krize.

- Lze předpokládat vystupňování aktivity přesídlenců a národnostních menšin na tzv. sporných územích našeho státu.

- Prohlubování sociálních nerovností v důsledku prováděné sociální a ekonomické reformy.

Jestliže v případě prvního faktoru můžeme hovořit o pozitivu, pak zbývající tři jednoznačně představují faktory zranitelnosti našeho státu. Stabilizovaná a vnitřně soudržná země je vždy považována za spolehlivou i z hlediska mezinárodní bezpečnosti. Naproti tomu země, jež se sama vnitřně destabilizuje, je nazývána jako země znepokojivá, což nezřídka vede i k tomu, že její silnější, stabilnější a vlivnější sousedé se snaží vnějšími zásahy eliminovat rizika pramenící z její nestability, nabídkou svých bezpečnostních záruk ji vtahují do své sféry vlivu. To vše výrazně oslabuje nezávislost a samostatnost dané země ve všech oblastech a v oblasti bezpečnostní politiky pak dvojnásob.

Národní stát je příliš malý a těsný na to, aby mohl čelit globálním problémům současnosti. Naším dlouhodobým zájmem odpovídá nikoli národní stát ve fundamentalistickém slova smyslu (7), nýbrž orientace na zapojení do evropských bezpečnostních struktur. Svoji bezpečnost musíme odvozovat nikoli od definice národních zájmů, nýbrž od bezpečnosti celé Evropy.

Geopolitika

Uplatnění geopolitického přístupu nám ukazuje, že vliv vnějšího prostředí na naši zahraniční a zejména pak bezpečnostní politiku se odrazí především v následujících směrech:

- Co do rozlohy a počtu obyvatelstva se náš stát zařadí daleko za velké státy (Francie, Velká Británie, SRN, či Itálie), jakými jsou naši nedávní spojenci, jako např. Rusko, Ukrajina, Polsko a další. Zaujme místo ve skupině států s rozlohou do 100 000 km² a s počtem obyvatel do 10 miliónů, v níž nacházíme zejména Belgii, Maďarsko, Portugalsko, Řecko či Švédsko. Avšak i v této kategorii států máme značný handicap - jsme vnitrozemským státem, bez přístupu k mořím. A tak se můžeme měřit s Rakouskem a Maďarskem. Jelikož Rakousko je na rozdíl od nás považováno za stát ekonomicky a politicky velice stabilní, s dlouhou diplomatickou tradicí a relativně velkým mezinárodním vlivem, můžeme se nakonec srovnávat zase jenom s Maďarskem.

- Naše území je vystaveno zájmu o uplatnění vlivu mnohem silnějších států, zejména pak SRN a Ruska. Oddělením od Slovenska jsme se vzdálili vlivu ambic Ruska a také Ukrajiny a s nimi spojených rizik, spočívajících v nestabilitě a výbušnosti celé oblasti bývalého SSSR.

- Zároveň s tím jsme se však o to více přiblížili k SRN. Výrazně se zvýšila pravděpodobnost, že se staneme sférou ekonomického a posléze pak i kulturního a politického vlivu našeho mocného západního souseda. Nelze zapomínat, že v minulosti každý dynamicky se rozvíjející stát vždy měl ambice, jež přesahovaly jeho území. Vždy usiloval o vytváření sfér svého vlivu, zvláště na území menších, slabších a nestabilních států.

- Nacházíme se sice téměř v srdci starého kontinentu, nicméně význam své geostrategické polohy nemůžeme přeceňovat. Naším územím sice vede spojnice mezi některými spolkovými zeměmi SRN na straně jedné a Slovenskem a Maďarskem na straně druhé, ale to vzhledem k výrazné orientaci těchto zemí na ekonomickou spolupráci se SRN je skutečnost spíše relativního významu.

Naše geostrategická poloha je všeobecně ceněna podstatně méně nežli poloha Polska, jež se vyznačuje zejména následujícími skutečnostmi:

□ Polsko se nachází na předělu mezi křesťanským Západem na straně jedné a pravoslavným Východem na straně druhé a díky tomu je důležitým civilizačním rozhraním

□ Přes jeho území vede cesta do tří pobaltských republik, o něž má velký zájem zejména SRN a které samy navíc mají výraznou proněmeckou orientaci.

□ Polsko je severním pólem spojnice mezi Baltickým a Středozezemním mořem.

Z hlediska geografie a demografie patří český stát do kategorie těch států, které mohou a musí usilovat o statut nezávislého státu. Za námi už budou následovat víceméně jenom mikrostáty. Geografickou výhodou našeho státu jsou přirozené hranice, tvořené povětšinou horskými masívy. Naproti tomu handicapem je ta skutečnost, že se nacházíme v oblasti, kterou chce ve sféru svého vlivu přeměnit několik evropských států. Tato skutečnost činí naše úsilí o uhájení pozice nezávislého státu ještě náročnějším a složitějším.

Surovinové bohatství

Patříme mezi státy životně závislé na dovozu strategických surovin i zdrojů energie. V důsledku toho je naše ekonomika velice zranitelná, zvláště pak v době, kdy bezpečnost každého státu se stále méně odvozuje od vojenské síly a stále více je závislá na ekonomické síle a soběstačnosti.

Dalším faktorem omezujícím naši samostatnost a zvyšujícím naši zranitelnost se může stát ztráta soběstačnosti v zajišťování potravin.

Pro obnovující se český stát plně platí závěr H. Morgentaua, že "potravinový a surovinový deficit vyústí v trvalou slabost státu na mezinárodním poli" (8). Navíc oslabují stát zevnitř, neboť mají za následek zhoršování stavu populace, pokles produktivity a sociální nerovnováhu a napětí.

Také z důvodů omezenosti surovinových a energetických zdrojů bude uhájení pozice nezávislého státu náročným úkolem.

Diplomatická aktivita

Většina západních odborníků se shoduje v názoru, že nespočívá jenom na činnosti samostatných diplomatů, ale především na celkové síle státu. Např. T. Schelling diplomacii definuje jako "smlouvání a handrkování, při němž se vytčeného cíle dosahuje prostřednictvím diskusí, jednání, kompromisů, ale též nátlaku z pozice síly, kdy cílem je donutit partnera či protivníka k přijetí toho či onoho stavu" (9). Podobně i R. Aron, světově uznávaný klasik, o diplomacii hovoří jako o "užívání ekonomických, politických či psychologických způsobů a metod - polonásilných i násilných. Bez používání ekonomických nástrojů nátlaku a násilí by diplomacie byla pouhým přesvědčováním. A v takové podobě vlastně nikde neexistuje" (10).

Také v oblasti diplomatické aktivity nemůže být ctižádost českého státu o nic větší, ale rovněž ani o nic menší nežli uhájení statutu nezávislého státu. Dosažení tohoto cíle vyžaduje existenci předpokladů, umožňujících čelit otevřeným i skrytým formám nátlaku. Takovými předpoklady jsou především: vnitropolitická a ekonomická stabilita, ale také věrohodná bezpečnostní politika a obrana, neboť pro dnešní dobu je typické, že "státy nezbytně potřebují vojenskou sílu již v době míru, protože ta je všeobecně využívána jako prostředek nátlaku či donucení i v době míru" (11).

Postavení v mezinárodní hierarchii

V mezinárodních organizacích bude český stát začínat od stejné výchozí pozice jako ostatní nástupnické státy někdejších vícenárodních států. Svě postavení a svůj vliv si bude muset teprve vydobýt. Dnes již nenávratně pominula doba, kdy jsme se mohli spoléhat na sympatie vůči sametové revoluci nebo na osobní charisma politických činitelů a na jejich zásluhy boje proti totalitnímu režimu. Nastala naopak doba, kdy jsme posuzováni stejně střídavě jako všechny ostatní státy - výlučně na základě konkrétních ukazatelů naší síly a našeho vlivu.

Vzhledem ke všem výše uváděným limitujícím skutečnostem (historický věk státu, jeho geopolitika, ekonomická síla a postavení v mezinárodní hierarchii) je reálným a snad i dosažitelným cílem českého státu uhájení statutu nezávislého státu.

Nově vzniklý český stát nemá předpoklady ani možnosti a nástroje k tomu, aby si vytvářel sféru vlivu přesahující jeho státní hranici. Naopak - bude muset čelit vlivu několika jiných zemí, jež budou samy usilovat o jeho přeměnu ve vlastní sféru vlivu.

Základní pravidla hry v mezinárodní politice

V této oblasti můžeme vycházet z rozdělení, které učinil M. Kaplan ve svém díle *System and Proces in International Politics*. Uplatnění jeho šesti základních pravidel nám ukazuje, že lze očekávat následující vývoj:

1. Bipolarita se může změnit na monopolární systém, na jehož vrcholu by stála jediná supervelmoc. Takový systém však nikdy v dějinách nevedl ke dlouhodobé a spolehlivé stabilitě.

2. Dále lze očekávat, že každý stát bude usilovat o zvýšení svého vlivu, a to i na úkor ostatních, včetně sousedů i bývalých spojenců.

3. K dosažení tohoto cíle budou využívány všechny dostupné prostředky, včetně nátlakových.

4. Negativní dopad bude mít i ta skutečnost, že konec studené války s sebou přinesl i zánik jednoho ze dvou hlavních aktérů dlouhodobě působícího bipolárního systému mezinárodních vztahů. To se může negativně odrazit zejména, v těchto směrech:

- změny v poměru sil na straně vítězů studené války, zejména pak nárůst ambicí SRN a Japonska,

- nestabilita ve všech bývalých státech někdejší Varšavské smlouvy a zejména SSSR; situace v těchto zemích je, zejména v důsledku vývěru nacionalismu, výbušná a představuje riziko, které se může přeměnit v hrozbu pro Evropu jako celek a pro český stát zvláště,

- nelze vyloučit opakování roku 1918, kdy eliminace Rakouska vytvořila jednu z příčin neustále narůstající nejistoty, jež nakonec vyvrcholila vypuknutím druhé světové války.

5. Osudy celého světa dle závisí na tom, zda budou znovu integrovány i ty státy, které ze studené války vyšly jako poražené. Celé Evropě by nesmírně uškodilo, kdyby se opakovala chyba, již se po 1. světové válce vůči poraženému Německu dopustili vítězové, zejména pak Francie. Ta chyba spočívala v tom, že Německu byly nadiktovány pokořující podmínky a ty se pak staly novým zdrojem nestability.

Oficiálně se sice hovoří o tom, že nikdo neprohrál a že všichni vyhráli, avšak skutečnost je taková, že USA a jejich spojenci se stali jednoznačnými vítězi studené války, zatímco SSSR a jeho bývalí spojenci vyšli velice oslabeni, dnes jsou zahlceni vlastními vnitřními problémy a jejich vliv nejen na mezinárodní bezpečnost, nýbrž i celkově na mezinárodní politiku výrazně zeslábl. Dnes je vlastně omezen pouze na to, zda se stanou stabilizujícím či destabilizujícím faktorem systému, jehož autory jsou vítězové studené války.

Pro bezpečnostní politiku českého státu bude mít určující význam celoevropský systém mezinárodní bezpečnosti. Stát, který chce být plnohodnotným členem nového systému evropské bezpečnosti, nemůže jenom využívat výhody tohoto systému, ale musí se na něm také aktivně podílet. Základní formou takového podílu je existence vlastní věrohodné obrany.

Poznámka:

1. Merle, M.: Sociologie des relations internationales. Paris 1982, s. 155.

2. Huntzinger, J.: Introduction aux relations internationales. Paris 1987, s. 127.

3. Tyto však ve srovnání s námi měly jednu obrovskou výhodu: dějiny jim dopřály několik staletí k tomu, aby se **postupně** zformovaly v národní státy a aby po dosažení této etapy mohly začít hrát důležitou roli v rámci celého kontinentu nebo i světa. Naproti tomu společný stát Čechů a Slováků byl rozbit již po prvních dvou dekadách své existence. Jeden z důvodů, proč byl čs. stát v r. 1938 obětován, spočíval právě v tom, že byl mladým státem, jehož zánik takřka nikoho nebolel. Jeho pozdější obnovení bylo doprovázeno následujícími vážnými omyly v oblasti ekonomické strategie, které vedly k hromadění latentního napětí mezi oběma národy. Nakonec došlo k tomu, že rozklad totalitního systému vládnutí uvolnil emancipační proces slovenského národa, přičemž ale tento proces zároveň působil jako jeden z faktorů prohlubujících se krize totalitního systému vlády.

4. Huntzinger, J.: cit. dílo, s. 147

5. Japonsko díky své vnitřní soudržnosti a organizaci dokázalo překonat handicap daný nedostatkem surovin a energetických zdrojů a stát se ekonomickým obrem, u kterého lze očekávat i nárůst politických a diplomatických ambicí.

6. Blíže viz.: Morin, E.: Association ou barbarie. In.: Le Monde 10. 9. 1992.

7. Dle tohoto pojetí základem státu je národ a národ by měl být konstituován jako stát. Je to tedy snaha stvrdit národní identitu politickým činem.

8. Morgentau, H.: Politics Among Nations. New York 1973. Citováno dle: Huntzinger, J.: cit. dílo, s. 137.

9. Schelling, T.: Stratégie du conflit. Paris 1986, s. 88.

10. Aron, R.: Paix et Guerre entre les nations. Paris 1984, s. 113.

11. Huntzinger, J.: cit. dílo, s. 141.

K PŘEDPOKLADŮM PRO ROZVOJ VOJÁKŮ- OBČANŮ BUDOUCÍ ČESKÉ ARMÁDY

Obraz strategické orientace a souboru funkcí budoucí české armády se zřejmě utvoří v prvních měsících po rozdělení federace na dva samostatné státy. Bude nepochybně odvozen ze zájmových aspirací českého státu, z jeho geopolitických vztahů, vyjádřených českou státní politikou, v oblasti obrany především pak českou vojenskou doktrínou a řadou zákonů konkretizujících ústavu republiky.

Aby k tomu mohlo relativně rychle a bez destruktivních simplifikací dojít, měla by česká část současné federální armády připravit předpoklady pro konstituování soustavy funkcí, cílů a struktur české armády.

Jde tedy vlastně o otázku, co je možné z federální armády převzít a co je nutno kriticky překonat a přizpůsobit potřebám českého státu.

Odpověď na ni nám může z velké části dát charakteristika stupně demokratické a vojenské transformace federální armády. Vznik nové české armády je příležitostí, kdy lze proces její modernizace a utváření demokratické povahy prohloubit a systémově provázat.

Je-li v prvních přípravách na rozdělení na pořadu dělení majetku armády, dále bude rozhodovat postavení kádrové struktury obou armád. Lidský potenciál armády, jeho kvalita a motivace bude určující pro začlenění české armády do demokratické společnosti, pro naplnění a faktické vyjádření jejích v mnoha směrech nových funkcí ve vojenských činnostech a sociálních vztazích uvnitř i vně armády.

S čím vstoupí sociální a lidský potenciál z federální do české armády? Jaké prostředky budeme mít k dispozici k jeho kultivaci a vojenskému uplatnění? Na co můžeme navázat a co musíme ve sféře vedení a zabezpečení člověka v armádě modernizovat a kriticky proměnit? Jsou naši velitelé s to realizovat svou velitelskou roli jako moderní vojenští vedoucí srovnatelní s veliteli západních armád demokratických států, zejména států NATO? V jaké podobě má působit soustava úseku sociálních a humanitárních, personálních a zdravotnických činností, aby zabezpečila odborně demokratický rozvoj osobnosti vojáků jako občanů, jako vojenských odborníků, jako vedoucích i jako reprezentantů a realizátorů vojenské politiky státu? To všechno jsou otázky, na něž by měl odpovědět projekt konstituování české armády. V tomto směru můžeme poukázat na několik závažných pozitivních i omezujících předpokladů, s nimiž vstoupíme do tohoto procesu.

Prvním předpokladem je stav demokratizace armády. Demokratizace armády v průběhu tří let dospěla k vytvoření legislativní a organizační infrastruktury demokratizačních proměn armády. Vyznačuje ji poměrně rychlý organizační přechod od armády řízené komunistickou stranou k armádě kontrolované a vedené politickou reprezentací demokratického státu. Podařilo se armádu, která byla z 82 % ve svém profesionálním kádru organizována v komunistické straně, učinit nestranickou - vojáci v činné službě nesmějí být členy politických

stran a hnutí, ani se zúčastňovat jejich činností. **Zaznamenali jsme sice pomalejší, ale povzbudivou změnu také v postojích a chování vojáků z povolání:** od neutrálního postoje k revoluci v listopadu 1989 k loajalitě k demokratickému státu a namnoze k aktivnímu projevu přesvědčených zastánců demokracie.

Vážným omezením v postojích vojáků z povolání, se kterým vstupujeme do české armády, je defenzivní a vyčkávací postoj mnoha z nich, ovlivněný nepetržitými změnami a redukcemi armády v souvislosti s redislokací, reorganizací a vyjadřovaný pocitem silné sociální nejistoty. Jestliže 22 % vojáků z povolání, podle zjištění našich výzkumů, čeká na nejhodnější příležitost k odchodu z armády, a u nejmladších důstojníků jde o více než polovinu, je to varovný signál.

Svědčí to, mimo jiné, také o tom, že demokratizace zatím ve svých zejména humanizačních opatřeních zasáhla spíše zlepšení podmínek výkonu služby vojáků základní služby, méně již důstojníků a praporčíků. Slabě také zatím ovlivnila vlastní proces vojenského řízení a vztahů mezi podřízenými a nadřízenými. Tu převažuje autokratické řízení, zdůrazňující administrativní metody, jejichž původci jsou zejména vyšší štáby. Přes velké úsilí se jen málo daří rozvinout participativní styl vedení, který by lépe osobně zainteresoval a motivoval podřízené k výkonu povolání. Výzkumy prokazují výrazně vyšší spokojenost důstojnického sboru se službou v armádě ve štábech a útvech, kde se začíná prosazovat participativní vedení podřízených.

Druhý předpoklad, rovněž ambivalentní, spočívá ve stupni proměny vědomí, myšlení a chování důstojníků a praporčíků a jejich schopnosti být v tomto smyslu vzdělávateli, vychovateli a inspirátory svých podřízených, zvláště vojáků základní služby. Je na pováženu, když jsme v květnu 1992 zjistili, že 74 % vojáků základní služby si neváží vojáků z povolání a oceňuje na nich pouze odborné vzdělání a za nejslabší považuje jejich schopnost řešit mezilidské vztahy. Je to důsledek dlouhodobé manipulace s myšlením našich vojáků z povolání v období normalizace a setrvačnosti jejich tehdejšího pochopitelného úniku před stranickou angažovaností do vojenskoodborných a technických činností. **Jestliže technokratické pojetí vojenského povolání mělo tehdy své pozitivní opodstatnění, nyní brání přijímání společenských, kulturních a politických podnětů a vědomostí.** Chceme však ocenit příklad mnoha důstojníků, kteří si s nadšením osvojují nové poznatky, zajímají se o společenské vědy, kulturu, historii a začínají se přibližovat úrovni profesionálních vojáků vyspělých demokratických armád, na nichž obdivujeme jejich schopnost orientovat se v soudobém vojenství stejně jako v soudobé politice, kultuře, právu, ekonomii a dalších oblastech.

Myslíme si, že k tomu v nemalé míře přispěla soustavná vojenská výchova a sociálně vědní služby i vytvoření možností praktikovat duchovní péči na všech stupních armády a v nemalé míře i koncepční a kvalitní vydavatelská činnost úseku sociálních a humanitárních věcí. Musíme ocenit pohotový a teoreticky stále fundovanější impuls, který k proměně myšlení armády i vlastnímu rozhodování na všech stupních poskytuje společenskovědní základna ministerstva obrany, zejména Vojenský ústav sociálních výzkumů, Institut strategických studií a Historický ústav Československé armády. Nemalou úlohu sehrávají v tomto směru společenskovědní katedry vojenských, zejména vysokých škol. V desítkách doškolovacích kursů, jimiž prošlo již více než 3500 vojáků z povolání a občanských zaměstnanců, naše školy poskytly nejnovější poznatky a metody, které znamenaly významné podněty pro jejich další profesionální rozvoj. Dále půjde o to, aby se vojenské školy staly skutečnými generátory demokratického myšlení, zdrojem tvůrčího a samostatného vývoje důstojnického a praporčíckého sboru. Podstatně více by měly podněcovat a umožňovat samostatnost ve studiu, rozvíjet spolu s pedagogickou činností vědeckou činnost, odpovídající na současné a budoucí potřeby armády.

Třetí předpoklad, který nutno z hlediska lidské dimenze obrany země zvažovat při vytváření české armády, je vztah mezi veřejností a armádou. V uplynulých téměř třech letech

prošel výraznou proměnou. Vyvjel se od počáteční nedůvěry občanů k armádě, jež byla oporou normalizačního systému a byla zcela kontrolována komunistickou stranou i skrze 82 % členů strany mezi vojáky z povolání. Přes řadu kroků, zahrnujících odstranění předních zkorumpovaných generálů a náčelníků a odstranění armády, vytvoření demokratických zájmových sdružení v armádě, informační otevření armády na pravidelných brífincích, pomocí linky armády i Rad pro spolupráci s veřejností na všech stupních, a jiných četných akcí, které armáda podnikala, dospělo se k určitému posunu mínění obyvatel o armádě, kteří začali armádu posuzovat už více jako svou než jako cizí element společnosti. Svědčí o tom jednak postupný růst důvěry v armádu (v červnu 1991 41 % dotázaných vyslovilo armádě důvěru, v květnu 1992 již 54 %). Je to nepochybně spolu s podporou, které se dostalo armádě od prezidenta a vlády, z části později i od parlamentu, zásluha intenzivní a vynalézavé práce ministerstva, generálního štábu, úseku sociálních a humanitárních věcí, zejména správy pro styk s veřejností, mnoha velitelů a řadových pracovníků, kteří rozvíjeli styky s veřejností.

Vážným problémem, před nímž armáda, i česká armáda bude stát, je potřeba zvýšení prestiže důstojnického a praporčíckého sboru. Jsou známy údaje z výzkumů: v roce 1990 se umístil major armády na 43. místě z 50 posuzovaných profesí, v květnu 1992 velitel roty na 14. místě ze 17 posuzovaných profesí. To zpětně negativně působí na sebevědomí důstojníků, jichž se 95 % domnívá, že si jich lidé neváží. Je třeba otevřeně říci, že jsme tu narazili na problém, který jsme zatím nedokázali řešit. To je v souvislosti s připravovanou profesionalizací a s úvahami o zdrojích rekrutace budoucích nových vojenských profesionálů, závažným problémem, který zanechává federální stát a společnost české společnosti a armádě. Negativní zkušenost ze získávání vojáků pro službu na čas ukázala, že rekrutace vojáků z povolání musí být komplexně připravena a motivačně a materiálně zajištěna. Bude me moci využít stoupající podpory obyvatel, kterou vyslovují profesionalizaci armády (profesionální či poloprofesionální armádu si přálo v roce 1990 46 %, v roce 1992 již 56 %). Stranou naší pozornosti by nemělo zůstat profesionální zdokonalování současného kádru armády, který pro nejbližší desetiletí bude představovat stále většinu budoucích vojenských profesionálů. Zkušenosti z doškolovacích kursů na vojenských vysokých školách by měly být rozvinuty a doplněny o široký program mimoškolního vzdělávání, např. v jazykové přípravě, podobně jak se to již děje ve zvyšování tělesné zdatnosti, které zaznamenalo výrazný pokrok a přispělo k rozvoji profesionálních kvalit celého důstojnického sboru.

Pravděpodobně nejdůležitějším momentem k motivaci důstojníků, praporčíků i občanských zaměstnanců specialistů, k zvýšení jejich profesionální úrovně, bude stabilizace jejich sociálních jistot a perspektiv služby v armádě, popřípadě vytvoření jistot, že ani při 10 - 15letých kariérách neztrácí důstojník kvalifikační a jinou šanci na uplatnění v civilním životě po odchodu z armády.

Nyní celý velitelský sbor armády čeká jeden z nejtěžších problémů, jaké od listopadu 1989 řešili. Převést bezkonfliktně bez zbytečných ztrát a občansky, humánně vojáky z povolání a občanské zaměstnance i vojáky základní služby z federální armády do republikových armád. Významnou roli tu sehraje úsek sociálních a humanitárních věcí spolu s oblastí personální práce. **První zkušenosti napovídají, že osou této práce bude muset být co nejpřesnější a nejpravdivější informovanost a zamezení nepodložených pověstí a fám.** Můžeme přitom navázat na vynikající výsledky z federální armády v národnostních vztazích, které se vyznačovaly vysokou ohleduplností a tolerancí. O to se bude moci opírat důsledné zabezpečení občanského principu a lidsky citlivý přístup k řadě příslušníků armády, kteří se octnou před životně závažným rozhodnutím.

Zkušenosti z uplynulého období potvrzují, že armáda je živý sociální organismus, a její lidský potenciál nejméně tak významný jako vojenskovědní a vojensko technický potenciál. Dokazují také, že kvalita vedení a přípravy a zabezpečení lidí rozhoduje nejpodstatněji o kvalitě a akceschopnosti armády. Stane se asi významným odkazem federální armády republikovým armádám, že obsahem velení musí být na předním místě vedení, výchova

a péče o lidi a že tato práce musí být řízena občanskými hodnotami a měla by nabýt věcně konkrétních forem. Základem toho je vysoká odbornost a koordinace specializovaného působení. V tomto ohledu je jako odborná služba velitelům nezastupitelný úsek sociálních a humanitárních věcí, zejména společenskovo vědní služby a personální práce.

Základním cílem při koncipování úseku sociálních a humanitárních věcí bylo přispět k demokratizaci armády v tom nejširším smyslu. Bylo tomu tak proto, že pouze armáda, již jsou vlastní jisté prvky demokracie, může plnit funkci branné síly demokratického státu, především zabezpečovat jeho suverenitu. Východiskem je zde nepochybně uplatnění občanského principu, priorit občanství. V těchto intencích šlo o specifický příspěvek úseku ke zvyšování odborného potenciálu, posilování pozitivní motivace, ovlivňování hodnotové orientace a postojů všech příslušníků armády tak, aby lidský potenciál mohl splnit svou rozhodující úlohu.

Úsek sociálních a humanitárních věcí byl koncipován tak, aby pokrýval funkce spojené s kultivací a využíváním lidského potenciálu armády pokud možno v celém horizontálním průřezu. Zahnoval tak oblasti sociálního řízení, vojenského školství, právní služby, kultury, tělesné výchovy a sportu a styku s veřejností. Toto pojetí se ukázalo jako funkční, protože umožňovalo posuzovat a řešit problémy v základních vnitřních souvislostech a relevantních vazbách. Současně se však projevilo jako neúplné. Zejména zde chyběla bezprostřední vazba s koncipováním personální politiky armády, a to v obou směrech. Podobně je možno hovořit také o absenci koncipování zdravotní a rekreační péče, která logicky zapadá do oblasti kultivace a využívání lidského potenciálu armády. Ani v tomto případě nebyly vytvořeny optimální podmínky pro systémové řešení problémů.

Na druhé straně některé funkce a činnosti zabezpečované, resp. vykonávané úsekem sociálních a humanitárních věcí v jisté míře přesahovaly rámec působnosti vymezený oblastí kultivace a využívání lidského potenciálu a zřejmě vyžadují jiné než dosavadní systémové řešení. Především jde o funkce spojené s právní službou a se vztahem armády s veřejností.

Zkušenosti z uplynulých zhruba tří let intenzivní činnosti a postupného ladění funkcí úseku sociálních a humanitárních věcí naléhavě nabádají vytvořit na již vybudované základně komplexní funkční celek, vymezující soubor k nim vztažných základních činností promítnutých do odpovídající organizační struktury. Jako optimální řešení se jeví vytvoření celku, který bude zabezpečovat funkce v oblasti sociální (včetně zdravotnictví a rekreační péče), personální a humanitární.

Vedle uvedeného aspektu funkcí úseku, který můžeme charakterizovat jako předmětný, je nutno posoudit další, neméně významný aspekt vztahu mezi koncepční a výkonnou složkou těchto funkcí.

V tomto smyslu pojetí úseku vycházelo ze zásadního přístupu k vymezování funkcí federálního ministerstva obrany jakožto politickosprávního centra s výraznou převahou koncepční práce při transformaci vojenskopolitických cílů státu do rozvojových programů armády a z logicky odvozené úlohy generálního štábu, jakožto centra přímého řízení vojsk a s tím spojených koncepčních a řídicích, resp. výkonných činností.

Úsek sociálních a humanitárních věcí byl proto koncipován především jako koncepční a metodické pracoviště. Toto pojetí se osvědčilo. V úseku byla zpracována řada koncepčních materiálů, které pozitivně ovlivnily proces transformace armády ve všech funkčních oblastech úseku.

Ke škodě věci se však nepodařilo důsledně oddělit koncepční a metodickou činnost od činnosti výkonné. Ačkoli věcné a logické argumenty mimo veškerou pochybnost mluví pro vytvoření výkonné, resp. řídicí složky v oblasti působnosti úseku na generálním štábu (mimo jiné i nezbytný soulad mezi pravomocí a odpovědností), nepodařilo se dosáhnout v tomto smyslu souhlasu rozhodujících decizních míst. Koncepční činnost úseku byla dále komplikována přímou podřízeností vojenských škol a dalšími úkoly, které měly ryze výkonný charakter, např. výkon funkce zakladatele některých státních podniků, ale i mnohé další.

Vcelku jednoznačně se potvrdilo, že směřování koncepčních a řídicích, resp. výkonných činností je disfunkční ve svých věcných důsledcích. Chceme-li se přiblížit optimálnímu modelu, pak v budoucnu bude nezbytné osvobodit úsek (snad již sociálních, personálních a humanitních věcí) od bezprostředního vstupu do procesu přímého řízení vojsk a současně orgán velení od vstupů do systému, které přicházejí zvenku, za jejichž důsledky však nese odpovědnost.

Jednou z metod, která měla přispívat k transformaci armády, byla a dosud je metoda demokratické participace. Myšlenka aplikace této metody z úseku sociálních a humanitárních věcí vzešla a soudíme, že v mnohém pozitivně ovlivnila život v armádě, i když ani zdaleka nelze hovořit o jejím plném prosazení. Jednoznačně však můžeme konstatovat, že přes počáteční těžkosti se stala jednou z hlavních metod práce v úseku. Podařilo se vytvořit prostor pro účast na stanovování cílů úseku na jedné straně a podmínky pro relativně samostatnou činnost správ a ostatních složek při jejich realizaci. Náčelníci i podřízení začali postupně pracovat samostatně s plnou pravomocí, ale současně odpovědností za dosažené výsledky.

Metoda demokratické participace se jednoznačně osvědčila. Přispěla k uvolnění a aktivizaci potenciálu schopných pracovníků, k vyšší výkonnosti i ke změně přístupu k plnění úkolů. Při aplikaci této metody, která klade důraz na samostatnost a iniciativu, však současně, a zcela logicky, vzrůstají nároky na koordinaci činnosti subjektů, jejichž prostor se rozšířil a uvolnil. Jde o velmi citlivý problém hledání optima mezi směřováním ke společnému cíli a relativní samostatností subjektů. Dořešení tohoto problému je výzvou pro budoucnost.

Uvedená metoda, jejíž aplikace se v rámci armády - zejména ve vyšších stupních řízení a velení - obtížně prosazuje, má nejen odborné, ale také sociální konsekvence. Vyžaduje a vyvolává změnu kvality v interpersonálních vztazích, zvláště vztahů mezi nadřízenými a podřízenými.

Úsek sociálních a humanitárních věcí se musel vypořádat i s nepříjemným dědictvím universalismu v některých oblastech působnosti. Východiskem zde bylo vymezení funkcí, které v rámci kultivace a využívání lidského potenciálu předpokládají odbornou specializaci, resp. odbornou kompetenci jejich nositelů. Zejména se tato poznámka dotýká oblasti sociálního řízení, kde přechod od jakéhosi universalismu ke specializaci, především v oblasti společenských věd (psychologie, sociální psychologie, sociologie, pedagogika a další), se ukázal jako nezbytnost, má-li se sociální řízení stát realitou, nedílnou, integrální součástí řízení vůbec. Tato cesta byla nastoupena, avšak ani zdaleka nestojíme na jejím konci. K tomu, abychom jí úspěšně prošli, brání především nízká připravenost velitelů všech stupňů klást přiměřené požadavky vyplývající z pochopení možnosti těchto disciplín a současně také nedostatečná odborná připravenost samotných pracovníků sociálního řízení, jimž především chybí odborné vzdělání, možná, pokud odbornou kvalifikaci mají, dostatek zkušeností umožňující aplikaci vědeckých poznatků v praxi velitelství, štábů, útvarů a zařízení a konečně odborně fundované zadání ze strany velitele nebo náčelníka.

Řešení problému (po jeho identifikaci) bylo založeno, nicméně bude vyžadovat soustředěné úsilí i v budoucnosti.

Porevoluční období vyžadovalo zvýšit důraz na občanskou kontrolu armády, která v minulosti byla prázdným pojmem. V daném období byla tato kontrola problematická. Rozpočet, který je jednou z nejsilnějších zbraní kontroly veřejnosti nad armádou, byl sestavován v podstatě tradiční metodikou, která nepřispívala ke kontrolovatelné činnosti armády, navíc ani poslanci branné bezpečnostních výborů neměli dostatek znalostí a zkušeností potřebných ke kompetentnímu rozhodování v této věci, ale ani o dalších problémech armády. Tato doba vyžadovala aktivitu uvnitř armády a těžko mohl být jejím nositelem někdo jiný než úsek sociálních a humanitárních věcí, kde byl položen první základ proniknutí občanského elementu do armádních činností a struktur. Jednou z důležitých funkcí úseku se tak stalo informační otevírání armády. Přes určité problémy se postupně, i když ne zcela systematicky,

dařilo poskytovat zákonodárným sborům objektivní informace. Tato funkce však nebyla rozhodujícími decizními místy doceněna. Stejně tak se nesetkala s plným pochopením snaha o informační vazby se subjekty politického dění. Jako součást, resp. nástroj kontroly občanské veřejnosti nad armádou byl chápán i druhý moment informačního otevření armády, tj. spolupráce se sdělovacími prostředky a přímá informační činnost mezi občany. V tomto období se podařilo vytvořit mechanismus poskytování objektivních informací sdělovacím prostředkům. Tyto informace nebyly často pro armádu bezprostředně příznivé. Avšak právě na tom, že armáda sama ukázala své negativní stránky, vzrostla důvěra veřejnosti k této instituci. Současně, s různým pochopením velitelů, byly v rámci armády vytvářeny rady pro styk s veřejností, které velmi účinně doplnily celkový informační systém a rovněž významně přispěly k posilování důvěry veřejnosti k armádě.

Ve složitém nastávajícím období je v této oblasti na co navazovat. Zvláště významným se po nabytých zkušenostech ukazuje systematické vytváření a aktualizace objektivní informační základny pro zastupitelské sbory, především v centru, ale také na regionální úrovni, když spolupráce s prostředky masové komunikace je v podstatě vyřešena a zbývá ji pouze zdokonalovat.

Úsek sociálních a humanitárních věcí vnesl do armády poznatky dlouhodobě získávané v teorii a praxi řízení, které byly subsumovány pod pojem sociálního řízení. Velmi zjednodušeně řečeno, šlo o promítnutí poznatků teorie řízení a věd o člověku do integrovaného systému řízení armády. Pronikání poznatků těchto vědních disciplín do řídicího procesu, pochopení významu a potřeby ovlivňovat sociální procesy v armádě, respektovat sociální předpoklady, okolnosti a důsledky věcných vojenskotechnických, resp. organizačních rozhodnutí, bylo zejména na vyšších stupních řízení velmi složitým procesem, narázejícím na tvrdý konzervatismus těchto složek. Příkladem může být velmi zjednodušený technokratickoadministrativní přístup k reorganizaci a redislokaci armády, zejména v přípravné a počáteční fázi.

Nicméně pozitivním faktem je, že pojem "**sociálního řízení**" se zafixoval ve vědomí příslušníků armády, byť stále ještě není mnohými zcela pochopen jeho obsah a postoje k sociálnímu řízení nejsou vždy pozitivní. Další vývoj bude záviset na tom, jak se podaří v této oblasti vzdělávat velitele a náčelníky, i na tom, jak se bude vyvíjet úroveň odborné kvalifikace specialistů. Ve skutečnosti, že sociální řízení se dostalo do podvědomí příslušníků armády, vidíme pozitivní přínos úseku sociálních a humanitárních věcí k jeho základní funkci, o které se zmiňujeme výše. Věříme, že principy sociálního řízení pronikly do armády natrvalo. Bylo by sebezníčující chybou se od principů sociálního řízení odchýlit. Potřebné bude naopak tyto principy posilovat, prohlubovat, rozšiřovat. Je to jistě dlouhodobý, a vzhledem k povaze armády, nikdy nedokončený proces.

Řízení sociálních procesů, respektování sociálních předpokladů a vřazování možných důsledků rozhodnutí do rozhodovacích procesů, není možné bez nezbytných sociálních informací. Proto byla od samého počátku existence úseku sociálních a humanitárních věcí formulována a realizována jeho podpůrná gnoseologická, poznávací funkce. Je skutečností, že úsek poskytoval velmi cenné sociální informace jak vrcholovému velení armády, tak dalším stupňům řízení a velení. Rovněž je skutečností, že tyto informace byly přes počáteční nedůvěru oceňovány a z větší části využívány v řízení.

Sebereflexe armády je nezbytná, pokud se armáda chce pozitivně vyvíjet. Chceme-li uspět, musíme si říkat pravdu i sami o sobě. A to je můj názor, která má trvalou platnost, za jakýchkoli podmínek. Armáda by ji ani v budoucnu neměla pominout, spíše naopak, rozvíjet organizační, materiální a personální podmínky tak, aby funkce sebezpoznaní byla stále dokonaleji naplňována. Předpoklady jsou vytvořeny.

ROZDĚLENÍ ARMÁDY A SPOLEČENSKOVĚDNÍ POZNÁNÍ JAKO HODNOTA

Československá lidová armáda v padesátých letech neměla vlastně nic "svého". Od vytvoření Varšavské smlouvy bylo nahrazeno její vrchní velení sovětským štábem, v němž měla jednoho styčného důstojníka. Aby tato armáda dobře "rozuměla" příkazům cizího vrchního velení, byl u každého útvaru a vyššího velitelství sovětský poradce. Sovětské zbraně, sovětská vojenská věda, leninská ideologie, sovětské rituály z přesně opsaných řádů a dokonce i sovětské uniformy se šavlemi. Časem se mnohé změnilo. Odešli poradci z nižších stupňů, změnily se uniformy a bylo povoleno přizpůsobit vnitřní chod služby a některé rituály české a slovenské nátuře. To hlavní však zůstalo. Sovětské vrchní velení, sovětská vojenská věda, leninská ideologie, sovětské vojenské školství pro naši generalitu a samozřejmě i rozhodující zbraně a technika. Po vzoru Sovětské armády byla ideologie komunismu prohlášena za vědeckou. Vojenské vysoké školy a výzkumné instituce vyučovaly a rozpracovávaly historický materialismus, vědecký komunismus a stranickopolitickou práci. My, věkově starší, jsme tyto mechanismy dobře poznali, neboť jsme byli jejich součástí.

Když se v šedesátých letech začaly vysoké vojenské školy a vědecké instituce z tohoto "krunýře" dostávat ven a začaly usilovat o vlastní myšlení a skutečně vědecké poznání, nastal také čas pro vojenské reformy. Říká se, že to byl jeden z důvodů vstupu vojsk do ČSSR v srpnu 1968. Skutečnost, jak bylo po okupaci s nositeli vlastního poznání armády a vojenství, především s představiteli vojenské společenskovo vědní fronty, naloženo, tuto hypotézu jen potvrzuje. Jestli bylo v době normalizace mnohé potlačeno, pak v tomto mnohém to bylo především vlastní vojensko-teoretické myšlení, dále pak sociologie vojenství, vojenská psychologie, politologie a teorie řízení, nemluvě už o falšování vojenské historiografie.

Listopad 1989, likvidace Varšavské smlouvy, odchod sovětských vojsk a první rozhodnutí o transformaci Čs. armády v armádu demokratického státu, vytvořily podmínky a staly se výzvou k zahájení svobodné práce v poznávání vojenství, ale také k zahájení vlastní společenskovo vědní práce v armádě. Mění se vedení i zaměření práce Vojenského historického ústavu a po přípravných pracích vzniká 1. 5. 1990 Vojenský ústav sociálního výzkumu (VÚSV) při FMO. Několik rehabilitovaných pracovníků bývalé pražské VPA, která byla na popud okupantů v roce 1969 rozpuštěna, několik jejích žáků a v konkursech vybraní, talentovaní, ale o třicet let mladší začátečníci se dávají do práce.

Začalo se konstituováním a zkvalitňováním průzkumů veřejného mínění. Nové velení armády bylo zbaveno dvou zprofanovaných zpětných informačních vazeb v podobě vojenské kontrarozvědky a stranickopolitické informace. Průzkum veřejného mínění se rázem stal jejím demokratickou náhradou. Přitom od samého počátku byl tento průzkum zaměřen nejen na armádu a různé její části, ale na základě spolupráce s civilními institucemi i na civilní veřejnost. Předmětem zkoumání bylo mínění nastupujících nováčků, příčiny šikanování, vztahy mezi vojáky z povolání a vojáky základní služby, sociální podmínky života vojáků, názory vojáků odcházejících do zálohy a celá řada dalších. V současné době oddělení

průzkumu veřejného mínění již představuje zkušené pracoviště, se solidně založenými kontinuálními výzkumy, sledujícími hlavní vývojové trendy v mínění vojenské veřejnosti, jakož i civilní veřejnosti ve vztahu k armádě.

Sociální realita rychle se měnících společenských podmínek služby vojáků z povolání, jakož i významné podněty z průzkumu mínění nastolily několik důležitých výzkumných témat pro oddělení vojenského profesionála: "Pracovní motivace vojáků z povolání", "Sociální a profesní diferenciaci a mobilita vojáků z povolání", "Nedílná velitelská pravomoc a participativní řízení", "Důvody odchodu mladých vojáků z povolání z armády", ale také "Důsledky transformace Čs. armády v osobním a rodinném životě vojáků z povolání" atd.

Oddělení vojenské mládeže se zaměřilo na výzkum vztahů mezi vojáky v základní službě, vztahů vojáků v základní službě k duchovním hodnotám a náboženství a na problémy výběru, přípravy a vedení poddůstojníků. Za klíčový výzkum tohoto oddělení lze však považovat řešení úkolu "Hodnotová orientace československé mládeže a její vztah k obraně vlasti, armádě a vojenské službě", realizovaný ve spolupráci se Sociologickým ústavem ČSAV.

V roce 1991 byl VÚSV významně posílen připojením Pracoviště pedagogicko-psychologického výzkumu, původně řízeného Správou vojenského školství FMO. Tím se rozšířilo spektrum naší práce. Pracoviště se zabývá teoretickými základy profesionální přípravy vojáků z povolání, řešilo výzkumný úkol "Posilování profesionální motivace studentů..." ve vojenských vysokých školách. Významnou stránkou činnosti tohoto pracoviště je oblast práce na profesiografických studiích a na psychologických výběrech do zvláštních vojenských jednotek (např. praporu MS OSN pro Jugoslávii, vojenské policie apod.) či do náročných vojenských funkcí.

Je pravdou, že výzkumná témata realizovaná VÚSV v letech 1990 a 1991 příliš "zaváněla" dílčí tematikou, empirismem a zjišťováním mínění či postojů. Byl to však začátek, v jehož průběhu se noví pracovníci učili, budovala se vlastní informační základna ústavu, jeho vědecká knihovna a navazovaly se první zahraniční styky. V tomto období také zatím nebyl navázán hlubší vztah s vojenskou vědou, zvláště pak s nově vzniklým Vojenským ústavem strategických studií. Bylo to pochopitelné, neboť se ve vědě jen těžko spolupracuje s poloprázdnými rukama.

V této oblasti se však rokem 1992 začíná situace měnit. V ústavu byla zpracovávána syntetická teoreticko-empirická studie o vzájemném vztahu společnosti a armády. Jednotlivé práce z oblasti výzkumu vojenského profesionála vytvářejí možnost syntetického pohledu na proces profesionalizace armády, včetně uplatnění civilních pracovníků v profesionální armádě a problematiky jejich sociálního zabezpečení.

Zvláštní kapitolou je mezinárodní spolupráce v oblasti sociálních výzkumů. Od navázání prvních kontaktů s ERGOMASem (European Research Group of Military and Society) v Utrechtu v březnu 1990, s Mezinárodní sociologickou asociací ISA na kongresu v Madridu (v říjnu 1990), jakož i s vedením Inter University Seminar (IUS) v Chicagu se postupně přešlo k věcné vědecké spolupráci. Jsme řádnými členy ISA, ERGOMASu i IUS, jsme zváni na jejich konference a semináře, dostáváme jejich publikace i vědecké informace a účastníme se mezinárodního komparativního výzkumu vojenských profesionálů organizovaného ERGOMASem. Zapojení do této mezinárodní spolupráce nemá ani zdaleka nějaký automatický charakter. Je to výsledek naší práce, schopnosti na určité vědecké úrovni komunikovat a prezentovat výsledky výzkumů. Do zmíněného mezinárodního výzkumu ERGOMASu jsme např. byli zapojeni jako jediná země bývalého sovětského bloku. Mezinárodní zkušenosti a poznatky si nenecháváme jen pro sebe. Kromě přednášek, seminářů a vlastní publikační činnosti zaměřené na odbornou veřejnost jsme se pokusili přijatelnou formou zprostředkovat společenskovědní informace o armádách vyspělých demokratických zemí cestou široké publicity. Ve spolupráci se Správou sociálního řízení jsme vydali čtyři sborníky různých materiálů a referátů západních vojenských teoretiků z akcí, kterých jsme se zúčastnili. Sborníky "Vojenský profesionál a problémy profesionalizace", "Armáda a společenské

změny" a "Ozbrojené síly a společnost" přiblížily naší vojenské veřejnosti sociální problematiku armád vyspělých demokratických zemí.

Výsledky naší výzkumné práce jsou dávány k dispozici vedoucím funkcionářům armády. Pro širší vojenskou veřejnost publikujeme nyní "Fakta" z výzkumu v měsíčníku "Výběr statí". Stali jsme se teoretickým zázemím FMOP, společensko-vědních služeb u vojsk a kateder společenských věd na vysokých vojenských školách.

Při přípravě vyhodnocení práce v oblasti sociálních výzkumů za rok 1992 se však dostáváme do podivné situace. Ti starší z nás si v duchu vzpomněli na rok 1969. Nedávno byla vydána oficiální směrnice připravit snížení počtů VÚSV o 50 %. Bez jakéhokoli zhodnocení obsahu a výsledků práce, bez posouzení funkčnosti ústavu zařadováni staří osvědčení tabulkoví bojovníci, kteří se tímto způsobem propracovali přes nejednu reorganizaci a dokonce i přes sametovou revoluci. V ústním podání pak přicházejí zprávy i horší, podle nichž nové republikové armády potřebují bojové útvary s vojensky odborně připravenými štáby a vše ostatní je přítěž a balast. Chápu některé autokraticky připravené vojenské odborníky sovětské školy, že jim taková koncepce příslušných armád vyhovuje. Využijí nedostatku vojenských odborníků, rozsáhlého odchodu mladých schopných důstojníků z armády, zaujmou svá místa na nových štábech a pak už to budou oni, kdo budou určovat co je pro obranu země dobré a co špatné. K čemu by jim byla nová koncepce rozvoje vojenství, k čemu by jim byla nová organizace armády, nový demokratický systém velení a vedení lidí, nové vzájemné vztahy společnosti a armády a mezilidské vztahy uvnitř armády založené na občanském principu. Pro takto pojaté budování nových armád hovoří bohužel i značný nedostatek finančních prostředků.

V pojetí těchto autokratů je jediným nástrojem vedení lidí rozkaz a jedinou zpětnou vazbou zpráva kontrolních orgánů, jak se rozkazy plní. Některé sociální výzkumy jsou pak nejen zbytečné, ale i nežádoucí, protože dotyčnému jednak komplikují život a navíc vyžadují i určité znalosti a případně i schopnosti na ně adekvátně reagovat.

Je to právě rozdělení armády ČSFR a s tím spojené zmenšení národních armád, jakož i proces tvorby nových armád, provázený různými redukcemi, který mě vede k zamyšlení nad tím, proč a jak uchránit ono samostatné společenskovo-vědní myšlení, které v armádě "dostalo zelenou" po listopadu 1989. Jak racionálně uchránit první výsledky započaté výzkumné práce a mezinárodní spolupráce pro obě nově vznikající národní armády. Jak v rámci nových armád neprohospodařit ten těžce vybudovaný intelektuální potenciál, který budou velmi brzy potřebovat.

Z určitého hlediska přináší dělení armády ČSFR i některá pozitiva. Výstupy společenskovo-vědních výzkumů upozorňovaly na některé závažné slabiny ve vztazích společnosti a armády, ve skladbě a vnitřním fungování armádního organismu. Řešení těchto slabín však naráželo na nezáměr představitelů státu, na sociálně podmíněný konzervatismus části velení armády, ale hlavně na různorodé individuální a skupinové zájmy starých struktur. Rozdělení federální armády a následná nutnost vypracování a realizace nových modelů národních armád vytváří určité podmínky k respektování poznání a k realizaci některých výstupů ze sociálních výzkumů. Jde především o tyto problémy:

- Řešení společenského postavení armády, jakož i vojáků z povolání a cílevědomé řešení procesu integrace armády do demokratické společnosti.

- V celém systému civilního školství vytvářet předpoklady pro výchovu dětí a mládeže k vlastenectví, k chápání nutnosti armády a občanské odpovědnosti za obranu své země.

- Funkční budování armádních struktur zdola, řešit jejich naplněnost, životní a pracovní podmínky, jakož i jejich prostředí tak, aby bylo možno zabezpečovat efektivní vojenský výcvik a pozitivní vztah ke službě.

- Upustit od starého autokratického uplatňování nedílné velitelské pravomoci. V souladu s novými požadavky vojenství a s novou obrannou vojenskou doktrínou vyváženě delegovat

odpovědnost a pravomoc na nižší stupně velení. Tím zvýšit jejich samostatnost, důvěru k nim, participativní způsob řízení a partnerské vztahy ve velitelském sboru.

● Vypracovat novou koncepci personální práce založenou na vědecky zdůvodněných výběrových metodách, na vzdělanosti a schopnosti využít vzdělání ve výkonu funkce. Vypracovat takový systém hodnocení vojáků z povolání, který by preferoval kvalifikaci a výkonnost. Tento systém hodnocení učinit základem pro povyšování ve funkcích a hodnostech. Personální práci začlenit do celkového systému řízení a kultivace lidského činitele v armádě.

● Rozpracovat a do armádní praxe zavést občanský princip mezilidských vztahů, zvláště pak ve vztazích mezi vojáky z povolání a v základní službě. Občanský princip neurčuje však pouze vztah nadřízeného k podřízenému. Jeho součástí je i vztah opačný a zvláště pak vztah každého občana ke státu, k obraně země, k armádě a službě v ní. V této oblasti bude potřebné vyhodnotit dosavadní realizaci zákona o civilní službě, včetně uplatnění jeho novely a posoudit ji z hlediska občanských práv, povinností a občanské spravedlnosti.

● K odstranění dualismu ve vedení lidí dále propracovat systém přípravy velitelů a náčelníků v této oblasti. Společenskovědní služby koncipovat jako odbornou poradenskou službu velitelů za účelem zkvalitnění řízení sociálního systému jednotky a za účelem pomoci při transformaci společenskovědního poznání do řízení lidí.

● K závažným problémům spojeným s profesionalizací armády, ale i s kvalifikovanou civilní kontrolou armády patří příprava civilních pracovníků pro práci v řídicích strukturách armády a ve státním aparátu. Tento problém však souvisí s výběrem, uplatněním a vytvořením takových podmínek, aby se civilní pracovníci chtěli problematice vojenství a práci v armádě dlouhodobě věnovat.

Je zcela přirozené, že rozdělení armády ČSFR a vznik nových národních armád postupně přinese celou řadu problémů, na které bude nutno odpovědět kvalifikovaným průzkumem veřejného mínění, hlubším pohledem sociálního výzkumu a jako zcela nepostradatelné budou v této situaci psychodiagnostické výběrové metody.

Za klíčové téma společenskovědního poznání v současných podmínkách považujeme řešení vzájemného vztahu české a slovenské společnosti ke svým vlastním armádám. Na způsobu řešení tohoto vztahu bude záviset nejen bezpečnost republik a jejich suverenity, ale zároveň i dokončení celého procesu transformace armády z opory bývalého totalitního režimu v armádu demokratického státu.

Dále by společenskovědní výzkum měl pomoci při vytvoření nového modelu české či slovenské armády, a to jak ve smyslu vytváření předpokladů pro proces profesionalizace, tak při řešení nových principů řízení a velení a takové humanizace vojenské služby, která nerozkládá pořádek a kázeň.

K závažným problémům bude nesporně patřit výzkum sociálních důsledků reorganizačních změn všeho druhu.

Zcela nově bude v republikových armádách koncipováno vojenské školství. Model přípravy vojenských profesionálů různého druhu se rovněž nemůže obejít bez analytických prací.

Nový model republikové armády, jeho aktivní naplňování a další rozvoj si nesporně vyžádá zcela nový systém všech druhů zabezpečení různých kategorií vojáků.

Nedávno jsem vysvětloval čelnímu představiteli současného velení armády rostoucí význam společenskovědního poznání právě v období takových závažných společenských změn, jakými jsou dělení státu i armády a konstituování nových národních armád. Dostal jsem odpověď, proti které bylo dost těžké něco namítnout. **"Údlosti probíhají rychle, v popředí jsou především politické zájmy, na nějaké zkoumání teď není čas, řešení je nyní v pohotovém pragmatickém rozhodování odpovědných politiků."**

Na mysl mně ihned přišlo ono staronové dilema armády. V období neexistence vojenského ohrožení společnost pochybuje o nutnosti existence armády, vojenský rozpočet se snižuje,

prestíž armády i vojáků z povolání upadá, kdekdo se o armádu i její příslušníky pohrdlivě "otírá". A najednou se zčistajasna objevuje vojenské ohrožení. Postoj veřejnosti k armádě se mění téměř ze dne na den. Ale bojeschopnou a kvalitní armádu tak rychle vybudovat nelze. I když zcela nesouhlasím s tím, že by i současné rychlé pragmatické, intuitivní politické rozhodování nepotřebovalo výzkum a zvláště již dříve nahromaděné poznatky, chtěl bych však upozornit na určitou analogii s prestiží armády. Rychlá pragmatická, politická a čistě empirická rozhodnutí opravdu mohou na určitý čas posunout využívání vědeckých poznatků na vedlejší kolej, ale neměla by přece vést k likvidaci vědecké základny, k znefunkčnění jejích prvků. Čas překotných rozhodnutí skončí, nastane čas tvůrčí koncepční práce, která se bez vědeckého poznání neobejde. Pak bychom se mohli ocitnout v situaci oné společnosti, která tak dlouho podceňovala armádu až nakonec tváří v tvář ohrožení zůstala bezbranná. K této analogii je nutné ještě dodat, že nejcennější hodnotou současnosti jsou i v armádě poznatky a lidé schopní je produkovat. Domnívám se, že by konto rozdělení naší armády mělo být zatíženo tímto druhem ztrát co nejméně. Což je ovšem také v rukách politiků.

Plukovník gšt. Ing. Miroslav Š k r a b a l,
generálmajor v zál. Ing. Otakar V l a c h, CSc.

PŘÍSTUPY K VYPRACOVÁNÍ VOJENSKÉ DOKTRÍNY ČESKÉ REPUBLIKY A SLOVENSKÉ REPUBLIKY

Nutnost tvorby dvou vojenských doktrín

V březnu roku 1991 Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky vyhlásilo vojenskou doktrínu ČSFR. Neuplynuly ani dva roky a stojíme před úlohou vypracovat a přijmout vojenskou doktrínu České republiky a Slovenské republiky jako důsledek rozdělení federativního státu na dva samostatné státy. Na první pohled by se mohlo zdát, že postačí formální úprava dosavadní doktríny ČSFR. **Situace je však složitější, zejména z těchto důvodů:**

- Obě republiky jako samostatné subjekty mezinárodního práva budou na mezinárodní politické scéně prosazovat své zájmy. Proto je třeba předpokládat rozdíly mezi českou a slovenskou zahraniční politikou.

- Geografická poloha obou republik mění jejich vazby na nejbližší okolí, tj. na reálné sousedy. Česká republika ztrácí přímé hranice s Maďarskem a Ukrajinou, Slovenská republika se Spolkovou republikou Německo. Z vojenského obranného hlediska je významná délka státní hranice s jednotlivými státy v poměru k početnímu stavu armády. Výpočty provedené

z několika hledisek potvrzují, že hodnota obrany se sníží v České republice asi o 25 %, ve Slovenské republice asi o 55 %.

● Rozdělení federální armády na dvě samostatné armády povede ke snížení jejich bojových možností v důsledku vytvoření orgánů, které jsou v každé armádě nutné a které až dosud mohly být centrální. Jde zejména o orgány řízení a velení, zabezpečující útvary a zařízení, teritoriální orgány, sklady atd. Vytvoření těchto orgánů je možné jen na vrub bojových útvarů a jednotek, což je pro početně malé armády zvláště citelné.

Od vyhlášení vojenské doktríny ČSFR se změnily mezinárodně politické a vnitropolitické podmínky, a to zejména:

◆ vývoj mezinárodněpolitické situace potvrdil stálou existenci rizik, k jejichž rapidní změně postačí období kratší než jeden rok, to znamená, že eskalace rizika a ohrožení je kratší než období nutné k přípravě obrany,

◆ ani rozumná obranná dostatečnost nezabránila vzniku ozbrojených konfliktů v jižní a východní Evropě,

◆ nelze přeceňovat a spoléhat se na úspěchy v oblasti mírového soužití, omezení jaderných potenciálů a odzbrojení, ale na garance evropského bezpečnostního systému, který dnes reprezentuje NATO,

◆ stále přetrvávají negativní vztahy občanů, ale bohužel i u řady politiků v zákonodárných a výkonných orgánech k obraně státu, což snižuje hodnotu obrany a vážnost armády,

◆ snížení vojenského rozpočtu vytvořením profesionální armády se ukázalo jako nereálné a snižování rozpočtu v absolutní i reálné výši vytváří pro obranu i armádu kritickou situaci.

Tato fakta nutně ovlivní obsah vojenské doktríny, ale jejich vliv může být v obou republikách chápán různě.

Principy vojenské doktríny

Přejdeme tedy k vojenské doktríně, přičemž v žádném případě nejde o její formulaci, ale spíše o zásadní obsahové otázky. Východiskem pro tvorbu doktríny jsou především principy, na nichž je založena.

□ **První princip** vychází ze suverenity státu a jeho nezadatelného práva na sebeobranu v duchu Charty Spojených národů a odhodlání použít v případě potřeby vlastní ozbrojené mocenské prostředky k zachování nebo obnovení suverenity státu a jeho územní integrity.

□ **Druhým principem** je priorita zahraničně politických aktivit s cílem řešit jakékoli konfliktní situace s jinými státy nebo sporné otázky výlučně mírovými prostředky.

□ **Třetí princip** je založen na všeobčanské obraně demokratického státu a jeho územní integrity jako výraz vůle všech občanů státu.

□ **Čtvrtým principem** je komplexní příprava státu k obraně v závislosti na vývoji mezinárodněpolitické a vojenskopolitické situace a na ekonomických a lidských možnostech země.

□ **Pátý princip** se vztahuje k výstavbě armády, odpovídající svými počty, kvalitou výzbroje a zabezpečení lidskému a ekonomickému potenciálu státu.

□ **Konečně šestý princip** akceptuje členství v evropských vojenských obranných uskupeních, především v NATO, ZEU a celoevropském bezpečnostním systému, které jsou zárukou bezpečnosti před napadením a rozhodujícím činitelem vojenské pomoci v případě jakékoliv agrese.

Žádný z uvedených principů vojenské doktríny nelze posuzovat izolovaně, ale ve vzájemných souvislostech, přičemž se mohou vyvíjet a měnit v závislosti na podmínkách vojenskopolitické situace v Evropě i ve světě. Jejich realizace je jednak výlučnou záležitostí každého státu a jednak je podmíněna jinými subjekty. To se např. týká členství v NATO nebo jiných obranných uskupeních, které mohou v Evropě nebo v některých jejích částech v budoucnu vzniknout.

Hlavní téze vojenské doktríny

Potřebnost vojenské doktríny vyplývá především z toho, že stále ještě existují rizika, která mohou být příčinou místních nebo i globálních konfliktů a mohou vyústit až do ozbrojeného střetnutí. Po rozpadu Varšavské smlouvy bylo odstraněno hlavní riziko možného ozbrojeného konfliktu mezi dvěma silnými koalicemi i riziko jaderné globální války. Nicméně právě uvolnění napětí a demokratizační procesy v zemích jižní a východní Evropy umožnily vznik nových rizik motivovaných národnostními a náboženskými spory, sociálními rozdíly, odlišnými ekonomickými podmínkami, obnovením historických křivd i nízkou úrovní demokracie, politické kulturnosti a nedostatkem vůle řešit rozpory nenásilnou formou. Tyto skutečnosti potvrzuje situace ve státech Společenství nezávislých států, Jugoslávii a náznakově i v dalších regionech, včetně zanikající České a Slovenské Federativní Republiky.

Z principů vojenské doktríny lze dedukovat její obsah a zformulovat jej do těchto hlavních tézí:

- Česká republika i Slovenská republika za žádných okolností nebudou iniciátory ozbrojeného konfliktu a nezahájí ho proti žádnému státu. K tomu neexistují žádné důvody politického, územního, národnostního, ekonomického ani sociálního charakteru. To konečně potvrdila celá novodobá historie od vzniku Československa, které se naopak stalo objektem politického vydrírání v roce 1939 a 1968.

- Rozhodujícím a nejspolehlivějším činitelem zachování suverenity státu a míru je dosažení takového stupně důvěry, spolupráce a vzájemně výhodných vztahů mezi národy a státy, které by natrvalo vyloučily řešení jakýchkoliv sporů ozbrojenou silou. Obě republiky se budou podílet na všech jednáních směřujících k posílení národní důvěry, stability a bezpečnosti v Evropě. Budou i nadále dodržovat a plnit přijaté závazky vyplývající z Charty OSN, Závěrečného aktu KBSE v Helsinkách, Závěrečného dokumentu vídeňské následné schůzky, dokumentu stockholmské konference o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti a o odzbrojení v Evropě, vídeňské Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě a pařížské schůzky nejvyšších představitelů států KBSE, jakož i ostatních dosud přijatých smluv a dohod i smluv a dohod, které vzniknou v zájmu zachování míru a bezpečnosti v budoucnu.

Nebude připuštěna propaganda války a ozbrojeného násilí, terorismu, šovinismu, nacionalismu, rasové nenávisti, fašismu, třídní a náboženské nesnášenlivosti narušující stabilitu mezinárodních a vnitřních vztahů.

- Česká republika i Slovenská republika si vyhrazují právo použít k obraně nezávislosti nebo i jiných zájmů svého demokratického státu ozbrojené síly, pokud by se vojenské agresí nebo jiným možným ohrožením nedalo zabránit nenásilnými prostředky. V tom spatřují své nejvyšší právo a povinnost, a to jak vůči státu, tak vůči všem občanům republiky.

- Česká republika i Slovenská republika se nezřekají práva účastnit se zajištění kolektivní bezpečnosti jiných zemí v rámci obrany demokracie, dojde-li k jejich ohrožení. Budou usilovat o vstup do takových politických a vojenských koalic, které jsou zárukou bezpečnosti a míru v Evropě a ve světě.

- Česká republika i Slovenská republika se zavazují poskytnout své ozbrojené síly v rámci

mírových sil OSN kdykoli o to budou požádány, nebo iniciativně takováto řešení nabídnou v zájmu jak vlastního státu, tak v zájmu kolektivní bezpečnosti, zejména v Evropě.

● Česká republika i Slovenská republika nevlastní a ani nevyrábějí jaderné či jiné zbraně hromadného ničení a nikdy nebudou usilovat o jejich vlastnictví. Nepřipustí rozmístění těchto zbraní na svém výsostném území. Se vši rozhodností se staví za požadavek úplné likvidace těchto zbraní v celosvětovém měřítku. Protože jejich použití v ozbrojeném konfliktu považují za zločin proti lidskosti, učiní všechna opatření včetně preventivních, aby zabránily jejich použití proti republice.

Vojenská doktrína a příprava státu k obraně

Vojenská doktrína určuje zásady přípravy státu k obraně. Žádná činnost státu není tak složitá jako příprava na ozbrojený konflikt, přechod z mírových podmínek do válečných a vedení války samotné. Zahrnuje všechny sféry činnosti státu, přípravu občanů, všech odvětví průmyslu, zemědělství, spojů, dopravy atd. Má-li být stát schopen v případě nezbytnosti kdykoli přejít do branné pohotovosti, pak se musí všechny přípravy na takovou alternativu provádět nepřetržitě a koordinovaně. Je nutno si uvědomit, že jde převážně o dlouhodobé opatření. Příprava obou republik k obraně je v současné době o to složitější, že celý systém přípravy státu k obraně musí být zásadně přebudován.

Hlavní problémy přípravy státu k obraně, které musí vojenská doktrína obsahovat, jsou zejména tyto:

- * Vztah občanů k obraně vlasti, který byl silně deformován po celé období totalitního režimu.

- * Zásady přípravy ekonomiky na válku na zcela nových principech tržního mechanismu, včetně systému hospodářské mobilizace, vytváření státních hmotných a mobilizačních rezerv, operační přípravy státního území a jejich fungování za války.

- * Vazby na spojence z hlediska vzájemné pomoci při přípravě republiky k obraně a v případě ozbrojeného konfliktu.

- * Obrana a ochrana obyvatelstva, ekonomiky a dalších životně důležitých oblastí v průběhu ozbrojeného konfliktu před napadením a likvidace následků napadení.

- * Zásady řízení přípravy státu k obraně a řízení činnosti státu za branné pohotovosti včetně přesně vymezené odpovědnosti vrcholných orgánů republiky.

- * Zabezpečení výstavby a přípravy armády jako hlavní síly obrany státu.

- * Legislativní opatření pro zabezpečení příprav státu k obraně a pro období branné pohotovosti.

Výstavba armády ve vojenské doktríně

Rozhodující silou a garantem suverenity státu je armáda. Vojenská doktrína musí proto formulovat hlavní zásady její existence, výstavby a přípravy:

Poslání armády - armáda je určena k obraně suverenity státu, jeho územní celistvosti a demokratického zřízení proti jakékoli ozbrojené agresi zvenčí a jiných nebezpečí, které by ohrožovaly samostatnost a ústavní pořádek státu nebo vážně narušily bezpečnost jeho občanů.

Hlavní úkol armády - na základě zjištění příprav k vojenskému napadení, odvrátit ohrožení suverenity státu včasným přijetím nezbytných obranných opatření. V případě napadení odrazit pozemní i vzdušný útok agresora z kteréhokoliv směru a na kteroukoli část území. Síly,

kteřé pronikly na území státu, ničit aktivní činnosti pravidelných nebo mobilizačně rozvinutých sil k obnovení územní celistvosti a suverenity státu.

Takto stanovený úkol předpokládá, že armáda bude udržovaná v takovém stupni připravenosti, který umožní zasadit ji k obraně státu kdykoli. Připravenost i přesto, že je do značné míry překvapivý ozbrojený konflikt vyloučen, nesmí být podceňována. Historie válek dostatečně prokázala, jaké formy a metody agresor použil, aby dosáhl právě v počátečním období rozhodujícího úspěchu.

Zvláštní význam pro armádu má teze "**odrazit agresora z kteréhokoli směru a na kteroukoli část území státu**". To znamená, že již mírová dislokace musí umožnit v dané časové relaci takový úkol splnit. Obtížnost spočívá v tom, že v současné době nelze stanovit směry a prostory ohrožení. Dislokace vojsk tedy musí proto vyhovovat všem možným variantám, které by mohly v budoucnu nastat. V tomto smyslu připadají v úvahu všechny směry napadení podél celé státní hranice.

Výstavba armády - v armádě musí být dokončena její přestavba s cílem vybudovat armádu výlučně obranného charakteru. Tato jistě správná zásada je však mnohdy různě chápána, a to dokonce tak, že ve své výzbroji nebude mít zbraňové systémy, jimiž by bylo možno efektivně ničit ozbrojené síly agresora na potřebnou vzdálenost, a to i na jeho území (na celou hloubku útočné sestavy), včetně jeho záloh. Představa, že armáda bude bránit státní hranici "**na místě**", povede výlučně obrannou činnost a nevyužije aktivní činnosti k porážce agresora, ji staví do takové pasivity, která nemá naději na dosažení konečného úspěchu v ozbrojeném konfliktu. K úspěchu nestačí agresora odrazit, ale zabránit mu v pokračování agrese.

Charakter armády a její složení - armáda je součástí demokratického společenství, v níž poskytuje službu daňovým poplatníkům tím, že zabezpečuje jejich obranu a ochranu. K tomu je potřebná patřičná profesionální úroveň a odpovídající výzbroj, technika a materiální zabezpečení.

Armáda se skládá z pozemního vojska, vojenského letectva, vojska protivzdušné obrany a vojska územní obrany. Procentuální složení druhů vojsk a služeb musí odpovídat úkolům a způsobům vedení ozbrojeného konfliktu. Podle potřeby se armáda mobilizačně rozvíjí na válečné počty.

Civilní obrana není součástí armády, ale plní důležitou úlohu v systému obrany při ochraně obyvatelstva a materiálních hodnot proti napadení a při likvidaci jeho následků. Zasahuje v míru při likvidaci následků ekologických katastrof (průmyslových havárií a živelných pohrom).

Kompatibilita armády s armádami demokratických států - výstavba armády musí akceptovat zajištění interoperability v informační oblasti, velení a spojení a vytvoření logistiky v oblasti materiálně technického zabezpečení jako podmínku vstupu do evropských bezpečnostních uskupení a zejména do organizace NATO.

Metodika zpracování vojenské doktríny

Z hlediska zkušenosti z vypracování a aplikace vojenské doktríny z roku 1991 je účelné dodržet některá pravidla, zejména:

- zřetelně zvýraznit skutečnost, že odpovědnost za obranu státu má parlament a vláda republiky,
- vojenská doktrína by měla být připravena k přijetí a vyhlášení parlamentem republiky v nejkratší době po rozdělení ČSFR na dva samostatné státy,
- v parlamentu republiky musí být vytvořen branný výbor jako zákonodárný garant řešení otázek obrany státu,
- vzhledem k tomu, že vojenská doktrína zásadně ovlivňuje vojenskou strategii, je účelné,

aby se na tvorbě vojenské doktríny podíleli jako konzultanti představitelé armády a příslušných ústředních orgánů státní správy.

Vojenská doktrína musí být vypracována tak, aby v zásadních otázkách měla dlouhodobou platnost, přitom však umožňovala pružnou reakci na vývoj mezinárodní a vojenskopolitické situace a z toho plynou opatření v oblasti vojenské strategie.

Zásady vojenské doktríny musí být kodifikovány a jejich plnění zabezpečeno legislativními akty vrcholných orgánů státu. Vojenská technická opatření, opatření v dalších ústředních orgánech státní správy, institucích a hospodářských subjektech se na základě vojenské doktríny konkretizují v příslušných operačních plánech; plánech uvedení státu do branné pohotovosti a dalších dokumentech příslušných vykonavatelů podléhajících se na obraně státu.

Kontrolní činnost v oblasti plnění ustanovení vojenské doktríny řídí parlament České republiky.

Po rozdělení ČSFR bude nezbytné, aby každá republika měla svoji vojenskou doktrínu. Obsahově se budou obě doktríny zřejmě lišit. Přístupy uvedené v tomto článku mohou být pro vypracování obou doktrín užitečné.

Plukovník Ing. František Valach, CSc.,
plukovník Ing. Miroslav Bodlák

KE TVORBĚ STRATEGIE OBRANY PO ROZDĚLENÍ STÁTU

Cílem článku je informovat o některých zkušenostech z vypracování federální Strategie obrany ČSFR a poukázat na možnost využití těchto zkušeností při tvorbě obdobných dokumentů pro Českou republiku a Slovenskou republiku.

Úvod a historie

Současná politická, ekonomická i vojenská situace je charakterizována rychlým sledem událostí a v mnohých případech i vznikem zcela nepředvídaných změn. Tento vývoj má svůj

konkrétní projev, spočívající v reálných změnách státoprávního uspořádání. V souladu s celosvětovými tendencemi jde o rozhodný přelom v pojetí státu vytvářejícího se na základě národního principu: NÁROD = STÁT.

V našich specifických podmínkách ovlivní tyto zásadní přeměny samozřejmě i tvorbu strategie obrany nově vzniklých států. Mění se politické a strategické prostředí vyžaduje trvale přizpůsobovat rysy strategie obrany státu změnám a vypracovávat politické směrnice a operační plány odpovídající aktuálním potřebám. Především bude potřebné prosadit do strategie obrany za této situace správný politický, ekonomický, ale zejména vojenskopolitický směr, což bude náročné a neobejde se bez využití historických poznatků.

Ze zkušenosti vzniku československého státu v r. 1918 je patrné, že jedním ze základních předpokladů jeho suverenity a existence se stala příprava k obraně. Na základě politických rozhodnutí zajišťovalo Československo v době první republiky svoji obranyschopnost přípravou všech ekonomických a lidských zdrojů pro dobu branné pohotovosti.

Důraz byl kladen na důsledné legislativní zabezpečení všech přijímaných opatření. Výrazem toho bylo přijetí zákona o obraně, který sice vznikl více než deset let, ale může být i dnes pro nás cennou historickou zkušeností. Základními atributy tohoto zákona byly zejména tyto myšlenky:

- realizovat takovou zahraniční a vnitřní politiku, která by nedávala příčiny k nežádoucím jevům ve vztazích s ostatními státy,

- trvale studovat všechny předpoklady k obraně státu,

- cílevědomě vytvářet hospodářské předpoklady pro obranu státu již v době míru,

- zajistit potřebný lidský potenciál pro obranu státu,

- zajistit sociální a materiální potřeby armády a všech složek obrany státu,

- trvale zajišťovat ve státě klid a pořádek, bezpečnost životů a majetek občanů.

Je třeba zdůraznit, že tyto zkušenosti jsou z doby předmnichovské republiky, kdy se zjevně schylovalo k válce. Tím více však vynikne, že v těchto kritických chvílích byla obrana státu skutečně věcí celého státu, tedy nejen armády, jak žel, někteří politikové pro jednoduchost v dnešní době rádi zaměňují.

Od této doby byl Československý stát budován několik desítek let. K jeho negativnímu vývoji ve vojenskopolitické oblasti přispěly svým nepevným politickým postojem i velmocí. Po první světové válce to byla Francie, po německé okupaci zase bývalý Sovětský svaz. Důsledky závislosti na mocenském okolí jsou dostatečně známé a jsou pro nás poučením do budoucna.

Po druhé světové válce byla československému státu vnucována strategie, která představovala transformaci sovětských strategických záměrů do československých podmínek. V rámci strategických cílů Varšavské smlouvy (které byly v podstatě cíli generálního štábu Sovětské armády) měly československé ozbrojené síly realizovat útočnou operaci frontu v přálpském směru a zabezpečovat přesun sovětských vojenských sil přes území republiky.

Tomuto strategickému záměru odpovídaly struktury, výcvik, výzbroj, dislokace a také početní stavy armády. V rámci této útočné strategie byla po desetiletí uskutečňována rozsáhlá a nákladná opatření v oblasti hospodářsko-mobilizačních příprav československého státu na válku, včetně odpovídající operační přípravy státního území.

Tuto strategii však čs. vojenští odborníci nepřipravili, tuto strategii prostě museli respektovat. Šlo o strategii nucenou politickým rozhodnutím tehdejšího vedení.

Po 17. listopadu 1989 si vyžádala měnící se politická situace i přizpůsobení strategie obrany státu. Ozbrojená obrana státu byla postupně přizpůsobena změnám, odpovídajícím mezinárodněpolitickým a vnitropolitickým podmínkám.

V březnu 1991 byla Memorandum Federálního shromáždění ČSFR vyhlášena nová Vojenská doktrína ČSFR. Na jejím základě byla vypracována strategie obrany ČSFR. Oba dokumenty nesporně představovaly zcela novou kvalitu v pojetí obrany státu. Jsou to

dokumenty historicky ojedinělé, protože jsou svým obsahem i pojetím obrany dokumenty prvotními.

Máme tedy nyní na co navazovat. Pozitivní přínosy zmíněných materiálů by se zavrňovat neměly, i když v současné době u nás dochází rozdělením států k jedné z největších proměn v dějinách. V této dramatické době je nutné vycházet z toho, co bylo ve strategické úrovni analyzováno, neztratit kontinuitu a souvislosti dosaženého vývoje.

Po rozdělení ČSFR se vytváří situace, kdy řada problémů spojených s obranou států bude řešena samostatně v České a zvláště od základu ve Slovenské republice. V obou státech však budou geopolitické podmínky pro zpracování těchto podkladů výrazně odlišné. Všechny uvedené změny proto nutí obě republiky k zahájení neodkladných prací na nových dokumentech v této oblasti.

Některé teoretické předpoklady

Není pochyb o tom, že i v nových podmínkách budou v obou nově ustavených republikách přijaty strategie obranného charakteru. I když v České i Slovenské republice budou strategické koncepce odrážet některé specifické principy, bude se v obou republikách nepochybně vycházet z toho, že nepokládáme žádný stát za svého protivníka. Nově koncipované strategie budou jistě se zárukou garantovat, že ozbrojené síly, zbraně a bojová technika nebudou použity nikdy jinak než pro obranu hodnot společně sdílených demokratickými státy. Nebudeme nikdy vlastnit zbraně hromadného ničení a nepřipustíme jejich rozmístění na vlastním území. Na těchto atributech budou nepochybně konstituovány i vojenské doktríny obou nových států, ze kterých budou vycházet i strategie jejich obrany.

Nicméně poučení z historie je jednoznačné. S obranou států nelze jenom teoreticky souhlasit, diskutovat o ní a uznávat její potřebu, ale s veškerou vážností a důsledností se na ni v plné šíři soustavně připravovat. Vyžaduje to především budovat armádu, která bude schopna zcela nekompromisně a účinně bránit stát.

Zvláště důrazně to platí v podmínkách vyplývajících z možností malých států, jakými budou po rozdělení naše republiky. Tato problematika je předmětem věcné stránky strategie obrany států. Chceme se na jejím podkladě pokusit přispět k účinnému řešení problematiky obrany našich nástupnických států v současných složitých podmínkách vnitropolitické, ale zejména stále se zhoršující mezinárodní vojenskopolitické situace. Zde máme na mysli zejména občanskou válku v bývalé Jugoslávii, v nástupnických státech bývalého Sovětského svazu a stále hlubší rozpory mezi Severem a Jihem.

V souladu s rozhodnutím politického vedení Českého a zřejmě i Slovenského států bude potřebné i nadále udržovat vojenský a hospodářský potenciál přiměřený tomu, aby přesvědčil případného protivníka, že použití síly proti svrchovanosti a územní celistvosti by se setkalo s efektivní obranou a že každou agresi by útočník musel zaplatit vysokou cenou. Zde je nutné znovu zdůraznit, že pojem přípravy států k obraně nelze zužovat pouze na resort obrany. Pojem příprava států k obraně je komplexní, v plné kompetenci nejvyšších státních orgánů a zahrnuje všechny složky společnosti. Samozřejmě mezi nimi má nejodpovědnější úlohu příprava armády.

Strategie obrany států proto vyžaduje, aby armády obou republik měly různé typy vojsk pro různá rizika a různé nepředvídané události a ohrožení. Pro operace malé intenzity i pro účast v operacích velké intenzity. Pro operace válečné i mírové (udržení míru, humanitární pomoc, odstraňování následků přírodních katastrof a velkých průmyslových havárií - tzv. uplatnění v průběhu nevojenských ohrožení).

Hlavním úkolem ozbrojených sil při vedení operací a bojů v případě vojenských ohrožení bude přinutit agresora, aby znovu zvážil své rozhodnutí, přerušil útok a stáhl se mimo území států. Obranou demokratického státního zřízení, politické nezávislosti, svrchovanosti

a územní celistvosti tak armáda přispívá k míru a stabilitě nejen v rámci svého státu, ale i v celé Evropě.

Nesmíme přitom zapomínat, že zánik více jak čtyřicetiletého systémového rozdělení Evropy nemohl odstranit u nás i jinde ve východní Evropě rozdíly v politické kultuře a ekonomické vyspělosti evropských národů a překonat neblahá historická dědictví. Tyto rozdíly se staly novou bariérou v Evropě. Navíc řada států středovýchodního a jihovýchodního evropského regionu se vyvíjí odlišným způsobem a některé z nich v důsledku ekonomické zaostalosti nemohou z objektivních důvodů zajistit bezproblémový demokratický vývoj svých zemí. Je přirozené, že to přináší nejistoty a rizika.

V tomto kontextu bude potřebné, aby způsob řešení obrany České a Slovenské republiky sledoval především své politické cíle. Jím by pak měla odpovídat náplň a způsoby realizace zahraniční politiky, ale i vnitřní politiky, jejich ekonomik a celospolečenského rozvoje vůbec. Cílům politiky českého a slovenského státu musí tedy odpovídat již autonomní řešení obrany.

Na kvalitě vzájemných vazeb zahraniční politiky bude tedy záležet i stupeň spolehlivosti obrany. Odpovědnost a účinnost úspěšného sladění těchto cílů a z nich vyplývajících úkolů obrany bude spočívat především na dobré spolupráci orgánů reprezentujících a realizujících tvorbu zahraniční politiky a orgánů přímo odpovědných za obranu státu. Uplatnění této zásady bude zvláště citlivé v řešení bezpečnostních otázek ihned po zániku federace a po vzniku obou států. Poučení se nám dostalo v tomto ohledu i v historii.

Rozhodující poznatky v celé této oblasti se ve větším rozsahu začaly zásadním způsobem projevovat již v období mezi 1. a 2. světovou válkou. Orientovaly naši tehdejší zahraniční politiku jednak k uzavírání bezpečnostních smluv s domněle vojensky silným partnerem a k vytváření vojenských obranných dohod s více státy. Domníváme se však, že vojenské strategické záměry byly pro tehdejší účinnou obranu státu vážně ohroženy specifickými mocenskými vlivy.

Při aplikaci do současných podmínek je patrné, že i dnes budeme nuceni hledat individuálně, v rámci zásad rozumného obranného spojení, úzké vazby na bezpečné okolí. Spojenství s NATO se jeví pro oba státy jako nejzajímavější. Ovšem aliance NATO v dohledné době rozšíření své členské základny nepředpokládá. Z nedávné minulosti máme v této oblasti již dostatečné zkušenosti, které nás mohou vést k racionálnímu řešení.

Jak jsme již uvedli v předchozím, strategie obrany státu velmi úzce souvisí s politikou, na níž je závislá. Politika vytýčuje všeobecné cíle ozbrojeného konfliktu, který je prostředníkem realizace těchto politických cílů. Tento vztah však není pouze jednostranný. Strategie zpětně působí na politiku, a to tím, že výsledky - kladné či záporné - dosažené ozbrojeným konfliktem, ovlivňují zpětně politickou situaci. Jinými slovy je zaměření zahraniční politiky státu jedním z rozhodujících atributů pro tvorbu strategie obrany tohoto státu. Není proto vyloučeno, že v budoucnu bude přijata jiná strategie obrany pro Českou republiku a jiná pro Slovenskou republiku. Strategie jako nejvyšší součást vojenského umění měla nezastupitelnou úlohu už od dob dávné minulosti, o to více nachází uplatnění v současné složité situaci.

V psychologickém smyslu v dnešní, vskutku kritické době pro oba rozcházející se národy, bude strategie obrany znamenat postup nebo metodu, kterou ten či onen subjekt bude řešit problémy, činit rozhodnutí, volit určitou linii na cestě k cíli, kterým je **zajistit obranu země.**

Některé metodické zkušenosti

Strategie obrany ČSFR byla zpracována v nedávné minulosti Úsekem pro strategické řízení FMO. Tento návrh byl v pracovním pořádku projednán a posléze schválen Radou obrany státu (ROS). Jde o ucelený dokument, který byl vypracován na základě studia válečných zkušeností, vojenskopolitické situace vlastních vojsk a vojenskopolitického panevropského a globálního prostředí. V kontextu zkoumá podmínky a charakter příštího

možného ozbrojeného konfliktu, způsoby jeho přípravy a vedení, jakož i otázky materiálního, technického a legislativního zabezpečení, řízení a velení ozbrojeným silám.

Aby byl tento materiál opravdu ucelený, zabývá se strategií obrany státu v plném rozsahu. Vychází tedy dále ze zahraniční a vnitřní politiky státu, zahrnuje společenské aspekty a bere v úvahu ekonomickou schopnost státu navržené strategické zásady realizovat. Opírá se přitom o platnou legislativu, respektive navrhuje legislativní úpravy nezbytné pro zajištění strategie obrany v praxi. Řeší i otázky možného nevojenského ohrožení státu a bezpečnosti obyvatelstva v nejširším slova smyslu.

Jde o materiál, který je samozřejmě ve své konečné verzi předmětem státního tajemství. Proto jej na těchto stránkách nebudeme detailně rozebírat. Přesto bude užitečné se zde zmínit o některých zkušenostech z jeho tvorby a zejména o těch, které mohou být prospěšné při práci na obdobných dokumentech nově vznikajících států. Dokonce je možno říci, že tyto zkušenosti mohou být i v nových podmínkách významné.

Výchozími a základními vstupními údaji pro tvorbu tohoto dokumentu je vojenská doktrína. Zákonodárné orgány státu ji schvalují jako memorandum, kterým se jednoznačně prezentuje před celým světem snaha po mírovém rozvoji státu a současně jeho odhodlání bránit svou suverenitu všemi prostředky. V podmínkách českého státu je navrhováno, aby tento dokument už ve svém názvu nesl důkaz o obranném charakteru naší strategie s tím, že bude nazván jako "obránná doktrína státu".

Dalšími, neméně důležitými podklady pro zpracování Strategie obrany státu jsou již zmíněné základní linie zahraniční politiky státu, reálné zhodnocení vojenskopolitické situace a geopolitických podmínek státu a celého regionu, a v neposlední míře to jsou ekonomické možnosti našeho státu k dané době. Opakujeme zde tyto vstupní podmínky proto, aby vyniklo, že uvedené atributy se mohou časem měnit v závislosti na řadě nových okolností vznikajících uvnitř i vně státu. Proto musíme pokládat každou i schválenou verzi Strategie obrany státu za dokument otevřený (živý, nedogmatický), který musí být trvale studován a podle vzniklé situace upravován, doplňován nebo i nově zpracováván. Odpovědnost za udržení aktuálnosti takového dokumentu musí nést příslušné pracoviště ministerstva obrany, které má jeho tvorbu ve funkční náplni a je rovněž mj. pro tento účel konstituováno.

Rozdělení federace je zákonitou příčinou k vypracování zcela nové Strategie obrany obou nově vzniklých států.

Garantem vypracování Strategie obrany musí být stát. Znovu zdůrazňujeme, že **ozbrojená obrana nově vzniklých států nemůže být záležitostí pouze ozbrojených sil**. Celá tato problematika se nepochybně musí stát trvalou a nedílnou součástí odpovědnosti zákonodárných institucí a příslušných orgánů státní správy, které se podílejí na odpovědnosti za obranu státu, tak jak je to běžné a jedině možné v demokratickém světě.

Je nepochybné, že dosavadní zkušenosti jsou pro tento účel plně k dispozici. Poučit bychom se však také měli o tom, jak tuto problematiku řeší např. v SRN, Francii, Belgii, Holandsku a jinde.

Nová situace však přináší natolik změněné a politicky dosud neřešené otázky, které nedovolují zatím zahájit práce na nových dokumentech v plném rozsahu, protože nejsou z objektivních důvodů k dispozici nezbytné vstupní podklady. Především bude nutno navrhnout a schválit vojenské doktríny. Nejsou známy příslušné pasáže o obraně a bezpečnosti v české ústavě, není známá forma mezinárodního uznání nových států, nemohou být zatím řešeny ani případné vnitřní bezpečnostní smlouvy novými státy. Z hlediska vojenského bude nutno dopracovat rozdělení limitů KBSE, rozdělení armády z hlediska kvality a kvantity, podmínky redислоkace armády. Nejsou známy finanční rozpočty pro republikové armády atd.

V nastávajícím přechodném období, kdy dříve schválená Strategie obrany státu již vlastně nemůže platit a nové dokumenty tohoto typu ještě nemohou existovat, nastává jakési vakuum. Zde je však třeba konstatovat, že i toto přechodné období musí být zabezpečeno

mimořádnými opatřeními. Obranyschopnost státu je příliš vážná věc, kterou nesmíme oslabit, byť jen nakrátko, pro neřešené politické otázky.

Dokument Strategie obrany státu je podkladem pro přípravu dalších materiálů v oblasti obrany státu. Jejich obsah je zaměřen již na konkrétnější zabezpečení realizace této schválené strategie.

Především jde o **Strategickou směrnici**. Je to základní dokument, zabývající se přípravou a vedením obrany státu; je podkladem pro plánování operačního použití ozbrojených sil a pro řízení obrany státu v době ohrožení a za branné pohotovosti státu. Materiál je rovněž připravován příslušným pracovištěm ministerstva obrany, opět ve spolupráci s věcně příslušnými úředními orgány státní správy. Strategická směrnice svým obsahem již konkrétněji zabezpečuje koordinační úlohu armády vůči ostatním ústředním orgánům státní správy ve věcech obrany státu.

Strategická směrnice se zpracovává podle potřeby, která vyplyne z výsledků trvalého studia operačně strategické situace. Může být při platnosti jedné nezměněné Strategie zpracovávána i vícekrát. Předpokládá se, že Strategická směrnice bude zpracovávána například:

- při změnách zahraničně politického postavení státu,
- při vzniku nového, dosud nepředvídaného ohrožení státu,
- při podstatné změně organizace, dislokace, počtů a výzbroje armády,
- při změnách legislativy, která přímo ovlivňuje přípravu a zabezpečení obrany státu.

Strategická směrnice stále počítá s celkovým obranným potenciálem státu a bude tudíž také projednávána ve fázi zpracování s ústředními úřady státní správy. Přesto jde již o dokument, který se konkrétněji zabývá rozpracováním otázek, jež má ve své kompetenci ministerstvo obrany jako ústřední orgán státní správy pro zabezpečování a organizování obrany a pro řízení a velení armádě. Její zpracování bude proto probíhat v těsné spolupráci s Generálním (Hlavním) štábem.

Návrh tohoto dokumentu po projednání v kolegiu předloží ministr obrany k projednání Radě obrany státu. Předpokládá se, že bude předložen ke schválení vrchnímu veliteli ozbrojených sil. Není vyloučeno, že v nových podmínkách dojde ke změnám i v těchto procedurálních otázkách. Nicméně věcná následnost tvorby popsaných dokumentů je nezbytná, takže mnoho zkušeností v této oblasti bude možno použít ihned po celkovém ujasnění státoprávních otázek nových států.

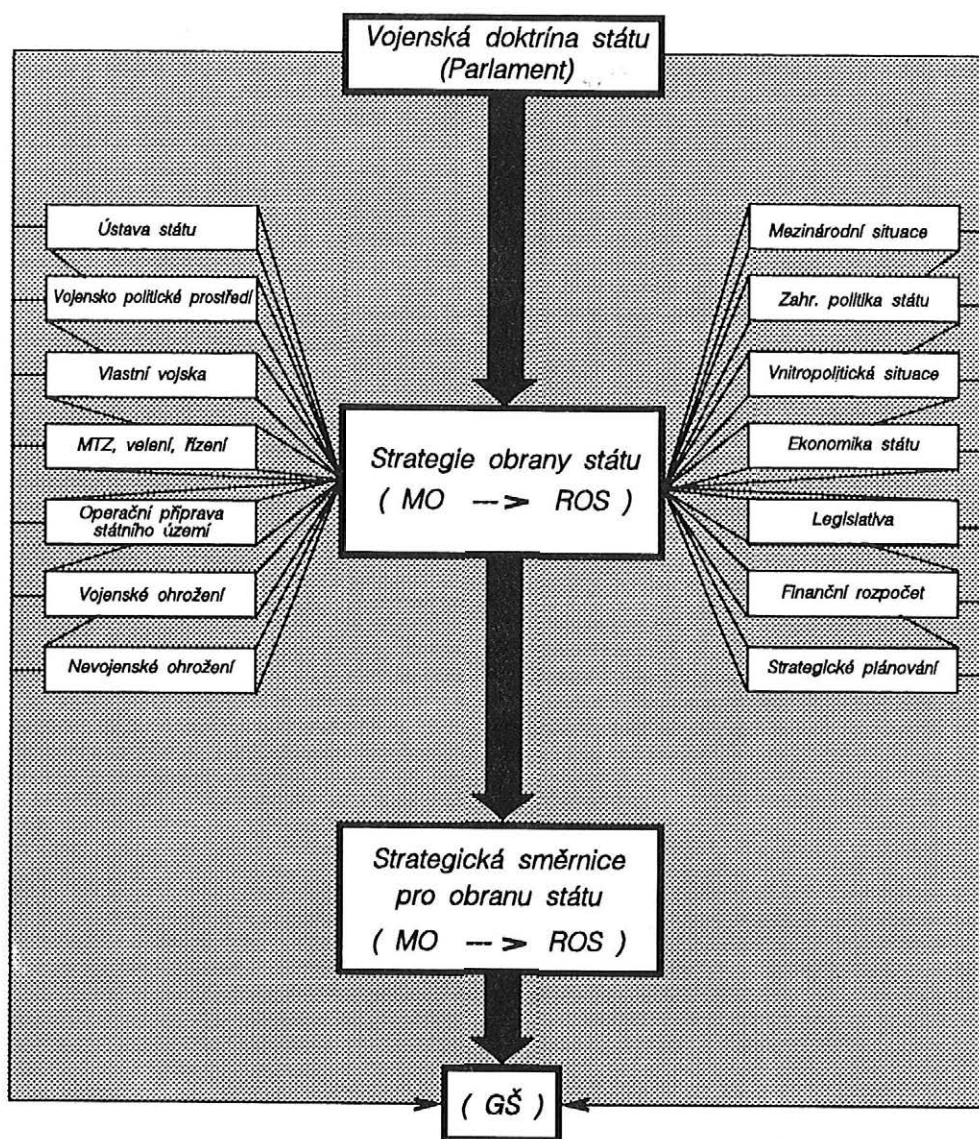
Na **obrázku** je schematicky znázorněna návaznost jednotlivých dokumentů a jsou z části vyjádřeny požadavky na hlavní vstupní informace, nezbytné pro realizaci těchto dokumentů.

Vojenská doktrína a dokumenty Strategie obrany státu a Strategická směrnice mají nezastupitelnou úlohu v oblasti vojenské strategie obrany státu. Obrana státu patří do pravomoci a odpovědnosti nejvyšších výkonných a zákonodárných orgánů státu. Tyto základní dokumenty by současně měly výrazně charakterizovat mírové snahy rozvoje našich států a obranný charakter odpovídající jejich vnitřní i zahraniční politice.

Nové státoprávní uspořádání povede k zásadní obnově výše zmíněných dokumentů. Celý proces zpracování těchto administrativně legislativních předpokladů pro zajištění obrany obou států nepochybně přispěje k výraznému ujasnění zajištění obrany a tím i k upevnění suverenity obou států.

POSTUP TVORBY DOKUMENTŮ KE STRATEGII STÁTU

SYSTÉM OBRANY STÁTU A ÚLOHA ARMÁDY V NĚM JAKO STÁTOTVORNÉ ATRIBUTY

Má-li moderní, demokratický stát se sociálně tržním hospodářstvím v současném společenství států existovat jako kulturní, politické a ekonomické sjednocení lidí, etnických skupin, regionů a zemí, které dobrovolně a uvědoměle delegují část své moci, práv a odpovědností za sebe sama na vyšší moc zákonodárnou, výkonnou a justiční, pak musí prokazovat a stále zdokonalovat atributy své moci a existence.

K charakteristickým znakům státu patří především to, že uskutečňuje svrchovanou moc na určitém, vymezeném území a jako subjekt mezinárodního práva vystupuje jménem celé společnosti, účinně a komplexně garantuje podmínky seberealizace občanů. Jeho cílem je komplexní, obecné dobro jeho občanů. Zaručuje právní řád a pokoj uvnitř státu. Disponuje hospodářskou a vojenskou silou, může plnit většinu závazků a užívat práv, garantovaných mezinárodním právem. Svou zahraniční, ekonomickou, sociální a kulturní politikou, výkonností ekonomiky a obranyschopností, realizovanou systémem obrany státu, účinně zajišťuje vlastní vnější nezávislost a rovnost mezi suverénními státy.

Míra, v jaké stát může právními normami, bezpečnostní, kulturní a sociální politikou zaručovat lidský charakter (humanitas) společnosti, závisí na tom, do jaké míry může být, na základě společnosti, skutečný jako mravní idea. (Hegel)

Pokrok ve vědomí svobody s sebou nese, že stát může úkoly plnit pouze jako svobodná demokracie, tedy "vládou lidu, skrze lid, pro lid". (A. Lincoln)

Proces utváření státu tedy spočívá i v konstituování zvláštní veřejné moci s její armádou, policií, justicí, vězeňstvím a dalšími donucovacími institucemi.

K ústavním principům demokratických forem vlády státu patří:

- ◆ suverenity lidu, daná ústavním zřízením;
- ◆ omezení vlády, vycházející z myšlenky nezasahování státu do občanské společnosti, není-li to nezbytně nutné;
- ◆ legalita a panství práva, právní stát;
- ◆ dělba moci mezi zákonodárné, výkonné a právní orgány;
- ◆ legitimnost, daná svobodnými, demokratickými volbami;
- ◆ pluralismus, vycházející ze systému více politických stran, přičemž žádná z nich nemá vedoucí úlohu a každá může o získání politické moci usilovat;
- ◆ sociálně tržní hospodářství, na jehož základě je budován stát blahobytu, resp. sociální stát.

Nikdy v dějinách si člověk nebyl tolik vědom, že je součástí lidstva jako dnes. Moderní systémy dopravy a informací umožňují prožívat svět jako jednotu. Světová politika a světové hospodářství jasně ukazují úzkou celosvětovou sounáležitost všech států a spojeneckých

systémů uvnitř jediného světového dění. Problémy prvního, druhého a třetího světa, většinou antagonistické, staví lidstvo před úkoly, jejichž řešení přináší napětí, konfliktní a nestabilní stavy, vedoucí až k ozbrojeným střetnutím a lokálním válkám, vyvolávajícím nebezpečí vzniku globální světové války. Tato třetí světová válka by však ohrozila existenci lidstva jako celku.

Pokud na mezinárodní, veškeré lidstvo zahrnující úrovni, neexistuje vládní moc, která by účinně prosazovala rovné právní, sociální, kulturní a hospodářské podmínky seberealizace na celém světě pro všechny lidi a národy, mají nejvyšší vládní moc jednotlivé státy. Mezinárodní právní řád a světový mír, boj proti hladu a zaostalosti, tedy společná budoucnost planety je vlastně závislá na dobrovolné spolupráci států, jakož i nadnárodních (hospodářských a kulturních) společenských procesech.

Idea stejné podstaty a stejné důstojnosti všech lidí vede v pojmu lidských práv k poznání, že cíli lidsky důstojného lidstva jsou právy pouze stejné základní podmínky seberealizace všech lidí. Společnost člověka tedy odkazuje k utopii všeobecného světového státu, který bude účinně zaručovat celosvětové obecné dobro ve smyslu nerozdělené humanity.

Stále rostoucí úloha a vliv vědy, výzkumu, technologií, techniky a vzdělávání ovlivňuje úroveň rozvoje státu jako celku, tedy i jeho systém obrany. Vytvářejí podmínky pro spravedlivější znovurozdělování národního bohatství. To umožňuje stírat majetkové nerovnosti, vytvářet jedinou střední vrstvu společnosti, a tím i stát a společnost všeobecné hojnosti.

V současnosti, kdy se i ve vývoji ČSFR prosazují emancipační snahy nad integračními, je proto nezbytné na vědeckých základech řešit systém obrany nově vznikajících států a úlohu armády v nich tak, aby věrohodně zabezpečovaly jejich nezávislost a rovnost mezi ostatními suverénními státy světa. Je tedy třeba upozornit na některé poznatky, k nimž dospěl Institut pro strategická studia při řešení vědeckých úkolů "Strategie obrany státu a perspektiva rozvoje Čs. armády" a "Systém obrany státu a armáda ČSFR po roce 2000".

Předně je nezbytné předložit závěr, který vyplynul z analytické činnosti, že totiž strategií výstavby, managementu a logistiky systému obrany státu se na vědecké úrovni komplexně u nás dosud nikdo nezabýval. Při vzniku státu v roce 1918 objektivně chyběly v této oblasti zkušenosti, a proto bylo nutno přijmout politiku a strategii Francie. Po neblahých zkušenostech a zklamáních z Mnichova, pak po druhé světové válce imperiální strategii a politiku Sovětského svazu.

Po listopadu 1989, v souladu s postupnou renesancí idejí svobody, samostatnosti, nezávislosti a demokratického systému v československém státě, se začaly v nových podmínkách řešit otázky obrany a bezpečnosti. Na různých úrovních byly přijaty čtyři zásadní dokumenty, řešící perspektivy obrany státu:

1. **Vojská doktrína ČSFR** (FS ČSFR);
2. **Strategie obrany státu** (ROS ČSFR);
3. **Soustava cílů rozvoje Čs. armády do r. 2005** (Kolegium MO);
4. **Program profesionalizace Čs. armády** (ROS ČSFR).

Tyto dokumenty však odrážejí situaci přechodného období po rozpadu blokového bezpečnostního systému v Evropě a ve světě a doposud nevytvořené kolektivní bezpečnosti na kontinentu.

Toto období má charakter provizoria, hledání, improvizace. Je nesmírně složité, s destrukčními tendencemi. Po rozdělení ČSFR budou mít nově vzniklé státy oslabeny mezinárodně pojeté záruky své bezpečnosti a mezinárodně právní suverenity; octnou se mezi suverénními státy v určitém nerovnovážném a nerovném postavení.

Rozdělením Čs. armády dále poklesne úroveň a širě základny, z níž budou budovány a zabezpečovány systémy obrany nových států. Pokud nebudou v této oblasti přijaty dohody, bude se obrana států opírat o značně omezené vnitřní zdroje, nikoli o nezbytná vojenská spojení.

Proto musí být hledání budoucnosti systému obrany státu a úlohy ozbrojených sil v něm předmětem výhradně vědeckého bádání, nikoli výsledkem subjektivních, intuitiv-

tivně spekulativních úvah. Z toho vyplývá, že v nově vznikajících státech by bylo vhodné vytvořit takové vědecké instituce, které budou v úzké spolupráci s obdobnými zařízeními ministerstev obrany řešit systémy obrany států, protože armády v těchto systémech budou představovat hlavní obrannou sílu.

Takováto instituce musí ve velmi krátké době vypracovat strategii výstavby systému obrany státu, jeho managementu a logistiky, vypovídající o žádoucím cílovém chování systému jako celku i o jeho jednotlivých prvcích, které tvoří:

- vrcholné řízení systému obrany státu,
- mezinárodní vojenskopolitické a diplomatické aktivity,
- ozbrojené síly (armáda, vojska ministerstva vnitra, ozbrojené sbory),
- civilní obrana (obyvatelstvo mimo ozbrojené síly, vrcholné řízení a diplomacie v této oblasti),
- hospodářský potenciál státu (jeho schopnost zabezpečit systém obrany státu nezbytnými zdroji),

● operační příprava státního území, která vychází z geografických podmínek a spočívá v přípravě komunikací, informatizace, logistiky pro mírový život i bojové použití,

● vnitropolitické podmínky a legislativa, které vyúsťují do morálně politického, psychologického, vědeckého a kulturního potenciálu státu ve prospěch jeho obrany.

Všechny prvky systému obrany státu bezprostředně ovlivňují věda, technika a vzdělávání, které jsou strategickými prvky rozvoje společnosti jako celku, a tudíž i systému obrany státu.

Prognóza vývoje systému obrany státu a armády chce a musí vycházet, stejně jako každá jiná profesionální výpověď o alternativních cílových stavech systému, ze vztahů a závislostí na jeho podstatném i širším okolí, které je dáno:

- ▲ mezinárodním a vnitropolitickým vývojem,
- ▲ vývojem světové a vnitřní ekonomiky,
- ▲ sociálním vývojem doma i v zahraničí,
- ▲ rozvojem vědy a techniky a systému jejího managementu a logistiky doma i v zahraničí,
- ▲ úrovní výstavby managementu a logistiky celého systému obrany státu,
- ▲ úrovní výchovy i vzdělávání ve státě, a v systému obrany zvlášť.

Doporučujícím závěrem, který vyplynul z vědecké práce Institutu pro strategická studia, je to, aby všechny tyto proměnné, jako základní prvky prognózovaného okolí, byly zkoumány všeobecně a ve vztahu k vojenství zvlášť, tj. s důrazem na jejich vojenské aspekty, souvislosti a důsledky. Jde vlastně o dílčí prognózy, počínaje vojenskými aspekty geopolitického vývoje i rozvoje systému obrany, jeho managementu a logistikou konče.

Analyticko-prognostická činnost vede ke zjišťování směrů a změn možného vývoje, určení možných zdrojů, rizik, nestabilit, napětí, konfliktů a ohrožení životních zájmů i vlastního života státu.

Tyto směry vývoje jsou výchozími prognostickými modely jak systému obrany, tak jeho armády. Stejně významné jsou jak prognózy ekonomického i lidského potenciálu ve vztahu k obraně, tak i předpovědi rozvoje vědy, techniky, vzdělávání, vojenského umění, systému vojenské organizace, řízení, velení a logistiky. Tyto dílčí prvky prognózy ve svém souhrnu tvoří komplexní program strategie systému obrany státu i armády.

Komplexní prognóza strategie obrany státu nabízí možné typy systému obrany v poměru k alternativám ohrožení a rizik, nabízí odpovídající chování a členění systému obrany státu, jeho optimalizaci a ekonomickou efektivitu vzhledem ke zdrojům, jimiž stát disponuje v určitých obdobích.

Prognóza strategie systému obrany státu nachází ztělesnění v pojetí, cílech, programech,

plánech a projektech výstavby, zabezpečení a použití armády, včetně jejího výcviku, vzdělávání a doplňování.

Jen v dobře a na vědeckých základech navrženém systému obrany státu a armády v něm je záruka vlastní vnější nezávislosti a rovnosti nově vzniklých států mezi suverénními státy po rozdělení ČSFR.

Ing. Milan Š t e m b e r a, CSc.

K NĚKTERÝM PROBLÉMŮM OBRANY ROZDĚLENÉHO ČESKOSLOVENSKA

Nastávající rozdělení Československa na dva samostatné mezinárodně právní subjekty přináší a ještě přinese celou řadu problémů, jejichž řešení není do všech podrobností připraveno a důsledky přijatých řešení nejsou plně vyjasněny.

Přesto však i v této situaci začíná být prozíravějším politikům jasné, že i po rozdělení zde zůstane nutnost vzájemné spolupráce obou států a že tato spolupráce bude mít patrně vyšší stupeň intenzity, než je tomu v dosavadních vztazích ČSFR k sousedním státům. Úroveň budoucí spolupráce bude ovlivněna především kritériem její výhodnosti pro oba subjekty.

Při zkoumání tohoto problému je nutno vyjít ze dvou základních hledisek. Za prvé z toho, že obrana patří k nejdůležitějším úkolům každého státu a že je odrazem národních zájmů. Za druhé z toho, že se zásadně dělí na bezpečnost vnější a vnitřní. Předmětem této stati budou vnější aspekty bezpečnosti obou nástupnických států ČSFR.

Východiskem pro řešení problému obrany bude především mezinárodněpolitická situace, geostrategická poloha státu, jeho ekonomické, geografické, vědeckotechnické a demografické možnosti a závazky, vyplývající z uzavřených mezinárodních smluv.

Mezinárodní situace v Evropě se vyznačuje vznikem nových státních útvarů, volnou hrou prosazování jejich národních zájmů, národnostními konflikty často se silnými sociálními aspekty a neexistencí celoevropského mezinárodně-právně zakotveného a tudíž závazného bezpečnostního systému. Nově vzniklé státy nemají mezinárodně-právní záruky své bezpečnosti a musí se o ni postarat samy, pokud nebudou přijaty do některého ze stávajících mezinárodních seskupení, která svým členským státům takové záruky poskytují. Jinými slovy

pro nově vzniklé státy vzniká volná aréna k prosazování národních zájmů. To platí i pro Českou a Slovenskou republiku.

Nejbližším úkolem zde je vytváření dobrých vztahů se sousedy a hledání případných spojenců. V České republice jsou dobré vztahy se sousedními státy již zakotveny v příslušných dvoustranných smlouvách a je přirozené, že takové vztahy budou vytvořeny i se Slovenskou republikou. Pokud jde o širší aspekty bezpečnosti, bude mít Česká republika zájem o další sbližování s NATO s eventuálním vstupem do tohoto společenství v pozdější době.

U Slovenské republiky bude situace poněkud rozdílná. Vztahy k některým sousedům budou zřejmě zatíženy neřešenými nebo potenciálními problémy, které by se mohly v určité situaci aktualizovat. Vůči Maďarsku je to otázka téměř třičtvrtěmilionové maďarské menšiny na Slovensku, jakož i problém vodní elektrárny Gabčíkovo, vůči Ukrajině by mohlo jít o rusínsko-ukrajinskou menšinu na severovýchodě země. S Polskem se problémy sotva vyskytnou a sousedství s Rakouskem má sice svou důležitost ekonomickou a kulturní, avšak z geostrategického hlediska je zanedbatelné. Jako přirozený spojenec zde tedy vystupuje Česká republika. Pokud jde o širší bezpečnostní vazby slovenská politická reprezentace zatím neprojevila zájem o členství ve stávajícím vojenskopolitickém seskupení.

Geostrategická poloha je pro oba státy ještě nevýhodnější než u jednoho státu. Pro každý z nich zůstávají dlouhé hranice, neumožňující lineární obranu s dostatečnou hustotou sil a prostředků.

Geostrategický prostor se rozpadá na dva celky: českomoravský, do nějž (pouze strategicky) patří i část území Slovenské republiky na západ od Malých Karpat (tzv. Záhorie) a slovenský uvnitř karpatského oblouku. Českomoravský prostor je až na malé výjimky v některých horských oblastech vhodný pro vedení rozsáhlých kombinovaných pozemních i vzdušných operací a tudíž obtížněji bránitelný. Slovenský prostor je pro vedení takových operací vzhledem ke konfiguraci terénu méně vhodný a snadněji bránitelný, jak ukázaly i operace 1. rumunské armády a 1. čs. armádního sboru v letech 1944-1945. Vojenská obrana Slovenska by vzhledem k tomu teoreticky mohla vystačit s menším rozsahem sil a prostředků.

Ekonomická situace obou států bude v dohledné době při transformaci ekonomiky značně svízelná a žádnému z nich neumožní vydávat na obranu více než 3-4 % hrubého národního produktu, spíše však ještě méně. Bude-li nutno dělit především tylovou základnu a stavět nové velitelské orgány každého státu, pak se obrana ve srovnání se stávajícím stavem s velkou pravděpodobností alespoň krátkodobě prodraží.

Totéž by v potřebné míře mohlo platit i v oblasti vědeckotechnické a výrobní základny. Zde však dochází k různému přístupu v oblasti konverze. Ve Slovenské republice bude zřejmě konverze zbrojního průmyslu brzděna, a to jak ze sociálních, tak i zahraničně-obchodních důvodů. Závody zbrojní výroby na Slovensku jsou zaměřeny především na výrobu těžké tankové a dělostřelecké techniky, kdežto v České republice jde hlavně o závody, vyrábějící technicky náročnější komodity s nižší spotřebou surovin a energie a s větší adaptabilitou na případnou změnu výroby. Přitom se tyto podniky v obou republikách vzájemně doplňují, a to nejen sortimentem, nýbrž často i výrobní kooperací. Už proto je možné se domnívat, že další spolupráce by byla výhodná.

Demografické možnosti, které jsou rovněž jedním z kritérií obranných možností států, jsou dány počtem obyvatelstva. V České republice je to 10,3 miliónu obyvatel, ve Slovenské 5,4 miliónu. Vezmeme-li v úvahu, že jeden ročník branců při povinné vojenské službě představuje nejvýše 0,5 % obyvatelstva, pak je to v České republice asi 50 000, ve Slovenské republice zhruba 25 000 mužů. Vydeme-li z předpokladu jednoroční vojenské služby a rozdělíme-li stávající počty vojáků z povolání (necelých 40 000) v poměru 1:2, může mít česká armáda při dosavadním stavu profesionalizace v příštích letech stav asi 76 000, slovenská asi 38 000 mužů, což bude samozřejmě ovlivněno rozpočtovými možnostmi.

Jak by to však odpovídalo mezinárodním závazkům v oblasti konvenčního odzbrojení?

Smlouva o počtech pozemních ozbrojených sil a letectva, vypracovaná ve Vídni a podepsaná v Helsinkách v červenci 1992 stanoví, že počty osob ozbrojených sil účastnických států mají být do konce listopadu 1995 upraveny tak, aby nepřesáhly počty, uvedené ve stávajících tabulkách mírových počtů. U ČSFR to je přibližně 140 000 osob.

Ve srovnání s výše uvedenými čísly z toho vyplývá, že povolené počty nejenže nebudou v budoucnu překročeny, ale že jich ani nebude dosaženo (140 000 : 114 000) a že zde vzniká i prostor pro zvyšující se profesionalizaci za předpokladu, že to dovolí rozpočet.

Poněkud jiná je situace vyplývající ze závazku omezení hlavních druhů zbraňových systémů podle Smlouvy o konvenčních zbraních v Evropě, podepsané v Paříži 19. listopadu 1990, která vstoupila v platnost v červenci 1992.

Podle této smlouvy může mít ČSFR do tří let od vstupu uvedené smlouvy v platnost tyto počty zbraňových systémů: tanky - 1435, mostní tanky - 50, obrněné transportéry a BVP - 3583, dělostřelecké systémy - 1150, bojová letadla - 345, bojové vrtulníky - 75.

Po rozdělení podle klíče 2:1 by v odpovídajících kategoriích platily pro Českou republiku počty 956, 33, 2348, 766, 230 a 50, pro Slovenskou republiku 478, 17, 1174, 383, 115 a 25. To jsou ovšem celkové počty, z nichž část (asi 20 %) musí být uložena v augmentačních skladech a pouze ostatní jsou u jednotek k dispozici k výcvikovému a bojovému úkolům.

Tento faktor v rozhodující míře omezuje bojové možnosti a počty svazků a útvarů a spolu s předchozími určuje i charakter vojenské doktríny obou států. Tato nemůže mít jiný charakter než obranný, na druhé straně však umožňuje i částečně rozdílný přístup k zásadě rozumné dostatečnosti ozbrojených sil.

U obou států vznikne situace, kdy nebude možné zajistit lineární a totální obranu hranic. Obranu bude nutno organizovat kombinací celoplošné teritoriální obrany místními jednotkami a použitím vysoce profesionálních jednotek rychlého zásahu připravených působit na kterémkoli ohroženém úseku, směru nebo oblasti státního území.

Ani jedna z republik nebude mít přitom dostatek finančních prostředků na průběžnou a všestrannou modernizaci ozbrojených sil. Naopak, rozdělením ČSFR se možnosti jednotlivých republik dále sníží v důsledku krizového stavu ekonomiky, nižších státních příjmů a tím i snížených možností financování obrany. Obě republiky budou muset počítat s tím, že výhledově po dobu deseti let budou nuceny vystačit s tím, co mají dnes k dispozici.

Jaké problémy tedy nastanou při dělení armády? Vcelku bez velkých problémů může být ještě v roce 1992 ukončena zásadní redislokace jednotek, která již probíhá. 38 % stavu Čs. armády je již prakticky na Slovensku. Ani ubytovací možnosti nepředstavují při využití objektů, vyklizených Sovětskou armádou, těžko řešitelný problém, i když s dílčími těžkostmi je třeba počítat. Rovněž tak národnostní složení velitelského sboru na Slovensku si nevyžádá velkých zásahů, protože již v Čs. armádě bylo v podstatě dosaženo paritního zastoupení důstojníků a praporčíků slovenské národnosti i když ne ve všech odbornostech. Ani přechod na slovenský velitelský jazyk nebude nesnadný, protože předpisy a pomůcky byly již dříve vydávány ve slovenštině.

Školící a výcviková základna ozbrojených sil na Slovensku je v podstatě dostačující a naopak Česká republika bude mít určité těžkosti v dobudování síť učilišť, z nichž některá byla prakticky s celostátní působností umístěna na Slovensko (letectvo, PVO, doprava, dělostřelectvo, automobilní vojsko).

Problémy však nastanou v oblasti speciálních vojsk a týlových zařízení, která byla v důsledku předchozí vysoké koncentrace vojsk na území České republiky rozmístěna především zde. Nepůjde ani tak o objekty, jako spíše o speciální zařízení a kádry, které mohou při dělení působit značné těžkosti. Přitom právě oblast dělení speciálních vojsk a zařízení zdůrazňoval předseda vlády SR V. Mečiar při prezentaci slovenských požadavků na úseku ozbrojených sil. Největší nesnáze lze očekávat u zkušebních a opravárenských zařízení,

radiolokace a řízení leteckého provozu, systému protivzdušné obrany, speciálního leteckého zdravotnického zabezpečení (existuje jediný ústav leteckého zdravotnictví v Praze, který pracuje i pro letový personál ČSA) a vojenského obranného zpravodajství.

Zvláštní kapitolou bude systém velení. I když infrastruktura systému velení na Slovensku existuje, bylo by v případě rozdělení státu nutné provést její reorganizaci v nových podmínkách, a to vytvořením velitelství dalšího vševojskového svazku a sítě velení v posádkách a objektech, opuštěných Sovětskou armádou.

Bylo by zapotřebí vytvořit i nové vrcholné orgány velení, tj. ministerstvo obrany jako koncepční orgán a generální (hlavní) štáb jako orgán souhrnný, řídicí a plánovací. Přitom by dosavadní velitelství "Východ" patrně převzalo úkol přímého velení pozemních vševojskových svazků (podle tradice velitelství pozemních vojsk z bývalého Slovenského štátu 1939-1945). Nově by se zřídilo velitelství letectva. Celkově by to znamenalo zvýšení výdajů ve srovnání s dosavadním stavem, kdy tyto orgány měly celostátní působnost pro obě republiky. Kromě toho by tyto orgány zůstaly pro Českou republiku a po určité redukci by v intencích nové vojenské doktríny pracovaly dále. Je to určitá obdoba reorganizace diplomatické služby v případě rozdělení státu.

Prakticky by vznikl asi tento obraz ozbrojených sil Slovenské republiky:

Při celkovém mírovém stavu, nepřevyšujícím 40 000 osob, by bylo nutno zabezpečit obranu především na jihu republiky. Z toho by vyplývala i dislokace a operační plánování. Z daného stavu osob a výzbroje by bylo možno postavit 3 vševojskové svazy. K dosavadním dvěma velitelstvím svazků (Topolčany a Prešov) by přibýlo třetí, patrně ve Zvolenu nebo Banské Bystrici. Jejich útvary by mohly být na 2/3 plného stavu. Letectvo by tvořila jedna letecká divize, vybavená víceúčelovými stíhacími a stíhacími-bombardovacími letouny na letištích Ivánka, Zvolen a Košice, s náhradními letišti Poprad či Lešť a letka bojových vrtulníků s největší pravděpodobností na letišti Piešťany nebo Trenčín. Systém PVO by bez spolupráce se sousedními státy nebyl efektivní.

Týlová a školící zařízení by prakticky zůstala na místě a nová zařízení by zřejmě byla umístěována přednostně na severním nebo severozápadním, částečně i východním Slovensku.

Počet a rozsah stávajících výcvikových prostorů (Kuchyňa, Lešť, Kežmarok, Kamenica nad Cirochou) by plně postačoval potřebám výcviku všech druhů zbraní a ozbrojených sil.

Problémy by se zřejmě projevíly v ideovém zaměření a výchově ozbrojených sil. Vlna nacionalismu, jejíž intenzita by zpočátku stoupala a později zvolna klesala, by se nevyhnula ani armádě. Občanský princip i kdyby byl sebevíce deklarován, by byl zatlačen do pozadí a nastalo by patrně období zdůrazňování čistě národních tradic. Došlo by k oživení tradic Slovenského štátu, ke změně symbolů a názvosloví a tím i služebních předpisů. Zatímco odklon od vojenství a brannosti vůbec v České republice by byl stále markantnější, ve Slovenské republice lze počítat se zvýšením stupně tvrdosti a formální kázně ozbrojených sil, což by bylo ovlivněno i kladnějším poměrem k vojenské službě a zvláštním fenoménem hrstivosti na tvrdost a překonávání překážek, která v České republice hlavně u mladých lidí není nebo se vyskytuje pouze v nepatrné míře. Ve výchově velitelského sboru by byl hlavní důraz kladen na schopnost vést a prosadit svou vůli za každých okolností, i kdyby to mělo být na úkor vzdělanosti a širšího rozhledu.

Ozbrojené síly jsou však jen jednou i když nejdůležitější součástí obrany státu, do níž je zapojeno více resortů a která bývá zpravidla řízena Radou obrany státu. Tato struktura ve Slovenské republice již na dosavadní republikové úrovni existuje a její přechod na stálý státní orgán by nebyl ani složitý ani nákladný. Prvky řízení otázek obrany na stupni resortů a územních orgánů rovněž vcelku existují a případná změna nebo úprava působnosti by nebyla náročná.

Pokud jde o Českou republiku nebyly by problémy vzniklé dělením ozbrojených sil příliš složité. Základní přístup k řešení problematiky obrany na bázi obranného charakteru vojenské

doktríny a rozumné dostatečnosti by zůstal v platnosti, dislokace a řídicí orgány by se pouze přizpůsobily nové situaci, výstavba by byla dána rozpočtovými možnostmi a v týlové oblasti by šlo o částečnou redukci podle potřeb a rozsahu ozbrojených sil. Celkový stav ozbrojených sil by dosahoval zprvu asi 75 000 až 90 000 mužů, další redukce a zvyšování stupně profesionalizace je žádoucí a pravděpodobná. Tyto počty by umožňovaly postavit asi 4-5 vševojskových svazků a dvě neúplné letecké divize, jakož i potřebný počet speciálních vojsk a služeb.

Výchova k pojetí občana v uniformě by byla soustavně rozvíjena a tradice by navazovaly na odbojová hnutí I. a II. odboje. Vztah k vojenské službě je však nutné dlouhodobě považovat za negativní a silně ovlivňovaný názorem, že ve sjednocující se Evropě žádné vnější nebezpečí nehrozí. Vazby na NATO by zřejmě silily a spojenci by se v tomto duchu hledali v západní Evropě. Latentně by však v mentalitě obyvatelstva zůstala obava ze silného Německa. Ve vztahu ke Slovenské republice by v případě rozdělení byl zachován vztah dobrého sousedství a pocit, že z této strany žádná bezpečnostní rizika nehrozí. Tentýž pocit by z české strany zůstal na rozdíl od Slovenska i vůči Maďarsku.

V tom právě spočívá základní rozdíl v pojetí a hloubce brannosti v obou republikách. Obyvatelstvo České republiky až naivně ztrácí pocit státnosti a nutnosti zachování národa a s idealismem jemu vlastním vzhlíží k evropanství jako veseléku. V podstatě pochybuje o nutnosti existence armády a přisuzuje jí především úkoly jakési rozsahově minimální účasti v rámci mírových operací OSN nebo v případném mezinárodním bezpečnostním systému, dále při zdolávání živelných pohrom nebo sociálně-ekonomických otřesů, nezvládnutelných jinými prostředky. O její poměrné velikosti má asi představu Holandska nebo Belgie. Předpokládá, že v rámci NATO by byl příspěvek České republiky minimální při zajištění maximální bezpečnosti členstvím v paktu. V případě realizace této představy by celkový rozsah armády nepřesahoval 40-50 000 mužů při 50-60% profesionalizaci.

Na Slovensku je naproti tomu národní povědomí a dynamika vývoje národa a tím i vztah ke státnosti a brannosti daleko silnější a vyhraněnější. Navíc je zde stále pocit latentního ohrožení ze strany Maďarska. To samo již stačí k lepšímu vztahu k armádě a vojenské službě. V tomto smyslu bude na Slovensku méně těžkostí. Celkově to však povede ke vztahu k České republice k narůstání názorových rozdílů a k pokračujícímu plnému osamostatnění Slovenska i v této oblasti.

Jaké závěry vyplývají z uvedených úvah pro rozdělení Československa v oblasti obrany?

- 1) Pociť ohrožení na Slovensku bude působit ve prospěch hledání spojení, kterým přirozeně zůstává především Česká republika.
- 2) Dělení armády bude finančně náročnější pro Slovensko než pro Českou republiku, především z hlediska nutnosti větších změn vojenské infrastruktury a vytvoření koncepčních a řídicích orgánů.
- 3) Oba uvedené aspekty vyvolají účelnost užší spolupráce obou republik v oblasti obrany.

Rozdělení Československa je pro bezpečnost obou jeho nástupnických států z hlediska obrany nevýhodné jak co do efektivnosti obrany, tak i její finanční náročnosti. Racionalita je však zatlačena do pozadí iracionálním přístupem hlavně slovenské strany. Toto období však nebude trvat dlouho a racionální důvody s velkou pravděpodobností převládnu a povedou k upevňování vzájemně výhodné spolupráce, ovšem na bázi vztahů mezi dvěma státy a formou mezinárodních smluv. Tato možná konvergence však bude současně provázána pokračující divergencí vnitřní, vyplývající z jiného přístupu ke státnosti a národnímu případně občanskému principu. Spolupráce mezinárodního charakteru bude ovlivněna vývojem a peripetiemi mezinárodní situace, které zatím nelze s dostatečnou přesností předvídat. Rozdělení

Československa je celkově nutno realisticky pokládat za politický debakl, který je v rozporu se současným trendem vývoje především v západní Evropě.

Konvergenčí obou států v oblasti obrany by mohlo urychlit společné ohrožení. V případě ohrožení pouze jednoho z nich by však pomoc druhého musela být předem smluvně zajištěna podle zásad mezinárodního práva, pokud by nešlo o společné členství v některém mezinárodním obranném společenství.

Plukovník Ing. Josef Fučík

ČESKOU ARMÁDU, NEBO VLÁDNÍ VOJSKO?

Poté, co se na základě dohody vítězných politických stran nezadržitelně blíží konec Československa, objevil se pro strůjce nové české státnosti jeden problém, který se jim očividně jeví příliš příjemný. Je jím branná politika budoucího státu a bezprostřední otázka - co dále s rozdělenými československými ozbrojenými silami a obranným potenciálem bývalé federace vůbec.

Sbohem (československá) armádo

Zdá se, že většina českých politiků tento vážný problém státu vůbec nevnímala. Jiní byli příliš zaujati zcela jinými otázkami politického vývoje u nás a odkazovali s úlevou do poslední možné chvíle obranu do kompetence federace. Byl to prakticky jediný případ v procesu postupné likvidace federálních působností, který dlouho zůstával mimo jakoukoli pochybnost. Svou úlohu zde sehrála, někdy až příliš důrazně dávaná na vědomí, nechuť vůči armádě, hraničící až s jejím neskrývaným odmítáním. Tyto pocity nepramení zdaleka jen ze současné situace, v níž se dosud vyslovují pochybnosti na adresu armády s poukazem na zatížení jejího velitelského sboru službou minulého režimu. Srovnání s našimi sousedy z bývalého východního bloku ukazuje, že mají hlubší, specificky české příčiny. Ty vystupují opět na povrch nyní, kdy se armáda, zbavena v tomto směru odlišného slovenského živlu, opět stává národním českým vojskem.

Tento v mnohém tragický vztah českého občana a politika ke své armádě bude od samého začátku zatěžovat tvorbu a účinnou realizaci vojenské politiky českého státu a její nezbytnou spontánní podporu těmi, o nichž se předpokládá, že budou se zbraní v ruce bránit svou vlast. Navzdory významným, ale dosud ojedinělým slovům o potřebě armády, vysloveným v posledních dnech, jen málo nasvědčuje tomu, že se věci mění. Dnes, kdy se "láme chleba" a vznikající český stát dostává do vínku svůj neodmyslitelný atribut - vojsko, složené pro

začátek ze dvou třetin bývalé federální armády, dívá se na ně jako na danajský dar, převážně podezřívavě a bez nadšení. Jako by to byl inventář, který je sice nutno převzít, ale s jehož využitím si neví rady. Představitelé některých politických sil na české scéně otevřeně přiznali absenci svých představ o české branné politice. Věc s podivuhodnou lehkostí odkládají do budoucnosti, až údajně na to budou mít ve svých řadách odpovídající odborníky.

Hledáme-li náznaky řešení v oficiálních vládních dokumentech, nejsme na tom lépe. Představu o branné politice současného období najdeme v povolebním prohlášení federální a slovenské vlády. Dosud platný český vládní program nejen o tom nic neříká, ale samotný výraz "obrana" se v něm vůbec nevyskytuje. Toto slovo se zdá vůbec působit natolik dráždivě, že i v návrhu kompetenčního zákona v rozporu s dodatky k Ženevské konvenci se dokonce "civilní obrana" přetvořila na "civilní ochranu". V současné době se objevují zprávy o tom, že již vzniká česká vojenská doktrína. Je hodina dvanáctá a lze si jen přát, že ji nepostihne osud zanikající vojenské doktríny ČSFR, ušité po revolučních změnách horkou jehlou, jejíž stopy jsou v jejím textu až příliš patrné.

MLČENÍ a neurčitá prohlášení politiků jakoby inspirovaly značné množství těch, kteří se, někdy pod dojmem zkušeností ze své základní služby, cítí náhle odborníky na obrannou a vojenskou problematiku. Denní tisk od jisté doby nabízí velmi pestré škálu jejich úvah co s armádou. Ty se v doporučených, někdy přímo bizarních řešeních, přímo předhánějí. Zcela český deník doporučuje dokonce (7.9.), že nejlépe by bylo dát armádu, nebo alespoň některé její složky na nějakou dobu k ledu. Armáda je však, bohužel, komplikovanější organismus, než balík potravin, uložený v mrazničce na horší časy. Snaha o vyřazení armády byla v minulosti téměř vždy doprovodným jevem velkých politických změn v naší společnosti. Důsledky takového úsilí byly zatím nepříliš inspirující. Může si to však dovolit český stát v současné složité situaci střeoevropského prostoru, kdy láková vidina řešení konfliktů politickými jednáními selhává, bohužel, téměř na každém kroku? Vyslovuje vůbec takové názory někdo v zemích okolo nás?

Díky těmto vskutku inspirativním nápadům převládají v diskusi kolem armády především krajnosti. Převážnou většinu těch úvah, rozhovorů, názorů a komentářů, které byly při "honu na armádu" napsány a vysloveny, lze shrnout do těchto základních variant budoucí obrany českého státu:

- armádu nepotřebujeme vůbec, protože český stát nemá ve svém sousedství žádného nepřítele,

- když je jako atribut státu přece jen nezbytná, vytvoříme nějaký 10 - 20 tisícový sbor s převážně pořádkovými úkoly,

- uchylme se urychleně pod obranný deštník NATO, ten už si s tím vším nějak poradí.

První názor je poplatný v podstatě nejen romantizujícímu pacifistickému vidění, ale především onomu známému hledání nepřítele, kterého samozřejmě v dané situaci nemůžeme najít, ani označit. Potřeba armády však nevzniká v okamžiku, kdy jsme schopni identifikovat konkrétního nepřítele, a konfrontace s ním je na pořadu dne.

Úvahy o smyslu existence armády ve společnosti se vymykají zaměření tohoto článku a zastáncům těchto názorů jen doporučuji se s nimi seznámit. Jisté, názory na úlohu armády v demokratické společnosti jsou čas od času předmětem diskusí, zejména v současném měnícím se světě. Nikde však, pokud je mi známo, nedošlo k závěru, že již armádu nepotřebují.

Máme snad, když se nepřítel přece jen vyskytne, nebo se stane viditelným, navázat na tradice středověkého českého státu a svolávat zemskou hotovost? I to by bylo možné. Její moderní miliční systém dnes funguje zřetelně ve Švýcarsku. Takové uspořádání však vyžaduje hluboký pocit zodpovědnosti k obraně u obyvatelstva, včetně vůle pilně cvičit ve volném čase a na zavolání se dostavit k plnění své povinnosti. Současně však naprostou důvěru státu ve své občany, který rozdává zbraně domů tak, aby byly po ruce, kdyby přišel

čas. Ani jedno ani druhém není, a jsem přesvědčen že dlouho nebude, případem naší současnosti.

Myšlenka vytvoření armády jako jakéhosi pořádkového sboru (na víc by svou slabostí ani neměla) je vedena poznáním, že stát přece jen nějakou armádu mít musí a hledá spíše formální řešení, postrádající ale faktický strategický význam. Taková armáda nemůže nikdy plnit funkci odstrašující síly a příliš připomíná něco, **co se v nedávné pohnuté minulosti českých zemí nazývalo vládním vojskem**. Ve své krajní poloze by vedla ke vzniku dekorativní, úsměv vzbuzující trupy, obsluhující povětšinou samu sebe, nastupující k přivítání na letištích a nádražích. Lze se však v tomto případě obejít bez ochránce či protektora?

Požadavek rychlého přimknutí k NATO, či přímo vstupu do aliance, je v poslední době často opakovaným tématem. Mnohokrát byl našimi představiteli přednesen i na mezinárodních fórech. Odpověď představitelů aliance byla dosud vždy, řekněme, zdrženlivá. Je to pochopitelné. NATO musí uvažovat v dimenzích své politiky o svém vztahu k celé střední a východní Evropě. Má jiné priority, než přijímání nových, zcela nepřipravených členů, přinášejících převážně destabilizaci a nekonečnou řadu rizik.

Dnes, při dělení státu, mají čeští příznivci této myšlenky pohotově nové argumenty. Tak lze např. slyšet, že nově vzniklý český stát ztratí hranice s Ukrajinou. Odpadá prý tedy první námitka proti českému členství, neboť teritorium zemí NATO by nepostoupilo k hranici bývalého SSSR. Tato argumentace v sobě skrývá mnoho neuvážeností. Jednou z nich je, že uvažuje se Slovenskem jako s jakýmsi nárazníkovým územím, což je úvaha krajně nebezpečná. To už se vůbec nezmiňujeme o otázce, zda by NATO mělo, jen z tohoto geopolitického důvodu, preferovat český stát na úkor Slovenska.

Málodky se bere v úvahu i to, že členství v NATO neznamenaá nejen výhodu ochrany aliance, ale plnění tvrdých podmínek ze strany státu i armády. Princip burden sharing, tj. sdílení zbrojního břemene, je neúprosný. Vybudovat takový kontingent pro NATO, který by odpovídal jeho potřebám a standardům, zcela přezbrojit a modernizovat armádu, by nepochybně vyžadovalo výdaje mnohamiliardových řádů. Dnes ani v NATO není doba pro velkorysé poskytování bezplatných vojenských pomoci, které by v tomto případě musely vyústit do téměř totálního přezbrojení armády. O tom lze v krajním případě uvažovat až v dlouhodobém kontextu.

Tyto skutečnosti se již dostaly do širšího povědomí, ale nezdá se, že by zastánce rychlého vstupu do NATO přivedly do rozpaků. Spíše produkují něco na způsob barterové operace. Jedny lidové noviny (24.9.) nabízejí v tomto směru pohotový business - nabídneme USA výměnou za ochranu NATO milovické letiště. Myšlenka, že získají operační leteckou základnu o 500 km blíž k území Ruska, jako ohniska potenciálního nebezpečí, pro ně bude jistě lákavá, než aby na tento výměnný obchod nepřistoupily. To je exemplární příklad toho, do jakých poloh se úvahy, zaplňující vakuum, které vzniklo mlčením odborníků, dostaly. Nebyl by znepokojivý, kdyby šlo o ojedinělý hlas novináře.

Výčet těchto extrémních variant by se nyní slušelo doplnit alespoň jednou reálnou, črtající přijatelné obrysy brannosti a armády českého státu. Nelze, neboť takovou dosud na stránkách našeho tisku nenajdeme. A tak půldruhého měsíce před zánikem Československa je sice dohodnut způsob dělení tanků a lidí, ale chybí náznak české vojenské politiky či alespoň toho, jaké místo vyhradí český stát své armádě. Bude, ve shodě s Masarykem, pojímat vojsko jako důležitou součást celého řádu společenského a hospodářského?

V České národní radě se mezitím ozvala slova o nutnosti zřízení ministerstva obrany, ale to je za dané situace nutno vidět jako organizační a administrativní opatření, vynucené otázkami správy oné dvoutřetinové zbytkové armády, která po 1. lednu 1993 zůstane na českém teritoriu. Ale nad vojákem vždy stojí politik, to platí ve válce i v míru, a jemu patří formulace branné politiky státu. V této roli ho nemůže zastoupit ani ministerstvo obrany, ani generální štáb.

V téže době armáda, vědoma si svého choulostivého postavení, odevzdaně čeká na svůj

osud. Štáby počítají osoby, výzbroj, materiál a vše co do složitého armádního organismu patří. Umí to znamenitě a rutinně, tak jak dokazují před každým velkým cvičením. Ti profesionální vojáci, kteří se zakrátko vysloví pro službu České republice, čekají s napětím, jak je nový stát přivítá. O tom, co bude české vojsko po 1. lednu 1993, nemají žádné představy.

Kořeny českého branného nihilismu

Podivné české vnímání armády částí politiků i veřejnosti, i obecně oslabené branné povědomí národa, má své historické příčiny, které ještě více vyniknou po odchodu slovenského živlu z našich ozbrojených sil. Neboť, řekněme otevřeně, na Slovensku je v těchto přístupech situace výrazně odlišná.

Tento netečný přístup znepokojivé části národa k vlastní obraně je často dáván do souvislosti až s Bílou horou (kteřou nám ostatně dnes v různých souvislostech často připomínají i z východní poloviny dělící se federace). Je to značně zjednodušené vidění problému. Nebylo vinou českého národa, že jeho vojsko, rozehnané na Bílé hoře, představovala převážně žoldnéřská cháaska ze všech konců Evropy.

Podstatnější bylo, že pak český voják na dlouhá staletí zmizel. Oblečen do habsburského císařského kabátu rozplynul se v řadách ostatních vojáků mnohonárodnostního habsburského státu. Jeho postavení v národě bylo zneváženo moderními historiky též o jeho zneužití "v cizích službách". A přesto, tvrdím, to byla doba skutečných českých jednotek, českých vojáků a důstojníků. Avšak tuto tradici českých pluků, které patřily vždy mezi nejlepší v habsburské armádě, jsme zavrhlí. Celé dlouhé historické období bylo tak z českých vojenských dějin prostě vymetené. Český voják byl po porážce ústředních mocností v první světové válce hanoben nejen velkoněmeckými historiky. Jejich výpady ráda přejímala i historiografie období 1. republiky, neboť jim znamenitě pomáhaly vykreslit kýžený protirakouský profil českého vojáka. Byli tímto svým posláním tak zaujati, že spolu s tím tise akceptovali i patinu nestátnosti a vykonstruovaného odporu českých lidí proti armádě vůbec.

Tento podivuhodný výklad českých vojenských dějin převzali téměř beze zbytku pozdější marxisticko-leninští historikové. Ti jej pak rozvinuli do svých nepřijatelných historických legend, v nichž jediná zásluha o bytí českého národa byla přiznána armádě velkého východního bratra.

Tato historická hra, jejíž základní filosofie byla tedy akceptována v dojemné shodě všemi, vytvořila na jedné straně profil českého vojáka, zneužitého a sloužícího s odporem, a na druhé národa, který jak se dnes říká, se neidentifikoval se svou armádou. Vznik pitvného obrazu českého vojáka, ztělesněného v Josefu Švejkovi (o potměšilém ulejšáku a flákači, trpně si odbývajícím svou vojenskou povinnost), byl pak jen logickým produktem takového přístupu. Pro dnešní generaci mladých mužů Švejk jako literární dílo již prakticky nic neznamená. Ale s jeho duchem se podvědomě docela rád ztotožňuje. Bohužel, není dosud v obecném povědomí jiná, pozitivní, obecně přijatá postava českého vojáka. Fenomén Švejka proto nelze podceňovat a dříve nebo později se s ním česká armáda bude muset umět vypořádat. Nebude to nijak lehké, neboť Švejk nám vězí hluboko pod kůží.

Doba první republiky, zprvu tak nadějná, nedokázala však další promarněnou šanci věci změnit. Odhlédneme-li od řady falešných tónů legionářské legendy, podařilo se vytvořit armádu československého státu, která měla všechny předpoklady, aby byla jeho pilířem v dobách nehorších. Přes počáteční výpady proti ní v řadě tiskových kampaní (v nichž byli např. důstojníci, převzatí z bývalé c. a k. armády napadáni stejnými argumenty jako ti dnešní, tehdy ovšem masově viněni z rakušáctví a vyčítána jim služba císařskému režimu), podařilo se brzy stabilizovat její postavení ve společnosti. Především proto, že díky Masarykovi byla vojenská politika a doktrína od samého počátku součástí tvorby budoucího státu, za což se stavěl vši svou autoritou. Masaryk promýšlel nejen podíl českého národa na bojích po boku nových spojenců, ale především měl jasnou představu o poslání armády v nadcházejícím,

jak se domníval, dlouhém mírovém období. Kromě toho se od samého vzniku republiky různé postavil za armádu a její velitelský sbor, proti výpadům ze všech politických směrů.

Krátká a úspěšná doba budování vojenského potenciálu byla však ukončena tragikou hanebného mnichovského diktátu a ještě potupnější kapitulace. Není nic zhoubnějšího pro branného ducha národa, než se bez výstřelu vzdát nepříteli. Úvahy o tom, zda armáda měla, či neměla bojovat, nebudou z vojenskostrategického hlediska snad nikdy spolehlivě zodpovězeny. Z hlediska morálního je však jednoznačné, že odevzdání republiky Hitlerovi nalomilo nově vzniklému postavení vojáka ve společnosti vaz. Všechna hořkost z kapitulace, zklamání a beznaděj se obrátila proti němu. Plivance a urážky armády za vydání Československa Hitlerovi jsou dodnes instrumentem některých publicistů, kteří četli o této době poprvé ve školních čítankách, a kteří bez váhání hanobí činnost svých dědů.

Tvrdošíjně se opět nechce za žádnou cenu slyšet skutečnost, o které ví každý vojenský teoretik, a se kterou musí souhlasit každý občan demokratického státu. **Voják sám nikdy nevyhlašuje válku, ani nesjednává mír, to je výsostná věc politika. Politikové to byli, kteří uložili armádě vydat zbraň.** A armáda, stále ještě armáda demokratického státu, se zatatými pěstmi, poslechla. To, co vzniklo poté ve vasalském českém státě **Böhmen und Mähren**, bizarní Háchova miniarmáda se žlutými výložkami zvaná vládní vojsko, jehož zbytky se koncem války v Itálii rozutekly k partyzánům, tuto bídu politiky jenom dokončilo.

Reputaci českého vojáka zachraňovali ti, kteří bojovali na frontách v zahraničí. Oni nesporně významným způsobem přispěli k boji za osvobození národa, ale jejich podíl na vytváření branného povědomí národa nemohl být z objektivních příčin rozhodující. Byla to armáda, bojující kdesi daleko od domova, bez kontaktu se svým národem. Lidé, když jim bylo nejhůř, necítili ji jako svého bezprostředního ochránce, neměli příležitost sžít se s vojenským živlem, cítit pomoc svého vojáka v situaci nejvyšší nouze. A naopak vojsko, které je obklopovalo, neustále vnímali jako nepřátelský element.

V období prvních poválečných let armáda obnoveného Československa tvořila poněkud bizarní směsici vojáků z první republiky, vladařů, vojáků zahraničních armád z východu i západu, slovenské Čatlošovy a Haškovy armády. Byla plná vnitřních rozporů a pracně hledala svou identitu. Než stačila navázat na přetřebenou a tragickým koncem poznamenanou tradici první republiky, **přišel "vítězný" únor a s ním formování armády podle naprosto cizího sovětského stylu.**

Tento proces byl energický a důkladný. Od nesmyslné implantace sovětských vojenských řádů, určených k ovládnutí vojenské masy zcela odlišné mentality, vzdělání, materiální úrovně a způsobu života, až po metodické vymazání již tak chatrné nitě všech národních i vojenských tradic. Tato násilná sovětizace ve všem, organizaci, výcviku, metodách jednání s lidmi, až po vnějškovou stránku stejnokrojí a emblémů, navzdory prázdným heslům o armádě lidu, vytvářela opět rychle přehradu mezi občanem státu a jeho armádou.

Objektivně však nutno říci, že tato doba měla, zejména v období 60. a 80. let, své světlé stránky. V těchto obdobích relativního uvolnění pracovalo v armádě mnoho vzdělaných velitelů, kteří nejen dosáhli vysokého stupně profesionality, ale chápali velmi dobře neúnosnost politické situace v zemi a připravovali se na očekávané změny. Nikdy se nestali povolným ideologickým nástrojem, který by byl schopen slepého zneužití proti svému národu. Jejich prvořadým zájmem byla služba republice, již věnovali všechnu svoji energii, podělili život svých rodin a své zdraví.

Měl jsem možnost se před časem v Bruselu setkat s jedním americkým důstojníkem, který v 60. letech, stejně jako já, sloužil poblíž naší hranice. Bavili jsme se samozřejmě o té době. "Měli jste vynikající armádu", řekl mi, "dobře vycvičenou a ukázněnou, měl jsem před vámi respekt". Je mi proto trapně, čtu-li v našich předních novinách tak časté animozní výpady proti armádě, nevyhýbající se ani takovým duchaplným výrokům, že stát se lampasákem je dobře zaplacená ostuda.

A opět se zde nelze vyhnout onomu tragickému okupačnímu fenoménu, který již podruhé

kříží osud našeho novodobého vojáka. **Je jím rok 1968, sovětská okupace, přinášející stejné otázky a výčitky, jaké jsou spojené s rokem 1938.** K čemu jsme měli armádu, zvedají stále hlas neúnavní vojákobijci, když opět nebojovala? Proč se nepostavila sovětskému okupantu a jeho pomocníkům z dalších armád Varšavské smlouvy? Nechci ani zde brousit do strategických či operačních úvah na téma "kdyby", co bylo a nebylo za dané vojenskopolitické situace možné. Odborník ví, že vedou stěží k nějakému konci. Připomenu opět pouze onen morální aspekt, formující bezprostředně vztah občana ke svému vojákovvi. Stejně tak musím připomenout, že selhání vůle k odporu nebylo věcí armády, ale věcí politiků. Na rozdíl od dob nacistické okupace to není doba tak daleká. Většina z nich je ještě mezi námi, čteme jejich vzpomínky. Jedno je z nich jasné - váhavost, nerozhodnost a neuvěřitelná sentimentalita byla charakteristickým rysem jednání v rozhodujících chvílích.

Armáda byla svým vrchním velitelem vykázána do kasáren. Opět se podřídila tomuto rozhodnutí. Řeči o potocích nesmyslně prolité krve byly jen doprovodnou rétorikou politiků, kteří nechtěli klást žádný vážný odpor, jen stavět na odiv své verbální protesty. V klidu píší své apologetiky, zatímco armáda je stále terčem invectiv a nařčení. Nikdo z našich vojenských odborníků se dosud neodhodlal k tomu, aby vydal vědeckou a profesionální analýzu tehdejších událostí na československé vojenskopolitické scéně. Vojenský srpen žije stále v memoárových příbězích a vyprávěních publicistů.

Co se vlastně v těchto souvislostech od armády očekávalo? Byla snad vyzvána k boji a nebojovala? Či snad měla uchopit politickou moc do svých rukou a odstavit nerozhodné a sentimentální politiky? Ani v těchto totalitních dobách se armáda nepovažovala za ozbrojenou sílu bñánové republiky.

Český vojáku, a co teď?

Polistopadové změny, které daly do pohybu celou naši společnost, se na armádu zaměřily hned ve svých prvních dnech. Zasáhne či nezasáhne armáda? Pokusí se vývoj ovlivnit ve prospěch zbankrotovaného režimu? Domnívám se, že ti, kteří tyto pochybnosti nejhlasitěji vyslovovali, věděli jen málo o skutečné situaci v armádě. Hovořila z nich převážně neznalost a předpojatost, snaha mechanicky spojit armádu jako mocenský nástroj s její bezvýhradou službou těm, kteří odcházeli z politické scény.

Ve skutečnosti však byl stav v armádě stejný jako ve společnosti. Kromě václavíkovskoklíčovských špiček a omezeného počtu jejich stoupenců nebylo v armádě nikoho, kdo by chtěl negativně zasáhnout do sledu politických událostí. Touha po změnách zde byla stejně silná jako v celém národě. Všude na světě jsou společnost a armáda spojitými nádobami. Na tom nic nemění jevová stránka věci, která udílí životu v armádě svou specifickou snad i drastičtější tvář.

Dnes armáda, tak jako v minulosti, ukázněně očekává svůj osud. Její obava z toho, aby nebyla obviněna ze zasahování do politického vývoje, hraničí až s úzkostlivostí. Armáda mlčí i tam, kde by politik potřeboval naléhavě slyšet její poradní hlas. Uzavřela se do sebe. Štáby počítají a rozdělují a představitelé stále ještě federální armády se čas od času ozvou s ujištěním, že armáda se loajálně podřídí všem politickým rozhodnutím. Politikové jsou opět na tahu.

Ted, v druhé polovině měsíce října (autor článku v této době odevzdal příspěvek do redakce - pozn. red.) připomíná podnikatele, který bude mít zakrátko na svém dvoře strojní vybavení, materiál a pracovní síly, ale chystá se teprve k vypracování projektové dokumentace svého podniku. Tlak času chvatného rozdělování je neúprosný. Věřme, že objevující se rizika jsou jen pobídkou k činům a že budou bez potíží odvrácena.

Znepokojit může rychlé národnostní profilování obou rozdělovaných národních částí. Československá armáda byla odpočátku to, čemu američtí vojáci doma říkají "melting pot". Bylo to jednotilé prostředí, v němž lidé spolu léta žili po celém území republiky, aniž by přiliš

vnímali národnost toho druhého, nebo ji považovali za kritérium, jímž by se od sebe zásadně lišili. Čech a Slovák, ale i Maďar či Ukrajinec se setkali v prvním dni svého nástupu do kasáren. Začínali na vojenských školách v Čechách i na Slovensku, harcovali se od posádky k posádce, měli své české i slovenské podřízené, kamarády, manželky i děti. Mnohé české či slovenské výrazy zdomácněly ve vojenské řeči tam i tady, slovenský či český předpis nosili v kapsách začínající poručíci bez despektu. Prostě řečeno, v armádě se naučili žít jeden s druhým, vzájemně se respektovat a spoléhat jeden na druhého. Národnostní třenice byly naprostou výjimkou. Dnes, když vidím narůstající nacionalistický akcent, nevraživost různých vojenských sdružení a asociací a dokonce i oficiálně používaný termín "národní armáda", mám nedobré pocity.

Rozdělená a zděděná armáda je však jen tou nejzřetelnější a bezesporu nejdůležitější částí celé řady problémů obranyschopnosti nového českého státu. Stabilizování či znovuvytvoření efektivní základny zbrojní výroby, fungujícího moderního systému hospodářské mobilizace a dalších prvků, které tvoří systém obrany státu, je neméně naléhavé a složité.

Pochopitelně však, armáda je klíčem. Dělí se a čeká na svůj osud. Ale stačí v této složité situaci zanikající federace a vznikajícího českého státu pouhá ubezpečování loajálnosti? Není teď čas, aby se ozvali vojáci-myslitelé, schopní formulovat nahlas, vysoce profesionálně, s velkým přehledem a zodpovědností, návrhy pro vojenskou doktrínu českého státu, připravení brát na sebe rizika vlny kritiky a případného zatracování? Nebo má naše armáda jen bezvýrazné státní úředníky v uniformách, zvyklé pouze přepisovat staré dokumenty? Či snad nezbyvá, než čekat na rady zvenčí?

Od vzniku československého státu nám v otázkách branné politiky a budování ozbrojených sil někdo stále radil. Zprvu Italové, pak Francouzi, pak v dobách protektorátu a vládního vojska Němci, a samozřejmě po válce sovětští "poraděnkové". Využijeme již konečně jedinečnou historickou příležitost postavit armádu "šitou na míru" potřebám českého státu, nejen svou velikostí, strukturou a výzbrojí, ale i svým esprit d'corps a sepětím s občanem? Nebo sáhнем raději do pohotovostní zásoby vzorů a poradců a možnou spolupráci nahradíme pasivní adaptací?

Příliš mnoho otázek najednou. Myslím však, že je nutné velmi brzy najít odpověď. Mnoho času nezbyvá. Český stát nebude v postavení, v němž by si mohl dovolit luxus dlouhodobě přežívat bez zřetelného a přesvědčivého vojenského potenciálu. Nejen s ohledem na potenciál ohrožení, ale i na své potenciální spojence. Ti z důvodu, které jsem se již pokusil uvést, spíše přijmou vybaveného partnera, než toho, kdo se chce prostě uchýlit pod onen již rozevřený ochranný deštník.

Dnes ještě pro českého vojáka platí přísaha, již se zavázal bránit Českou a Slovenskou federativní republiku i svým životem. Až přijde čas a bude jí zproštěn, nastane chvíle, kdy se dozví, jak jej přijme český stát. Ta chvíle se blíží. Český vojáku, přeji ti mnoho zdaru v Tvém nelehkém poslání.

OTÁZKY

Nahlédl jsem do publikace Rainera Böhma: **Střetnutí, krize, ozbrojené síly** vydané v roce 1991 nakladatelstvím Haag+Herchen a jako čtenář Vojenských rozhledů byl nucen porovnat nesrovnatelné, i když jsme vlastně s autorem na jedné lodi. Jsme v Evropě fyzicky svojí přítomností tak bytostně, jak jenom je to od praotce Čecha možné. Střed Evropy, kraj medem a mlékem oplývající, je naší vlastí...

Bliží se osudová hodina. Plni obav a nejistot i nadějí z neznámého a nepoznaného, které přitahuje lidskou zvědavost. Dělení států. Demontáž a nová konstrukce se všemi důsledky z toho vyplývajících. Zaujatí svými problémy nevidíme ani dále než k hranicím "svých" svrchovaných států.

Jaká vlastně je česká či slovenská státnost? Co je českým či slovenským státním a národním zájmem? Být partnerem Evropy nebo být natolik zaměstnán svými vlastními filosofiemi - těch Bílých hor již v našich dějinách bylo přec již dost! Nebo je to hledání kompromisu ve všeobecném vývoji lidství? Moje úvahy neposkytnou žádnou odpověď. Jsou tím, čím jsou: otázkami.

Zdá se, že na dosah přiblíživší se demokracie a evropská bezpečnost jsou preludem: viz revoltující davy, kterým není stydno natahovat árijsky pravici. Nové spolkové země našeho bývalého blokového spojence, Itálie ...

Kyvadlo dějin mnohde se zhouplo až příliš do ultra prava. A co k tomu demokracie, k jejímž ideálům se hlásíme, již jednou Masarykova = naše demokracie zachraňovala demokraty, aby pak byla opuštěna, zrazena, pošlapána...

Máme ony záruky bezpečnosti v Evropě takové, abychom se s úsměvem na rtech mohli dělit a dělit a dělit ... Divite et impera! To Caesarovo heslo platí tak bytostně neustále, je to axiom. Proto se prám: vydrží ve sjednoceném Německu demokracie úder, který je proti ní veden stále silněji? Nenajdou opět ony davy muže s vouskem?

Pravidlo zní: se sousedem svým jen ty nejlepší vztahy měj.

Zaplatí si český stát jakéhosi cizího najatého žoldáka, který by ho měl bránit jen do výše svého žoldu tak svědomitě a věrně jako rodilí moravští stavové české království, jako jsem k tomu odhodlán "já, voják českého vojska"?

Je vůle mého národa natolik silná, aby kladla jednotný odpor proti úderu vedenému na podstatu demokracie? Nebo se již cítíme být za ta staletí Evropany, či Světany s příměsí krve všech národů a kmenů a idejí všech možných ismů, které se na území Bohemie vystřídaly, proluly, že vlastně my potomkové již ani vlastně nejsme Čechy, Moravany, Slezany, Slováky, Slovany, ale jsme prostě jen obyvateli a konzumenty, ba diváky 20. století, kteří jen zcela náhodou žijí tady ve střední Evropě. Proto netřeba žít mne, svého národa zbrojnoše?

Člověk člověku vlkem, říkají staří latinci latinsky. Důvodů proč jsou statisíce, zrovna tolik, co je názorů, postojů, vůlí. Jen jedna: **t o l e r a n c e** do nich nezapadá. Smysl pro úměru,

lad, vyváženost věcí a jevů, smysl pro rovnováhu, ten, se zdá, je narušen. Ne, nepláču za starým pořádkem, pouze se snažím přijít na kloub věcem, které jitrí nikoli pouze moji mysl a fantazii halí do temných barev. Lze v nich spatřit pevný bod? = Systém jistot pro klid v práci, pohodu a tvůrčí elán, klid, mír, život lidem vlastní.

Chybí jasná úvaha: **"bude to tak"**.

Voják před bojem není vojákem. Pochybuje o sobě, pochybuje o všem: především o smyslu právě toho a jen toho boje, který má svést. Není nepřitelem jeho nepřítel, on sám sobě je nepřitelem, nemá-li jasno.

Voják je vojákem v akci. Tam je mistrem, je-li dobře vycvičen, tam má důvěru ve své nadřízené, spolubojovníky, ve svoji zbraň, ve "svoji" věc.

Změnila-li se mentalita vojáka od těch dob, co voják je vojákem?

Závěr úvah zní: bude "můj" stát mne jako vojáka chtít? Ano-li, budu mu odpovídajícím partnerem? Ale to už je věc mého profesionálního svědomí a zodpovědnosti.

Bude mne "vojáka" rozumně početně dost, natolik, abych mohl splnit, co splnit mám?

Budu mít vnitřního spojence, nebo budu v boji osamocen? Nebo mi "můj" stát pomůže, již nyní v míru: zákony, lidmi, surovinami, materiálem, umem, dovednostmi, znalostmi, infrastrukturou.

Já, totiž "voják svého státu" vím, že "můj" stát, chce-li se opravdovým státem stát, mne bude potřebovat: můj um, sílu mých paží, zrovna tak, jako já jeho. Můj demokratický stát tím spíše: slyším totiž fašistický virbl.., či snad slyším trávu růst?!

Plukovník Ing. Miloš A d a m e c,
plukovník Ing. Petr S v o z i l,
plukovník Ing. Vladislav A p a n a s e n k o,
podplukovník Ing. Petr Š i m ů n e k

PROBLEMATIKA VYZBROJOVÁNÍ ARMÁD NÁSTUPNICKÝCH STÁTŮ

Po rozpadu Varšavské smlouvy vznikla v roce 1991 zcela nová bezpečnostní situace, která je dále komplikována skutečností, že jednotlivé státy bývalé koalice jsou již odkázány pouze na svůj obranný potenciál. Navíc strategické cíle a principy jednotlivých armád byly dosud formulovány na výhradně koaličním základě.

Byla přijata nová Československá vojenská doktrína, která zavazuje ozbrojené síly zabezpečit státní suverenitu ČSFR a nedotknutelnost jejích hranic proti případnému ohrožení z kteréhokoli směru. To m.j. znamená uskutečnit transformaci Čs. armády z útočného prvního

sledu uskupení koalice na ozbrojené síly obranného charakteru. Tato situace s sebou nese i nezbytnou změnu v přístupu ke koncepci vyzbrojování a technického zabezpečení Čs. armády.

Splnění uvedených požadavků vojenské doktríny vyvolává nutnost dokončit komplikovanou a nákladnou redislokaci vojenských útvarů a jednotek; současně dochází ke značné redukci početních stavů Čs. armády s postupným přechodem k armádě smíšeného typu a k výraznému snížení vojenského rozpočtu.

Při uvedené specifikaci výchozí situace, která odpovídá současně realitě, tj. existenci společného státu a armády, nelze nevztít v úvahu i realitu vývoje v oblasti státoprávního uspořádání, který rychle a nezvratně směřuje k rozdělení společného státu na dva samostatné subjekty mezinárodního práva a tím i k nezbytnému rozdělení stávající Čs. armády na armády jednotlivých republik. V druhé části tohoto článku je proto provedena předběžná analýza možných dopadů tohoto vývoje na oblast rozvoje výzbroje a vojenské techniky.

Základní směry rozvoje výzbroje a vojenské techniky ve vyspělých zemích

Zobecnění tendencí v rozsahu a zaměření rozvoje výzbroje a vojenské techniky ve vyspělých zemích vede k těmto závěrům:

1. Dále se **posilují tendence na důraznou modernizaci konvenční výzbroje**, zákonitě vytvářejí tlak na **rychlý rozvoj špičkových technologií** a jejich využívání pro zbrojní účely. Vysoká ekonomická náročnost těchto technologií pravděpodobně nedovolí výrazněji snižovat vojenské výdaje, zejména v oblasti výzkumu, vývoje a nákupu odpovídající výzbroje.

2. Probíhající revize zbrojních projektů směřují ve všech zemích ke snahám **budovat sice méně početné, ale dobře vyzbrojené a vycvičené armády s optimálním stupněm profesionalizace.**

3. Také země s vyspělou ekonomikou řeší problém omezování prostředků na obranu **stanovením a dodržováním priorit ve výstavbě svých ozbrojených sil.** Preferovanými oblastmi výzbroje a vojenské techniky jsou zejména:

- * **prostředky velení, spojení, průzkumu, REB a PVO,**
- * **palebné prostředky pozemního vojska, zejména protitankové,**
- * **uplatňování prvků moderní elektroniky, robotiky a umělé inteligence ve zbraních, zbraňových systémech a munici,**
- * **zabezpečení pohyblivosti vojsk včetně systému MTZ,**
- * **technika, související s výstavbou a životem méně početné armády s vyšším stupněm profesionalizace.**

4. Rostoucí důraz je kladen **na efektivní mezinárodní spolupráci.** O tom m.j. svědčí i společný program aplikovaného výzkumu 13 evropských států NATO "Program dlouhodobé evropské vojenské spolupráce", zahájený v roce 1990. Vytyčených 11 prioritních oborů (např. moderní radiolokační technika, umělá inteligence, technika zpracování signálů, kompozitní materiály, trenažéry a simulátory) může zároveň sloužit i jako indikátor perspektivních záměrů výstavby armád NATO.

Zhodnocení současné úrovně a skladby prostředků na obranu v ČSFR

Pro toto zhodnocení je nejprůkaznější srovnání s porovnatelně velkými státy Evropy, které je uvedeno v následující tabulce (údaje převzaty z plánu na rozpočtový rok 1991):

Tabulka

	Počet obyvatel (mil.)	Národní důchod (mld. \$)	Početní stav armády (tis.)	Výdaje na obranu (mil. \$ %)	z toho:	
					výzkum a vývoj (mil. \$ %)	nákup (mil. \$ %)
FINSKO	4,96	128,4	30,0	$\frac{2425}{1,9}$	$\frac{6,6}{0,3}$	$\frac{646}{26,6}$
DÁNSKO	5,30	122,3	31,0	$\frac{2392}{2,0}$	—	$\frac{446}{18,7}$
ITÁLIE	57,40	998,3	391,0	$\frac{19478}{2,0}$	$\frac{598,0}{3,1}$	$\frac{2572}{13,2}$
RAKOUSKO (1989)	7,7	150,0	38,0	$\frac{1502}{1,0}$	—	$\frac{314}{20,9}$
MR	11,00	19,2	69,0	$\frac{728}{3,8}$	$\frac{1,4}{0,2}$	$\frac{53}{7,3}$
PR	38,00	48,1	305,0	$\frac{2260}{4,7}$	$\frac{46,4}{2,1}$	$\frac{547}{24,2}$
ČSFR	15,68	24,6	135,4	$\frac{862}{3,5}$	$\frac{19,0}{2,2}$	$\frac{100}{11,6}$

Zde je nutno brát v úvahu, že s výjimkou PR a MR je prováděno srovnání se zeměmi, jejichž armády lze na rozdíl od Čs. armády charakterizovat jako stabilizované z hlediska dislokace, počtů, stavu výzbroje a vojenské techniky apod.

Posouzení ekonomických možností zabezpečení obrany a bezpečnosti v nejbližších letech je pro rozvoj výzbroje a vojenské techniky klíčovou otázkou. Na úrovni federace se předpoklá-

dalo, že vývoj vnitřní politické a ekonomické situace v uvažovaném období neumožní zvýšení rozpočtových prostředků na obranu, což by se projevilo i v rozsahu **dobávek vojenské a civilní techniky a materiálu**, které by pravděpodobně zůstaly maximálně na úrovni roku 1992. Zvýšení výdajů na tuto oblast do výše alespoň **20 % z celkových rozpočtových výdajů** bylo možno očekávat až koncem uvažovaného období.

Výše prostředků, určených pro **oblast rozvoje vědy a techniky**, se v letech 1993 - 1995 mohla pohybovat rovněž na úrovni roku 1992. Přitom podíl prostředků vyčleněných na rozvoj vědy, které v roce 1992 představují cca 2.75 % celkových výdajů na oblast RVT, by měl v souladu s provedenými analýzami dosáhnout úrovně okolo 7 %.

Současný stav výzbroje a vojenské techniky ČSA

Stávající úroveň výzbroje a vojenské techniky Čs. armády je dána skutečností, že do rozpadu Varšavské smlouvy v roce 1991 byla tato oblast v souladu s koaliční doktrínou v podstatě zabezpečována výzbrojně technickým potenciálem Sovětské armády. Převážná většina zbraňových systémů, zbraní a techniky byla dovážena ze Sovětského svazu nebo vyráběna podle sovětské licenční dokumentace; vlastní výzkum, vývoj a výroba byly nuceny striktně vycházet ze součástkové a technologické základny koalice, která stále více zaostávala za světovou špičkou; vynikající výsledky, dosažené v této oblasti i přes uvedené skutečnosti, byly často vzhledem k prosazování mocenských zájmů potlačovány bez ohledu na skutečné potřeby; reálný vývoj v této oblasti směřující ke stále složitějším zbraňovým systémům a technice spolu s urychlujícím se nárůstem cen a omezeným možností rozpočtu Čs. armády prodlužoval inovační cyklus výzbroje a vojenské techniky, atd. Uvedené skutečnosti postupně vedly ke stále prohlubujícímu se zaostávání kvality a technické úrovně výzbroje a techniky naší armády za úrovní této oblasti ve vyspělých armádách a k jejímu nahrazování kvantitou.

Z podrobné analýzy úrovně výzbroje a vojenské techniky Čs. armády vyplývá, že srovnatelné parametry s odpovídajícími prostředky armád vyspělých zemí mají již zavedené:

- prostředky pasívního radiotechnického průzkumu,
- bojová vozidla pěchoty (kromě kolových),
- některé ruční zbraně,
- těžké automobily a tahače řady TATRA,
- část vyprošťovacích prostředků,
- prostředky ochrany a speciální očišty,
- cvičné letouny.

Naopak neudržitelná situace je především v oblastech:

- ◆ systémů a prostředků velení, spojení a REB,
- ◆ letectva a PVO,
- ◆ PT obrany,
- ◆ raketového vojska, dělostřelectva a munice,
- ◆ automobilní techniky.

Závěrem lze říci, že struktura, typové složení a parametry převážné většiny již zavedené výzbroje a vojenské techniky neodpovídají úloze armády v zabezpečení obranyschopnosti státu v nových podmínkách. Za předpokladu zachování současné výše výdajů na tuto oblast lze očekávat, že v průběhu 2. poloviny 90. let klesne úroveň výzbroje a techniky pod hranici, umožňující splnění požadovaných úkolů.

Definice základních programových cílů a směrů rozvoje

Výše uvedené analýzy a úvahy umožňují formulovat následující **hlavní programové cíle rozvoje armády** v oblasti výzbroje a techniky, jejichž trvalým upřesňováním a naplňováním úkoly výzkumu a vývoje bude v jednotě s plánem dodávek a dovozů techniky formulován trvale aktuální program zabezpečování armády novou výzbrojí a vojenskou technikou:

1. **Zvýšení úrovně automatizace velení, řízení a spojení**, především integrací a rozvojem systémů velení, prostředků a systémů řízení palby a generační obměnou spojovacích prostředků, prostředků automatizace a utajeného přenosu dat.

2. **Zvýšení úrovně a účinnosti průzkumu a prostředků radioelektronického boje** především rozvojem pozemních a vzdušných prostředků radioelektronického a optoelektronického průzkumu (včetně prostředků nočního vidění), zabezpečením komplexů automatizovaných rušičů pro nejpoužívanější kmitočtová pásma a prostředků ochrany proti radioelektronickému rušení.

3. **Zvýšení efektivnosti obranných zbraňových systémů** zejména účinnosti letectva včetně integrované PVO, protitankové obrany, dělostřelectva a rozvoj prostředků zatařasování a maskování (i v infračervené a mikrovlnné oblasti spektra). Včetně prostředků ochrany proti technickému průzkumu protivníka a systémům vysoce přesného navedení munice na cíl a řešení otázek kvality tankové a obrněné techniky. Zásadní řešení přijmout i v problematice vybavení armády ručními zbraněmi.

4. **Technické zabezpečení procesu humanizace a profesionalizace armády**, které zaměřit především na snižování ztrát živé síly a snížení vlivu lidského faktoru jako cíle při zvyšování bezpečnosti a spolehlivosti nových bojových prostředků a systémů. Dále zaměřit se na zefektivnění procesu výcviku, osvojování si nové výzbroje a techniky cestou zavádění, účelného využívání trenažérové techniky, moderních prostředků ulehčujících ošetřování výzbroje a techniky a snižujících podíl namáhavé fyzické práce. Zaměřit se dále na rozvoj zdravotnického materiálu a polní zdravotnické techniky a ty oblasti prostředků týlových služeb, mající vliv na náročnost a úroveň služby příslušníků armády, včetně postupné aplikace principů logistiky. Zabezpečovat technické prostředky pro zjišťování a odstraňování následků případných ekologických havárií.

Možné dopady rozdělení ČSFR na rozvoj výzbroje a vojenské techniky

Základní východisko pro vytyčení hlavních programových cílů výstavby Čs. armády, zakotvených v dokumentech její výstavby a uvedených v předchozí části, lze stručně charakterizovat jejich zařazením do následujících skupin:

- Zásadní politické, koncepční a rozborové materiály řešící problematiku orientace a náplně obranné politiky ČSFR; místo a úloha armády, záměry její výstavby.
- Analýza současného stavu výzbroje a techniky Čs. armády.
- Tendence rozvoje výzbroje a vojenské techniky ve vyspělých zemích.
- Možnosti vědeckovýzkumné a výrobní základny ČSFR jako základní zdroje inovací výzbroje a vojenské techniky.
- Zhodnocení potřeb a odhad možností ekonomického zabezpečení rozvoje výzbroje a techniky Čs. armády.

Následující hodnocení by nemělo být v žádném případě samoúčelné - mnohá z nezbytných opatření jsou již jistý čas připravována nebo dokonce prováděna a komplexnější pohled na danou problematiku může být žádaným příspěvkem k vytvoření podmínek pro perspektivní zabezpečení budoucích armád republik potřebnou výzbrojí a vojenskou technikou.

Politické, legislativní a koncepční vymezení podmínek výstavby armád

Základním vojensko-politickým dokumentem, stanovujícím postavení a úlohu Čs. armády, je "Vojenská doktrína ČSFR", schválená Federálním shromážděním. Základní principy této doktríny, jsou:

- suverenity ČSFR při řešení všech otázek přípravy státu k obraně,
- jednota obsahové části vojenské doktríny a praktických opatření s cíli zahraniční a vnitřní politiky státu,
- úměrnosti ozbrojených sil potřebám obranné dostatečnosti v kontextu vytvářejícího se evropského bezpečnostního systému,
- všeobčanská obrana demokratického charakteru státu, jeho jednoty a územní integrity jako výrazu vůle národů a národností ČSFR,

- vyváženost ekonomického potenciálu a sociálního klimatu s budováním ozbrojených sil.

Z pohledu prvotních úkolů armád budoucích republik je zřejmé, že obecná platnost těchto principů obrany demokratického státu zřejmě nemůže být zpochybněna a bude východiskem i pro výstavbu a fungování těchto armád.

Rovněž geopolitické postavení obou republik uprostřed postupně se sjednocující Evropy bude v podstatě totožné s dosavadním místem ČSFR. Nicméně mohou být (a zřejmě budou) diskutovány a hodnoceny např. difference, vzniklé oddělením České republiky od přímého kontaktu s Maďarskou republikou a nástupnickými státy bývalého SSSR a na druhé straně "vzdálení se" Slovenské republiky od západní Evropy - zejména z pohledu jejich vlivu na budoucí bezpečnostní politiku. Tyto a podobné rozbory se však zřejmě v nejbližším období výrazněji **nedotknou zásadních požadavků na výzbroj a techniku armád republik.**

Současný stav výzbroje a vojenské techniky

Dosud provedená hodnocení aktuálního technického a morálního stavu výzbroje a vojenské techniky (VVR) Čs. armády byla uskutečněna s cílem získání komplexního pohledu na veškerou techniku federální armády. Budou-li při nezbytném dělení movitého majetku podle stanoveného klíče (zřejmě 2:1) dodrženy zásady kvalitativně rovnoměrného rozdělení výzbroje a techniky Čs. armády, **zůstane zmíněné hodnocení stavu VVT platné i pro armády obou republik.**

Jisté disproporce pravděpodobně nastanou v otázce dělení letecké techniky, zejména letounů - tato problematika ovšem přímo souvisí s množstvím, dislokací a využitelností vojenských letišť na území SR a její řešení není účelem tohoto článku.

Vědeckovýzkumná a výrobní základna republik

Vědeckovýzkumná základna (VVZ) Čs. armády byla v uplynulém období konstituována tak, že je v současnosti tvořena jednotlivými specializovanými pracovišti a ústavy, jejichž struktura, velikost a vybavení v zásadě odpovídá historickým tradicím a úkolům, které na ně byly z hlediska jednotné Čs. armády v rámci bývalé koalice kladeny. Jednotlivá oborová pracoviště přitom získala v podstatě pochopitelné monopolní postavení bez existence analogického pracoviště ve druhé republice.

Ve velmi schematickým přiblížení je tak možno konstatovat, že republiky budou v okamžiku rozdělení ČSFR disponovat vědeckovýzkumnými institucemi, umožňujícími pokrytí požadavků rozvoje výzbroje a vojenské techniky v oblastech:

V České republice:

1. **Výzkumný ústav pozemního vojska 010 Vyškov**, pokrývající zejména oblast tankové a automobilní techniky, týlové a ženijní techniky, pojízdných dílenských prostředků, pohyblivých štábních pracovišť.

2. **Výzkumné středisko 010/01 Slavičín**, specializované na rozvoj zbraní a zbraňových systémů (včetně systémů řízení palby), průzkumných systémů a prostředků, robotiky, munice a výbušnin a trenažerovou techniku.

3. **Výzkumný ústav letecký 030 Praha**, zabezpečující provozní výzkum v oblasti letecké techniky a širokou oblast výzkumu a vývoje letecké a pozemní zabezpečovací techniky, palubních systémů a zařízení rádiového a radiotechnického zabezpečení.

4. **Výzkumný elektronický ústav 060**, pracoviště Praha, zabezpečující zejména elektroniku zbraňových a průzkumných prostředků, rádiovou, radioreléovou a radiolokační techniku a technické prostředky střežení a ostrahy objektů.

5. **Výzkumný ústav chemie, ochrany proti zbraním hromadného ničení a materiálů 070 Brno**, s působností v oblasti prostředků ochrany proti zbraním hromadného ničení, chemického a ekologického průzkumu, prostředků a technologie ukládání techniky a materiálové expertízy.

6. **Institut Civilní obrany ČSFR Bohdaneč**, zaměřený na vědeckovýzkumnou činnost v oblastech kolektivní a individuální ochrany, vyzkoušení a varování obyvatelstva, automatizace řízení a velení CO a ochrany ekonomiky, objektů a odvětví národního hospodářství.

7. **Výzkumné a zkušební středisko 120 Brno**, pokrývající obory polní, mírová a speciální výstroj a stany, s podílem na úkolech ve prospěch výstrojní služby.

8. **Výzkumné a zkušební středisko 130 Vyškov**, zabezpečující činnost v oborech proviantní výstroj osobního používání, vojenský proviant (včetně metod skladování), racionalizace výživy a stravování vojsk.

Ve Slovenské republice:

1. **Výzkumné středisko 010/05 Záhorie**, pokusná vývojová střelnice, zabezpečující střelecké, technické a speciální zkoušky zbraní a munice, delaboraci munice, zkoušky odolnosti a ochrany vojenské techniky proti zbraním a municí.

2. **Výzkumný elektronický ústav 060**, pracoviště Liptovský Mikuláš, zaměřený na rozvoj automatizovaných systémů řízení a velení, šifrové a utajovací techniky, optoelektronických prostředků průzkumu a spojení, linkové spojovací techniky a infračervené techniky s rozsáhlou moderní vývojovou a výrobní základnou ("prototypové dílny").

Uvedená charakteristika stávající vojenské VVZ potvrzuje poměrně často diskutovanou skutečnost, že rozhodující část vědeckovýzkumných institucí se nachází na území České republiky. Tuto nespornou nevýhodu Slovenské republiky však do značné míry kompenzuje několik skutečností:

□ Komplex Výzkumného ústavu 060 Liptovský Mikuláš je nejmodernějším pracovištěm, profesně zaměřeným na nejperspektivnější oblasti vojenské elektroniky, systémů velení a řízení apod.

□ Výrobní základna tohoto ústavu je unikátní jednotkou, která je schopna zabezpečit i malosériovou výrobu některých typů vojenské techniky.

□ V protikladu k vojenské VVZ je ve Slovenské republice umístěna výrazná většina vojenských škol. Při účelném využití potenciálních vědeckých kapacit pracovníků vojenského školství, případně přímém vytváření řešitelských kolektivů a pracovišť na vojenských vysoc-

kých školách by se vědeckovýzkumný potenciál armády Slovenské republiky mohl výrazně rozšířit.

□ V minulosti vybudované rozsáhlé vývojové kapacity zbrojního průmyslu (např. Konštrukta Trenčín) by ve značné míře mohly nahradit chybějící kapacity vojenské VVZ. Úkoly vojenské VVZ by se v některých oblastech mohly omezit na zkušebnictví, provozní výzkum a několik málo dalších činností.

Civilní vědeckovýzkumnou a zejména výrobní základnu ČSFR nelze z hlediska oborové specializace a územního členění charakterizovat tak jednoduše, jako vojenskou VVZ.

Mnoho často protichůdných faktorů (např. existující tradice výroby, dlouholeté tlaky direktivního hospodářského systému na provázání ekonomik obou republik, "násilná" industrializace některých regionů apod.) vedly z hlediska "zbrojního průmyslu" k tomu, že:

a) existují ojedinělé obory výzbroje a vojenské techniky, jejichž vývojová a výrobní základna je **v podstatě rovnocenná** (a do jisté míry nezávislá) v obou republikách, jako je tomu např. v některých oborech týlové a chemické techniky, u omezeného sortimentu munice, v oblasti protitankových zbraní apod.

b) některé obory VVT jsou vývojově a výrobně zabezpečeny **pouze v jedné z republik** (přičemž však při hluboké provázanosti ekonomik obou zemí i zde existují významné subdavatelské vazby), např.:

- široká oblast radiolokační techniky, radiolokační pátrače v TESLA Pardubice,
- rozvoj palebné síly hlavněového a raketového dělostřelectva, protitankové zbraně, protiletadlové komplety apod. v ZTS Dubnica,
- oblast těžké obrněné techniky v ZTS Martin,
- zabezpečení vojenských terénních nákladních automobilů v TATRA Kopřivnice,
- vývoj a výroba ručních zbraní v ZVS Brno.

c) v mnoha oborech VVT je **vývojová a výrobní základna natolik provázaná**, že na finálním výrobku (nebo potřebném sortimentu výrobků) se podstatnou měrou podílejí podniky obou republik. Je tomu tak například u:

- prostředků individuální a kolektivní protichemické ochrany (Gumárny Zubří a Makýta Púchov),
- zabezpečení rozvoje noktovize a termovize, který je svázán s několika podniky v ČR a SR,
- program L-39 (L-159) včetně motoru DV-2 (Aero Vodochody a ZVL Povážská Bystrica).

Z hlediska výrobního potenciálu obou republik nelze zanedbat ani vojenské opravárenské podniky, které jsou objemem své výroby výzbroje a vojenské techniky (v roce 1990 zhruba 267 mil. Kčs) významným zdrojem zejména v oblasti modernizace VVT. Pro tyto podniky platí z pohledu specializace a územního rozmístění podobné závěry jako u institucí vědeckovýzkumné základny Čs. armády.

Vycházíme-li z předpokladu naplnění územního principu dělení majetku federace, bylo by možné požadavky na zabezpečení potřebných etap cyklu "výzkum - vývoj - výroba - užití" v konkrétní oblasti dosud běžnými metodami a postupy beze zbytku naplnit jedině v tom případě, kdy se dosavadní instituce výzkumné, vývojové a výrobní základny nachází na území dané republiky. V tomto případě by existovalo mnoho oblastí VVT vývojově a výrobně nezabezpečených. Reálná situace však pravděpodobně nebude takto jednoznačná a z hlediska zdrojů neuspokojivá. Pozitivně se totiž bude projevovat:

* přebytky výrobních (i vývojových) kapacit průmyslových podniků v postupně se rodícím tržním prostředí nad omezenými ekonomickými možnostmi obranných rozpočtů armád,

* dostupnost zahraničních výrobků mnohdy již relativně srovnatelných cen vyvolávajících konkurenční tlak na potenciální tuzemské výrobce,

* nezbytná restrukturalizace vojenské VVZ a opravárenských podniků, zapojení institucí vojenského školství do procesu výzkumu a vývoje,

* smluvní zabezpečení úkolů v zařízení druhé armády na komerčním principu. Na základě těchto úvah lze tedy předpokládat, že z globálního hlediska **nebudou možnosti vědeckovýzkumné a výrobní základny rozhodujícím limitujícím faktorem** rozvoje výzbroje a vojenské techniky armád republik.

Možnosti ekonomického zabezpečení rozvoje výzbroje a techniky

Na základě stanovení hlavních programových cílů rozvoje Čs. armády byl v průběhu roku 1992 zpracován návrh jejich komplexního zabezpečení, obsahující variantní řešení z hlediska klíčového omezujícího faktoru výstavby armády - tj. možností ekonomického zabezpečení. Bohužel již při jeho zpracování bylo zřejmé, že v nejbližší budoucnosti nebude reálné zcela pokrýt ani potřebu tzv. "**minimální varianty**", předpokládající vyčlenit na výzkumné a vývojové úkoly zhruba 500 mil. Kčs a na dodávky výzbroje a vojenské techniky okolo 4,5 mld. Kčs ročně. Přitom je nutno připomenout, že tato varianta umožní částečné zlepšení současného stavu jen u prvních dvou programových cílů - ve všech ostatních oblastech "**technického života**" armády obsahuje pouze nejnutnější opatření spojená s udržením provozu vybrané stávající techniky. Ve zcela ojedinělých případech dojde k částečné obměně vyřazované zastaralé techniky.

Jistý posun v disproporcii mezi potřebami a ekonomickými možnostmi lze s vysokou pravděpodobností předpokládat pouze směrem k dalšímu omezování zdrojů. Ekonomická situace obou republik zcela jistě nebude (alespoň v počátečním období) lepší než je tomu u současné federace. Přitom současná relativně klidná mezinárodně politická situace v Evropě nebude vyvolávat příliš významný tlak na parlament ani jedné z republik, aby výrazněji přehodnotil státní rozpočet ve prospěch výdajů na obranu. Souhrn rozpočtů na obranu republik tak zřejmě v roce 1993 nedosáhne ani objemu rozpočtu ČSFR na obranu v roce 1992.

Skutečnost rozdělení armády a rozpočtu se nemusí zásadně promítnout do jedné ze dvou základních oblastí vyzbrojování, tj. do oblasti dodávek vojenské a civilní techniky a materiálu, protože **armády prostě "nakoupí to, na co budou mít"**. Očekávané další snížení jednotlivých rozpočtů na obranu však na tuto oblast bude mít dopad velmi významný, neboť tyto dodávky již dnes neumožňují krytí ani běžné spotřeby a dochází tak k postupnému odčerpávání i tak nenaplněných zásob. Z hlediska perspektivního však složitější situace nastane již na počátku roku 1993 v oblasti hrazení úkolů technického rozvoje, řešených v civilních resortech. Skutečnost, že nejen již řešené, ale i v programech vyzbrojování předpokládané výzkumné a vývojové úkoly byly zadávány pro potřeby celé Čs. armády by mohla vést k extrémnímu požadavku na obranné rozpočty obou republik, který by znamenal znásobení původně předpokládané finanční částky. Řešení této situace bude nutno (kromě možného relativního posílení položky na rozvoj výzbroje a vojenské techniky v rozpočtech ministerstev obrany) nalézt jak v bolestivém omezování počtu a rozsahu úkolů, tak pravděpodobně i ve společném financování některých vývojových úkolů. Tato cesta by mohla být využívána zejména u úkolů, jejichž řešení již dospělo do závěrečných etap.

V této souvislosti bude významným úkolem nové konstituování armádní vědeckovýzkumné a výrobní základny v širokém slova smyslu. Pod tímto pojmem je chápána nejen vlastní vojenská VVT, ale i začlenění vojenských škol, vojenských opravárenských podniků a případně dalších armádních organizací do jednotného systému akvizice každé z armád republik.

Při návrhu a realizaci nových organizačních struktur VVZ armád bude významné dodržení i těchto zásad:

- Existující pracoviště by měla být zachována a přizpůsobena novým potřebám armád,

kteří tak získají v některých případech především po technologické stránce unikátní pracoviště (např. prototypové dílny v L. Mikuláši).

● Procesem dělení VVZ Čs. armády by neměla být narušena schopnost jednotlivých pracovišť zabezpečovat úkoly v oblasti své působnosti.

● Dělení vlastního duchovního potenciálu (netvořeného zdaleka jen pracovníky VVZ) bude závislé na rozhodnutí jednotlivých pracovníků; toto rozhodování může být také ovlivněno výhodností nabídky služby v jednotlivých armádách, přičemž rozložení tohoto lidského odborného potenciálu bude zřejmě rovnoměrnější než technologického.

● Nehmotný majetek, tj. výsledky řešení vědeckých, výzkumných a vývojových úkolů, ukončených kdykoli před datem rozdělení Čs. armády, musí být přístupné k využití v obou republikách.

● U úkolů, jejichž řešení nebude k datu rozdělení Čs. armády ukončeno, budou dílčí výsledky získané do této doby dány k dispozici oběma stranám (s případným finančním vyrovnáním např. u prototypů - s poměrem 2:1). Využití výsledků řešení úkolů v dalším období závisí především na případném podílu republik na financování úkolů.

Z uvedených skutečností je zřejmé, že ekonomické možnosti republik, výše prostředků, vyčleněných na zabezpečení obrany a zejména racionálnost jejich využívání se stanou v nejbližším období základním limitujícím faktorem procesu vyzbrojování armád ČS a SR.

Výše uvedené **základní programové cíle výstavby armády v oblasti rozvoje výzbroje a vojenské techniky**, i když byly formulovány v podmínkách jednotné armády československé federace, vyjadřují vzhledem k nepřilíš změněným východiskům i nadále aktuální cíle rozvoje výzbroje a vojenské techniky armád nástupnických republik.

K podstatné **změně a přehodnocení** však zřejmě musí dojít v oblasti obsahu a plnění programů vyzbrojování, projednaných vědeckotechnickou radou ministra obrany, a ve formě "**Celkového závěru programů vyzbrojování**" schváleného náčelníkem generálního štábu ČSA - NMO v říjnu 1992. Nezbytnost přehodnocení v oblasti technického rozvoje vyplývá jak z existující dané dislokace VVZ Čs. armády, opravárenských podniků Čs. armády a výrobních podniků národního hospodářství, tak především z předpokládané hlubší disproporce mezi finančními nároky na proces vyzbrojování a ekonomickými možnostmi republik.

Dokumenty obecnějšího charakteru ("Koncepce vyzbrojování .." apod.) armád jednotlivých republik bude nezbytné a možné nově zpracovat až po konstituování těchto armád především na základě přepracovaných a novelizovaných dokumentů vyššího řádu (politická směrnice k místu a úloze armády ve společnosti, vojenská doktrína, soustava cílů rozvoje armády, komplexní strategie obrany, organizační struktura vojsk a jejich operační použití apod.).

Předložený, v podstatě letmý pohled na důsledky rozdělení československé federace a armády v oblasti vyzbrojování, odhaluje nemalé množství problémů. Pozitivem však přitom může být **možnost** (i když vnucená) konečně **radikálního a přitom racionálního řešení**, jehož náznaky byly sice obsaženy v některých dokumentech a návrzích velení federální armády, z různých důvodů však (sociální aspekty, teritoriální zájmy aj.) byla jejich realizace odsouvána.

MODERNIZACE, KONVERZE PRO BUDOUCNOST

Nacházíme se ve složitém období, kdy veškeré rozhodovací procesy, spojené s budoucností naší armády, jsou podmíněny mnoha faktory, jejichž podobu nelze v současné době přesně stanovit. Úvahy o rozvoji, zvýšení kvality a modernizaci jsou doposud zatíženy poměrně velkou chybou, způsobenou těmito nejasnostmi. Neznamená to však, že nelze použít některých dílčích úvah, jejichž platnost nebude ovlivněna výsledky změn ve státoprávním uspořádání.

V této souvislosti se můžeme zmínit o činnostech, které budou zákonitě spojeny s procesem modernizace, či vybavování nové armády.

Během posledních dvou let se projevil výrazný syndrom naší ekonomiky, budované na principu dlouhodobého plánování a závislosti na odbytištích zemí bývalé Varšavské smlouvy, či jejich satelitů. Československo si tak vytvořilo výrobní kapacity, zvláště ve zbrojní výrobě, které v současné době několikanásobně převyšují zájem trhu, a to jak vnitřního, tak i vnějšího. Následoval tedy pokles výroby, růst zadluženosti podniků a nezaměstnanosti. Lék na tuto situaci je jediný - konverze. Tento pojem si však mnoho lidí vysvětluje významově různě.

Vůbec nejhorší způsob konverze je prezentován těmi, kteří chtějí celou výrobní kapacitu převést na civilní programy. Z hlediska investic, jež by si tato změna vyžádala, je to neúnosné a navíc bychom lehkomyšlně promarnili výsledky několikaletých výzkumů a získané zkušenosti v oboru.

Rovněž opačný extrém je nepřijatelný, neboť nelze pokračovat ve výrobě všech zařízení, a zejména ne těch, jež neodpovídají jak svojí technickou úrovní, tak určením.

Nejvhodnější řešení je nespíš někde uprostřed, neboť je nutné nalézt takové výrobky, které mají šanci uspět před konkurencí, odpovídají strategickým záměrům rozvoje obranného průmyslu, přitom se nesmí zapomínat na vyhledávání dalších, převážně civilních programů pro kapacitně předimenzované podniky. **A co zejména bychom neměli opomenout, je využití získaných zkušeností a kvalifikace.** V poslední době bohužel dochází k mnoha případům, kdy vedoucí pracovníci toto pravidlo nedodržují a v podstatě tak postupně likvidují to poslední, co lze ještě nabídnout - tradice a zkušenost.

Naše výrobní podniky byly většinou stavěny na jediný výrobní program, což je nyní čin o to více zranitelnými. Bude jistě trvat delší dobu, než opustí tuto nebezpečnou oblast. K přejití na efektivní výrobu se nabízejí tři způsoby řešení:

1. Výroba a prodej vlastních výrobků, které jsou dostatečně konkurenceschopné (vývoj je uskutečňován vlastními silami). V této oblasti však lze u nás spočítat takové výrobky na prstech.

2. Modernizace výrobků, které jsou celkově velmi kvalitní, mají dostatečnou koncepční zásobu rozvoje, ale mají též jistá slabá místa, která je degradují při srovnání s konkurencí. Těmito jsou především elektronika, řídicí systémy, komunikace. V tomto případě se nabízí možnost kooperace při vývoji a výrobě modernizovaných výrobků s výrobci odpovídajících systémů. Získali bychom tak výrobek vyšší užitné hodnoty za stále konkurenční cenu. Nabízíme zde i spojení potřebného know-how pro trhy, na které jsme dodávali a které jsou velmi specifické. Do této kategorie je možné zařadit především výrobky koncernu ZTS - tedy

Tank T-72, bojové vozidlo BVP-2, jeho variantu PRAM a samohybnou houfnici ONDAVA a její varianty, kde se již začalo s projekty modernizace ve spolupráci se zahraničními partnery. Dále je možné jmenovat výrobek Tesly Pardubice - pasivní radarový systém TAMARA, který je výsledkem několik desítek let dlouhého výzkumu a jedinečných provozních zkušeností, zvláště v oblasti programového vybavení systému a jeho nasazení.

3. Poskytnutí výrobní kapacity pro obdobné programy západních partnerů, při kterém by bylo využito zkušeností výrobních dělníků i technologií (při možnosti transferu zkušeností hlavně v oblasti norem, řízení a nových technologií). V tomto smyslu lze nabídnout kapacity mnoha vojenských opravárenských podniků na různé druhy technik, včetně letecké a leteckých motorů. Totéž platí však i o podnicích civilních, výrobcích různých komponentů pro speciální techniku apod. Tuto činnost lze zapojit velmi výhodně do organizovaných kompenzačních obchodů, které budou nyní velmi důležité pro získání možnosti nákupu nových vybavení jak pro provoz, tak pro výrobu. (Několik takových programů spolupráce s armádními podniky na základě kompenzačních obchodů v současné době připravujeme.)

Kombinací těchto třech základních činností lze realizovat konverzi zbrojní výroby a přitom získat více výrobních programů do jednoho podniku. Ty pak lze doplnit čistě civilními programy.

Zaměřil jsem se dosud na výrobní a opravárenské podniky. Stejná situace je však ve výzkumných, vývojových a zkušebních ústavech, které jsou přímo financovány z rozpočtu na obranu nebo se zbrojní výrobou úzce spolupracovaly. Tato zařízení jsou vybavena špičkovými přístroji a zaměstnávají zkušené odborníky. Je proto v zájmu všech, aby se neztratila kontinuita jejich práce a byli co nejvíce využiti pro další, jak vojenské, tak civilní programy.

Za účelem zabezpečování a podpory obchodní i podnikatelské činnosti v resortu FMO vznikla 11. 6. 1991 organizace X-TRADE, která byla založena Federálním ministerstvem obrany ČSFR a uskutečnila dosud mnoho úspěšných obchodních transakcí.

Organizace X-TRADE si vytvořila dostatečnou databanku kontaktů na všechny tyto podniky, opravárenská, výzkumná a testovací zařízení. Známe jejich možnosti a jsme schopni pomoci při seriózních zájmech o spolupráci každému zahraničnímu partnerovi. Nabízíme nejen navázání kontaktů, ale i poradenskou činnost při jednáních až po realizaci kontraktu, společného podniku, společných projektů apod. Nezanedbatelný je i fakt, že u nás probíhá proces privatizace. I při něm můžeme významně pomoci. Jsme zde pro to, abychom pomohli vytvářet kontakty se zahraničními subjekty našim podnikům, ale jsme schopni pomoci při hledání kontaktů i zájemců ze zemí východní Evropy. Nemalý význam má školení řídicích pracovníků, aby byli schopni pracovat podle moderních norem, které platí ve vyspělých zemích. I v této oblasti máme mnoho nabídek na výhodnou spolupráci.

Nelze si však vůbec představit úspěch takovéto složité přeměny, restrukturalizace bez široké podpory vlády, a to na mezinárodní scéně i uvnitř státu. Stát by měl konzultovat jak s výrobci, tak s obdory a místními zastupitelskými orgány svoji strategii diversifikace. Bez ní půjde vždy o činnost náhodnou a chaotickou.

K podpoře konverze podniků by měl stát vytvořit fond, ze kterého by se financovali experti a poradci z oblastí technologií, marketingu, ekonomie apod. Musí to být lidé, kteří poskytnou dostatečné záruky úspěchu. Je nutné koordinovat rekvalifikační aktivity těchto podniků podle potřeb ekonomiky celého státu, aby se využily kvalifikované pracovní síly optimálně pro potřeby celé společnosti. K tomu by se měla vypracovat státní politika udělování státních zakázek těm firmám, které pozitivně reagují na konverzní programy. Stačí třeba podmínit státní kontrakt následnou civilní aplikací apod. Toto může výrazně ovlivnit zájem podniků

měnit svoji podnikatelskou strategii směrem od výrazně vojenské produkce a vychovávat vedoucí pracovníky.

Stát by měl navíc směřovat výzkumné a vývojové kapacity, spojené s vojenským výzkumem a výrobou a závislé na rozpočtových výdajích pro tuto oblast, aby se samy podílely na přenosu výsledků své činnosti do civilní sféry. Musí jim umožnit zapojit se do tržního mechanismu. Je nutné, aby významnou úlohu sehrály i místní zastupitelské orgány a odbory na závodech, kde je třeba najít vždy společný názor a zájem spolupracovat v co nejširším měřítku.

O konverzi zbrojního programu by se dalo hovořit celé hodiny, neboť jde o celosvětový problém. Řeší se na různých úrovních ekonomiky, pod dohledem různých typů vlád, a tak lze asi těžko nalézt společný recept. Lze však jednoznačně říci, že pokud nebude vzájemná informovanost, která odhalí možnosti spolupráce, pokud nebudou vytvořeny dostatečné podmínky pro tuto spolupráci, a to ekonomické i politické, a pokud tato spolupráce nebude racionálně směřována k vzájemně výhodnému cíli, nemá proces konverze šanci na úspěch. Konverze v Československu znamená možnost zapojit se naplno do mezinárodní spolupráce. Je to však zároveň i velká zkouška našich organizačních a technicko-odborných možností komunikovat se světem, stát se s ním kompatibilní.

S tím je velmi úzce spojen problém modernizace vybavení armády. Pokud chceme získat armádu kompatibilní s vyspělými státy, týká se tento proces snad všech odvětví armády. Od vybavení, informačního systému, velení až po lidský faktor. Je to náročný program, který nebude příliš populární z hlediska finančních požadavků. Jeho nutnost, na druhé straně, je jednoznačná.

Pro snížení finančních nákladů je nutné začít pracovat na programech vzájemné kooperace, které přispějí k zahájení diskusí o kompenzačních obchodech, či obdobných druzích realizace obchodu. Existuje zde mnoho variant, které nebyly doposud při obchodu s armádou používány. K tomu je ale nutné mít k dispozici dostatečně kvalitní výrobní základnu a zkušenou pracovní sílu, kterou bychom mohli nabídnout jako protihodnotu a která vzbudí zájem zahraničního partnera. A zde je třeba zvýraznit úlohu konverze, jež by měla vytvořit pro toto dostatečný prostor.

Existují ještě další faktory této spolupráce. Jednak je to, tolikrát vzpomínaný, transfer technologie, ale také možnost pro naše lidi přijít do styku s jiným systémem řízení, dostatečně je "infikovat", aby tyto zkušenosti přenášeli na své okolí. Při tom je nutné hledat základ každého úspěchu ve změnách v myšlení lidí, kteří jsou základem každé aktivity.

Jak je tedy patrné, kombinace konverze s modernizací a moderními obchodními operacemi mohou přinést mnoho výhod a napomoci při realizaci mnoha projektů, které by jinak nepřicházely v úvahu. To však, stejně jako konverze samotná, vyžaduje vládní podporu, kdy základní strategie těchto aktivit musí být v souladu s politikou státu. Hlavní pravidla musí být projednána během setkání příslušných vládních činitelů, která pak otevrou prostor pro obchodníky a techniky dovést věc ke zdárnému konci. Pokud bude tato posloupnost zachována. Lze očekávat úspěch, kterým by měly být tolik potřebné změny v organizaci, myšlení, technologii a technice. A k tomu chceme přispět i v organizaci X-TRADE, jako poradenském a organizačním článku tohoto řetězce.

INFORMAČNÍ A LOGISTICKÁ KOMPATIBILITA - PODMÍNKA SPOLUPRÁCE S ARMÁDAMI NATO

Současný politický vývoj v zemích východní Evropy, charakterizovaný změnou dosavadního bezpečnostního systému v Evropě, desintegrací státních celků a zhroutilím centrálně řízených ekonomik, vyžaduje přijmout zcela nové postupy, nejen v politické a ekonomické oblasti, ale i ve sféře ozbrojených sil.

Zánikem Varšavského paktu vyvstala nutnost nově řešit postavení a úlohu naší armády v celoevropském kontextu. Jako perspektivní se ukazuje její integrace do NATO, jako přirozeného jádra budoucího evropského bezpečnostního systému. NATO má z hlediska střední Evropy významnou transatlantickou dimenzi, vyrovnávající vliv politickomocenských center evropského kontinentu.

V důsledku čtyřicetiletého rozdělení Evropy ztratila naše armáda schopnost interoperability¹ s armádami západní Evropy a USA. Chybějící společné rozhraní mezi Západem a Východem ztěžuje vzájemnou spolupráci, a to jak ze společenského, tak i z technického hlediska. To brání i vzájemnému propojení existujících struktur a systémů. Tento stav lze i přes omezené ekonomické možnosti postupně napravovat zaváděním moderních informačních technologií do systému velení a řízení. V praxi to znamená, začít vytvářet kompatibilitu armády s armádami NATO v oblasti **informatizace a logistiky**.

Oblast informatizace

Informatizace je v NATO všeobecně chápána, koncipována a realizována jako podstatný faktor ovlivňující efektivnost obrany státu. Automatizace procesů řízení a velení je v armádách NATO považována za významnou složku zvyšující bojovou sílu.

Válka v Perském zálivu ukázala, že operační, logistické a bojové procesy by v daném rozsahu a kvalitě bez využití automatizovaných systémů velení, řízení a spojení vůbec nebylo možné připravit a uskutečnit.

Pro politiku NATO jsou v oblasti informatizace charakteristické následující rysy:

- prosazování požadavků interoperability mezi systémy velení a řízení v rámci spojeneckých sil;

¹ Pod pojmem interoperabilita se rozumí aplikační a fyzická propojitelnost, umožňující vzájemnou spolupráci mezi počítačovými, přenosovými a informačními systémy různých tříd a typů.

● uplatnění ekonomických kritérií hodnocení efektivity při akvizici a testování techniky, technologií a systémů;

● systematický přístup k výstavbě telekomunikační infrastruktury, a k integraci zpracování a přenosu dat v systémech typu C3I (Command, Control, Communication and Intelligence);

● používání jednotných zásad a standardů při zajištění bezpečnosti a ochrany dat;

● důraz na význam lidského faktoru v informatizaci, zejména na přípravu velitelů a štábů v oblasti moderních informačních technologií, modelování a umělé inteligence.

V politice států NATO v oblasti informatizace mají značný význam resorty obrany nejen jako zákazník a uživatel, ale i jako aktivní iniciátor a koordinátor výzkumných a vývojových aktivit. Na základě negativních zkušeností s živelnou automatizací procesu velení a řízení, probíhající od konce 70. let koordinovaný vývoj a zavádění automatizovaných systémů, pokrývajících informační potřeby řízení obrany, od nadnárodního stupně velení až po zbraňové systémy, u všech druhů vojsk a služeb.

Podobný, jednotný, ucelený program informatizace, zahrnující potřeby naší armády do nedávna neexistoval. Jeho absence byla nahrazována dílčími koncepcemi, zabývajícími se výstavbou a rozvojem jednotlivých, relativně autonomních oblastí, zpracovávanými zpravidla na různých složkách bez jednoznačného zajištění vzájemné návaznosti.

Současný stav informatizace armády je účelné posuzovat z následujících hledisek:

● z hlediska dosaženého stupně a kvality automatizace velení, řízení a spojení;

● z hlediska úrovně interoperability, tj. připravenosti armády na informační výměnu se svým okolím, tvořeným jednak ostatními prvky informačního systému státní správy, jednak armádami budoucího evropského bezpečnostního systému.

Zhodnocení dosažené úrovně automatizace velení a řízení

Technická základna používané výpočetní techniky je jednak zastaralá, jednak svými počty zdaleka nestačí ani současným, natož budoucím požadavkům na automatizované zpracování dat. Účinnost využívání této techniky je relativně nízká. Rovněž v oblasti programového vybavení nelze současný stav označit jako dobrý.

Používání moderních matematických a systémových metod, nástrojů umělé inteligence, nejrůznějších modelovacích a simulačních technik, které je v jiných armádách naprosto běžné, se v praxi naší armády téměř nevyskytuje.

V důsledku toho lze jen s obtížemi zavádět moderní informační technologie a aplikovat je na rozsáhlé podsystémy zahrnující několik vertikálně rozčleněných stupňů řízení.

Zhodnocení úrovně interoperability

Mezi resortem ministra obrany a informačním systémem státní správy, jakož i mezi naší armádou a ostatními armádami neexistuje takové rozhraní, které by umožnilo vzájemnou interoperabilitu. Celková úroveň informatizace armády je ve srovnání s úrovní, která je běžná v armádách vyspělých států (včetně armád srovnatelných co do poslání a velikosti), nízká. Toto tvrzení plyne z následujících zjištění:

□ Současný stav armádní telekomunikační infrastruktury neumožňuje dostatečně výkonné a rychlé zpracování, přenos a využívání informací. Všechny prvky telekomunikační infrastruktury jsou vesměs zastaralé a málo spolehlivé. Současná úroveň přenosu dat nepřesahuje experimentální charakter a neumožňuje vytváření počítačových sítí.

□ Neexistence jednotných závazných standardizačních opatření způsobila, že automatizované systémy velení a řízení byly budovány převážně nekoordinovaně a nekonceptně.

Operační prostředí zpravidla nesplňuje kritéria bezpečnosti a ochrany zpracování dat. Normativně není rovněž zajištěna výstavba počítačových sítí a dálkový přenos dat.

□ Nepropracovanost legislativních opatření vede k nejasnostem v budování a provozování informačních systémů, k rozdílné kvalitě nakupovaného technického zařízení, k nejednotnému postupu při práci s utajovanými skutečnostmi na výpočetní technice.

□ Nedostatečná je i všeobecná vzdělanost v oblasti informatizace. Praktickým důsledkem tohoto stavu je poměrně nízká úroveň připravenosti velitelského sboru, odborných a řídicích pracovníků účinně využívat možností informatizace. Nejsou dostatečné znalosti ani praktické zkušenosti z projektování a zavádění rozsáhlých informačních systémů. Přetrvávají rovněž psychologické bariéry ve vztahu k moderní výpočetní a telekomunikační technice.

□ Současná organizační struktura resortu nevytváří vhodné prostředí pro širší uplatňování možností, které informatizace poskytuje pro zvýšení účinnosti velení a řízení.

Program komplexní informatizace armády

Náprava tohoto stavu vede cestou vytvoření vlastní armádní informatizační politiky, vycházející ze státní politiky v oblasti informatizace, a respektující obecně závazné legislativní předpisy a standardy, zaručující kompatibilitu jak s informačním systémem státní správy, tak i s informačními systémy armád NATO.

Tato informatizační politika, vycházející ze strategické úlohy informací pro obranu země, pro výstavbu a rozvoj armády je formulována v **Programu komplexní informatizace** (dále jen PKI), který byl projednán a přijat kolegiem ministra obrany v červnu 1992.

Hlavní cílem PKI je vytvořit předpoklady pro úspěšné plnění úkolů armády v souladu s obrannou doktrínou a to i v podmínkách dlouhodobého napětí mezi odůvodněnými potřebami na obranu státu a limitovanými disponibilními zdroji.

Základním prostředkem k dosažení tohoto cíle je cílevědomá výstavba **informační infrastruktury**, vytvářející základní podmínky pro cílevědomou informatizaci armády v míru i za války.

Z předmětného hlediska zahrnuje informační infrastruktura pět oblastí.

a) **Výstavba telekomunikační infrastruktury**, s cílem vybudovat moderní telekomunikační prostředí, které vytvoří podmínky pro bezpečné a dostatečné výkonné zpracování, přenos a využití všech druhů informací. Tím vytvořit předpoklady pro integraci komunikačních prostředků s výpočetní technikou při výstavbě automatizovaných systémů velení, řízení a spojení, včetně přímého propojení s automatizovanými zbraňovými systémy.

b) **Normotvorná a standardizační činnost na úseku:**

- technického a programového vybavení;
- telekomunikační infrastruktury;
- bezpečnostních technologií;
- řízení počítačových sítí;
- klíčů, kódů a číselníků.

Cílem je zajistit zpracování, převzetí a zavedení závazných normativů, respektujících mezinárodně přijaté standardy. Tím zabezpečit vzájemnou propojitelnost informačních systémů nejen uvnitř resortu, ale i v rámci státní správy a NATO.

c) **Legislativní činnost zahrnující:**

- zavádění a provozování nově budovaných informačních systémů;
- práce s utajovanými skutečnostmi;
- pravidla výběrového řízení, kontraktní činnosti, přejímky, testování a ověřování informačních systémů;
- ochranu autorských práv na programové vybavení.

Cílem je vytvořit právní rámec žádoucích vztahů, odpovědností, pravomocí a garancí,

nezbytných pro účelnou realizaci informačních procesů v rámci platných zákonů, resp. norem.

d) Odborná, všeobecná a jazyková příprava velitelů a štábů, s cílem zvýšit úroveň lidské složky v informačních procesech.

e) Přizpůsobení organizační struktury resortu potřebám informatizace, zahrnující:

- centrální řízení procesu informatizace;
- sladění struktury organizačního a informačního systému;
- sjednocení ochrany a bezpečnosti automatizovaného zpracování a přenosu dat.

Cílem úprav organizační struktury resortu je dosáhnout zvýšení kvality řízení v nové organizační struktuře resortu, a vytvoření předpokladů pro efektivní uplatnění informační techniky a technologií v praxi resortu.

Takto pojatá informační infrastruktura vytvoří podmínky pro harmonickou realizaci nástavbových, problémově orientovaných automatizovaných informačních a řídicích systémů typu C3I.

Východiskem pro tuto výstavbu je jednak Koncepce rozvoje automatizace velení a řízení Čs. armády a spojovací soustavy pro přenos dat do roku 2000, zpracovaná OAV-HOS/GŠ na sklonku roku 1991, jednak poptávkové dokumenty pro systémy C3I, jejichž realizace se jeví jako nejaktuálnější. **Vycházejí z těchto předpokladů, zaměřuje se výstavba automatizovaných systémů velení a řízení v armádě, a to v:**

*** Letectvu a PVO** na řešení systému zobrazování vzdušné situace včetně systému evidence, výběru a přidělování cílů prostředkům PVO.

*** Oblasti materiálního zabezpečení** na řešení systému pro řízení vojenských zásob a skladů, včetně veškerého vybavení, monitorování úrovně zásob, dostupnosti vybavení a distribuce, zahrnující zásobování a zabezpečování armády a CO ČSFR veškerým materiálem, zařízeními, výzbrojí v míru i za války, včetně **dopravního systému**.

*** Personálním úseku** na řešení systému doplňování (včetně mobilizačního) na všech stupních pro všechny složky ozbrojených sil v činné službě i v záloze.

*** Systému řízení, velení a ekonomického zabezpečení** na úrovni resortu a vojenských velitelství na řešení systému pro zasílání a distribuci zpráv cestou počítačů (systém elektronické pošty).

PKI je koncipován tak, aby úroveň informatizace odpovídala základním potřebám reorganizované armády a aby do roku 2005 byla úroveň informatizace armády srovnatelná s úrovní informatizace v armádách tvořících bezpečnostní strukturu v Evropě.

Oblast logistiky

Stávající systém zabezpečování hmotných potřeb a služeb souvisejících s péčí o osoby a materiál (dále jen systém zabezpečení) naší armády byl postupně vytvořen za bývalé Varšavské smlouvy. Povinnost zabezpečovat armádu technikou a materiálem byla dána do pravomoci náčelníků druhů vojsk a služeb, kteří v tomto směru splnili úlohu materiálních hospodářů. To znamená, že v rámci stanovené materiálové třídy zodpovídali za celý materiálový cyklus (od vývoje přes nákup, výběrání od dodavatelů, distribuci do vojsk a evidenci materiálu až po jeho vyřazení z používání).

V původních systémech armád NATO byla odpovědnost za jednotlivé druhy zabezpečení rozdělena mezi druhy vojsk a služeb s materiální působností. Podle hodnocení odborníků armád NATO toto rozdělení odpovědnosti spolu s nejednotností mnoha stránek hospodaření s materiálem brzdilo použití základních logistických principů a účinné nasazování výpočetní techniky.

V armádách NATO potřeba efektivního využití lidského a materiálního potenciálu vyústila do konkrétních vojenskoekonomických koncepcí, které západní publicistika běžně nazývá

"logistikou". Postupné budování integrovaných logistických systémů bylo cílem řady reorganizací v těchto armádách. Nejzásadnější změny byly provedeny již v 60. letech.

Z provedených analýz systému zabezpečení naší armády vyplývá, že je poplatný možnostem a požadavkům minulých let. V nových podmínkách neopovídá potřebám moderní armády. Rozhodující materiální potřeby v něm zajišťuje mnoho samostatných subjektů s nízkou koordinací a s řadou duplicit, neefektivních vazeb vně i uvnitř armády a negativních dopadů zejména na ekonomickou efektivnost a činnost velitelských orgánů. Přežilo se řízení cestou jednotlivých materiálních hospodářů a s ním spojená klasifikace materiálu do mnoha materiálových tříd, s nízkým stupněm standardizace a normalizace, které spolu s nízkým stupněm informatizace tvoří **systémový retardační činitel** pro dosažení nové kvality v zabezpečování potřeb armády a slučitelnosti s logistickými systémy armád NATO.

Koncepce nového systému zabezpečení armády

Nové podmínky si vynucují systém zabezpečení armády od základu přebudovat. Proto byla týmem odborníků ministerstva obrany a armádní vědecko-výzkumné základny vypracována koncepce nového systému zabezpečení.

Její podstata spočívá ve vytvoření logistického systému, který umožní, spolu s kvalitativně novou informační podporou, maximálně **sjednotit** hospodaření s materiálem a na ně navazující poskytování služeb z funkčního i organizačního hlediska. Tím bude dosaženo ekonomických efektů, úspory lidských a materiálních zdrojů, pružnosti a spolehlivosti zabezpečení a slučitelnosti se systémy armád NATO.

Dosažení tohoto cíle předpokládá zejména:

- jednotnou klasifikaci a číslování u všech druhů materiálu ve vazbě na celostátní, západoevropské normy a normy NATO, resp. vytvoření jednotného materiálového katalogu, jehož prostřednictvím lze významně zvýšit standardizaci materiálů a vytvořit podmínky pro informatizaci řízení,
- používání jednotných odborných norem, provázaných pracovních postupů, metod i systémů počítačové podpory,
- přerozdělení materiálu stávajících 26 materiálových tříd z hlediska nového funkčního uspořádání systému,
- sjednocení (sloučení) skladového hospodářství podle nového funkčního uspořádání systému při respektování podstatných zvláštností materiálu,
- jednotný dopravně zásobovací systém pro všechny druhy materiálu,
- ekonomickou samostatnost systému z hlediska alokace rozpočtu,
- přímé vazby na civilní sféru k zajištění materiálních potřeb a služeb pro armádu v míru i za války (na systém hospodářské mobilizace),
- včasné zabezpečení přípravy nově vzniklých odborností v systému,
- sjednocení organizačních struktur,
- centralizované řízení,
- zavedení nového modelu zabezpečení.

Při koncipování nového systému zabezpečení armády a zejména při uplatňování výše uvedených směrů integrace je nutné respektovat některé zvláštnosti.

První zvláštností je činnost a organizace zdravotnické služby, které jsou vázány na ustanovení Ženevských úmluv. Z úmluv jednoznačně vyplývá, že vojenské zdravotnictví nemůže být součástí struktur, majících charakter vojenských subjektů, byť by měly jen charakter zabezpečení. Na druhé straně zdravotnická služba musí ve smyslu platného právního řádu uspokojovat potřeby vojsk v zásobování zdravotnickým materiálem. Zdra-

vojenskou službu nelze sice začlenit jako nedílnou součást do nového systému zabezpečení, ale v některých činnostech se na systém zabezpečení napojuje a bude plně využívat jeho služeb. Materiál zdravotnické služby musí být rovněž veden v jednotném materiálovém katalogu, avšak nový systém zabezpečení nebude zajišťovat zásobování zdravotnickým materiálem.

Druhou zvláštností je ubytovací a stavební služba, která dočasně vykonává řadu specifických, vnitřně věcně navzájem provázaných funkcí a činností. Rovněž systém řízení a struktura prvků této služby jsou ve srovnání s jinými službami značně specifické. Jejich transformace do jednotné podoby nového systému zabezpečení by byla značně komplikovaná, s vysokým rizikem paralyzování činnosti služby. Proto se jeví účelné ve střednědobé perspektivě zachovat autonomii služby. Do působnosti nového systému zabezpečení přenést vybrané druhy materiálu třídy 14 (např. polní materiál) a z tohoto vyplývající služebnost. Její úplné včlenění do systému zabezpečení předpokládá v další etapě.

* * *

Z hlediska optimálního fungování nového systému zabezpečení se jeví účelné rozčlenit materiál armády do následujících oblastí:

1. Výzbroj a technika.
2. Munice všeho druhu, pumy, výbušniny, řízené a neřízené střely a rakety všech druhů a určené.
3. Pohonné hmoty, maziva, speciální kapaliny, tekutá paliva a plyny.
4. Odmořovací látky, speciální chemikálie a radioaktivní látky.
5. Letecký technický materiál.
6. Zdravotnický a veterinární materiál (mimo prostředky zdravotnické ochrany jednotlivce).
7. Náhradní díly.
8. Proviant.
9. Výstroj a výzbroj jednotlivce (mimo zbraně).
10. Stavební materiál a zabudovaná zařízení.
11. Ostatní materiál.

Rozhodující podíl při zabezpečení armády bude v cílovém stavu systému plnit kvalitativně nová komplexní služba - materiálně technické zabezpečení (dále MTZ).

MTZ armády je definováno jako souhrn služeb, které zabezpečují materiální a technické potřeby armády a všech jejích samostatných subjektů. Zahrnuje materiální a technické zabezpečení, na ně úzce navazující dopravu a poskytování služeb, u letectva ještě letištní a letištní technické zabezpečení.

Do MTZ se nezahrnují zdravotnická, veterinární, ubytovací a stavební služba (dočasně) a provozní inženýrskoletectvá služba. I v těchto službách budou široce využívány principy a postupy MTZ. MTZ bude realizováno převážně na teritoriálním principu.

Variantní řešení MTZ

Varianta A předpokládá všechny základní funkce MTZ zabezpečovat uceleným a uzavřeným systémem, který se bude členit na **funkční podsystémy**:

- analyticko-koncepční a informační,
- výzkumu a vývoje materiálu,
- zajišťování výroby a dodávek (akvizice),
- materiální a dopravně zásobovací,
- služeb,
- ekonomicko-správní.

Jeho prvky budou organizačně začleněny na úrovni ministerstva obrany, GŠ (hlavního štábu armády) a v potřebné míře na dalších nižších úrovních.

Varianta B předpokládá zabezpečovat všechny základní funkce MTZ dvěma samostatnými systémy:

- technického rozvoje a dodávek, který bude plnit funkce převážně v oblasti výrobní logistiky a jeho organizační prvek bude začleněn pouze na úrovni ministerstva obrany,
- materiálně technického zabezpečení vojsk, který bude plnit funkce převážně v oblasti spotřební logistiky a bude mít organizační prvky v GŠ (hlavním štábu armády) a na dalších nižších úrovních.

Opatření k realizaci koncepce

K dosažení navrhované cílové podoby MTZ je třeba uskutečnit složitý transformační proces, sestávající se vzájemně sladěných postupných kroků, které nenaruší žádnou z oblastí zabezpečení armády. Vlastní realizaci transformačního procesu musí předcházet přípravná etapa detailního rozpracování nového systému a přípravy jednotlivých opatření transformace. Po celkovém posouzení problému se jako nejúčelnější jeví následující globální postup:

a) Přípravná etapa

1. Podrobně navrhnout a připravit nový systém, zejména v oblastech (projektech):
 - jednotného materiálového katalogu,
 - odborných předpisů a norem,
 - vojenských odborností a jejich přípravy,
 - informatizace,
 - akvizice materiálu, skladového hospodářství a dopravně zásobovacího procesu,
 - zabezpečování služeb v péči o materiál a osoby,
 - organizačních struktur, působností a řízení.
2. Provést potřebnou rekvalifikaci stávajícího odborného personálu.
3. Zavádět postupně prvky automatizovaného informačního a řídicího systému (AIŘS) MTZ.
4. Zahájit výuku nástupních ročníků nových odborností MTZ ve vojenských (civilních) školách.

b) Transformační etapa

5. Vytvořit nové organizační struktury systému na všech organizačních úrovních.
6. Provést fyzické přemístění zásob materiálu ve skladech.
7. Uvést do plného provozu AIŘS MTZ.
8. Zahájit realizaci MTZ podle nových předpisů a norem.

Uvedená etapizace nevylučuje provedení některých dílčích transformačních kroků již v přípravné etapě, pokud se to v konkrétních podmínkách ukáže jako účelné. Rovněž provádění všech organizačních a funkčních změn v armádě v průběhu přípravné etapy musí být posuzováno z hlediska cílového modelu MTZ.

K realizaci uvedeného postupu, zejména v přípravné etapě, je nutné soustředit úsilí všech složek armády (tvůrčích odborných kapacit, znalostí, zkušeností, informací apod.), které v současné době plní funkce budoucího systému. Za tím účelem vzhledem k rozsahu a složitosti úkolu, jeho řízení a odpovědnosti za jeho splnění se doporučuje v prvním pořadí sloučit dosavadní HT a HSVTZ pod jednotné řízení náčelníka MTZ v podřízenosti ministra obrany. Nově vytvořit u tohoto orgánu jen organizační prvek pro rozpracování a koordinaci výstavby systému MTZ a prvek pro tvorbu jednotného materiálového katalogu.

Výstavba nového systému si vyžádá nemalé náklady, především při sjednocování skladového hospodářství, při výstavbě AIŘS MTZ a při rekvalifikaci odborného personálu.

Návrh koncepce byl posuzován širokým kolektivem odborníků složek ministerstva obrany, armádní vědecko výzkumné základny, vojenských škol a vojsk. Navrhovaný přechod na nový systém zabezpečení je až na výjimky hodnocen jako objektivní, nutný a v delší perspektivě ekonomicky progresivní, odpovídající potřebám armády v nových mezinárodních a vnitropolitických podmínkách a předpokládanému zapojení armády do NATO.

Systematickou realizaci programu komplexní informatizace a výstavbu plně automatizovaného armádního logistického systému nepochybně zdržuje současné státoprávní uspořádání, směřující k vytvoření dvou samostatných států a tím i k rozdělení armády.

Platnost zpracovaných a přijatých koncepcí a programů v obou oblastech bude aktuální i po rozdělení armády. Úzká, smluvně podložená spolupráce obou armád na tomto poli bude proto bezesporu užitečná pro obě strany.

Plukovník Ing. Jaroslav Němec

ÚVAHY O PROFESIONALIZACI ARMÁD NÁSTUPNICKÝCH STÁTŮ PO ZÁNÍKU ČSFR

V rámci společenských změn po listopadu 1989 se začal nově utvářet i vztah veřejnosti k mezinárodní bezpečnosti, obraně, armádě a vojenské službě. Nadšení ze získané svobody, rychlosti a snadnosti dosažení převratných politických a geostrategických změn v Evropě vyvolalo u části veřejnosti dojem, že ohrožení mezinárodní bezpečnosti přestalo existovat a nastane období trvalé mírové spolupráce. Zárodky takového vývoje byly spojovány především s existencí NATO, Evropského společenství a institucionalizací Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v rámci nové evropské bezpečnostní architektury. Významu vlastní armády pro zajištění bezpečnosti a obrany státu byl přikládán malý význam, což dále prohloubilo negativní vztah značné části veřejnosti k armádě a vojenské službě. Formující se veřejné mínění zahrnovalo široké spektrum názorů včetně požadavků na zrušení armády, zrušení všeobecné branné povinnosti a úplnou profesionalizaci armády.

Vedle laických se formovaly i odborné názory, které vypracovávaly koncepci přeměny armády na demokratickou armádu, schopnou přizpůsobovat se dynamickým změnám

geostrategické i vnitřní situace. Byl dokončen odchod sovětských vojsk z území ČSFR, rozpuštěna Varšavská smlouva, přijata obranná vojenská doktrína ČSFR, novelizace branného zákona a zákona o některých služebních poměrech vojáků, což přineslo výraznou demokratizaci a humanizaci vojenské služby. Byla zavedena civilní služba, délka vojenské základní služby zkrácena ze 24 na 18 měsíců a koncem roku 1993 bude opět zkrácena, a to na 12 měsíců. Stav armády a výzbroje se podstatně snížil. Čs. armáda navázala styky s NATO v rámci Rady NATO pro spolupráci a rozvíjí dvoustranné vztahy s armádami demokratických států. Součástí transformačního procesu je i redislokace armády a příprava profesionalizace armády.

V současné době se prioritním úkolem stalo rozdělení Čs. armády a vytvoření armád České republiky a Slovenské republiky k 1. 1. 1993. Nedílnou součástí plánování výstavby armád nástupnických států jsou i otázky vojenské služby a možnosti profesionalizace. Tyto otázky nelze řešit bez přihlédnutí ke společenským podmínkách, bezpečnostní situaci v Evropě a ke skutečnosti, že obě republiky jako menší státy nejsou členy žádného mezinárodního společenství, které by jim poskytovalo záruky jejich bezpečnosti a obrany.

Zkušenosti získané v uplynulých třech letech, zejména ozbrojené konflikty vznikající na území bývalého SSSR a Jugoslávie či reakce mezinárodního bezpečnostního systému na ně, umožňují lépe chápat možnosti a chování evropského bezpečnostního systému v procesech politické, ekonomické i vojenské transformace, které mají rozdílný charakter v NATO a Evropském společenství na jedné straně a v zemích střední a východní Evropy na straně druhé.

BEZPEČNOSTNÍ SITUACE

Historické změny, které proběhly v Evropě od roku 1989 významně upevnilly evropskou bezpečnost. Bezprostřední hrozba překvapivého napadení a vzniku globálního konfliktu, která v uplynulých 45 letech představovala nejvážnější ohrožení, již není předmětem největšího zájmu. Přetrvává však značná nejistota budoucího vývoje a z ní plynoucí rizika pro bezpečnost Evropy.

Výzvy bezpečnosti a rizika, kterým musí státy Evropy čelit, mají na rozdíl od minulosti odlišný charakter. Rizika pro bezpečnost již nevyplývají především ze zahájení konfliktu velké intenzity s minimální varovací dobou nebo zamýšlené vnější agrese proti území státu, ale spíše z nepříznivých následků nestabilit, které mohou vzniknout jako důsledek vážných politických, ekonomických a sociálních potíží ve státech střední a východní Evropy, které nastoupily cestu politické a ekonomické transformace, včetně etnických nepřátelství, ideologického a náboženského fundamentalismu, nacionalismu, územních, ekonomických, jazykových, ekologických a jiných sporů a projevů nesnášenlivosti. Výsledky napětí mohou vést ke krizím nepřátelským pro evropskou stabilitu a vnitřním konfliktům, které by mohly zahrnovat i vnější síly. Neexistují mechanismy, které by zaručovaly urovnání těchto konfliktů diplomatickými prostředky a vylučovaly možnost jejich rozšíření na další země. Není vytvořen systém, který by zaručoval rovnou bezpečnost všem evropským státům bez ohledu na jejich postavení v hierarchii států.

Současná rizika jsou svým charakterem mnohoaspektová a mnohorozměrová, což ztěžuje jejich předvídání a vyhodnocování. Mohou vznikat různým způsobem, a to znesnadňuje předcházení krizím a řízení krizí.

Česká republika (ČR) a Slovenská republika (SR) proto musí věnovat mimořádnou pozornost rozvoji bilaterálních přátelských vztahů se sousedními státy, zejména překonání historických nepřátelství a křivd a vzájemnému poskytnutí si negativních záruk bezpečnosti v uzavíraných mezistátních smlouvách.

Přestože ČR a SR jsou vnitrozemskými státy ve středu Evropy, nemohou ignorovat jiná rizika obecnějšího charakteru včetně rizik zasahujících do Evropy z jiných kontinentů. Těmito

riziky mohou být zejména rozšiřování vysokých vojenských technologií, zbraní hromadného ničení, přerušení toku životně důležitých zdrojů, mezinárodní terorismus, sabotážní akce a obchod drogami. Tato rizika vyžadují schopnost rychlé a pružné reakce na rizika rozdílného charakteru a krize menšího rozsahu a zahrnovat strategii obrany do širšího přístupu k bezpečnosti než dosud.

BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA

Základním cílem bezpečnostní politiky demokratického státu je usilovat o vytvoření spravedlivého a trvalého mírového řádu v Evropě v rámci kooperativní bezpečnostní struktury pro celou a svobodnou Evropu, zachovávat svobodu a bezpečnost svých občanů především politickými prostředky v souladu s principy Charty OSN na základě sdílení společných hodnot demokracie, lidských práv, právního řádu a tržního hospodářství s ostatními demokratickými státy. Princip nedělitelnosti bezpečnosti v kooperativní bezpečnostní struktuře by měl vytvořit prostředí rovné bezpečnosti států KBSE bez ohledu na rozdílnost jejich podmínek nebo vojenských možností.

O dosažení této vize mohou ČR a SR usilovat v rámci evropského bezpečnostního systému - Evropských společenství, Rady NATO pro spolupráci a KBSE i rozvojem dvoustranných přátelských vztahů s demokratickými státy. V případě, že politické a diplomatické prostředky i věrohodné odstrašování selžou, je nutné mít pro ochranu těchto hodnot vojenské prostředky v souladu s právem na kolektivní nebo individuální sebeobranu.

Prostředky, kterými ČR a SR budou provádět svou bezpečnostní politiku k zachování míru by měly i nadále zahrnovat politické úsilí dávající přednost dialogu s ostatními státy a aktivní hledání kooperativního přístupu k evropské bezpečnosti včetně oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení i udržování vlastní vojenské schopnosti umožňující předcházet ohrožení odstrašováním a zabezpečit řízení krizí malé intenzity i efektivní obranu.

Politický přístup k bezpečnosti nabývá na důležitosti, vojenská dimenze bezpečnosti však zůstává významná. Udržování přiměřené vojenské schopnosti a věrohodné odhodlání a připravenost bránit společně sdílené hodnoty zůstávají rozhodující pro bezpečnostní cíle ČR i SR. Taková vojenská schopnost je vedle politické solidarity demokratických států potřebná k zabránění jakémukoli pokusu o zastrašení nebo donucení a k zaručení, že vojenská agrese směřující proti ČR nebo SR nemůže být nikdy pokládána za volbu s nadějí na snadný a rychlý úspěch.

Rozmanitost výzev, kterým musí ČR a SR čelit, vyžaduje obecný přístup k bezpečnosti. Měnící se politické a strategické prostředí vyžaduje trvale přizpůsobovat bezpečnostní politiku, strategii obrany i vojenskou strategii změnám.

Bezpečnostní situace vyžaduje, aby armáda měla různé typy vojsk pro různá rizika a různé nepředvídané události, pro operace malé intenzity i pro účast v operacích velké intenzity, pro operace mírové (udržení míru humanitární pomoc, odstraňování následků přírodních katastrof a velkých průmyslových havárií), řízení krizí i operace válečné.

Vzhledem k rozmanitosti rizik, se kterými se mohou setkat, musí ČR i SR udržovat ozbrojené síly nezbytné pro svobodu ze širší škály prostředků konvenční odezvy na ohrožení. Zabezpečení obrany početně menšími silami a prostředky, schopnosti rychlé reakce na nepředvídaná ohrožení a nárůstu obranné síly přiměřené růstu ohrožení, jestliže a až to bude potřebné, umožňuje odpovídající organizační struktura armády zahrnující významnou profesionální složku.

PROFESIONALIZACE ARMÁDY

K otázce profesionalizace armády zaujímá státní zákonodárná a výkonná moc jednotlivých států různá stanoviska. Ve světě byly vytvořeny pouze dvě plně profesionální armády

(založené výlučně na dobrovolné vojenské službě vykonávané na základě smlouvy uzavřené na dobu určitou za plat), a to ve Velké Británii (od r. 1963) a v USA (od r. 1973). Armády všech ostatních států jsou buď konskripční (založené na všeobecné branné povinnosti) nebo smíšeného typu.

Profesionalizace armády nemůže být jen výsledkem přání a rozhodnutí. Možnost profesionalizovat armádu je odrazem úrovně politické kultury, národních tradic, sociálních podmínek, společenského postavení, ekonomických možností, hierarchie hodnot, reálné kompenzace neodstranitelných těžkostí vojenské služby i příležitostí nabízených vojenskou službou občanovi pro uspokojení jeho potřeb a dosažení osobních cílů. V ČR ani SR neexistují společenské předpoklady, ekonomické podmínky ani tradice, na kterých jsou založeny úspěšné programy profesionalizace armád vyspělých států.

Armády ČR a SR budou při svém vzniku plně profesionalizovány v kategoriích praporčků, důstojníků a generálů, v kategoriích mužstva a poddůstojníků budou závislé na všeobecné branné povinnosti. Není zavedena vojenská záložní služba jako samostatný druh vojenské služby a doplňování armády v případě krize lze uskutečňovat jedině povoláváním organizovaných záloh do vojenské činné služby.

Systém vojenské služby neodpovídá potřebě zajistit obranu s co nejmenšími pravidelnými ozbrojenými silami a s možností zvyšovat obrannou sílu přiměřeně růstu a velikosti ohrožení, jestliže to bude nutné. Reprodukci a regeneraci profesionální složky armády za války je v něm nezbytné zajistit zahrnutím potřebných sil do pravidelné armády již v míru, jestliže při válečném doplňování nemá dojít k výraznému poklesu bojové síly a efektivity.

Reálným cílem personální výstavby obou armád může být zachování všeobecné branné povinnosti a postupné budování armády smíšeného typu zvyšováním stupně profesionalizace v závislosti na podmínkách, možnostech a cílevědomě vytvářených předpokladech.

Pro plánování personální výstavby obou armád jsou využitelné tyto způsoby profesionalizace:

- a) profesionalizace vybraných funkcí,
- b) úplná profesionalizace sil reakce (sil okamžité reakce a postupně i sil rychlé reakce),
- c) modulárně stavebnicová profesionalizace vybraných vojenských celků hlavních obranných sil (základním stavebnicovým prvkem je prapor),
- d) změna organizace sil doplňování - zavedení dobrovolné vojenské záložní služby a rozdělení záloh na organizované zálohy druhů ozbrojených sil a zálohy všeobecného určení).

Při plánování profesionalizace mohou obě armády s výhodou využít jako východisko záměr změn personální struktury Čs. armády, který byl připravován pro období 1993 - 1997 a realizovat tyto kroky:

- Aplikovat záměry na národní podmínky (viz **tabulky 1-5**) pro získání výchozí orientace.
- Vyhodnotit rizika a potenciální ohrožení, definovat síly a prostředky potřebné pro zajištění bezpečnosti a obrany a stanovit jejich organizační strukturu.
- Vyvážit koncepci strategie obrany, požadavky na síly a prostředky a zdroje, které jsou k dispozici pro jejich uspokojení.
- Pro vyvážení potřeb a zdrojů založit plánování výstavby armády na ekonomických a finančních studiích a systému plánování, programování a rozpočtování.

Tabulka 1

**VLIV ZKRÁCENÉ VOJENSKÉ ZÁKLADNÍ SLUŽBY NA POTŘEBU
PROFESIONALIZACE FUNKCÍ**

Poř. čís.	Název skupiny funkcí	Počet tabulkových míst
1.	Velitelé družstev a starší mechanici technického zabezpečení leteckých motorů, draků a speciálního vybavení letadel	201
2.	Starší mechanici a elektromechanici opraven kompletů vojenské PVO	26
3.	Starší elektromechanici a elektromechanici silnoproudých zařízení UVZ	210
4.	Řidiči autobusů	166
5.	Strojníci věžových jeřábů	6
	CELKEM	609

Příprava odborníků pro zabezpečení složitých zbraňových systémů a technických zařízení je časově, technicky a finančně náročná. V některých případech je vyloučeno, aby voják splnil zákonem předepsané kvalifikační požadavky v průběhu vojenské základní služby, v jiných případech je poměr délky nezbytné přípravy a skutečného výkonu funkce velmi nepříznivý. Z těchto důvodů je výkon těchto funkcí nezbytné nebo výhodné svěřit profesionálům.

Analýzy funkcí zastávaných v Čs. armádě vojáky základní služby prokázaly, že existuje:

- přibližně 23 000 funkčních míst, jejichž obsazení profesionály by zvýšilo bojovou efektivnost,
- přibližně 11 000 funkčních míst, které by pro nepříznivý poměr mezi délkou přípravy a vlastního výkonu funkce bylo účelné svěřit profesionálům, z toho u přibližně 1200 funkčních míst by to bylo i ekonomicky výhodnější,
- 609 funkčních míst, která vojáci základní služby nemohou zastávat pro nemožnost splnění zákonných podmínek v průběhu vojenské základní služby. Nutnost profesionalizovat tyto funkce ještě před zkrácením vojenské základní služby bude pro obě armády obtížným úkolem.

Záměrem personální výstavby Čs. armády bylo dosáhnout limit stavu ozbrojených sil stanovený smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě do konce roku 1993 a podíl ozbrojených sil na celkovém počtu obyvatelstva, obvyklý v demokratických státech, do konce roku 1997. Tento záměr, představující snížení podílu ozbrojených sil z 1,28 % na 0,71 % celkového počtu obyvatel je aplikovatelný na výstavbu armád obou nástupnických států.

Tabulka 2

ZÁMĚR PERSONÁLNÍ VÝSTAVBY ČS. ARMÁDY
stav ke konci roku

	1990	1993	1997
osoby	198 005	138 742	100 000
procenta	100	70,1	50,5

Reálným dosaženým výsledkem je snížení početního stavu Čs. armády o 59 263 osob, tj. téměř o 30 %. Konečná realizace záměru měla být dokončena r. 1997 s cílem snížit stav armády ve srovnání s rokem 1990 téměř na polovinu.

Součástí záměru personální výstavby Čs. armády bylo i dosažení změny personální struktury. **Tabulka 3** dokumentuje předpokládaný vliv profesionalizace na změnu struktury a podíl jednotlivých kategorií vojáků.

Tabulka 3

ZÁMĚR ZMĚN PERSONÁLNÍ STRUKTURY ČS. ARMÁDY

Poř. čís.	KATEGORIE	1993		1997	
		osoby	%	osoby	%
1.	Mužstvo základní služby	56 400	32,3	31 000	22,3
2.	Poddůstojníci zákl. služby	29 926	17,1	16 000	11,5
3.	VOJÁCI ZÁKLADNÍ SLUŽBY 1+2	86 326	49,5	47 000	33,8
4.	Poddůstojníci z povolání	236	0,1	8 720	6,3
5.	Poddůstojníci celkem 2+4	30 162	17,3	24 720	17,8
6.	Praporčíci	14 400	8,2	16 280	11,7
7.	Důstojníci a generálové	37 780	21,6	28 000	20,1
8.	VOJÁCI Z POVOLÁNÍ 4+6+7	52 416	30,0	53 000	38,1
9.	VOJÁCI CELKEM 3+8	138 742	79,5	100 000	71,9
10.	Občanští zaměstnanci	35 800	20,5	39 000	28,1
11.	PŘÍSLUŠNÍCI ČS. ARMÁDY 9+10	174 542	100	139 000	100

Realizace záměru personální výstavby by přinesla tyto hlavní důsledky:

a) Podstatně se sníží počet vojáků základní služby (o 46 %). Podíl této kategorie, která tvořila polovinu příslušníků armády se sníží na třetinu. Na 100 vojáků v kategorii mužstva by připadalo 80 poddůstojníků, 53 praporčíků a 90 důstojníků.

b) Záměr nepředpokládá profesionalizaci kategorie mužstva. To je vážnou překážkou komplexní profesionalizace vojenských celků, potřebné zejména pro síly reakce.

c) V kategorii poddůstojníků dojde k absolutnímu snížení počtů o 8 %, podíl této kategorie se však v podstatě nezmění. V kategorii poddůstojníků z povolání vzroste výrazně absolutní počet i relativní váha této kategorie vojáků. To je důsledkem toho, že profesionalizace funkcí je spojena s přechodem funkce z kategorie mužstva do kategorie poddůstojníků.

d) V kategorii praporčíků dojde ke zvýšení absolutního počtu (o 13 %) i relativní váhy této kategorie vojáků. Tento vývoj je rovněž důsledkem profesionalizace funkcí.

e) V kategorii důstojníků a generálů dojde ke snížení absolutního počtu o 26 %, relativní váha této kategorie vojáků se však sníží jen nepodstatně. Poměr této kategorie ke kategorii mužstva (1:1,1) a k kategorii vojáků základní služby (1:1,67) svědčí o tom, že zálohy potřebné pro válečné doplňování jsou v důsledku neexistence dobrovolné záložní služby zahrnuty již do mírové armády.

f) Počet vojáků z povolání se absolutně nepatrně zvýší, (o 1,1 %), relativní váha této kategorie se zvýší významněji. Tento vývoj je důsledkem profesionalizace armády.

g) Počet občanských zaměstnanců se zvýší, významně vzroste relativní váha této kategorie. To svědčí o tom, že převezmou výkon řady funkcí, které mohli dosud zastávat pouze vojáci.

h) Při celkovém snížení stavu armády o 20 % se počet vojáků sníží o 28 % a počet občanských zaměstnanců zvýší o 9 %.

APLIKACE ZÁMĚRU PERSONÁLNÍ VÝSTAVBY ČS. ARMÁDY NA PERSONÁLNÍ VÝSTAVBU ARMÁD NÁSTUPNICKÝCH STÁTŮ

Jedním z podkladů pro plánování personální výstavby nástupnické armády může být zjištění, jaké důsledky by přinesla aplikace záměru výstavby Čs. armády do národních podmínek za předpokladu jejího převzetí beze změn. Tato úvaha je dokumentována v **tabulkách 4 a 5**. Varianta "**Maximálně**" vychází z poměrné části limitu přiděleného ČSFR smlouvou o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, varianta "**Optimálně**" vychází z předpokladu, že armáda bude tvořit podíl 0,71 % celkového počtu obyvatelstva.

V dalším kroku by bylo možné konfrontovat tento záměr se strategií obrany, organizační strukturou armády a zdroji, které jsou k dispozici pro jeho realizaci. Výsledkem by bylo zjištění, zda je možné záměr po provedení nezbytných úprav využít nebo zda je nutné vypracovat záměr odlišný.

Třetím krokem by bylo vnesení potřebných oprav do záměru (jednorázově nebo postupně) nebo vypracování nového záměru.

Tabulka 4

MOŽNÁ PERSONÁLNÍ STRUKTURA ČESKÉ ARMÁDY

Poř. čís.	KATEGORIE	Maximálně		Optimálně	
		osoby	%	osoby	%
1.	Mužstvo základní služby	37 920	32,3	23 122	22,3
2.	Poddůstojníci zákl. služby	20 075	17,1	11 924	11,5
3.	VOJÁCI ZÁKLADNÍ SLUŽBY 1+2	58 113	49,5	35 046	33,8
4.	Poddůstojníci z povolání	117	0,1	6 532	6,3
5.	Poddůstojníci celkem 2+4	20 310	17,3	18 456	17,8
6.	Praporčíci	9 627	8,2	12 131	11,7
7.	Důstojníci a generálové	25 358	21,6	20 841	20,1
8.	VOJÁCI Z POVOLÁNÍ 4+6+7	35 220	30,0	39 504	38,1
9.	VOJÁCI CELKEM 3+8	93 333	79,5	74 550	71,9
10.	Občanští zaměstnanci	24 067	20,5	29 135	28,1
11.	ČESKÁ ARMÁDA CELKEM 9+10	117 400	100	103 685	100

Poznámka: Regresní analýzou vypočtené hodnoty nejsou vyrovnávány, součty proto nemusejí souhlasit.

Tabulka 5

MOŽNÁ PERSONÁLNÍ STRUKTURA SLOVENSKÉ ARMÁDY

Poř. čís.	KATEGORIE	Maximálně		Optimálně	
		osoby	%	osoby	%
1.	Mužstvo základní služby	18 960	32,3	11 010	22,3
2.	Poddůstojníci základní služby	10 038	17,1	5 678	11,5
3.	VOJÁCI ZÁKLADNÍ SLUŽBY 1+2	29 056	49,5	16 688	33,8
4.	Poddůstojníci z povolání	59	0,1	3 110	6,3
5.	Poddůstojníci celkem 2+4	10 155	17,3	8 789	17,8
6.	Praporčíci	4 813	8,2	5 777	11,7
7.	Důstojníci a generálové	12 679	21,6	9 924	20,1
8.	VOJÁCI Z POVOLÁNÍ 4+6+7	17 610	30,0	18 811	38,1
9.	VOJÁCI CELKEM 3+8	46 666	79,5	35 500	71,9
10.	Občanští zaměstnanci	12 034	20,5	13 874	28,1
11.	SLOVENSKÁ ARMÁDA 9+10	58 700	100	49 374	100

Poznámka: Regresní analýzou vypočtené hodnoty nejsou vyrovnávány, součty proto nemusejí souhlasit.

PROFESIONALIZACE A DĚLENÍ ARMÁDY

Od roku 1990 se ve spojitosti s armádou hovoří o její profesionalizaci. Byl rozpracován návrh Komplexního programu profesionalizace Čs. armády a touto otázkou se mělo zabývat podzimní zasedání ROS v roce 1992. Dynamický vývoj ve společnosti odsunul problémy profesionalizace zdánlivě do pozadí. Jsou vznášeny dotazy typu: "Co vlastně bude s profesionalizací? Jak ji ovlivní dělení armády?"

Jsou to dotazy oprávněné, je nezbytné se podrobněji jejich zodpovězení věnovat a přispět tak k ucelenému řešení otázek filozofie, ale i výstavby systémů obrany a armád samostatných republik po 1. lednu 1993. Problematika profesionalizace má v těchto úvahách své místo a může významně ovlivnit řešení jiných částí procesu transformace federálního celku do dvou republikových. Vždyť pod pojmem profesionalizace chápeme proces, který představuje změnu z neprofesionálního stavu na stav profesionální, a to jak v systému obrany státu, armádě, tak u útvaru a u jednotlivce. Profesionalizace vyšších organizačních celků se vytváří z profesionálního výkonu funkcí jednotlivců. A kvalita, účelnost a celková efektivnost obrany samostatných států bude dokumentovat profesionální připravenost, zejména vojenských odborníků, na řešení nově formulovaných úkolů nejen pro okamžik dělení, ale pro budoucnost.

Ti, kdož se na řešení současných úkolů spojených s dělením armády podílejí, by měli mít stále na paměti, že nyní formulované cíle zakládají dlouhodobější období systémů obrany suverénních států a jejich armád a že není možné přehlédnout historickou kontinuitu.

Výchozí úvahy o praktickém významu profesionalizace

Při vzniku samostatných států a utváření jejich obrany a armád je vytvořena historická příležitost k systémovému vyřešení těch otázek, které nebyly žádoucím způsobem rozhodnuty v uplynulém období. K těmto problémům náleží zvýšení profesionality v celém systému obrany, včetně profesionalizace armády.

Teoretické varianty výchozího stavu pro profesionalizaci po vytvoření samostatných států jsou v podstatě následující:

1. Dojde k prostému rozdělení Čs. armády a pokračování v současném stavu.
2. Dojde k prostému rozdělení a plošnému zmenšení armád ČR a SR.
3. Dělení Čs. armády bude součástí netradičního řešení filozofie obrany státu, při výrazném zvýšení míry profesionalizace.

První dvě varianty jsou sice z hlediska uskutečnění pohodlnější než třetí, ale nevytvářejí vhodné podmínky pro dosažení kvalitativních změn. Vycházíme z předpokladu, že hlavním politickým požadavkem a současně cílem uskutečňování změn je dosažení úsporného systému obrany s nižšími finančními, materiálovými i lidskými zdroji než doposud. Současně je předpokládáno zachování potřebné úrovně obranyschopnosti. Jestliže se sníží hodnota některého z činitelů a má-li být přibližně zachován výsledek součinu (obranyschopnost), pak řešení rovnice (a o zachování rovnovážného stavu nám jde) musí přesunout úbytek z činitele zdrojů na přírůstky v lidském činiteli a činiteli vědy a techniky. To znamená, že pro zachování

úrovně obranyschopnosti by měla být hlavní pozornost praktických opatření soustředěna 1) na podstatné zvýšení úrovně profesionální zdatnosti lidí ve všech funkcích systému obrany a 2) na zvyšování úrovně aplikace vědeckého poznání. Druhá a třetí varianta představují nezbytnost urychleného řešení profesionalizace, první varianta profesionalizaci postupnou.

Jedině důsledným řešením profesionalizace a aplikací vědeckého poznání je možné dosáhnout ekonomicky efektivních výsledků, které neohrozí vojenskopolitický kredit suverénního státu na mezinárodní úrovni. Za profesionalizací je nezbytné vidět úspory početních stavů, finančních a materiálních prostředků, zkvalitnění morálního stavu v jednotlivých prvcích systému obrany a spolehlivosti výkonu odpovídajících funkcí.

Výchozí podmínky

V období rozpadu federace na samostatné republiky jsou jednotlivé prvky systému obrany státu, včetně armády, oslabeny zejména četností personálních změn. Nový člověk na nové funkci nezbytně prochází procesem získávání profesionality, není připraven plnit spolehlivě všechny své úkoly. Systém obrany státu, založený na schopnostech jednotlivců, vyžaduje určitou míru funkční spolehlivosti. Existují rizika vyplývající z vojenských a nevojenských ohrožení, která budou v nově vznikajících státech různá. Obrana státu je z mezinárodního hlediska nezbytná, musí plnit svou státotvornou funkci.

Ve strategických úvahách, které odpovídají úrovni vrcholového řízení obrany státu, jsou z mezinárodního hlediska porovnávány celkové počty vojenských funkcí, vztažené k počtu obyvatelstva republik. V ČSFR dosahoval tento údaj v r. 1990 hodnoty 1,28 %, v r. 1992 přibližně 0,95 %. Cílově pro nové republiky, zvýšit míru profesionalizace na 0,65 - 0,75 procenta. Tato skutečnost vyvolá zásadní kvalitativní změnu jak organizačních struktur, tak i vnitřního personálního složení jednotlivých armád, tj. poměru mezi kategoriemi současných důstojníků a generálů, praporčíků, poddůstojníků z povolání (vojáků na čas, kteří v současné armádě nejsou), vojáků v základní službě a občanských zaměstnanců.

Míra profesionalizace armády vychází z celkového počtu vojenských funkcí vykonávaných vojáky z povolání a vojáky v základní službě. Ke konci roku 1992 představuje v ČSFR přibližně 40 %. V průběhu 2 - 3 let by bylo vhodné, při výrazném snížení početních stavů armád České republiky a Slovenské republiky, zvýšit míru profesionalizace na 0,65 - 0,75 procenta. Tato skutečnost vyvolá zásadní kvalitativní změnu jak organizačních struktur, tak i vnitřního personálního složení jednotlivých armád, tj. poměru mezi kategoriemi současných důstojníků a generálů, praporčíků, poddůstojníků z povolání (vojáků na čas, kteří v současné armádě nejsou), vojáků v základní službě a občanských zaměstnanců.

Vzhledem k tomu, že předmětem profesionalizace je 1) získávání, příprava a udržení ve vojenské profesi nových vojenských profesionálů a 2) zabezpečení odchodu ze služebního poměru současných vojenských profesionálů, je nezbytné přednostně vyřešit všechny legislativní podmínky. Měly by napomoci překonání současného výrazného nezájmu mladé generace o službu v ozbrojených silách a také vytvoření sociálních jistot pro ty, kteří část svého aktivního života službě pro obranu státu věnovali.

Profesionalizace je jednou z nejvýraznějších součástí systémově uskutečňovaných změn, protože jen nově připravení lidé mohou "zživit" nový systém obrany státu a plnění jeho nově koncipovaných úkolů. Z pohledu profesionalizace jsou varianty prostého rozdělení a plošné redukce armády a systému obrany, při vytvoření filozofie obrany nových států, vhodné pouze pro krátké přechodné období ke kvalitativně novému netradičnímu řešení, které bude odpovídat skutečným možnostem, novým potřebám a ne přáním.

Profesionalizaci není možné řešit odtáženě od jiných prvků systému obrany státu, izolovaně a nesystémově. Znamenalo by to vytvoření nepříznivých podmínek pro příští období, stavbu bez základů. Proto je nezbytné v jednotlivých republikách samostatně posoudit a uskutečňovat následující činnosti:

1. Změnu filozofie a jí odpovídající koncepce zabezpečení obrany státu s ohledem na profesionální výkon funkcí v systému obrany.

2. Přehodnocení struktury systému obrany státu a armády vzhledem k vytvoření organizačních prvků, které budou mít charakter plně profesionální nebo smíšené organizace (se současnou nebo zvýšenou mírou profesionalizace).

3. Přehodnocení všech funkcí v systému obrany státu z hlediska nároků na speciální úroveň znalostí (z vrcholového řízení obrany, vojenských a civilních odborností) a z hlediska nutnosti vykonávat je vojenskými profesionály, vojáky v základní službě (v záloze) nebo občanskými zaměstnanci.

4. Přijetí strategie profesionalizace formou cílů, kterých by mělo být ke konkrétním časovým horizontům dosaženo a návrhů opatření k jejich postupnému naplnění.

5. Postupné uskutečňování jednotlivých opatření, naplňování cílů pružně podle ekonomických možností státu, v závislosti na úspěšném personálním obsazování.

Vedle profesionalizace systému obrany státu z pohledu vrcholového řízení je nezbytné připravovat a uskutečňovat konkrétní kroky u organizačních prvků (štáby, útvary, jednotky), kde je předpokládáno zvyšování míry profesionalizace nebo plná profesionalizace. Důsledkem dělení armády je i pocit nejistoty u jednotlivců, vyplývající i z rozsáhlé redistribuce a restrukturalizace. Toto období by mělo být výrazně zkráceno, aby zejména důstojníci, jichž se důsledky transformace armády budou nejvíce dotýkat, našli své nové uplatnění buď ve struktuře nových armád republik, nebo v jiných subsystémech systému obrany státu. Pak bude jejich rekvalifikace a příprava na zkvalitnění profesionálního výkonu funkce pozitivně ovlivňovat dosažení strategických cílů.

Profesionalizace v systému obrany státu

Jednotlivé prvky systému obrany státu vycházejí z demokratického principu odpovědnosti všech občanů za obranu. Funkce v těchto prvcích je nezbytné zabezpečovat profesionálně připravenými odborníky. Obrana státu proti rizikům, která vyplývají z možných vojenských i nevojenských ohrožení, je organizována představiteli politického systému. Možnosti zabezpečení obrany jsou výslednicí:

- **profesionální připravenosti občanů** k plnění úkolů při obraně,
- **schopnosti hospodářství** (ekonomických, materiálních, technických) připravit systém obrany v míru a plnit obranné úkoly v průběhu ohrožení,
- **geografických podmínek** a operační přípravy státního území,
- **celkového klimatu ve společnosti** (politického, morálního, sociálního), které má odraz i v legislativním zabezpečení potřeb obrany.

Funkcí systému obrany státu je zabezpečit obranu, ochranu a bezpečnost občanů, jejich vlastnictví, hospodářství, přírodního, surovinového a kulturního bohatství, demokratických svobod proti možným ohrožením.

Struktura systému obrany má tyto subsystémy, mezi nimiž existují při zajištění obrany vztahy:

1. Subsystém vrcholového řízení obrany (zahrnuje ústavou, zákony a dalšími rozhodnutími stanovené osoby, které organizují obranu státu jako celku, jejich metody práce, kompetence a všestranné zabezpečení).

2. Subsystém mezinárodních vojenskopolitických a diplomatických aktivit (zahrnuje občany ve vrcholných státních funkcích a diplomatických službách, jejichž úkolem je vytvářet záruky pro omezování a řešení rizik ohrožení na mezinárodní úrovni).

3. Subsystém obrany státu ozbrojenými silami (zahrnuje občany v armádě, ozbro-

jených složkách ministerstva vnitra a veřejných ozbrojených sborech, jejich profesionální činnosti, materiální, technické, informační ap. vybavení a zabezpečení).

4. Subsystém civilní obrany státu (zahrnuje zbývající občany státu, kteří v případě ohrožení neplní úkoly v předchozích subsystémových prvcích a zabezpečují individuálními prostředky, znalostmi a praktickou činností ochranu své osoby, obyvatelstva, vlastnictví, hospodářství, přírodního, surovinového, kulturního bohatství a demokratických svobod).

5. Subsystém obrany hospodářským potenciálem státu (zahrnuje souhrn schopností všech forem hospodářství k vytvoření podmínek pro potřeby obrany státu v době míru a k odstranění rizik vyplývajících z jeho ohrožení i v případě napadení).

6. Subsystém geografických podmínek a operační přípravy státního území (zahrnuje geografický prostor státního území a jeho přípravu k obraně v případě vojenských ohrožení).

7. Subsystém vnitropolitických podmínek a legislativního zabezpečení (zahrnuje klima ve společnosti, charakteristiku politické scény, náladu obyvatelstva, jeho celkovou odhodlanost k zajištění úkolů obrany, a úplnost legislativního zabezpečení).

Změna ve filozofii systému obrany státu spočívá v přechodu od dlouhodobě vžitě představy občanů:

obrana = armáda

k

obrana = malá armáda + obranné úkoly všech občanů státu.

V existujícím systému obrany představuje tato změna přesun odpovědnosti a obranného potenciálu ze subsystému obrany státu ozbrojenými silami do subsystému civilní obrany státu při vysokých požadavcích na mezinárodní vojenskopolitické a diplomatické aktivity. **Výrazné snížení státních zdrojů vyčleňovaných na armádu a snížení jejich početních stavů je nezbytné kompenzovat zvýšením profesionální kvality jednotlivců v armádě a zvýšením úrovně připravenosti všech občanů státu, posílením jejich branného vědomí a praktických dovedností.**

V případech vojenského ohrožení budou schopnosti vojenských profesionálů potřebné jak v činnosti armády při přímém nasazení, tak při organizování obrany a přípravě záloh i obyvatelstva k plnění nových úkolů. K tomu je nezbytné zabezpečit vysokou profesionální úroveň těch, kteří budou uvedené úkoly plnit.

Vzhledem k tomu, že ve federálním státu byla v souladu s ústavou důsledně budována společná obrana, bez ohledu na příslušnost profesionálů k jednotlivým republikám, budou v samostatných státech, v důsledku dělení armády a následných personálních změn, řešeny problémy absence odborníků nezbytných pro zabezpečení funkčnosti celého systému. Tyto problémy nebudou výrazné u bojových útvarů. Nejvíce se projeví ve vrcholovém řízení, ve vojenském školství, výzkumné a vývojové základně a u unikátních organizačních prvků, které zabezpečovaly celou armádu.

Profesionalizace v modelech armád samostatných států

Ve světě byly použity podle časového kritéria dvě metody profesionalizace celých armád: ke zvolenému datu a postupná. Ekonomická situace samostatných republik neumožní mít plně profesionální armády, ale armády se zvýšenou mírou profesionalizace. **Dělení armády by mělo být využito k urychlenému řešení tohoto procesu metodou postupné profesionalizace, vycházející z**

1. plné profesionalizace vybraných orgánů, institucí, útvarů, jednotek, obsluh techniky v nové struktuře jednotlivých armád,

2. zvýšené míry profesionalizace u dalších útvarů, jednotek a organizačních struktur,

3. vytvoření všestranných, systémově propojených podmínek pro profesionalizaci armády jako celku.

Uskutečňování těchto kroků je závislé na ujasnění a návrhu organizačních struktur armád České republiky a Slovenské republiky v návaznosti na jejich nové systémy obrany.

Velikost armády by měla být limitována dříve uvedeným % z počtu obyvatel státu. Vnitřní personální struktura vojenských profesí, která by měla vycházet z modelů organizačních struktur armád, by mohla mít následující hodnoty: vojáci z povolání 65 až 75 % (z toho důstojníci - 25 %, praporčíci - 35 %, "vojáci na čas" - 40 %), vojáci v základní službě 25 až 35 %. Občanští zaměstnanci v počtu odpovídajícímu vojákům z povolání.

Taková vnitřní personální struktura neodpovídá současnému stavu. Ať již budou výsledky skutečného dělení Čs. armády z personálního hlediska jakékoliv, nové armády si přinesou do vlnu nezbytnost řešení:

- **přebytečného počtu důstojníků**, protože nelze předpokládat, že budou ochotni vykonávat funkce, na kterých není potřebná vysokoškolská kvalifikace,
- **posílení počtu praporčíků**, přehodnocení jejich funkcí z hlediska funkční náplně, zvýšení jejich pravomocí a odpovědnosti,
- **vytvoření kategorie vojáků z povolání "na čas"**, pro výkon funkcí, které dosud zabezpečovali vojáci v základní službě,
- **kvalitativní přeměny uvnitř kategorie občanských zaměstnanců**, rozšířením počtu odborných funkcí, které mohou vykonávat místo vojáků z povolání, zrušením pomocných funkcí a služeb, které mohou být zabezpečeny dodavatelsky civilními organizacemi,
- **přehodnocení všech funkcí vojáků v základní službě** s ohledem na snížení délky této služby, náhrady profesí, které nebudou moci vykonávat (z důvodu porušování zákona, nemožnosti je vycvičit ap.).

Tyto souhrnné skutečnosti ovlivňují navrhování struktur armád jednotlivých států, umožňují v důsledku předpokládané vyšší kvality profesionálů vytvářet podmínky pro snižování početních stavů, přesunování logistiky z vojenských struktur do civilu ap.

Jak již bylo publikováno, je v modelech armády předpokládána vedle vrcholového řízení a štábů existence:

- **pohotovostních sil**, které by měly být mobilní, kvalitně vybavené a vysoce profesionalizované,
- **sil územní obrany**, s obdobnou mírou profesionalizace jako u současného pozemního vojska,
- **výcvikových středisek záloh**, kde musí být výcvik zabezpečen vojenskými profesionály,
- **letectva a integrované protivzdušné obrany** s vysokou mírou profesionalizace,
- **vojenského školství, výzkumné a vývojové základny a ostatních prvků modelů armád**, u nichž lze předpokládat jednak vysokou míru profesionalizace, ale také převažující počty občanských zaměstnanců.

Návrh realizace

Transformaci v systémech obrany a armádách samostatných států uskutečnit v průběhu 2 - 3 let. Přednostně se věnovat otázkám profesionalizace jak ve směru získávání nových, tak odchodu současných profesionálů. S předstihem vytvořit podmínky pro přípravu nových profesionálů. Vojáky z povolání, kteří budou odcházet z armády, orientovat na profese v ostatních subsystémech systému obrany státu (civilní obrana, jiné druhy ozbrojených sil, vrcholové řízení ap.) nebo využít jejich znalostí a schopností při odchodu do zálohy například přijetím na funkce občanských zaměstnanců. Zvláštní možnost uplatnění dlouholetých znalostí a zkušeností je v oblasti vědy a vzdělávání.

Zvyšování míry profesionalizace v systémech obrany České republiky a Slovenské republi-

ky je doporučováno řešit formou komplexního programu. Uplatnit při tom poznatky, které již byly k otázkám profesionalizace zveřejněny. Zejména v návaznosti na organizační struktury zpracovat systémy kariér jak pro vojáky, tak pro občanské zaměstnance, které umožní i vzájemný přechod mezi těmito skupinami zaměstnanců resortu obrany. To by mohlo prospět získávání nových uchazečů o službu v armádě a efektivní přípravě na profesi.

V současném, zřejmě již nezvratném stavu rozpadu federálního státu a vzniku samostatných republik bude nezbytně uskutečněn proces dělení Čs. armády. V této situaci vzniká historická šance k systémovému řešení probíhající transformace armády, ale již v podmínkách samostatných republik. Jednou z rozhodujících metod transformace je profesionalizace, která je v porovnání s dosud uskutečňovanými kroky rozšířena o rozměr celého systému obrany samostatných států a neměla by být uskutečněna jen na platformě armády.

V příspěvku jsou shrnuty obecné poznatky a doporučení k uskutečnění profesionalizace, využitelné v konkrétních podmínkách České republiky i Slovenské republiky. Jejich aplikace bude závislá na filozofii a koncepci zabezpečení obrany, které budou schváleny. Proces profesionalizace je nezastavitelný, protože směřuje k optimálnímu využití omezených zdrojů, které budou pro potřeby obrany suverénních států vynakládány. Jeho uskutečnění by mělo být urychleno, protože každý odklad představuje jen posunování optimálního řešení a vznik zbytečných ztrát.

Podplukovník PhDr. Přemysl D u b e n

ČESKÁ VEŘEJNOST O ARMÁDĚ

(Úvaha nad poznatkami z výzkumu veřejného mínění)

Vznikající novodobý český stát přebírá z dosavadních institucí československé federace také podstatnou část armády. V této souvislosti si mnozí představitelé politického života začali klást otázky, které je až doposud vzrušovaly jen velmi málo, a někteří z nich se dokonce nechali slyšet, že rozdělení armády bude nejsložitějším problémem dělení federace. Ponechme však stranou úvahy politiků a starosti štábů a pokusme se zamyslet nad tím, jaký vztah může očekávat nová česká armáda ze strany široké veřejnosti.

Dosažitelné poznatky průzkumů veřejného mínění se týkají pouze názorů české části dotazované populace na dosavadní federální armádu. To může jejich postoje do jisté míry ovlivňovat. Rozhodně však méně než mínění Slováků, pro něž byla federace zřejmě podstatně méně přijatelná než pro Čechy. Nebude proto velkým prohřeškem uvažovat o postojích české veřejnosti k armádě na základě zmíněných poznatků.

Údlosti v bývalé Jugoslávii, či bývalém Sovětském svazu způsobily u našeho obyvatelstva, ve srovnání s loňským rokem, určité znejistění v pocitu naprostého bezpečí proti

válečným útrapám. Další vývoj v těchto zemích rozhodně nepřináší důvody k opačnému trendu.¹⁾ Přesto však v porovnání s jinými, spíše domácími problémy, je otázka vojenské obrany státu výrazně zastíňována. Ekonomika, problémy kriminality, či neutěšená situace ve zdravotnictví jsou velmi výraznými prioritami, jejichž řešení požadují občané za velmi naléhavé. Stav životního prostředí, řešení nezaměstnanosti i vyjasnění státoprávních problémů a jistě i mnoho dalších otázek dostatečně zaplňuje zájem české veřejnosti a ve srovnání s nimi je zabezpečení vojenské obrany státu až kdesi hodně daleko. Přesto však většina Čechů prohlašuje, že suverenitu státu je třeba za každou cenu bránit. Do jaké míry se jedná o lacinou frázi a jak to myslí doopravdy, vyplývá spíše z názorů, že náklady na armádu zbytečně zatěžují státní rozpočet, podobně jako z dosti rozšířeného přesvědčení, že kdyby k něčemu došlo, stejně bychom se neubránili, a že o takové malé zemi, jakou jsme my, stejně nakonec rozhodnou velmoci. Toto mínění je u menší části veřejnosti posilováno i představou, že v období sjednocování Evropy se obrana stává zbytečností. Uvedené názory poněkud kontrastují s postoji Slováků, kde "pocit malosti" nevede k takové rezignaci na obranu státu jako u Čechů. Zatímco 47 % dotázaných obyvatel České republiky se domnívá, že zabezpečení obrany státu v nejbližších letech bude ztrácet na významu, či se stane zcela zbytečným, u obyvatel Slovenské republiky je tento názor zastoupen pouze 36 %.

Přesto i česká veřejnost, zřejmě pod vlivem zpravodajství z nedalekých ohnisek bojů, poněkud modifikovala svůj názor na potřebnou sílu naší armády, sice opatrnou, nicméně jednoznačnou preferenci funkční, bojeschopné armády, která dokáže splnit své poslání. Tento názorový posun dostatečně ukazuje **tabulka 1**.

TABULKA 1

Vývoj názorů české veřejnosti na optimální sílu naší armády - údaje v %

Naše armáda by měla být	1991	1992
Pouze symbolická	40	34
Schopná klást případnému nepříteli odpor	40	34
Schopná předem odradit případného nepřítel od útoku	14	21
Nevím	6	11

Důležité je, že toto mínění plně sdílí i mladí čeští muži, kteří vzhledem ke svému vztahu k výkonu vojenské základní služby měli tradičně odmítavější postoj k armádě než ostatní populace.

Jedním ze základních faktorů charakterizujících sílu každé armády jsou její početní stavy. A právě v názoru veřejnosti na počet vojáků z povolání, či vojáků v základní službě se znovu zrcadlí změna mínění ve prospěch armády rozhodně silnější než jenom symbolické. Je dostatečně známo, že česká veřejnost preferuje poměrně výrazně profesionalizaci armády, a to ze zcela prozaického důvodu nechuti k výkonu vojenské základní služby. V poslední době v našem povědomí navíc dosti zakořenila představa, že demokratický stát je spojen s existencí profesionální armády a naopak. **Tento britsko-americký vzor poněkud zasti-**

ňuje fakt, že jiné neméně demokratické státy považují naopak výkon vojenské základní služby a povinné odvody za jeden z důležitých atributů demokracie.

Přes svoji snahu přenést odpovědnost za obranu na bedra někoho jiného se však veřejnost poněkud "stydlí" přiznat, že by naše armáda měla vojáků z povolání málo a proto, navzdory odporu k vojenské základní službě, promítá změnu názorů na početní stavy raději do kategorie vojáků v základní službě. Nelze ovšem také opomenout, že veřejnost si je do značné míry vědoma nevyhovující věkové, hodnostní a funkční skladby vojáků z povolání naší armády. Vysvětlení mohou být různá, ale základní údaje uvedené v **tabulce 2** jsou poměrně srozumitelné a jednoznačně vyjadřují posun v posuzování problematiky armády u naší veřejnosti.

TABULKA 2

Změna názoru české veřejnosti na početní stavy naší armády - údaje v %

Naše armáda má	vojáků z povolání		vojáků v zákl. službě	
	1991	1992	1991	1992
Příliš mnoho	48	42	50	32
Přiměřeně	26	24	31	38
Málo	5	5	4	7
Neví	21	30	15	23

Po období, kdy případná nedůvěra k naší armádě byla do jisté míry ovlivněna obavami z jejího možného zneužití proti probíhajícímu demokratickým přeměnám, se dostáváme do situace, kdy rozhodujícím zdrojem nedůvěry k armádě je přesvědčení většiny veřejnosti o neschopnosti armády splnit úkoly, pro které je určena. To je významný signál, že armáda přestává být v očích veřejnosti odcizeným a tabuizovaným tělesem, ale že začíná být považována za "vlastní". O to nemilosrdněji je však kritizována za své vnitřní nedostatky. Tento závěr podporují skutečnosti uvedené v následující tabulce v souběhu s názory na porovnání situace v armádě před listopadem 1989 a nyní a hodnocení vztahu vojáků z povolání k demokratickému vývoji u nás. Lidé jsou totiž přesvědčeni, že situace v armádě je nyní podstatně jiná než za vlády komunistů²⁾ a že změny, ke kterým dochází v armádě, odpovídají změnám v ostatních oblastech společnosti.³⁾ Současně se od roku 1991 zvýšil počet těch, kteří se domnívají, že vztah vojáků z povolání k demokratickému vývoji u nás je dobrý. Na druhé straně však výrazně nesouhlasí s názorem, že by se v armádě zvýšila kázeň a pořádek⁴⁾ a hlavně negativně oceňují další skutečnosti uvedené v tabulce.

Celkové hodnocení armády je tím ostřejší, čím je respondent mladší a postupem doby je stále kritičtější. Vyplývá to z dlouholetého porovnání vývoje názorů československé veřejnosti, které sledoval ještě Ústav pro výzkum veřejného mínění v osmdesátých letech a který byl převzat do dalších polistopadových výzkumů. Zatímco v případě položky "důvěra a podpora obyvatelstva" můžeme diskutovat o tom, co si respondent pod ní představoval před listopadem, co po něm a co nyní, ostatní položky zcela zřetelně ukazují, co si veřejnost o stavu naší armády myslela a myslí. Tento vývoj vyjadřuje již avizovaná **tabulka 3**.

Vývoj názorů na různé aspekty hodnocení čs. armády
(údaje v % souhlasných názorů)

NAŠE ARMÁDA	1980	1987	1990	1991	1992
Má moderní výzbroj	87	74	—	47 (33)	43 (40)
Je dobře vycvičená	86	75	—	59 (57)	52 (50)
Má vysokou morálku a kázeň	75	56	—	29 (25)	21 (18)
Má důvěru a podporu obyvatelstva	85	69	54	46 (41)	43 (38)

Pozn.: V roce 1990 nebyly první tři položky sledovány. Údaje v závorkách se týkají názorů české veřejnosti.

V posledním monotematickém průzkumu byl do jisté míry pozitivním zjištěním i fakt, že zatímco se lidé domnívali, že armáda má důvěru a podporu obyvatelstva pouze ve 38 % případů, čímž vyjadřovali svůj názor na mínění druhých, tak svojí osobní důvěru vyjadřovali pozitivně o poznání častěji. Ve srovnání s ostatními státními institucemi měla armáda poměrně příznivé postavení v žebříčku důvěry, neboť jí vyjádřilo důvěru 51 % dotázaných. Tento výzkum byl ovšem prováděn před parlamentními volbami a po nich v důsledku průběhu řešení státoprávních otázek došlo u české veřejnosti k rapidnímu poklesu důvěry ve všechny státní instituce s výjimkou České vlády. V tomto "propadlišti důvěry" zmizela i armáda, které v zářijovém průzkumu Institutu pro výzkum veřejného mínění projevilo důvěru pouze 30 % dotázaných Čechů. Jednou z pravděpodobných příčin je právě průběh dělení armády, a proto se zřejmě jedná o momentální výkyv, který by se měl do jisté míry srovnat konstituováním české armády.

Jak jsem již uvedl, pouze menší část veřejnosti si myslí, že obrana je v období sjednocování Evropy věcí zbytečnou. Proto také přípravu obyvatelstva k obraně považuje za zbytečnou pouhých 8 % celé české populace. Mezi ostatními lidmi stále převažuje názor, že příprava k obraně by měla být všeobecnou povinností občanů anebo alespoň povinností všech mužů.

Také v tomto případě se projevuje tzv. "podmíněný souhlas". Jeho podstata spočívá v tom, že jsme ochotni souhlasit s leccím, pokud se nás to ovšem nebude osobně týkat. Vyplývá to z velmi nízké ochoty účastnit se nějakých aktivit v rámci přípravy k obraně. Tu bychom raději ponechali profesionálům.

Ve vztahu k vojenské základní službě se to projevuje velmi markantně, i když na základě dlouhodobějších poznatků vývoje postojů k armádě bychom mohli tvrdit, že dochází ke stabilizaci, která nastala po fázi sestupu popularity armády jako společenské instituce v uplynulých letech. Uvedená stabilizace názorů se projevuje nejen u celé naší veřejnosti, ale i ve skupině mladých mužů ve věku 15-29 let, kteří k armádě vyjadřují negativnější postoje.

Současně se v postojích k vojenské službě profilují dvě, relativně odlišné skupiny osob. První skupina zdůrazňuje ekonomickou neúnosnost profesionalizace, jakož i výchovný aspekt vojenské služby. Druhá skupina výrazně projevuje tendenci k úvahám o zbytečnosti obrany a vojenské služby. Dlouhodoběji však zaznamenáváme pokles četnosti názorů, které zdůrazňují ekonomickou výhodnost a pozitivní výchovné aspekty základní vojenské služby a vzrůst zastoupení názorů, které ji chápou jako zbytečnost a ztracenou dobu.

Tento trend může vyplývat z celospolečenské situace. Jde především o to, že doba, po

kteřou jsou mladí muži vyřazeni z ekonomické aktivity, komplikuje jejich možnost prosazení se na trhu práce. Současně, především u mladé generace, zaznamenáváme stále výraznější příklon k liberálním hodnotám, přičemž právě vojenská služba může být chápána jako faktor podstatně omezující individualitu a osobní svobodu.

Ve srovnání s českou veřejností vyjadřují podstatně pozitivnější vztah k vojenské službě občané slovenské národnosti. Zásadní národnostní difference se projevují zejména u mladých mužů ve věku 15-29 let. Přestože jejich vztah k vojenské službě je bližší než u ostatní části populace a dala by se zde předpokládat tendence k homogenitě názorů, ukazuje se, že silnějším faktorem je tendence mladé generace být více než ostatní populace nositeli soudobých národních trendů. Češi, mající horizont svého vlastenectví již několik generací za sebou, si léčí svůj "pocit malosti" snahou po světovosti, což pro některé z nich v současnosti představuje tzv. "vstup do Evropy". U Slováků se stejný motiv projevuje tendencí k národnostnímu sebeuvědomování, což se promítá i do vztahu k vojenské službě jako výrazu služby národu, resp. státu. Bude zajímavé sledovat jestli nová vlna českého vlastenectví, vyvolaná řešením státoprávních otázek, bude po vzniku českého státu mít podobné důsledky i v postojích k obraně vlasti.

Jedním z důležitých ukazatelů vztahu občanů k armádě jsou jejich názory na vojáky z povolání, kteří na rozdíl od "dočasně uniformovaných", tj. vojáků v základní službě symbolizují v očích veřejnosti armádu jako instituci. Často diskutovaný problém profesionalizace tuto skutečnost pouze zvýrazňuje. Základní orientaci nám poskytují odpovědi na dvě otázky: "Myslíte si, že si lidé v současné době váží vojáků z povolání?" a následně "A co Vy, vážíte si vojáků z povolání?"

TABULKA 4

Porovnání názorů české veřejnosti na mínění o vážnosti vojáků z povolání v očích spoluobčanů s vlastním názorem respondenta - údaje v %

		Civilní veřejnost		Civilní veřejnost (muži) 15-29 let	
		1991	1992	1991	1992
Myslíte si, že si dnes lidé váží vojáků z povolání?	ANO	25	21	—	22
	NE	64	69	—	72
	NEVÍM	11	10	—	6
A co Vy, vážíte si vojáků z povolání?	ANO	48	40	—	30
	NE	43	53	—	68
	NEVÍM	8	7	—	2

Při porovnání výsledků odpovědí na obě sledované otázky se potvrzuje zjištění i z loňského výzkumu⁵⁾, že respondenti hodnotí hůře vztah veřejnosti k vojákům z povolání než vztah svůj vlastní. Tento jev přetrvává a je zvláště silný právě u veřejnosti české.

Profese vojáka je spjatá s představou veřejnosti o společnosti militaristické, která je podle Herberta Spencera⁶⁾ nižším stupněm vývoje než společnost industriální. Proto při akceptování hodnot industriální společnosti je zcela logické, že společenské ocenění vojenské profese

bude nadále klesat. V našich podmínkách k tomu přispívá i specifické podceňování našeho vojáka z povolání, zejména pod vlivem srovnávání s příslušníky profesionálních sborů armád vyspělých států. Veřejnost si však ne vždy uvědomuje, že často je srovnáváno nesrovnatelné a většinou bez analýzy širších souvislostí. Proto oproti loňskému roku dochází i nadále k mírnému poklesu hodnocení socioprofesionálních charakteristik vojáků z povolání. Určitým indikátorem postupných změn v důvěře k vojákům z povolání, kteří byli považováni za oporu bývalého režimu, je poměrně znatelné zvýšení počtu dotázaných, kteří se domnívají, že vztah vojáků z povolání k demokratickému vývoji u nás je kladný. Zvláště zajímavé je, že u slovenské veřejnosti, která má k vojákům z povolání vztah tradičně lepší, se takové zlepšení neprojevuje. K názorům české veřejnosti viz následující údaje v tabulce 5.

TABULKA 5

**Hodnocení socioprofesionálních kvalit vojáků z povolání českou veřejností
(kladné odpovědi v %)**

	Občané		Civilní mužská populace 15-29 let	
	1991	1992	1991	1992
Úroveň vzdělání	52	50	—	50
Odborná kvalifikace	54	54	—	54
Vystupování na veřejnosti	63	51	—	48
Všeobecný kulturní přehled	32	26	—	13
Fyzická zdatnost	57	43	—	41
Pracovitost	26	25	—	30
Vztah k demokratickému vývoji u nás	24	33	—	36
Schopnost řešit mezilidské problémy	26	22	—	20

Obměna profesionálního sboru české armády však bude velmi obtížná vzhledem k rapidně klesající atraktivnosti tohoto povolání, které nejenže neskýtá šance ekonomické prosperity, ale v dnešní době neposkytuje ani záruky jisté existence, což bývalo vždy atributem práce ve státních službách. Svědčí o tom následující údaje.

Reakce respondenta na rozhodnutí člena rodiny stát se vojákem z povolání -
(údaje v % za českou veřejnost)

	1991	1992
Byl bych tím potěšen	19	2
Byl bych nakloněn mu to doporučit	7	12
Bylo by mi to jedno	32	20
Byl bych nakloněn mu to nedoporučit	35	22
Byl bych proti tomu	2	34
Nevím	6	10

Podobná čísla by bylo možno uvést i v případě uvažování dotazovaného nad svým vlastním vstupem do armády. Přesto však, jak již bylo uvedeno v jiné souvislosti, převažuje snaha veřejnosti přenést odpovědnost za obranu, resp. výkon vojenské služby na dobrovolníky, tedy profesionální armádu.

Závěrem lze konstatovat, že nestabilní politická situace a válečné konflikty v jižní a východní Evropě mají zřejmě na české veřejné mínění podobný dopad, jaký byl v evropském veřejném mínění zaznamenán v souvislosti s krizí v Perském zálivu⁷⁾.

Projevilo se to v tendenci respondentů preferovat spíše silnější armádu, než jakou by požadovali před rokem. K tomuto názoru nás opravňuje také zjištění o postupném odklonu od preference méně efektivních způsobů zajištění obrany, jakým je např. domobrana, k formám efektivnějším, tj. profesionální či poloprofesionální armádě.

Veřejnost poměrně silně podporuje myšlenku potřeby zajištění suverenity státu. Vzhledem k víře v rychlé zapojení do evropských struktur považuje však ekonomické náklady na zajištění obrany za velký luxus a také často pochybuje, zda cena, kterou bychom měli za obranu zaplatit, není příliš vysoká vzhledem k nízké důvěře ve schopnost se skutečně ubránit.

Hodnocení připravenosti armády k obraně je stále kritičtější. Zdroj nedůvěry k armádě prokazatelně přechází od obavy z možného zneužití proti demokratickým změnám k názorům o neschopnosti armády splnit funkce, pro které je vydržována.

Tyto skeptické názory veřejnosti by samy o sobě nemusily legitimitu armády zpochybňovat, pokud by se lépe dařilo přesvědčit veřejnost o dalších funkcích armády, tak jako je tomu např. v Bundeswehru⁸⁾.

Problematictější je vztah veřejnosti k výkonu vojenské základní služby, která se stává stále méně populární a v podstatě už jediným vážným argumentem, který pro její existenci veřejnost akceptuje, je ekonomická neúnosnost urychlené profesionalizace.

Vztah české veřejnosti k armádě bychom mohli závěrem stručně charakterizovat asi takto: "Armádu ano, ale beze mne. Armádu kvalitnější, ale za méně peněz." Na tom asi vznik nové

české armády mnoho nezmění. Dostaví-li se však skutečně nová vlna českého vlastenectví, měl by se změnit i vztah k obraně nového státu.

1) Údaje z letošního roku byly získány průzkumem veřejného mínění z dubna 1992 a údaje uváděné jako loňské jsou výsledkem šetření z června 1991.

2) Souhlasí 59 %, nesouhlasí 20 %, neví 21 %.

3) Souhlasí 46 %, nesouhlasí 27 %, neví 27 %.

4) Souhlasí 12 %, nesouhlasí 61 %, neví 27 %.

5) Viz HERZMANN, J. a kol.: *Názory na československou armádu, závěrečná zpráva z průzkumu veřejného mínění*, IVVM Praha, 1991 a DUBEN, P. a kol.: *Postavení armády ve společnosti a prestiž vojenského povolání, závěrečná zpráva z průzkumu veřejného mínění*, VÚSV Praha, 1991.

6) Herbert Spencer, *Filosofie souborná*, Praha 1904.

7) Po nadšení z pádu komunistických režimů Východní Evropy, které bylo doprovázeno výrazným snížením pocitu ohrožení, měl irácký vpád do Kuvajtu na evropské veřejné mínění charakter ledové sprchy a pocit ohrožení a kladný vztah k obranným institucím okamžitě vzrostl.

Prameny: Eurobarometer 1974-1990 Trends, Brussels 1991

Eurobarometer No. 35, Brussels 1991.

Eurobarometer No. 36, Brussels 1992.

8) Bundeswehr se těšil podpoře obyvatelstva pro své sekundární a symbolické funkce. Pokud jde o jeho primární funkce, ubránit SRN proti vojenské agresi z Východu, pak pouze jedna třetina populace zastávala názor, že Bundeswehr je schopen spolu se spojenci úspěšně bojovat proti agresorovi. Takové hodnocení nevedlo ani ke krizi legitimacy ani k problémům v kognitivní disonanci, neboť reálné vojenské ohrožení z Východu nebylo pocítováno jako akutní.

Zoll Ralph: *Public Opinion on Security Policy and Armed Forces - the German Case*; Brussels; NATO; December 1991.

Generálmajor PhDr. T i b o r H o c h s t e i g e r, CSc.

ZKUŠENOSTI Z DĚLENÍ ARMÁD VE DVACÁTÉM STOLETÍ

Dělení armády mezi nově vzniklé státní celky je v novodobé historii Evropy natolik výjimečným jevem, že jen stěží nacházíme dějinné paralely, ze kterých by bylo možné vyvodit nějaké obecně platné zkušenosti. K ucelenému pohledu na mnohostranný a nesporně značně složitý proces předpokládaného dělení Československé armády náleží přesto

alespoň letmé historické ohlédnutí. Jeho potřeba není motivována snahou o nalezení modelového návodu či dokonce jakéhosi archetypu na rozdělení ozbrojených sil zanikajícího státu, neboť každý z řídých případů se jeví jako jev jedinečný. Pohled zpět přesto připomene některá fakta, snad v dnešních souvislostech i podnětná, ale hlavně varující.

Pokud pomíneme nedávné a dosud neukončené dělení ozbrojených sil bývalého Sovětského svazu či rozpad jugoslávské federální armády, pak v moderních evropských dějinách nalezneme pouze dva případy, které v zásadě mohou být označeny jako mírové rozdělení armády po předchozí koordinované přípravě. Jedná se o zánik švédsko-norské unie v roce 1905 a o oddělení Irska od Anglie roku 1921. Korektní formu rozchodu v mírových podmínkách přitom podmiňovala podoba předchozího soužití a zejména postavení armád v jeho rámci.

Platilo to především o **švédsko-norské unii (1814-1905)**, kde obě armády existovaly personálně, organizačně i materiálně zcela odděleny a zásadní rozhodnutí, týkající se jejich síly a případného použití mimo hranice státu zůstaly plně v kompetenci národních parlamentů. Autonomnost obou armád pak usnadnila jejich bezproblémovou rozlukou a samostatné působení po zániku unie.

V případě **oddělení Irska od Anglie** šlo fakticky o odchod armády koloniální velmoci ze země, jež získala samostatnost, ovšem s přetrvávajícím výrazným vlivem Velké Británie zvláště v irské zahraniční politice a částečně rovněž ve vojenské oblasti (např. právo britského válečného loďstva užívat irské přístavy). Kromě materiálních otázek, řešených kupříkladu odprodejem části britské výzbroje irské legální armádě, se dlouhodobě hledalo vyjasnění vztahu k původně ilegální irské republikánské armádě, tvořící poté součást ozbrojených sil Irska.

Uvedené příklady jsou samou podstatou značně vzdáleny předpokládanému charakteru plánovaného rozdělení dosud jednotné organizované Československé armády. Zůstaneme-li na půdě vlastních národních dějin a v jejich kontextu i historie Československé armády, pak v okamžicích jejího zrodu v roce 1918 i přechodného rozdělení v roce 1939 můžeme zrekonstruovat momenty dělení stávající odborné složky státu, byť v mimořádných vnitřních i zahraničně politických poměrech. U některých aspektů těchto historických procesů se proto podrobněji zastavíme.

Úplný **rozklad rakousko-uherské armády na podzim 1918** spolu s vyhlášením samostatného čs. státu nebyl přirozeně státními a vojenskými orgány monarchie očekáván. Sám konec války a běh dní bezprostředně poválečných ve svém souhrnu vylučoval možnost předem připravit a alespoň v základních směrech řídit již probíhající živelný rozpad armády monarchie. Svěvolný návrat jednotek z fronty, aktivity místních civilních a vojenských orgánů jednotlivých regionů při utváření prvních vojenských složek nového státu, způsob získávání výzbroje - to vše neslo všechny rysy revolučních událostí bez možnosti jejich centrální korekce. V tehdejší atmosféře převratu nebylo ani reálné, aby v otázce určitého dělení armády existovala nějaká přímá spolupráce mezi vznikajícími československými státními a vojenskými institucemi a stávajícím systémem státní moci monarchie. Případní partneři v takovém jednání, tj. ministerstvo války ve Vídni, respektive pražské vojenské velitelství na jedné straně a na druhé pak Národní výbor a jeho vojenská složka zastávaly v první řadě protichůdná stanoviska: udržet či naopak převzít moc. V tomto duchu se také nesla veškerá jednání v Praze a na nižších úrovních i v jiných místech Čech a Moravy, ukončená posléze koncem října 1918 převzetím moci českými orgány. Oddělení Slovenska od Uher a situace na Podkarpatské Rusi měly v tomto ohledu podstatně odlišný průběh, a jak dále uvedeme, z vojenského hlediska se jednalo o dlouhodobější proces.

Z pohledu vojenských složek monarchie působících na našem území se rozhodujícím faktorem stalo uzavření příměří s Dohodou 3. listopadu 1918, kdy došlo k zastavení bojů na frontě a císařská armáda přestala fakticky existovat. Její velitelské a správní orgány byly v té době již akčně bezmocné. Současně s dovršením rozpadu habsburské monarchie se moci

ujímaly nové národní vlády nástupnických států. Do prosince 1918 tak vzniklo i Německé Rakousko, mimo jiné i budoucí partner v jednání s Československem i v otázce dělení mobilního majetku bývalé rakousko-uherské vojenské správy.

Sledovaný proces se přirozeně nevyčerpával pouze dělením v materiální sféře, ale nesl s sebou rozsáhlý komplex problémů řešitelných mnohdy jen ze systematické a často dlouhodobé spolupráce řady rozličných institucí. V našem článku připomeneme jen některé z nich.

V právní oblasti se - také s ohledem na naléhavé existenční potřeby v napjaté vojenské situaci - přijala forma převzetí dosavadního právního řádu a právních norem Rakousko-Uherska. Jednalo se celkem o 19 zákonů a císařských nařízení, z nichž většina pozbyla platnosti přijetím branného zákona v roce 1920, zbývající nahradily odpovídající zákony v průběhu třicátých let. Uplatnění převzatých právních předpisů se ovšem již záhy střetlo s řadou obtíží praktického rázu, daných mimo jiné specifikou zrodu československé armády z několika rozdílných složek: Československé zahraniční legie, existující v zemích Dohody již před vznikem republiky řídily své působení vlastním zákonodárstvím, které se neshodovalo s právním řádem domácí ozbrojené síly státu.

Aplikaci převzatých norem rovněž zužovaly zvláštnosti dosud improvizované výstavby nové armády, která postrádala řadu dosavadních prvků bývalé branné moci monarchie. Reálná použitelnost převzatých zákonů se tedy v praxi omezila: některé veřejné mínění respektovalo (např. opatřování potřeb pro vojsko), jiné (v první řadě ty, které určovaly přímé osobní povinnosti občanů k vojenské službě) se spojovaly se zaniklou monarchií a v poválečné atmosféře namnoze odmítaly. Respekt k právnímu řádu se dařilo navozovat jen postupně. Platilo to i v případě prozatímních norem, platných pro vnitřní život armády (prozatímní kázeňský řád).

V organizační oblasti se z praktických důvodů v mnoha směrech vycházelo ze stávající organizační a dislokační struktury armády monarchie na našem území a její prvky do stupně pluk byly v zásadě převzaty. Veškeré aktivity v tomto směru - jakož i v jiných sférách dělení c. a k. armády - patřily do výlučné kompetence československých orgánů a rakouská, případně uherská (maďarská) strana do ní z výše uvedených důvodů nemohly trvaleji zasahovat. Jako určující rys tohoto komplikovaného procesu lze současně označit i vysokou míru improvizace a skutečnost, že na území Slovenska a Podkarpatské Rusi mohla být nová vojenská organizace prosazena až po skončení bojů v roce 1919. Celkově se tato oblast plně ustálila až o rok později.

První nejvyšší vojenský orgán československého státu - **Výbor národní obrany** - pověřený řízením vojenských záležitostí na celém jeho území, tvořil spolu s institutem Nejvyššího správce čs. vojsk a Zemským vojenským velitelstvím dočasně Vrchní vojenské velitelství, jež zaniklo po ustavení MNO v polovině prosince 1918. Jeho významným úkolem se stalo zřízení soupisných komisí k podchycení údajů o počtech příslušníků vznikající armády a požadavek povinného hlášení mužstva vracejícího se z fronty a určených ročníků povolanych z domova. Přehled také získávala místní vojenská velitelství, a to využitím dosavadního systému náhradních praporů, který byl oživen především pro rychlé zformování polních jednotek, zasazených spolu s dobrovolnickými formacemi v pohraničí a na Slovensku. Jestliže u vojskových těles bylo prakticky beze změn převzato existující organizační členění, bylo tomu jinak u vyšších velitelství.

V tomto ohledu došlo ke zrušení předchozí sborové struktury. Bývalé sborové oblasti po rozpadu monarchie zasahovaly na Moravě a Slovensku na území cizích států a proto je postupně nahradila zemská vojenská velitelství. Problematickým se ukázalo tvoření brigádních a divizních velitelství, jež narazilo na odmítavý postoj veřejnosti (ta na ně hleděla s despektem jako na symboly c. a k. militarismu). Přechodně jejich úkoly plnily vojenské inspektoráty, přeměněné až po ukončení bojů na Slovensku na podzim 1919 v divizní oblasti.

V téže době zanikly i zbylé útvary domobrany a zeměbrany, které pak s dobrovolnickými

jednotkami přešly do ucelené organizační struktury unifikované československé armády. Také **personální oblast** ovlivnily mimořádné podmínky Československé armády. Ve dnech bezprostředně po vyhlášení samostatnosti byla aktivitou místních civilních a vojenských orgánů pořádána shromáždění příslušníků armády, na nichž přísahali věrnost novému státu a současně byli zproštěni předchozí přísahy monarchii. Následující období se neslo ve znamení bojů na Těšínsku a na Slovensku a proto k systematickému přezkoumání spolehlivosti příslušníků armády v činné službě (vojenských gážistů) mohlo dojít až v průběhu roku 1919. Stalo se tak obvykle formou jednání osobní a stížnostní komise MNO, která posuzovala předpoklady uchazeče i nadále v Československé armádě sloužit. Překážkou v přijetí se mohla stát předchozí aktivita ve službách monarchie, jež objektivně poškodila zájmy Čechů a Slováků a neznalost služebního jazyka. Touto formou nebyla opětovně aktivována řada vyšších důstojníků bývalé c. a k. armády, podle domovské příslušnosti čs. státních příslušníků. Čs. vláda na poválečné mírové konferenci přijala mezinárodní závazek tyto své občany hmotně zajistit systémem zaopatřovacích požitků (tj. formy důchodu).

Celá problematika osobních finančních nároků bývalých příslušníků rakousko-uherské armády nebyla vyřešena jednorázově, stala se předmětem vnitropolitických sporů i v následujícím období a řada případů se obtížně posuzovala ještě ve třicátých letech.

Pouze v **materiální oblasti** lze v zásadě hovořit o přímých a soustavných kontaktech států, podílejících se v různé míře na dělení majetku bývalé rakousko-uherské vojenské správy. Přitom úroveň korektní spolupráce určoval zájem zúčastněných získat výhodně co nejvíce vojenského materiálu z obrovských válečných zásob, přičemž možnosti jednotlivých států ovlivňovat tento proces nespočívaly ve stejné rovině. Rozdílné výchozí podmínky určovalo zvláště množství výzbroje a výstroje, zanechaných na území nových států. V případě Československa, jehož území patřilo za války k týlu, se zde nacházelo jen málo materiálu, určeného k výcviku náhradních těles. Ostatní nástupnické státy se nacházely v podstatně lepší pozici: materiál, zanechaný např. na území Rumunska a Království SHS (Jugoslávie) s určením přímo pro frontu byl většinou moderní a v dobrém stavu.

Československá a rakouská vláda uzavřely 13. 12. 1918 rámcovou smlouvu, podle níž měl být vojenský materiál na území obou států uvolněn k využití ve výši jedné pětiny z celkové sumy, reálné dělení však mohlo být plně realizováno za účasti všech nástupnických států.

Objektivně nejpriznivější podmínky pro činnost institucí, řešících dělení materiálu bývalé císařské armády se nacházely v Německém Rakousku a ve Vídni - existovaly zde centrální sklady výzbroje, záložní útvary, školy technických druhů vojsk, pouze zde byl přehled o skutečném stavu a dislokaci všeho materiálu (ovšem kromě změn, vyvolaných koncem války a rozkladem armády). Kromě dočasných orgánů Německého Rakouska, snažících se v rozporné poválečné atmosféře o získání materiálu výhradně pro své potřeby, zde působila vyslanecká konference, složená ze zástupců nástupnických států, tedy i Československa, která se prostřednictvím Mezinárodní likvidační komise snažila harmonizovat často i protichůdné zájmy jednotlivých zemí. Československá armáda se do této práce zapojila vlastní misí, jejíž označení, početní složení i rozsah povinností se měnil s vývojem situace, hlavním úkolem zůstalo vymáhání vojenského materiálu pro čs. potřeby, jeho přejímání a odesílání do republiky.

Uvedenou činnost komise a tuto formu získání materiálu rakousko-uherské armády ukončilo uzavření mírové smlouvy s Rakouskem v září 1919, která nepočítala Československo k mocnostem, jimž by měla náležet i další výzbroj a výstroj. Československá vláda byla poté nucena potřebný materiál nakupovat, často i za nevýhodných podmínek. Oproti svým původním záměrům získala tedy Československá armáda nepoměrný díl vojenského materiálu, navíc svou kvalitou i celkovou strukturou jen zčásti vyhovující naléhavým potřebám.

Dělení Československé armády v březnu 1939 probíhalo ve specifických podmínkách zániku ČSR a pod bezprostředním vlivem nacistického Německa. To také určovalo základní

rysy tohoto improvizovaného procesu, jenž byl vynucen vnějšími okolnostmi a kdy tedy nemohlo dojít k jeho systematickému naplánování.

Jisté předpoklady ovšem v elementární podobě vytvořily již státoprávní změny pomnichovské ČSR, zejména ústavní zákon z 22. 11. 1938 o kodifikování **autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi**. V jejich pojetí sice armáda zůstávala jednotná a společná (vojenské složky všech stupňů zatím nepodléhaly orgánům autonomních vlád a tyto měly za úkol pouze spolupůsobit při odvozech a ubytování vojska), staly se však základem pro následný tlak autonomistů právě ve vojenské oblasti.

Jednalo se zejména o požadavky dislokovat na Slovensku vyšší počet jednotek, zvláště speciálních (v roce 1938 činil mírový stav armády na Slovensku třetinu celkových sil), dále zde umístit pouze jednotky se slovenským mužstvem a veliteli (v roce 1938 na Slovensku sloužilo 46,4 % z počtu všech slovenských důstojníků, 78,6 % slovenských rotmistrů a 77,5 % slovenských dělesloužících poddůstojníků). Velení armády již v předchozích měsících provedlo **částečnou redislokaci**, a to také s ohledem na ozbrojené srážky s maďarskými a polskými polovojenskými formacemi na jihu a severu Slovenska. Posílilo jeho území 12. divizí z Moravy, dalšími motorizovanými silami a letectvem (celkem zde pak bylo 15 vyšších jednotek v divizní hodnotě). Požadavek dodržení národnostního klíče nebyl reálný: v případě mužstva kontingent slovenských branců nemohl pokrýt potřeby zde rozmístěných útvarů, u důstojníků a rotmistrů byla tato disproporce ještě podstatně větší.

Autonomní slovenská vláda prosadila 12. 12. 1938 požadavek na zřízení **instituce vládních delegátů** v ústředních ministerstvech - na MNO působil Štefan Haššík, zástupcem MNO ve slovenské vládě byl Ferdinand Čatloš. Z jejich aktivity vzešel nerealizovaný požadavek na MNO, aby byl zpracován přehled aktivních i záložních, případně penzionovaných slovenských důstojníků, které by slovenská vláda mohla navrhnout na místa, kde "jejich přítomnost bude potřebná nebo žádoucí".

Jednotu armády současně cíleně oslaboval tlak ze strany části slovenské politické reprezentace, zaměřený především na prosazení posunu v ideovém působení na příslušníky armády. Aktivitu v tomto směru vyvíjeli v prvé řadě představitelé Hlinkovy gardy spolu s pokusy přímo vstupovat do řešení některých armádních, zvláště personálních otázek v jednotlivých posádkách na Slovensku. Touto formou postupně rostlo i napětí mezi místními slovenskými orgány státní správy a velením posádek. Organizovaný protičesky laděných akcí objektivně rozkládalo bojeschopnost armády. Její urychlená demobilizace a propuštění dvou ročníků prezenční služby znamenalo počátkem března 1939 snížení stavu na 90 000 mužů a organizační redukci na 12 divizí.

Vlastnímu zániku ČSR předcházela ve dnech 9. - 13. 3. 1939 vojenská akce, již se čs. vláda pokoušela oddálit proces rozpadu státu. Vyhlášení výjimečného stavu na území Slovenska a obsazení některých institucí v Bratislavě zejména vojenskými posilami z Čech však v konečném důsledku jen urychlilo (vedle rozhodujícího tlaku Německa) jeho oddělení od českých zemí.

Vyhlášení samostatného Slovenského státu a okupace českých zemí německou armádou vytvořily **zcela novou situaci** i ve vojenském ohledu. Čechy a Morava byly Hitlerovým výnosem ze 16. 3. 1939 zbaveny práva udržovat vlastní armádu; měly pouze možnost "postavit vlastní svazky k udržování vnitřní bezpečnosti a pořádku". Za tímto účelem vytvořené **vládní vojsko** však nelze považovat za nástupnickou ozbrojenou složku po čs. armádě. Vládní vojsko vzniklo výnosem protektorátní vlády z 25. 7. 1939 jako "doprovod německé branné moci". Pouze v personální oblasti zde nalezneme určitou částečnou kontinuitu: MNO v likvidaci přeřadilo do vládního vojska 490 důstojníků, 2935 rotmistrů a 2515 dělesloužících poddůstojníků, původně s cílem jejich pozdějšího využití v souvislosti s budováním ilegální vojenské sítě Obrana národa. V letech 1940-1943 byl počet příslušníků vládního vojska upravován limitovaným nábořem. Organizační struktura, materiální zabezpečení (pouze lehké zbraně) i úkoly se utvářely bez návaznosti na bývalou čs. armádu.

Podobu **slovenské armády**, brannou politiku slovenské vlády a vojenskou doktrínu zásadně ovlivnila Smlouva o ochranném poměru mezi Německou říší a Slovenským státem z 18. 3. 1939 a 23. 3. 1939, již Německo získalo možnost přímého dohledu nad formováním a organizací slovenské armády, byla potvrzena platnost existence Ochranné zóny na západním Slovensku s dislokací německých jednotek apod. Na Smlouvu navazovala řada dalších opatření, která ve vojenské oblasti zajišťovala Německu vysoký stupeň kontroly a přímého vlivu. Obdobně si zabezpečilo i rozhodující vliv na produkci moderního zbrojního průmyslu v Pováží. Vlastní legislativní stránku budování slovenské armády upravovala ústava Slovenské republiky z 21. 7. 1939 a branný zákon z 18. 1. 1940, vnitroarmádní poměry se většinou řídily převzatými předpisy bývalé čs. armády, částečně upravenými na základě bojových zkušeností wehrmachtu.

Slovenská armáda se začala formovat na základě **delimitace jednotek bývalé čs. armády**, dislokovaných na slovenském území. S postupným odchodem českých důstojníků přebírali velení jednotek slovenští důstojníci a rotmistři. **Strukturálně** se armáda formovala tak, že ze dvou až tří divizních a jednoho sborového velitelství vzniklo nové velitelství divize, ze zbylých částí dvou až tří pluků vznikl pluk nový. Tento proces zpočátku řídilo stávající Zemské vojenské velitelství Bratislava v čele s F. Čatlošem, na jeho bázi se až později vytvořilo MNO. To stanovilo počty mírové armády na 25 000 mužů (950 důstojníků, 150 rotmistrů, 4800 poddůstojníků, 19 100 mužstva), válečné počty na 52 000 mužů (1700 důstojníků, 300 rotmistrů, 7000 poddůstojníků, 43 000 mužstva).

Personální stránka výstavby slovenské armády se řešila převzetím všech 843 důstojníků a rotmistrů slovenské národnosti z bývalé čs. armády, od roku 1940 aktivizací z moci úřední (zejména se jednalo o učitele z odstoupených pohraničních území) a dále jmenováním absolventů slovenských vojenských škol. Počty českých důstojníků a rotmistrů se snížily z 595 v březnu 1939, kdy se ještě řada z nich na naléhavou žádost slovenských státních orgánů významnou měrou podílela na obraně Slovenska proti maďarské armádě až na konečných 51 osob v prosinci 1939. Ti také sloužili ve slovenské armádě i v dalších letech.

Výzbroj slovenské armády pocházela v převážné většině ze zásob bývalé čs. armády, tj. toho materiálu, který zůstal na slovenském území po odchodu přechodně zde dislokovaných jednotek z českých zemí (ty odcházely zpět do Čech s výzbrojí, v jednotlivých případech jim byl materiál násilně odebírán Hlinkovou gardou). Velkým zásahem do snah využít v plné míře zásob bývalé čs. armády bylo obsazení západního Slovenska německou armádou ihned po 15. 3. 1939 a zajištění zde uskladněného materiálu pro své potřeby (v hodnotě 1 mld. 497 mil. korun jen do dubna 1939, celkově cca za 4 mld. korun).

Přesné kvantitativní **zhodnocení podílu majetku vojenské správy bývalé čs. armády** nelze pro nedostatek podkladů plně vyjádřit. Příslušné oddělení hlavního štábu (MNO v likvidaci) patrně na pokyn německých orgánů zjišťovalo v březnu 1939 hodnotu vojenského majetku na Slovensku včetně vyčíslení materiálu, který by mělo Slovensko "vrátit". Výchoziskem byla hodnota investice vojenské správy v letech 1918-1938 na Slovensku a počty branců ze Slovenska. Kritériem se stala tzv. poměrná poplatnost Slovenska, tj. jeho podíl na zaplacených daních (17 %).

V celkových investicích vojenské správy v hodnotě 19 mld. 120 mil. Kč činily výdaje na Slovensko 9 mld. 260 mil. Kč. Daněmi z českých zemí tak byly na Slovensku pokryty investice za 6 mld. 10 mil. Kč.

Z celkového počtu 56 500 branců ze Slovenska pocházelo 14 900 osob (26,3 %). Pokud celkovému kontingentu branců pro rok 1938 příslušel vojenský materiál za 19 mld. 120 mil. Kč, pak slovenské části mělo náležet 5 mld. 30 mil. Kč (tj. 26,3 %).

Z celkových výdajů na Slovensku ve výši 9 mld. 260 mil. Kč činily vojenské stavby a válečný průmysl 1 mld. 700 mil. Kč a na Slovensku zanechaná mobilní výzbroj v hodnotě 7 mld. 560 mil. Kč. Protože však Slovensko podle uvažované poměrné poplatnosti zaplatilo pouze 3 mld.

250 mil. Kč a trvale zde bylo investována 1 mld. 700 mil. Kč, pak mu měla patřit výzbroj a výstroj za 1 mld. 550 mil. Kč (nikoliv 7 mld. 560 mil. Kč).

Hlavní štáb propočítal také pravděpodobnou mobilizační potřebu Slovenska, a to na 1 mld. 600 mil. Kč a uzavřel tím, že Slovensku zůstal materiál navíc v hodnotě 5 mld. 960 mil. Kč.

Uvedené hodnoty mají podobu pouhé dobové teoretické úvahy, neboť veškerý pohyb a změna vlastnictví vojenského materiálu bývalé čs. armády byly určovány zájmy německé armády a proto nelze hovořit o dělení v pravém slova smyslu.

Připravované dělení Československé armády nás nabádá k maximálnímu úsilí ve snaze o vzájemné pochopení a dosažení oboustranně přijatelné dohody. Do vztahů mezi Čechy a Slováky historie nenavršila nepřekonatelné překážky, jak tomu často je v případě jiných národů a států, a proto bychom měli mít neustále na paměti, aby tato vzácná skutečnost zůstala i do budoucna zachována.

ŘÍZENÍ RESORTU OBRANY - KOMPETENCE

Redakčně upravená a zkrácená Informační zpráva, kterou zpracoval PhDr. Vladimír Svítek, CSc. z ÚVI Čs. armády letos v září, jistě přinese podnětné informace pro ty činitele, jež se budou podílet na výstavbě národních armád jak České republiky, tak Slovenské republiky. Jsou zde uvedeny zákony a předpisy, které se týkají řízení resortu obrany státu a značná část se zabývá pravomocemi ministra obrany, ale i dalších funkcionářů vojensko správních orgánů Francouzské republiky, Spolkové republiky Německo a Rakouské republiky. Pozornost je věnována vztahu správního aspektu civilního a vojenského, systémům civilní, politické kontroly ozbrojených sil v míru i ve válce.

Francie:

- vrchní velení ozbrojeným silám (VVOS) - prezident
- výkonný orgán (VO) - ministr obrany.

Rakousko:

- VVOS - spolkový prezident,
- VO - ministr obrany.

SRN:

- VVOS i VO v míru - ministr obrany,
- VVOS i VO ve válečném stavu - spolkový kancléř.

Vrchní velení ozbrojeným silám v jednotlivých státech je až na nepatrné výjimky svěřeno

hlavě států. Vrchní velitel má v některých státech poradní orgán nezávislý na ministerstvu obrany. Vztahy mezi vrchním velitelem a ozbrojenými silami jsou rozdílné, což je ovlivněno formou státu, politickým režimem a historickým vývojem vztahů mezi orgány státní moci - zákonodárnými, výkonnými, správními - a nástroji prosazování vůle státu. Organizační struktury a kompetence vrchního velení ozbrojeným silám jsou dány historickým vývojem konkrétní společnosti státu, jeho ozbrojených sil i charakterem těchto subjektů. Proto jsou mezi jednotlivými státy dosti velké i podstatné rozdíly.

V těch státech, kde **není jednomu vojenskému funkcionáři** svěřena správa i velení ozbrojeným silám, je v organizační struktuře ministerstva obrany stanoveno zásadní **oddělení civilní kontroly od vojenského velení, politické odpovědnosti a správní činnosti od vojenského velení ozbrojeným silám**. Civilní kontrola, politická odpovědnost a správní činnost jsou svěřované většinou civilní osobě - politikovi. Vojenským velením je obvykle pověřován nejvyšší vojenský funkcionář nebo skupina vojenských funkcionářů. Podstatnější odlišnosti ve strukturách velení a kompetencích jsou v těch státech, které mají ozbrojené síly miličního typu, což se částečně týká zde uvedeného Rakouska.

Organizační struktury ministerstva obrany:

- zabezpečují hlavní funkce a úkoly strategického koncepčního rozhodování,
- zpracovávají operační plány a plány výstavby ozbrojených sil a přípravy vojsk,
- navrhují způsoby doplňování vojsk, přípravy a rozmísťování kádru, finančního hospodaření, akvizice vojenské techniky a celkového zabezpečení ozbrojených sil,
- uskutečňují kooperaci se státními a hospodářskými institucemi, styky a spolupráci s ozbrojenými silami jiných států, informování a styk s veřejností, se zákonodárnými, správními a výkonnými orgány státní moci aj.

Specifické vazby a postavení mají orgány generálního (hlavního) inspektora ozbrojených sil (armády, vojsk), inspektorů druhů ozbrojených sil. Ve vnitřní struktuře ministerstva mohou být zařazeny orgány inspekce podřízené přímo ministrovi.

Kompetence, struktury a zákonná ustanovení

Francouzská republika - článek 15 francouzské ústavy stanoví, že v době míru i válečné je vrchním velitelem francouzských ozbrojených sil prezident. Ten má i výhradní právo v případě války rozhodovat o použití jaderných sil (jak strategických, tak i taktických). Zároveň předsedá též nejdůležitějším vojenskopolitickým orgánům.

Zásadní obsahové a organizační uspořádání, struktury, pravomoci a odpovědnosti v oblasti celkové národní obrany Francie jsou stanoveny nařízením č. 59-147 ze 7. ledna 1959 s doplňky, změnami, dekretem č. 62 808 z 18. července 1962 a č. 78-78 z 25. ledna 1978 a dalšími novelizačními dokumenty.

Na vytváření vojenské doktríny a realizaci vojenské politiky státu a na jejich prosazování ve výstavbě a přípravě ozbrojených sil se značnou měrou podílí také řada kolektivních orgánů, z nichž nejvýznamnější jsou:

■ **Rada ministrů**, tvořená ministry vlády. **Zasedá pravidelně jednou měsíčně** za předsednictví prezidenta republiky a za účasti předsedy vlády. Projednává a stanovuje obecné zaměření vojenské politiky a obranných opatření státu.

■ **Výbor (rada) obrany**, který je **nejvyšším politickým orgánem** oprávněným přijímat rozhodnutí o celkovém zaměření vojenské obranné politiky. **V případě války je hlavním řídicím orgánem obrany státu**. Výboru předsedá prezident republiky, místopředsdou je předseda vlády, členy jsou ministři obrany, vnitřní a státní bezpečnosti, zahraničních věcí, hospodářství a financí.

■ **Nejvyšší rada obrany**, jež je pověřena studiem a vyhodnocováním zásadních otázek

vojenské politiky a obrany státu. Vyjadřuje se také k zákonům týkajícím se otázek obrany státu a výstavby ozbrojených sil.

■ **Užší vojenský výbor** rozhoduje o koncepci vojenských opatření. Jeho úkolem je zabezpečování řízení obrany státu a koordinace činnosti ministerstev a dalších centrálních orgánů ve vojenských otázkách. **Výbor stanovuje také všeobecné směrnice pro mezinárodní jednání ve vojenské oblasti a sleduje jejich realizaci.** Výboru předsedá prezident, který může být zastoupen předsedou vlády. Předseda vlády zabezpečuje přípravu materiálů pro jednání a určuje složení výboru. Členy výboru jsou - náčelník štábu ozbrojených sil, náčelníci štábů druhů ozbrojených sil a podle potřeby další funkcionáři.

■ **Parlament** (čl. 34 ústavy) rozhoduje o stanovení základních principů obrany - hlavní linie úkolů ozbrojených sil, orientace vojenské politiky, základní struktury aparátu obrany. **Schvaluje vojenský rozpočet, výzbrojní programy, zákony o národní službě, legislativní opatření v celé oblasti obrany.**

■ **Předseda vlády** (čl. 21 ústavy) je odpovědný za obranu ve smyslu jejího všeobecného i vojenského zaměření. Koordinuje činnost ministerstev zainteresovaných na otázkách obrany. Má k dispozici **Hlavní sekretariát národní obrany.** V otázkách obrany spolupracuje s ministrem obrany, ministrem vnitra a státní bezpečnosti a ministrem hospodářství a financí, popř. i s dalšími. **Do jeho podřízenosti spadá také meziministerský zpravodajský výbor a vědecký akční výbor obrany.**

■ **Ministr obrany** (čl. 20 ústavy) ve struktuře vlády patří mezi čtyři nejvýznamnější ministry (vnitřní a státní bezpečnost, zahraniční věci, hospodářství a finance, obrana). Kompetence má stanoveny dekretem č. 62-811 z 18. července 1962 s doplňky z roku 1964 a 1977. **Odpovídá za uplatňování vojenské politiky Francie v resortu národní obrany, za operační a bojovou připravenost ozbrojených sil a za vojenskou infrastrukturu, kterou ozbrojené síly potřebují.** Úkoly plní podle základních direktiv předsedy vlády. Řídí organizační struktury ozbrojených sil, rozpočtovou, finanční, hospodářskou, administrativní a sociální oblast, plánování a zaměření výchovy v ozbrojených silách.

Jsou mu podřízeni generální zmocněnci, státní tajemník, ředitelé správ ministerstva, náčelník štábu ozbrojených sil a náčelníci štábů druhů vojsk, kteří velí podřízeným vojskům. **Funkce ministra obrany je vždy obsazována civilní osobou.**

Ministr má k dispozici tyto poradní orgány:

▲ **Výbor náčelníků štábů**, který projednává organizační otázky výstavby ozbrojených sil, plány jejich operačního použití, početní stavy a další otázky života a činnosti ozbrojených sil. Výbor tvoří náčelník štábu ozbrojených sil a náčelníci štábů jednotlivých druhů ozbrojených sil.

▲ **Nejvyšší vojenské rady** druhů ozbrojených sil, které projednávají konkrétní problémy činnosti a úkoly těchto sil.

▲ **Nejvyšší radu vojenské administrativy**, která řídí rozpracování plánů bojového použití ozbrojených sil, kontroluje stav jejich bojové a obranné připravenosti, řídí cvičení (popř. manévry) organizovaná na úrovni ministerstva obrany a organizuje inspekční činnost ve všech složkách a součástech ozbrojených sil.

Další (jmenovaní) funkcionáři:

* **Generální sekretář národní obrany:** je představitelem oblasti tzv. nevojenské obrany Francie. Řídí Generální sekretariát národní obrany s přímou podřízeností předsedovi vlády, **je asistentem premiéra v záležitostech obrany.** Odpovídá za rozpracovávání vládních směrnic týkajících se vojenských otázek a kontroluje jejich plnění. Zpracovává návrhy na koordinaci činnosti jednotlivých ministerstev, připravuje podklady pro nejvyšší kolektivní vojenskopolitické orgány státu a řídí činnost vojenského zpravodajství.

* **Státní tajemník:** je bezprostředním spolupracovníkem ministra obrany a z jeho pověření

(konkrétního) je oprávněn rozhodovat o všech záležitostech spadajících do kompetence ministra obrany.

* **Generální zmocněnec pro výzbroj:** působí jako poradní orgán v otázkách výzkumu, vývoje a výroby vojenské techniky.

* **Ředitelé správ ministerstva:** jsou řídicími i poradními orgány v otázkách administrativních, finančních a sociálních.

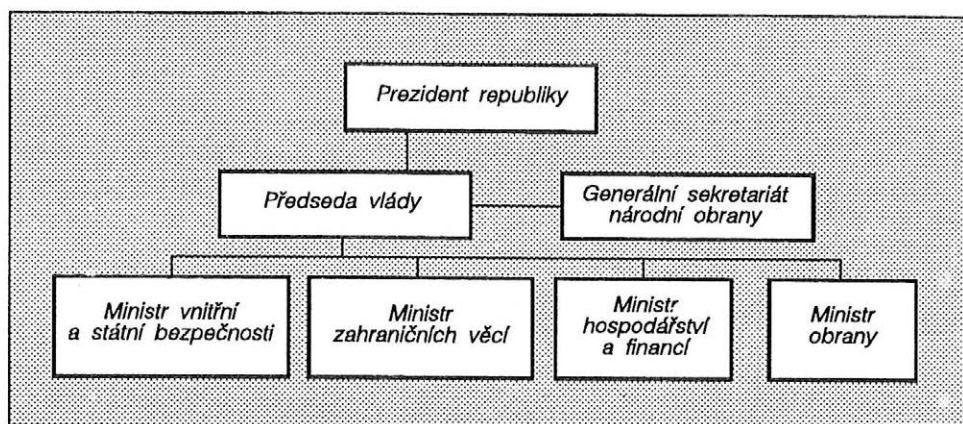
* **Náčelník štábu ozbrojených sil:** je nejvyšším výkonným vojenským funkcionářem. Spolupracuje s ministrem obrany v rámci svých pravomocí, zahrnujících použití ozbrojených sil a stanovení jejich základní organizační struktury, zpracovávání plánů a směrnic týkajících se celkové organizace a použití ozbrojených sil. Na základě operačních plánů určuje uskupení ozbrojených sil, všeobecné úkoly a organizaci jejich jednotlivých druhů. Do jeho kompetence patří také otázky doplňování a zahraniční vojenské styky. V případě válečného nebo mimořádného stavu, pokud náčelník štábu ozbrojených sil je jmenován náčelníkem GS, je také poradcem vlády ve vojenských záležitostech. Náčelníci štábů druhů ozbrojených sil se v tomto případě stávají jeho zástupci pro vedení vojenských operací.

* **Náčelníci štábů druhů ozbrojených sil** (pozemního vojska, vojenského letectva a vojenského námořnictva) plní funkci velitelů. Odpovídají za stav, výcvik a přípravu, bojovou připravenost, materiálně technické zabezpečení, mobilizační rozvinutí i za bojové použití v případě války svých druhů vojsk. Jsou přímo podřízeni ministru obrany, v operačních otázkách mu podléhají prostřednictvím náčelníka štábu ozbrojených sil. V případě války se stávají zástupci náčelníka generálního štábu. Náčelník štábu pozemního vojska pak jeho prvním zástupcem a přebírá funkci velitele vojsk v prostoru metropole a Středozemního moře.

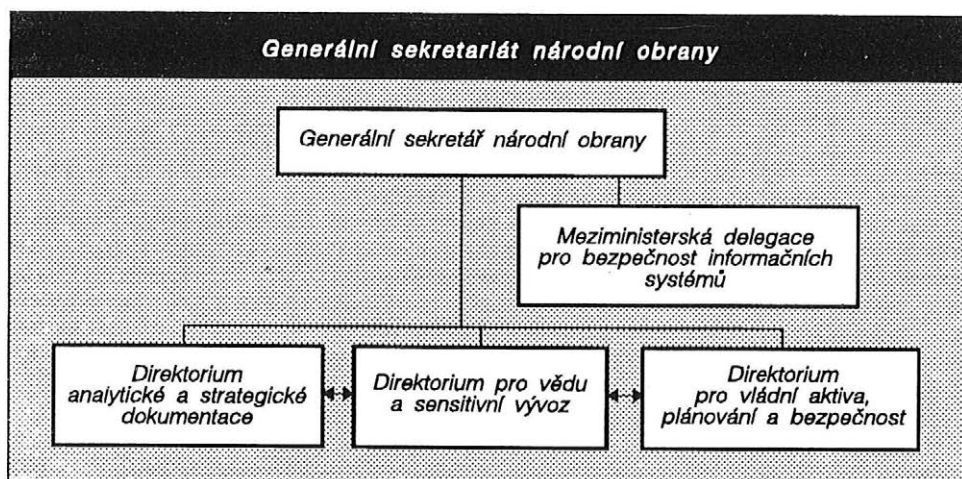
Francouzské ozbrojené síly mají strukturu řídicích orgánů a jednotlivých funkcionářů s příslušnými kompetencemi odpovídajícími požadavkům mírového stavu i přechodu na válečnou činnost. V době míru jsou rozhodující pravomoci soustředěny do funkce prezidenta republiky a velká úloha přináší také kolektivním vojenskopolitickým orgánům. Pro případ války se počítá s nárůstem vlivu vojenských funkcionářů v rozhodujících procesech a činnostech obrany a bojových operacích.

STRUKTURA NEJVYŠŠÍCH INSTITUCÍ OBRANY FRANCIE

STRUKTURA TZV. NEVOJENSKÉ OBRANY

Rakouská republika

Současný systém obrany Rakouské republiky je vytvářen od října 1955, kdy vstoupila v platnost **Státní smlouva a byl přijat zákon o neutralitě**. Rakousko budovalo svoji obranu podle švýcarského a švédského vzoru s přihlédnutím k národním zvláštnostem a situaci v geopolitickém prostoru. **Koncepce obrany země je zakotvena ve Spolkové ústavě a je spolu s příslušnými brannými zákony průběžně, podle konkrétní situace a potřeb účinné obrany novelizována.**

Vrchním velitelem Rakouských ozbrojených sil je **prezident**, který svou výkonnou pravomoc uplatňuje prostřednictvím **spolkové vlády**. Poradním orgánem **spolkového kancléře** v otázkách bezpečnosti a vojenské politiky je **rada obrany**. **Radě předsedá spolkový kancléř a členy jsou:**

- zástupce spolkového kancléře,
- ministři obrany, vnitra, financí,
- případně další ministři a generální inspektor vojsk.

Vojenská obrana země tvoří společně s ekonomickým zabezpečením, s prvky zahraniční politiky, zejména s elementy mezinárodních vztahů, podstatnou součást rakouské bezpečnostní politiky. Základním dokumentem realizace vojenské politiky je **Plán obrany Rakouska**, který zpracovává vláda na návrh Rady obrany a schvaluje parlament (předkládá spolkový ministr obrany). Plán obrany zahrnuje vojenské (miliční), psychologické, ekonomické elementy včetně prvků civilní obrany.

Při vládě působí ještě tyto následující orgány, které se zabývají otázkami obrany:

- Koordinační oddělení obrany země při úřadu spolkového kancléře.
- Zvláštní výbor pro dopravu a komunikace.
- Mobilizační výbor.

Velení ozbrojeným silám (v době míru - Spolkové ozbrojené síly, po mobilizaci - Rakouské ozbrojené síly) je **založeno na principu podřízenosti vojenského vedení politické (civilní) moci**. Základní principy výstavby ozbrojených sil jsou v souladu s platnou vojenskou doktrínou Rakouské republiky, plánem obrany a se schopností materiálně zabezpečovat vojenské struktury vytvořené na základě smíšeného miličního systému.

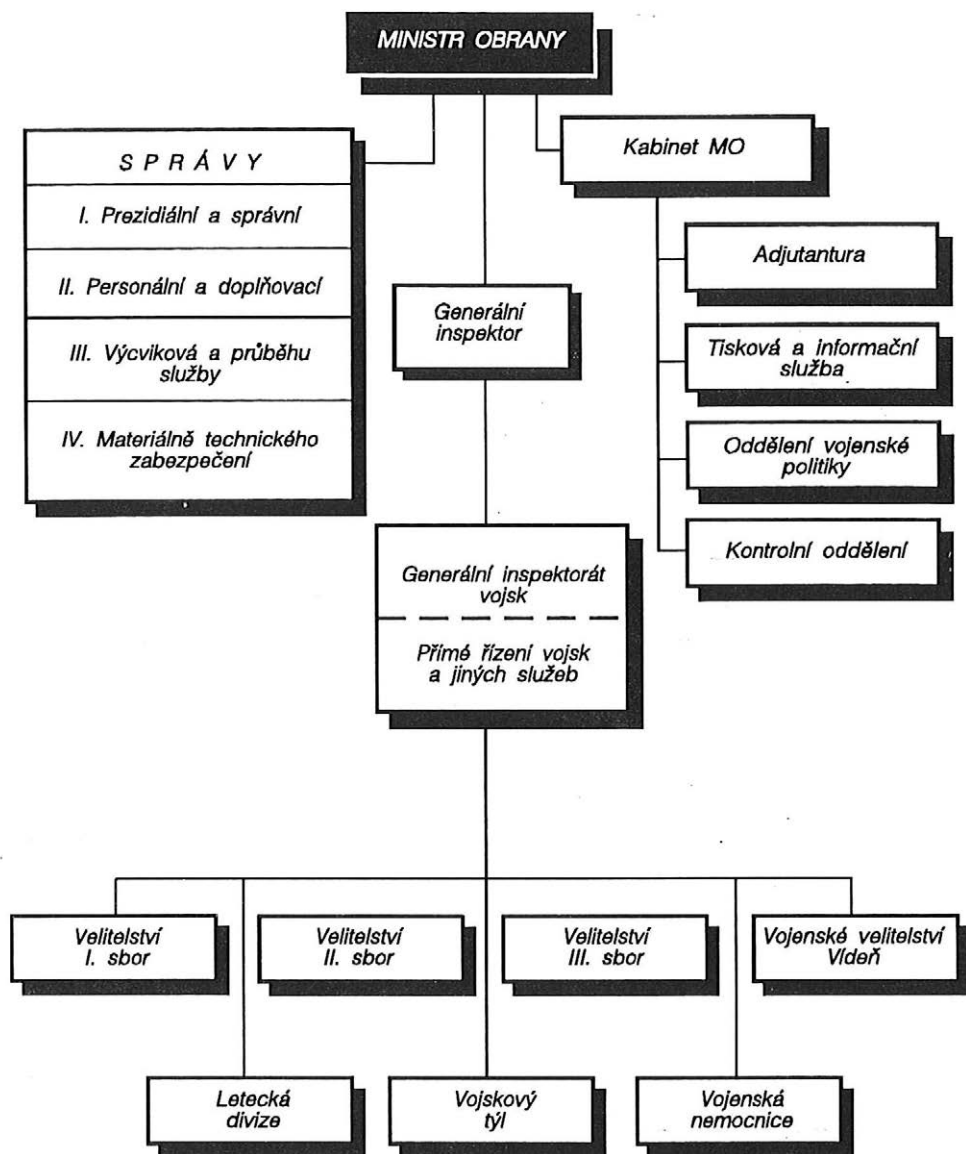
Vojenské zákonodárství upravuje vztahy mezi - státem - ozbrojenými silami - správními orgány - spolkovým ministrem obrany - a vojáků všech kategorií. Dochází k častým úpravám a novelizaci těchto právních norem, např. nyní platný branný zákon je z roku 1990 (Wehrgesetz 1990). **Vydávání vojenských a branných zákonů přísluší pouze Spolkovému sněmu a kontrola jejich plnění spolkové vládě.** Spolkové země pouze spolupracují v rámci jejich kompetencí v oblasti obrany.

Spolkové ministerstvo obrany je nejvyšším politickým, vojenským a správním orgánem pro oblast obrany a branné politiky. Jsou mu podřízeny vojenské úřady a vojenské školy. Ministerstvo vytváří spolu s hospodářskými krizovými štáby, s prvky zahraničně politické oblasti a mezinárodních vztahů, podstatný element bezpečnostní politiky Rakouska.

Přímé velení vojskům je v kompetenci **generálního inspektora vojsk**, který je součástí ministerstva obrany. Správní reforma ministerstva realizovaná v tomto roce, má odstranit vícekolejnost a duplicitu v řízení a velení, zefektivnit činnost ministerských struktur při menších počtech pracovníků, v hierarchii velení tak uspořít alespoň jeden stupeň a v neposlední řadě také delegováním některých pravomocí na nižší stupně zvýraznit úlohu ministra obrany jako politického funkcionáře.

Spolkový ministr obrany zabezpečuje realizaci vojenské obranné politiky Rakouské republiky v resortu obrany, v ozbrojených silách. V rámci své resortní působnosti plní požadavky a realizuje opatření správního managementu spolkové vlády. Uskutečňuje styk s parla-

mentem a předkládá nejvyššímu zákonodárnému orgánu návrhy legislativních opatření vztahujících se k jeho resortu. Řídí prostřednictvím příslušných funkcionářů plánování, vytváření organizačních struktur ozbrojených sil, styk s obyvatelstvem, institucemi a informování nejširší rakouské veřejnosti, personální, technické a materiální zabezpečení ozbrojených sil, hospodaření přidělenými finančními prostředky a materiálními zdroji, kontrolní a revizní činnost. V bezprostřední podřízenosti má svůj kabinet s adjutanturou, tiskovou a informační službu, oddělení vojenské politiky, kontrolní oddělení, dále náčelníky čtyř správ ministerstva obrany a náčelníka generálního inspektorátu vojsk.

Nejbližším vojenským podřízeným a poradcem ministra je **generální inspektor vojsk**, který od data uskutečněné reorganizace spolkových ozbrojených sil (zakončení správní reformy spolkového ministerstva obrany v dubnu 1992) velí všem těmto silám a řeší všechny odborné záležitosti řízení vojsk.

Spolková republika Německo

Základem pro legitimitu ozbrojených sil SRN, a tím i příslušných vojenských institucí a vojenských funkcionářů je ústavou a dalšími zákony vymezený a legislativně daný vztah **vojenská síla a demokratická bezpečnostní** (vojenská, obranná) **politika**. Tato otázka má dvě stránky:

■ **vnitropolitickou**, jež postihuje problematiku politické kontroly ozbrojených sil, jejich organizaci, úkoly a integraci ozbrojených sil do demokratického společenského řádu (čl. 87a Základního zákona SRN - výstavba a oprávnění ozbrojených sil),

■ **zahraničně politickou**, která postihuje problematiku obranného (vojenského) potenciálu (v jeho duchovním, lidském a materiálně technickém aspektu), jako prostředku utváření a závažnosti zahraničně politických a mezinárodních vztahů.

Základní zákon (ZZ) SRN z 23. května 1949 přijatý ústavními orgány Německé spolkové republiky má ústavní platnost až do přijetí ústavy SRN (čl. 149 ZZ). Tento zákon ve vztahu k ozbrojeným silám manifestuje demokratický model uspořádání společnosti.

V tomto smyslu je potřebné analyzovat a brát v úvahu tři výchozí faktory a chápat je v jejich vzájemných souvislostech, a to:

● Princip primátu politiky, s tím pak i spojenou parlamentní (politickou, civilní) a právní kontrolu ozbrojených sil.

● Existenci ozbrojených sil, jejich potřebnost, přínos a náklady na jejich budování, přípravu a udržování (prizmatem společenských vztahů je to mj. i otázka psychologická, mravní i veřejného mínění).

● Existence objektivního rozporu a tím i určitého (potenciálního či aktuálního) napětí mezi nutně přísně hierarchicky budovanými ozbrojenými silami a svobodným, demokratickým individuálním i společenským vědomím občanů (jednotlivců, skupin, vrstev apod.). Je to příčina i důsledek kvality vztahů občan - voják (obrana, ozbrojená síla).

Vazby ozbrojených sil (Bundeswehru) s parlamentním demokratickým vládním systémem

Ozbrojené síly SRN jsou na základě změny čl. 1 odst. 3 ZZ uskutečněné 7. zákonem O změně Základního zákona (tzv. 2. branná novela) začleněny do oblasti institucí státní exekutivy a tím jsou bezprostředně spojené se systémem správy demokratického právního státu. Z tohoto důvodu ozbrojené síly podléhají ve všech jejich rozhodnutích, vydaných v právně působící normě, **parlamentní a správně právní kontrole**, jako každá jiná spolková správní instituce.

Politická kontrola je výrazem primátu politiky. V podstatě je civilní kontrolou a především ji zabezpečují:

- **Branný výbor** (výbor obrany) Spolkového sněmu a **zmocněnec Spolkového sněmu pro ozbrojené síly**, kteří pečují o kontinuální, včasné a pohotové sledování (kontrolu) vojenského sektoru (resortu ministerstva obrany aj.), zejména sledují příslušná vojensko-politická rozhodnutí.

- **Transparentnost** ozbrojených sil je zákonně zabezpečena. Zákony stanovují početní stavy, základní rysy organizace a struktury apod.

- **Ústavní regulování nejvyššího velení** v míru i pro případ války. Zde je naprosto zřejmá priorita politiky.

- **Suverenita národa**, který je univerzálním nositelem nařizovací a velitelské pravomoci vůči ozbrojeným silám v nejširším pojetí.

Spolková vláda vychází z faktu integrace ozbrojených sil do státní správy a jako výkonný orgán státní správy disponuje také vojenskou nařizovací pravomocí. Ta je vykonávána prostřednictvím příslušného resortního ministra (spolkového ministra obrany), pod vedením spolkového kancléře. Podrobnosti jsou stanoveny jak Jednacím řádem Spolkové vlády, tak i dalšími legislativními dokumenty, které zároveň stanovují i zastoupení ozbrojených sil v zákonodárných a správních orgánech SRN.

Spolkový ministr obrany je nositelem nařizovací a velitelské pravomoci ve vztahu k ozbrojeným silám, v mezích zákonem vymezených, v rozsahu a charakteru srovnatelném s ostatními ministry Spolkové vlády. V době míru je vrchním velitelem ozbrojených sil. V případě válečného stavu přejímá nejvyšší velení nad ozbrojenými silami **spolkový kancléř**. Válečný stav (stav ohrožení) vyhlásuje prezident.

Poradním orgánem spolkové vlády v otázkáchojenství, bezpečnosti a obrany je **spolková bezpečnostní rada**, která posuzuje:

- problémy a úkoly vojenské a bezpečnostní politiky obrany státu,
- základní otázky vyzbrojování,
- připravuje rozhodnutí spolkového kancléře nebo spolkové vlády a má i kontrolní úlohy.

Radě předsedá spolkový kancléř, členy jsou ministři zahraničních věcí, vnitra, obrany, financí a hospodářství. Podle potřeby mohou být na jednání rady přizváni i další ministři spolkové vlády. Při spolkové bezpečnostní radě je štáb, jenž zodpovídá za koordinaci činnosti civilních a vojenských institucí ve vojenských otázkách.

Obrana státu je spolkovou záležitostí, v to počítaje i ochranu civilního obyvatelstva. Ve spolupráci se spolkovými zeměmi se řeší otázky veškeré bezpečnosti. **Spolková vláda** v případech vnitřního nouzového stavu a válečného stavu řeší otázky ozbrojené ochrany hranic i případné nasazení ozbrojených sil k podpoře policie a pohraniční policie.

Vrcholným orgánem řízení ozbrojených sil je **spolkové ministerstvo obrany**. Za jeho řízení odpovídá **ministr obrany**. Vedení ministerstva obrany tvoří ministr obrany, dva parlamentní státní tajemníci a dva státní tajemníci. Vedení jsou bezprostředně podřízeny: - informační a tiskový štáb, - plánovací štáb a organizační štáb vnitřní služby, - kancelář ministra a adjutantura.

Generální inspektor Bundeswehru a inspektoři druhů vojsk a služeb jsou ministři přímo podřízeni ve služebních vojenských záležitostech.

Úřadující státní sekretář vystupuje a působí v podstatě jako "alter ego" ministra obrany, zejména pokud jde o zastupování v resortních záležitostech.

Parlamentní sekretář podle jednacího řádu zastupuje ministra obrany v resortních záležitostech v parlamentu.

Spolkový ministr obrany a úřadující státní sekretář jsou jako nositelé nařizovací a velitelské pravomoci **nejvyššími vojenskými představenými** všech vojáků. Současně podléhají všem platným právním předpisům vztahujícím se k jejich funkci, včetně vojenského trestního práva.

Přímé velení vojskům zabezpečuje **generální inspektor Bundeswehru (Bw)** se svým štábem. Jsou mu podřízeni inspektoři pozemního vojska, vojenského letectva, vojenského námořnictva a zdravotní služby a zdravotnictví. Generální inspektor je vojenským poradcem ministra obrany. Odpovídá za rozvoj celkové koncepce vojenské obrany.

Závažný společenskopolitický problém uspořádání spolkové vojenské správy byl v SRN koncepčně a principiálně řešen již v první polovině 50. let. V této době byla postavena kategorická otázka: **Řídit vojenský sektor civilně nebo vojensky? V roce 1955 bylo**

v zásadě rozhodnuto o dělbě činností a kompetencí mezi civilní kontrolou, řízením vojenskoprávních procesů a vojenským velením. V následujícím roce byly tyto vztahy právně zakotveny v příslušném základním zákoně. Ustavena byla **spolková vojenská správa** (vlastně ministerstvo obrany), vedle struktur ozbrojených sil.

Oddělení vojenského velení od civilních správních a politických úloh je jasně právně stanoveno a má státně právní a politickou podstatu. Spolková vojenská správa je funkčním odborem státní správy působícím především v oblasti zabezpečení personálních a materiálových potřeb ozbrojených sil.

Právní ustanovení o ozbrojených silách SRN řeší základní vztahy ozbrojených sil ke společnosti, základní zákonná vojenská ustanovení pro období míru i pro období válečného stavu, vztahy ozbrojených sil k demokratickému parlamentnímu systému apod. **Německé ozbrojené síly jsou jednoznačně postaveny na demokratickém modelu - vojenský aparát podléhá civilnímu vedení a parlamentní kontrole.**

Důsledně je stanoven princip priority politického rozhodování apod. To je dáno mj. pravomocemi ministra obrany, rozdělením odpovědnosti mezi něho, státní tajemníky a vojenské velení. Ministr je nositelem nařizovací, velitelské a kázeňské pravomoci a garantem personálního a materiálového pokrytí potřeb ozbrojených sil, rozvíjení veřejných vztahů a informačního managementu ozbrojených sil.

Legislativně je rovněž propracováno postavení **spolkového ministra obrany** a jeho vztahy ke spolkovému kancléři za válečného stavu. Složitou otázkou je, jaké je právní postavení ministra obrany po převzetí nařizovací a velitelské pravomoci spolkovým kancléřem. Ústavně jsou zajištěny v každém případě věcné a právní konsenzence tohoto přechodu. V praxi jsou myslitelné dva rozdílné modely, a to:

1. model - Ministr obrany je zcela vyčleněn z velení a v podstatě zůstává jen resortním ministrem v přímé řídicí (kompetenční) linii spolkového kancléře ve vztahu k zůstávající civilní, správní části ministerstva. Tento model má určité kompetenční zápory: negativně působí na jednotu ministerstva obrany, vede k faktickému osamostatnění velení ozbrojených sil a tím k určitému křížení pravomocí a v konečném důsledku ke snižování efektivity obranných opatření.

2. model - Ministři obrany, který je přímo podřízen spolkovému kancléři, je ponechána nařizovací pravomoc jako vojenskému představenému. Tímto je ministr ve vztahu ke spolkovému kancléři jako vojenský podřízený. Vůči všem vojákům však zůstává vojenským představeným. Toto řešení by mělo zachovat jednotu řízení vojenských a nevojenských úloh, efektivitu řízení a velení ozbrojeným silám a koneckonců více odpovídá politické realitě.

Ústavně u obou modelů přestává ministr obrany být jako nositel nařizovací a velitelské pravomoci vůči ozbrojeným silám, tím je spolkový kancléř. Širší otázky kompetencí a postavení ministra a státního tajemníka jsou obsaženy v zákonech: O právních vztazích člena spolkové vlády (z června 1971) a O právních vztazích parlamentního sekretáře (z června 1972).

Bundeswehr až dosud nemá řídicí štáb pro případ krize (obranu, války). V souvislosti s reorganizací řídicích struktur a úloh Bundeswehru se objevují úvahy a snahy některých vyšších vojenských představitelů a vojenských odborníků vytvořit, resp. znovuoobnovit **generální štáb**, rozšířit kompetence vojenského velení o rozhodování v případech potřeby nasazení příslušníků Bundeswehru mimo územní působnost NATO. V řídicích strukturách se v poslední době více uplatňují zásady a prvky kooperativního a participativního stylu vedení, s vyšším stupněm individuální odpovědnosti a závaznosti. Vytváří se větší prostor pro samostatnost, iniciativu a odpovědnost jednotlivců a skupin, zvyšuje se svoboda rozhodování, volby prostředků i možnost relativně nezávislého jednání výkonných stupňů.

Výtah ze Základního zákona Spolkové republiky Německo (z 23. 5. 1949)

Zákon byl přijat a potvrzen příslušnými zákonodárnými orgány SRN a má platnost ústavy až do data přijetí Ústavy Spolkové republiky Německo (čl. 149 Základního zákona).

I. Základní práva

Čl. 12a (Branná a služební povinnost)

Stanovuje všeobecnou brannou povinnost. Povinná vojenská služba se vykonává v ozbrojených silách, ve spolkové ochraně hranic nebo v útvech civilní obrany.

III. Spolkový sněm

Čl. 45a (Výbory Spolkového sněmu pro zahraničí a obranu)

Výbor pro obranu má také práva vyšetřujícího výboru. Na návrh jedné čtvrtiny svých členů má výbor povinnost provést šetření v záležitostech předmětu svého pověření.

Čl. 45b (Zmocněnec ozbrojených sil)

K ochraně základních práv a jako pomocný orgán Spolkového sněmu při vykonávání parlamentní kontroly je oprávněn zmocněnec ozbrojených sil ve Spolkovém sněmu. Další reguluje příslušný spolkový zákon.

V. Spolkový prezident

Čl. 60 (Jmenování a propouštění ... vojáků)

Spolkový prezident jmenuje a propouští důstojníky a poddůstojníky, pokud není zákonně určeno jinak.

VI. Spolková vláda

Čl. 65a (Nařizovací a velitelská pravomoc)

Spolkový ministr obrany má nařizovací a velitelskou pravomoc vůči ozbrojeným silám.

VII. Zákonodárství Spolkového sněmu

Čl. 80a (Uvedení právních předpisů v platnost v případě napětí)

Základní zákon nebo spolkový zákon o obraně právně zakotvují ochranu civilního obyvatelstva - opatření v případě nutnosti obrany. Rozhodnutí dle tohoto článku vyžadují dvoutřetinovou většinu příslušného orgánu.

VIII. Vykonávání spolkových zákonů a spolkové správy

Čl. 87a (Výstavba a oprávnění ozbrojených sil)

Spolková republika Německo vytváří ozbrojené síly k obraně. Jejich početní stav a základní organizační struktury musejí být v souladu s hospodářským plánem.

Mimo k obraně smějí být ozbrojené síly nasazeny jen v případech vyjmenovaných v ZZ.

Ozbrojené síly v případě obrany a v případě napětí mají oprávnění chránit civilní objekty, mají úkoly regulace dopravy, pokud jsou opatření potřebná k výkonu jejich obranných úloh. Kromě toho v těchto situacích mimo obrany civilních objektů také podporují opatření policie a spolupracují s příslušnými úřady.

Vytvořeny jsou k ochraně před hrozcím nebezpečím pro bytí a svobodný demokratický řád SRN nebo některé spolkové země. Za předpokladu vzniku situace podle č. 91 odst. 2 ZZ pokud nepostačuje nasazení policejních sil, popřípadě spolkové pohraniční stráže, může spolková vláda rozhodnout o nasazení ozbrojených sil při ochraně civilních objektů, pro boj proti organizovaným a vojensky organizovaným a vyzbrojeným povstalcům. Nasazení ozbrojených sil se nařizuje na základě požadavku Spolkového sněmu nebo Spolkové rady.

Čl. 87b (Správa ozbrojených sil - Bundeswehru)

Správa (řízení) ozbrojených sil je prováděna spolkovou správou disponující s vlastní správní výstavbou. Slouží úlohám personalistiky a bezprostřednímu zabezpečování (pokrytí) věcných potřeb ozbrojených sil. Úlohy týkající se škod, týlového zabezpečení a stavebnictví řeší správa ozbrojených sil v souladu se zněním příslušného spolkového zákona schváleného Spolkovým sněmem. Souhlas Spolkového sněmu je také nutný i u dalších zákonných rozhodnutí, pokud správa ozbrojených sil zasahuje do práv jiného subjektu. To neplatí pro zákonná opatření v oblasti personalistiky.

Ostatní zákony z oblasti obrany včetně zákonů o doplňování ozbrojených sil a civilní obraně jsou schvalovány Spolkovou radou. Příslušné branné zákony mají platnost ve spolkové správě i ve správě jednotlivých spolkových zemí. K tomu je propracován legislativní mechanismus.

Xa. Stav obrany (ohrožení státu)

Čl. 115a (Pojem a stanovení)

Stanovení, že území SRN je vystaveno ozbrojené agresi nebo bezprostředně hrozí jiný útok, přísluší Spolkovému sněmu se souhlasem Spolkové rady. Ke schválení je nutná dvoutřetinová většina, přinejmenším většina členů Spolkového sněmu.

Čl. 115b (Přechod nařizovací a velitelské pravomoci)

Vyhlášením stavu obrany (ohrožení státu) přechází nařizovací a velitelská pravomoc nad ozbrojenými silami na spolkového kancléře.

Čl. 115c (Rozšíření zákonodárné kompetence spolkových orgánů)

Čl. 115l (Zrušení - odvolání výjimečných zákonů a opatření. Ukončení stavu obrany, uzavření míru)

Tato opatření jsou v pravomoci Spolkového sněmu a Spolkové rady. Vyhlášení provádí spolkový prezident a výkonným orgánem je spolková vláda.

*

ŘÍDÍCÍ STRUKTURY SPOLKOVÉHO MINISTERSTVA OBRANY SRN

Spolkový ministr obrany

I. Vedení a řídicí štáby spolkového ministerstva obrany (SMO):

- dva parlamentní tajemníci - kanceláře parlamentních tajemníků,
- organizační štáb vnitřní služby,
- informační a tiskový štáb,
- plánovací štáb,
- kancelář ministra,
- adjutantura,
- parlamentní a kabinetní rada,
- centrální kancelář SMO v Berlíně,
- dva státní tajemníci - kanceláře státních tajemníků,
- kontrolní a řídicí štáb v bezpečnostních záležitostech se dvěma referáty,
- zprostředkovací kancelář pro zvláštní (mimořádné) případy,
- protokol,
- hlavní personální rada při SMO,
- personální rada při SMO,
- hlavní důvěrník pro těžce tělesně postižené při SMO,
- důvěrník pro těžce tělesně postižené při SMO.

II. Civilní část spolkového ministerstva obrany:

- filiálky SMO,
- personální oddělení s pěti referáty,
- oddělení pro rozpočet se dvěma referáty,
- správní a právní oddělení s třemi referáty,
- oddělení ubytovací, nemovitostí a stavebnictví se třemi referáty,
- sociální oddělení se čtyřmi referáty.

III. Vojenská část spolkového ministerstva obrany:

- generální inspektor Bundeswehru + řídicí štáby ozbrojených sil,
- inspektor pozemního vojska + řídicí štáby pozemního vojska,
- inspektor vojenského letectva + řídicí štáby vojenského letectva,
- inspektor vojenského námořnictva + řídicí štáby vojenského námořnictva,
- inspektor zdravotní služby a zdravotnictví + dva štáby,
- hlavní výzbrojní oddělení - oddělení výzbrojní techniky,
- oddělení zbrojních programů.

Poznámka 1:

Generální inspektor Bw a jednotliví inspektoři jsou ve služebních vojenských záležitostech podřízeni přímo ministru obrany a ve správních záležitostech ministerstva jsou inspektoři podřízeni generálnímu inspektorovi Bw.

Poznámka 2:

V připravovaném cílovém modelu 1997 správních a řídicích struktur SMO se předpokládá zachování základních částí I. až III. bez podstatných změn. Dojde k redukci počtu funkcí až o jeden tisíc a tím i ke koncentraci některých úloh ministerstva. Některé méně významné úlohy mají být delegovány na nižší správní a velitelské stupně. Počty oddělení a referátů mají být také sníženy. Konkrétní počty nejsou ještě přesně stanoveny.

—MW—

PARLAMENTY VYSPĚLÝCH DEMOKRATICKÝCH STÁTŮ A VOJENSKÁ EKONOMIKA

Zákonodárné orgány státní moci ve vyspělých demokratických státech plní ve vojenskoekonomické oblasti specifické úkoly. Souvisí to s rozdělením pravomocí mezi různé složky státního aparátu v těchto státech - mezi výkonné, zákonodárné a soudní orgány moci. Ani v nově se vytvářejících státech, v Čechách i na Slovensku, nelze opomenout otázky související se způsoby parlamentní kontroly sektoru vojenské ekonomiky, postupy schvalování vojenských rozpočtů zákonodárnými sbory, složením parlamentních orgánů, které se touto problematikou zabývají, včetně jejich kompetencí. Proto redakce považovala za vhodné zařadit tuto redakčně upravenou Informační zprávu, zpracovanou prom. překladatelkou Hanou Škorpíkovou z Ústavu vědeckých informací, právě do tohoto mimořádného čísla Vojenských rozhledů.

Jak ukazují historické zkušenosti vyspělých zemí, je potřeba ústavního **rozdělení pravomocí při uplatňování státní moci ve vojenskoekonomické oblasti**, stejně jako v kterékoli jiné oblasti života společnosti, objektivně nutná. Tzn. že funkce jsou v podstatě rozděleny mezi jednotlivé státní orgány moci, kterým je přiznáno právo poměrně samostatně rozhodovat při uplatňování svých pravomocí, že každý orgán má možnost postavit svůj názor proti rozhodnutí jiného orgánu. Praxe uvedených zemí svědčí o tom, že rozdělení pravomocí zpravidla nevede ani k dualismu nebo paralelnímu provádění státní činnosti, ani naopak k jejímu rozštěpení. Nejvyšší orgány státní moci se nacházejí v oblasti řízení ve vztahu těsné vzájemné závislosti a nikoli podřízenosti.

Úloha a rozsah vlivu zastupitelských orgánů na politiku v oblasti vojensko-

konomické činnosti jsou ve srovnání s výkonnou mocí značně zúženy zejména vzhledem k omezení výsadních práv parlamentů ústavami. Toto uspořádání má zjevně vážné důvody.

Parlament, jako volená státní instituce, je především svým složením velmi nestejnorodý, často je rozdělen na řadu stranických frakcí, zastupujících zájmy různých vrstev obyvatelstva, a do různé míry podléhá vlivu veřejného mínění. Objektivní specifika vojenské činnosti však spočívají v tom, že tato činnost vyžaduje zaručené zajištění poslušnosti, více či méně postupné uskutečňování vojenskoekonomického kursu v podmínkách jakékoli změny vládnoucí strany nebo koalice politických sil.

Historické zkušenosti mnoha zemí svědčí o tom, že **poslušnost politiky** a přijímání zásadních rozhodnutí v podstatě samy o sobě představují jeden z důležitých faktorů zachování národní bezpečnosti a stability rozvoje státu. Tento úkol může plnit centralizovaný aparát výkonné moci, schopný v důsledku jisté nepodmíněnosti svého postavení působit poměrně samostatně a pružně - především v souladu s měnící se mezinárodní vojenskopolitickou situací či finančně ekonomickou situací v zemi, a současně být formálně nezávislým na vlivu stran, veřejného mínění a jiných vnitropolitických sil.

Získáním mandátu důvěry parlamentu se vláda v určitém smyslu prohlašuje (vyjádřeno obrazně) za "hlasatele obecného zájmu" a na tomto základě řídí i oblast vojenské ekonomiky a přijímá nezbytná rozhodnutí. Ve státní právní doktríně vyspělých demokratických států se upevnil názor, že parlament jako celek nemá být výkonným orgánem moci, nýbrž kontrolovat činnost vládních orgánů, nemá organizovat obstrukci proti vládní politice, nýbrž rozumně ji kritizovat a pouze v krajním případě jí má odmítnout svou podporu.

Existují i některé další vážné důvody, které objektivně podmiňují omezenou (ve srovnání s výkonnou mocí) úlohu zastupitelských orgánů v oblasti vojenské ekonomiky. Jsou to např.:

- složitost četných vojenských a vojenskotechnických problémů, jejichž spolehlivá analýza vyžaduje často všestranné odborné znalosti,

- nezbytnost dodržování režimu utajení konkrétních informací (zvláště důležitých vojenských programů),

- přísné časové limity, během nichž se členové parlamentu musí seznámit se všemi informacemi a přijmout na jejich základě příslušné rozhodnutí aj.

Povýšení výkonných orgánů státní moci nad zákonodárné, ani síla a vliv vlády ve vojenskoekonomické oblasti neznamenaají, že parlament je odstaven od "vysoké politiky" a vůbec již ne, že parlamentní formy výkonu státní moci v této oblasti zcela chybí. Omezení vojenskoekonomických pravomocí parlamentu má ve všech vyspělých státech své hranice. Současně s obecnou tendencí omezit úlohu zastupitelských orgánů se však projevuje i jiná tendence, a to k postupné přestavbě činnosti parlamentů v oblasti obrany, k různorodosti forem a metod jejich práce a k nejrozmanitějším strukturálním změnám.

Nejdůležitější práva zákonodárných orgánů moci, která se vztahují k rozhodování v oblasti vojenské ekonomiky, zahrnují vlastní vojenské, zahraničněpolitické a rozpočtové finanční pravomoci. Konkrétní složení všech těchto pravomocí se v jednotlivých zemích liší zejména významem a objemem. **K nejdůležitějším pravomocím zastupitelských orgánů** zpravidla patří vyhlášení války a míru, uzavírání mezinárodních dohod (ve formě rezolucí a ratifikace smluv); schvalování různých smluvních vztahů k cizím státům; potvrzování vedoucích pracovníků (někdy i jiných odpovědných pracovníků) vojenského resortu, kteří jsou povinni předkládat zprávy zákonodárným orgánům aj.

V Kongresu USA se např. vojenskoekonomickými otázkami zabývá asi sto komisí a subkomisí pracujících v Senátu i Sněmovně reprezentantů. Nejdůležitější z nich jsou **komise pro záležitosti ozbrojených sil a komise pro rozpočtové výdaje**, pracující v obou sněmovnách. Pro projednávání vojenského a celého federálního rozpočtu je charakteristické jednání o jeho ukazatelích v úzké souvislosti se samotnými programy. V době, kdy se komise pro záležitosti ozbrojených sil zabývají analýzou oprávněnosti vlády uskutečňovat vojenské

programy uvedené v návrhu federálního rozpočtu, komise pro rozpočtové výdaje projednávají a řeší otázky konkrétní výše finančních fondů vyčleněných na tyto programy.

Kongres USA má značné **vojenské finanční pravomoci**. Několikaměsíční proces projednávání a schvalování prezidentského návrhu vojenského rozpočtu je rozdělen do 22 etap, z nichž každá musí končit hlasováním. Obě sněmovny se aktivně podílejí na utváření rozpočtové a finanční politiky, a včetně stanovování výše příjmů, výdajů, rozpočtového salda a výše státního zadlužení. Mají právo nejen schvalovat návrhy rozpočtu, ale i jej revidovat a odmítnout rozpočtová doporučení prezidenta. Mohou do jednání zahrnovat nové programy, předkládat návrhy zákonů o změnách v daňových a jiných zdrojích příjmů.

V možnostech analýzy vojenského rozpočtu zůstával Kongres USA vždy poněkud pozadu za výkonnými orgány moci. V posledních letech však došlo k řadě změn. Byl vypracován nový postup projednávání a schvalování federálního rozpočtu v Kongresu. Ustaveny byly i nové rozpočtové komise a zvláštní **Rozpočtová správa Kongresu**, která je určitou protíváhou Administrativně rozpočtové správy výkonné moci. Tato opatření bezesporu posílila postavení americké zákonodárné moci v oblasti vojenských financí, avšak Kongresu se daří realizovat politiku poměrně nezávislou na administrativě pouze ve výjimečných případech. O tom svědčí i to, že v poválečném období Kongres převážně negativně využíval svých finančních pravomocí a pouze omezoval některé postupy prezidenta a neprojevoval pozitivní vstřícnou iniciativu. V důsledku toho byly při schvalování návrhu zákona o vojenských výdajích rozpočtové požadavky prezidenta v komisích Kongresu nejčastěji pouze "kosmeticky" sníženy - o 4 až 8 % celkové výše. Za posledních 15 let pouze dvakrát (v roce 1980 a 1981) zákonodárné orgány zvýšily vojenské výdaje žádané administrativou.

Zvláštní úlohu plní **komise Senátu pro záležitosti vlády a komise pro vládní operace Sněmovny reprezentantů**. Tyto komise projednávají zákonodárné dokumenty, kontrolují dodržování platných zákonů v kontraktech vládních resortů, provádějí jeho analýzu a vyhodnocení, připravují doporučení ke zdokonalení zákonů. Tato doporučení tvoří základ pro následné rozhodování a směrnice příslušných výkonných orgánů, včetně ministerstva obrany. V rámci komisí Kongresu existují zvláštní **subkomise**, které se zabývají přípravou rozsáhlých zpráv obsahujících vyhodnocení kontrolní finanční činnosti vládních orgánů. Na pravidelných zasedáních těchto podkomisí vystupují vysocí představitelé vojenských a jiných vládních institucí a různí experti. Závěry jejich vystoupení jsou zobecňovány.

Parlamentsy západoevropských zemí a řešení vojenskoekonomických otázek

Ve vyspělých západoevropských zemích jsou pravomoci parlamentních komisí při projednávání a schvalování vojenských rozpočtů ještě více omezeny než v USA. Parlamentsy těchto zemí nemají zpravidla právo rozpočtové iniciativy. To znamená, že ani jeden z členů zákonodárných orgánů nemůže předkládat návrhy nebo pozměňovací návrhy pro zvýšení nebo snížení navrhovaných vojenských výdajů nebo pro změnu daní, zvláště pokud by tyto pozměňovací návrhy měly za následek snížení rozpočtových zdrojů nebo by znamenaly pro stát dodatečné výdaje. Až na malé výjimky se vojenský rozpočet v podobě zákona schvaluje hlasováním nikoli po jednotlivých položkách, tedy podle oficiálních rozpočtových kategorií, vojenských programů nebo druhů činnosti, nýbrž po celých "oblastech" rozpočtu (někdy se schvalují pouze celkové částky největších rozpočtových položek).

Slabší parlamentní kontrola, zúženost kompetencí a finančních a rozpočtových pravomocí západoevropských parlamentů v oblasti vojenské ekonomiky nesnižují však jejich význam jako formálního účastníka celkového mechanismu přijímání četných důležitých rozhodnutí o vojenskoekonomických otázkách. Omezená práva parlamentu v těchto případech - jako dědictví historických národních tradic a zvyků - jsou důsledkem právních a politických omezení daných ústavami těchto zemí.

Podle výkladu odborníků západoevropských zemí pro otázky státní správy jsou omezená

práva jejich parlamentů v otázkách zahraniční a vojenské politiky objektivní nezbytností, v jejichž podmínkách především hlava státu a výkonné orgány nesou plnou odpovědnost za rozhodnutí v těchto oblastech. Jako určitá kompenzace za tato omezení jsou parlamentům ve srovnání s výkonnými orgány moci přiznávána práva širší zákonodárné aktivity v jiných oblastech, např. v oblasti vnitřní a sociální politiky, kde se předpokládá vyšší kompetentnost poslanců. V souladu s tímto stanoviskem je činnost parlamentu při projednávání vojenských a vojenskoekonomických otázek pouze jednou z forem vyjádření "státního přístupu" politických stran k celonárodním problémům, projevu vztahu stran k vládní politice, a nejdůležitějším prostředkem pro formulaci alternativního politického kursu.

■ Velká Británie

Ve Velké Británii ponechávají parlamentní předpisy zákonodárnou iniciativu v oblasti rozpočtových výdajů prakticky zcela na vládě. Horní sněmovna (sněmovna lordů) nemá vůbec žádná rozpočtová práva a rozpočtová práva dolní sněmovny (sněmovny poslanců) neumožňují členům anglických zákonodárných orgánů provádět velké změny ve vojenských programech. Výjimkou jsou případy, kdy člen parlamentu je současně členem vlády. Člen vlády má právo předkládat návrhy pro zvýšení nebo snížení rozpočtových výdajů, zavedených nových daní aj.

Komise dolní sněmovny pro otázky obrany může zasahovat pouze do nejobecnějších otázek vojenské politiky a vojenských programů, jako je např. dlouhodobé zabezpečení finančních zdrojů pro vojenské programy, analýza dodržování režimu utajení ve vojenských podnicích a zařízeních atd. Efektivnost použití prostředků vyčleněných na vojenské účely analyzuje **Komise pro státní účty**. V případech, kdy náklady na vývoj nového zbraňového systému převyšují 12 mil. GBP nebo když jsou celkové výdaje na výrobu vojenské techniky vyšší než 25 mil. GBP, je nutný souhlas ministerstva financí. Schválení ministerstvem financí je nezbytné i v případě jakéhokoli překročení limitu výdajů schválených zákonem.

Zvlášť rozsáhlé vojenské programy projednává **Komise pro výzbrojní politiku** (na její zasedání jsou zváni zástupci různých ministerstev a resortů), která všestranně vyhodnocuje průmyslové a jiné dopady přijímaných rozhodnutí o nákupech. Návrhy rozpočtů vojenských správ předkládá dolní sněmovně ministr obrany, který ji informuje o změnách ve vojenské politice a o perspektivách rozvoje technického vybavení ozbrojených sil. Dolní sněmovna hlasováním schvaluje celkovou částku vojenského rozpočtu. Následující schválení rozpočtu horní sněmovnou a jeho podpis královnou jsou zpravidla pouze formální záležitosti.

■ Francie

Francouzský parlament projednává a schvaluje jednak střednědobý program vojenské výstavby v zemi na 5 až 6 let, předkládaný vládou, jednak v rámci "zákona o vojenských programech" každoroční návrhy vojenských rozpočtů. Finanční a rozpočtové pravomoci obou komor parlamentu (Senát a Národní shromáždění) jsou přibližně stejné (jako v USA), avšak samotný rozpočtový proces je zcela pod kontrolou ministerstva hospodářství a financí. Výši návrhu celkových vojenských výdajů v podstatě stanovuje (po příslušných konzultacích s předsedou vlády) ministr hospodářství a financí, který je členem Rady obrany, jež se zabývá mj. i zpracováváním dlouhodobých (na 15 let) cílů vojenské politiky a příslušných finančních ukazatelů.

Otázky vojenské politiky, vojenského rozpočtu a jednotlivých vojenských programů jsou projednávány v **komisích pro otázky národní obrany a ozbrojených sil a ve finančních**

komisích, pracujících v obou komorách francouzského parlamentu. Členové těchto komisí mohou písemně i ústně adresovat ministrovi obrany otázky, které jsou předmětem jejich zájmu. Na základě povolení příslušných výkonných orgánů moci mohou k projednání vojenskopolitických a vojenskoekonomických problémů přizvat odpovědné představitele různých ministerstev, včetně vedoucích představitelů vojenského a zahraničněpolitického resortu. Na provedení analýzy jednotlivých zvláště složitých vojenskotechnických problémů mají členové francouzského parlamentu k dispozici určité finanční zdroje.

Vojenský rozpočet má formu přílohy ke státnímu rozpočtu. Celková částka vojenského rozpočtu se schvaluje hlasováním - nejprve v Národním shromáždění a pak v Senátu. Pokud Senát s předloženým návrhem nesouhlasí, rozpočet se vrací k novému projednání Národnímu shromáždění. Avšak takové případy byly v poválečném období pouze ojedinělé. Pokud návrh rozpočtu po opakovaném projednání nebyl v průběhu 70 dnů v obou komorách parlamentu schválen, pak v souladu se zákonem prezident svým výnosem prohlašuje předložený návrh rozpočtu za zákon (v tomto případě nabývá platnosti tzv. nařízený rozpočet).

Podle stanovených pravidel nesmí francouzské ministerstvo obrany převádět na další rok nevydané finanční prostředky z položky III vojenského rozpočtu (výdaje na platy a sociální dávky, stravování, provoz ozbrojených sil, pohonné hmoty a údržbu techniky). Výjimečně se povoluje převést na příští finanční rok nejvýše 10 % z celkové výše této položky. Pokud jde o výdaje přímo související s technickou modernizací ozbrojených sil (položka V. vojenského rozpočtu), mohou být v případě potřeby převáděny na další rok bez jakýchkoli omezení. Za kontrolu dodržování zákonů při vydávání státních prostředků v souladu s plánovanými cíli všech ministerstev a resortů, včetně ministerstva obrany, odpovídá (kromě jiných orgánů) parlamentní **Komise rozpočtových iniciativ**.

■ Spolková republika Německo

Než se na ministerstvu obrany SRN začne podrobně vypracovávat každoroční návrh vojenského rozpočtu, musí být stanovenou formou zaslána předběžná žádost ministerstvu financí, které ji prověřuje a schvaluje spolu se žádostmi jiných spolkových resortů a zařízení. **Parlamentní komise pro obranu a pro rozpočet** Spolkového sněmu (dolní sněmovna) a Spolkové rady (horní sněmovna) dostávají k projednání celkový návrh spolkového rozpočtu (včetně vojenského) až po jeho schválení spolkovým kabinetem ministrů, kde je koordinován s jinými rozpočty, přibližně půl roku před začátkem finančního roku.

Zákonodárné orgány přibližně 4 měsíce podrobně studují návrh vojenského rozpočtu u hlediska reálných potřeb ozbrojených sil SRN a perspektivních plánů jejich vyzbrojování. Tyto potřeby členové parlamentu předem znají, neboť jsou v souladu se zákonem povinně jednou ročně seznamování s hlavními směry vojenského plánování na základě tzv. Plánu Bundeswehru. (Tento plán využívá ministerstvo obrany jako základ pro sestavování každoročního návrh vojenského rozpočtu. Jsou v něm obsaženy informace týkající se zbraňových systémů, které mají být nakoupeny pro ozbrojené síly v nejbližší době.) To členům parlamentních komisí umožňuje prostudovat i jednotlivé vojenské programy z hlediska odůvodněnosti jejich zařazení do návrhu vojenského rozpočtu a přiměřenosti jejich zabezpečení finančními prostředky.

V průběhu projednávání vojenského rozpočtu parlamentem musí ministr obrany členům zákonodárných orgánů dokázat, že předkládaný návrh odpovídá vytyčeným cílům vojenské politiky jak v technologickém, tak v operačním smyslu, a že je současně dostatečně zdůvodněný z hlediska výše plánovaných výdajů.

Komise pro rozpočet má právo v případě nutnosti zmrazit část finančních fondů spolkových resortů. Povolení k obnovení jejich čerpání lze získat pouze po splnění řady podmínek.

Z rozhodnutí **komisí pro obranu** mohou být v návrhu vojenského rozpočtu provedeny určité změny. V tomto případě (stává se to výjimečně) se návrh vojenského rozpočtu předkládá ke druhému čtení Spolkovému sněmu po předběžném dobrozdání Spolkové rady a pak i ke třetímu čtení. Pokud Spolková rada nemá připomínky, pak se celkový návrh spolkového rozpočtu odesílá k podpisu prezidentovi. Po podpisu prezidenta vstupuje rozpočet v platnost jako zákon.

Po schválení vojenského rozpočtu se parlament dále podílí na kontrole uskutečňování programů technické modernizace ozbrojených sil. Příslušné parlamentní komise jsou ministerstvem obrany informovány o velkých vojenskotechnických projektech, které mají z hlediska vojenské politiky vysokou závažnost. Navíc všechny vojenské kontrakty, které svou hodnotou převyšují 50 mil. DEM, musí být před předáním firmám předběžně povoleny parlamentem.

Pracovní orgány parlamentů

V rozsáhlé činnosti zastupitelských orgánů státní moci vyspělých demokratických států plní důležité úkoly pracovní orgány parlamentu. Mají poskytovat členům zákonodárných orgánů faktické údaje, různé analytické informace a konzultace k otázkám obrany, připravovat metodické materiály a sledovat činnost parlamentních komisí.

■ Pracovní orgány parlamentu USA

V USA patří k pracovním orgánům, které mají značný význam pro oblast vojenské ekonomiky, především **Hlavní kontrolní a finanční správa (HKFS)**. Byla založena již v roce 1921 jako kontrolní a revizní orgán nezávislý na federální administrativě pro sledování správnosti a efektivního vydávání rozpočtových prostředků výkonnými resorty, včetně ministerstva obrany. Zákonem z roku 1974 se pravomoci této správy značně rozšířily. Do její funkční náplně od té doby patří mj. i analýza federálních programů.

V čele HKFS stojí **generální kontrolor USA**, jmenovaný na 15 let prezidentem a schválený Senátem. Úzce spolupracuje s hlavním finančním kontrolorem a se správou hlavního inspektora ministerstva obrany. Představitelé HKFS mohou být zváni na zasedání komisí Kongresu, aby jim v rámci svých kompetencí poskytli potřebné informace. K povinnostem generálního kontrolora USA patří poskytování konzultací komisí Kongresu nebo jeho jednotlivým členům, stanovování a zabezpečování jejich informačních potřeb.

Na žádost komor a komisí Kongresu nebo jeho jednotlivých členů může HKFS provádět:

- ▲ vyhodnocení výslednosti státních programů a činnosti federálních resortů,
 - ▲ zajišťovat provedení speciálního vyšetřování a prověrek zdůvodněnosti cen vojenské produkce,
 - ▲ kontrolní analýzy finančních a ekonomických aspektů kontraktů ministerstva obrany.
- Inspektoři HKFS provádějí také samostatnou výběrovou kontrolu kontraktů nebo práci revizorů ministerstva obrany a ministerstev druhů ozbrojených sil. Jednotlivé kontroly probíhají koordinovaně s vyšetřovacími orgány ministerstva spravedlnosti a příslušnými službami ministerstva obrany a ministerstev druhů ozbrojených sil, které mají potřebné pravomoci.

Výsledkem každé analýzy je zpráva generálního kontrolora, která obsahuje zpravidla doporučení ke zvýšení účinnosti práce výkonného aparátu. Každoročně HKFS připravuje více než tisíc takových zpráv různého rozsahu a obsahu. V souladu se zákonem jsou vedoucí představitelé resortů, o nichž se ve zprávě hovoří, povinni předkládat Kongresu písemné zprávy o opatřeních přijatých pro splnění příslušných doporučení. Kromě toho experti HKFS pečlivě analyzují hlášení předkládaná finančními inspektory ministerstva obrany, aby zjistili

odchylky od stanovených zásad finanční kontroly. Vedení HKFS má právo rozhodnout o konečném řešení ve prospěch ministerstva obrany, které je informováno o výši náhrady předepsané firmě, která se v kontraktu dopustila neoprávněného zvýšení cen.

Podle zjištění expertů HKFS jsou každoroční úspory rozpočtových prostředků v důsledku odstranění různých nedostatků, odhalených během kontroly finanční činnosti, značně vysoké. Převyšují údajně přibližně desetinásobně rozpočet HKFS.

Dalším významným pracovním orgánem Kongresu USA je **Rozpočtová správa Kongresu**. Je podřízena rozpočtovým komisím Kongresu, které v rozpočtovém procesu zaujímají klíčové postavení. Uvedená správa zabezpečuje činnost rozpočtových komisí, provádí analýzu rozpočtových materiálů, připravuje bilanci plánovaných příjmů a výdajů a návrhy rozpočtových zákonodárných dokumentů.

Mezi pracovní orgány patří i **Správa pro zkoumání dopadů vědeckotechnické činnosti a Rada pro rozpočtové normy**. První poskytuje Kongresu informace o vlivu vědeckotechnické činnosti na přírodu, společnost, ekonomiku a politiku, vyhodnocuje výslednost vývoje, výzkumu i zkoušek nové techniky a výdaje na ní, analyzuje způsoby a metody širšího využití výsledků vědeckotechnické činnosti. Druhá se zabývá vypracováním zásad unifikace účetnictví a finančního výkaznictví pro dodavatele plnicí vládní objednávky.

■ Pracovní orgány parlamentů Francie, Velké Británie a SRN

Ve vyspělých demokratických státech západní Evropy jsou až na malé odlišnosti pracovní orgány parlamentů stejné jako v Kongresu USA.

Ve **Francii** se odhalováním rozpočtových a finančních přestupků zabývá **Nejvyšší účetní dvůr** - jedna z nejstarších státních institucí v zemi. Nejvyšší účetní dvůr je mj. soudním orgánem, pověřeným funkcemi předběžné, průběžné i následné kontroly. Pracují v něm převážně finanční odborníci, kteří provádějí systematickou kontrolu všech finančních operací, jednorázové prověrky finančních účtů vojenských dodavatelů, analyzují finanční a hospodářské výkazy vojenských nákupních orgánů, ceny vojenské produkce atd. Mají právo samostatně s konečnou platností rozhodovat o vyšetřování, o předepsání náhrad a předání k soudu. Jejich rozhodnutí nemohou být zrušena žádnými jinými orgány. Informace o zjištěném porušení finanční kázně se formou oficiálního dopisu zasílá ministři obrany, který je povinen v souladu se zákonem na něj do tří měsíců odpovědět.

Ve **Velké Británii** plní funkce kontrolního a rozpočtového finančního orgánu parlamentu **Národní kontrolní a revizní správa (NKRS)**. Vznikla na základě zákona z roku 1983 namísto dřívějšího Departmentu pro finance a revizi. Uvedený zákon posílil celkovou finanční a operačně hospodářskou nezávislost tohoto orgánu na vládě a nastolil těsnější vztahy mezi generálním kontrolorem-revizorem, který stojí v jejím čele, a parlamentem. V současné době generální kontrolor-revizor vystupuje jako "úřední osoba" sněmovny poslanců.

Hlavní funkce NKRS se v mnohém shodují s výše uvedenými úkoly Hlavní kontrolní a finanční správy USA. Její aparát shromažďuje potřebné informace, v případě potřeby je předává parlamentu a poskytuje mu konzultace ke všem aspektům finanční činnosti vládních resortů. Kromě toho NKRS kontroluje dodržování rozpočtové a finanční kázně, prověřuje, zda činnosti dodavatelů a hlavní správy pro vojenské nákupy ministerstva obrany odpovídají schváleným zákonům, zda jsou správně vydávány přidělené prostředky. Připomínky a návrhy správy jsou předávány vedoucím představitelům ministerstva obrany. V případech, kdy se revizoři domnívají, že opatření přijímaná ministerstvem obrany jsou pro nápravu odhalených nesrovnalostí nedostatečná, informují o vzniklé situaci parlament prostřednictvím generálního kontrolora-revizora. Činnost NKRS doplňuje funkce jiného důležitého kontrolního orgánu parlamentu - **Výboru pro státní operace**. Do jeho kompetence patří konkrétní analýza majetkových otázek, řešení různých finančních problémů, a také otázky efektivnosti využití vojenských výdajů.

Ve **Spolkové republice Německo** je kontrolou plnění vojenského rozpočtu a vojenských objednávek pověřen **Spolkový účetní úřad** při Spolkovém sněmu.

Ve vyspělých demokratických státech má v oblasti vojenské ekonomiky parlament a jeho pracovní orgán (při zachování hlavní úlohy výkonných orgánů státní moci) svůj význam. Má právo formálně schvalovat, kontrolovat a upravovat vojenskopolitická a vojenskoekonomická opatření vlády a v krajním případě jim i odmítnout podporu.

-RH-

GLOBALNÍ STRATEGICKÝ POHLED: NOVÁ ÉRA KONFLIKTŮ

V květnu letošního roku vyšel v britském časopise *Defense and Foreign Affairs Strategic Policy* článek **Globální strategický pohled: nová éra konfliktů** od autora **Gregory Copleye**. I když se na první pohled jeví, že tento příspěvek do mimořádného čísla nepatří, tak po hlubším zvážení redakce dospěla k názoru, že by mohl napomoci doplnit potřebné informace. Příspěvek je redakčně upraven a zkrácen.

Nekontrolovaná nestabilita a nezákonnost v mnoha oblastech, podporovaná a usnadňovaná bezprecedentním proudem zbraní, slibuje desetiletí krizí. Mnohé z nástrojů, které by měly krotit chaos, jako mezinárodní obranné dohody, obranné rozpočty a cílevědomá obranná politika, se buď rozpadly, nebo ztratily svůj význam, nebo jsou jinak špatně uzpůsobeny k tomu, aby mohly čelit krizím.

Existuje všeobecné pochopení, že započala nová éra, když se v minulých létech rozpadla bipolární struktura světa. Avšak úleva, že nyní nemůže nastat globální jaderný konflikt, vyvolala rozšířený názor, že mezinárodní bezpečnost již nevyžaduje pozornost.

Spojené státy americké zůstaly jedinou supermocností. Mají nesrovnatelnou vojenskou a ekonomickou převahu nad všemi ostatními národy a dokonce nad skupinami národů. To však neznamená, že jsou Spojené státy americké nezranitelné ekonomickými nebo politickými obtížemi. Avšak přesto jsou Spojené státy americké izolovány od většiny světa svou skutečnou mocí.

Je v povaze lidí, že se seskupují do skupin, společností a národů. Je přirozené, že skupiny nabývají sílu z dynamiky sdružování a procesem své disimilace jakožt asimilace.

Jinými slovy, pro globální společenství bude nemožné udržet samo sebe v jednotné, harmonické rodině. Je skutečností, že Čínská lidová republika je nyní schopna zahájit

stmelování bloku států nepřátelských vůči koncepci Pax Americana, nebo s touto koncepcí nesouhlasících, a tato skutečnost dokazuje, že svět se znova rozdělí na tábory. Původní sovětskou koncepcí "světového komunismu" bylo, že svět by mohl eventuálně působit harmonicky, jakmile by každý zpíval stejnou písničku. Stejně myšlení dnes existuje v některých částech washingtonského společenství: nyní bude všechno dobré, když "zmizela" rivalita mezi Východem a Západem a svět může přijmout americké hodnoty demokratického republikanismu a více méně svobodné tržní ekonomiky.

Tato nebezpečně nesprávná koncepce slouží pouze tomu, že brání pochopení, že svět se již restrukturuje do nových mocenských bloků. Irácký prezident Saddám Hussein rozpoznal tento proces před několika léty, když viděl pokles schopnosti obou supermocností kontrolovat záležitosti rozvojového světa nebo v něm intervenovat. V tom, že se supermocnosti musely zabývat vlastními, převážně domácími problémy, viděl příležitost ke vzniku nových středních a velkých mocností po celém světě. Domníval se, že Irák může patřit k těmto novým mocnostem, působícím ve svém regionálním rámci.

Saddám nebyl ve svém usuzování na omylu. Byl spíše ukvapený a zdálo se, že série jeho akcí ohrožuje životní státní zájmy Spojených států amerických a Evropy. Skutečnost, že Západ si ohrožení uvědomil, ho rychle přiměla k tomu, aby Saddámovu akci potlačil.

Argentina zaujala stejné stanovisko, když zaútočila na Falklandské ostrovy za války v Jižním Atlantiku v roce 1982. Kdyby byl argentinský vojenský prezident gen. por. Leopoldo Galtieri počkal několik měsíců nebo několik roků, pak by pokles britské obranyschopnosti mu zajistil, že by nebyla ze strany Velké Británie možná žádná vojensky významná reakce na argentinské obsazení ostrovů. Avšak jak generál Galtieri, tak prezident Saddám měli jiné naléhavé důvody, které je nutily k akci tehdy, kdy ji podnikli.

Dnes skutečnost, že svět nemůže být rozdělen mezi dvě supermocnosti, znamená, že zbývající jediná supermocnost není schopna kontrolovat celý svět, i kdyby si to přála a měla k tomu moc.

Globální politická, vojenská a ekonomická bezpečnost nyní požaduje zcela odlišné strategie, doktríny a technologie, než tomu bylo před pěti léty. **Dokud nebudou nové strategie a doktríny sestaveny, zvláště ve vojenské oblasti, můžeme očekávat, že se budeme setkávat se zmatkem ve struktuře obranných sil a rozpočtů.** Ohrožení se mnoha lidem v minulých letech jevila mnohem méně jasná; pro jiné ohrožení vznikala z historie, nebo z nové geopolitické tvárnosti světa.

Svět byl spoután paralyzujícím názorem, že jaderné zbraně byly a jsou poslední zbraní, tak hroznou ve svých účincích, že jediným jejich použitím bylo odstrašování. Nebyl to tak docela nerozumný názor.

Biologické zbraně, na druhé straně, jsou mnohem snáze vyrobitelné než jaderné zbraně a mají rozsáhlé možnosti použití strategické povahy. Mnoho druhů biologických zbraní znamená, že příprava protiopatření anebo obrany jsou nesnadné. Ačkoli jsou biologické zbraně považovány ze strategické zbraně tak ničivé a tak "nevybíravé" jako původní jaderné zbraně, skutečností je, že biologické zbraně mohou být zaměřeny na specifické cíle s geograficky omezenými výsledky. Proto jsou velmi použitelné pro některé státy.

Nejúspěšnější demonstrací použitelnosti biologických zbraní v širším měřítku byla válka v Perském zálivu. Vědomí, že Irák měl takové zbraně, téměř úplně určovalo způsob, jakým protistojící koaliční síly sestavily a zavedly svou strategii proti Iráku. Mnohá nákladná preventivní ochranná opatření a přípravy pro dlouhou válku by nebyly bývaly nutné, kdyby bylo předem známo, že biologické zbraně Iráku nebyly rozvinuty.

Rozdíl mezi moderními jadernými zbraněmi a všemi dnešními druhy biologických zbraní, o nichž uvažují takové státy jako Irák, je ten, že biologické zbraně nyní nejsou zbraněmi, které by mohly vyhrát válku, s výjimkou zvláštních okolností. Jsou politickými zbraněmi; mohou hrozit, mohou demoralizovat, mohou zbavit vlády schopnosti jednat.

Avšak vidíme, že vzhledem ke snadné výrobě a dnešní dostupnosti balistických raket

anebo leteckých nádrží, biologické zbraně umožní menším rozvojovým mocnostem mít k dispozici strategickou ofenzivní nebo odstrašovací zbraň. To samo o sobě nezmění přímo globální politické struktury, avšak paralyzováním anebo ovládnutím regionů je nevyhnutelně a logicky ovlivněna globální rovnováha.

Disponibilita nových strategických zbraní, jako jsou biologické zbraně, však nesmí zastřít hlavní problémy, před nimiž stojí většina států. Je to nedostatek životaschopnosti, věrohodnosti a legitimacy, před nimiž stojí některé ze států, které nedávno získaly nezávislost. Ideologie, která kdysi zaručovala legitimitu jejich struktur, je mrtva.

Hlavní strategické trendy

1. Nebude existovat žádný Pax Americana. Ovšem, nebude existovat žádný mír pro většinu světa v příštím desetiletí.

2. Rusko bude brzy požívat plodů toho, že má téměř homogenní obyvatelstvo poprvé po staletích, zatímco ve stejné době začnou Spojené státy měnit svou strategickou tvářnost, protože jejich společnost začíná být etnicky a kulturně méně homogenní a více složitá.

3. Západní technologické vedení se bude vytrácet a s ním také schopnost ovládat trh, a to by nakonec mohlo ovlivnit ekonomickou úroveň Západu.

4. Menší státy budou mít k dispozici strategické zbraně, jako jsou biologické prostředky, čímž se změní strategická rovnováha.

5. Začínáme pozorovat vznikání vnitrostátního a neformálního konfliktu: počátek rozporů mezi národnostními menšinami, nezákonnosti.

6. Historie je dnes jako strategický činitel mnohem důležitější, než byla kdykoli v tomto století. Nyní poskytuje podněty anebo inspiraci pro nový nacionalismus a základ pro národní politiku v mnoha zemích.

7. Ideologie je mrtva, avšak náboženství a nacionalismus jsou na vzestupu. To vytváří problémy, například, pro Evropské společenství, jež jako celek spočívá na skoncování s nacionalismem.

8. Konec studené války znamená, že hlavní průmyslové ekonomiky Severoatlantické aliance se musejí restrukturovat pro mír stejně, jak to učinily po obou světových válkách. Avšak Japonsko, které neneslo břímě studené války proti SSSR, neneslo břímě nynější restrukturalisace pro mír, takže vstupuje do nové éry s obrovskými výhodami.

9. Vstupujeme do období, v němž používáme Spojených národů jako prostředku pro hrozbu vzpurným státům a k tomu, aby "držely krok". Avšak sankce nepůsobí a vedou k větším, dlouhodobým problémům, jejichž řešení je ještě obtížnější.

10. Z investičního hlediska Západ opustil Latinskou Ameriku a Afriku během mezinárodní krize zadluženosti v sedmdesátých a osmdesátých letech, avšak Latinská Amerika i Afrika přesto dosahují významného pokroku.

11. Hlavním strategickým nástrojem Západu, pomocí něhož by mohl Západ vést svět do příštího století, je "strategická obranná iniciativa" a její technologie, které by mohly omezit všechna ohrožení globální stability balistickými raketami.

V mnoha oblastech jsou hledány minulé obrazy "legitimity" a úzce definovaného nacionalismu. Ironií je, že je to v rozporu s trendem k rozšiřování politických celků, jež započalo v sedmdesátých a osmdesátých letech, jako Evropské společenství. Avšak dnes je převládající tendencí oživení starších symbolů.

V uplynulém roce svět viděl, že globální trize bezpečnosti je stále horší a přesněji definována. Pokud nebude použito nějakého mechanismu omezování, úchylné jednání bude pokračovat a eventuelně se znovu stabilizuje rovnováha národů kolem řady vzájemně obranných mocenských bloků. Jinými slovy, možná že jsme v období mezivlád mezi dvěma epochami supermocností.

To znamená, že pokles, obranou podporovaného výzkumu a vývoje není charakteristický pro pokles vědeckého růstu jako celku a pro postupné sklouzávání do nového "období temna".

Takový pesimismus může být zcela neoprávněný. Na SSSR jsme viděli nejrychlejší a nejrozsáhlejší desintegraci globálního imperia, jaká vůbec kdy nastala, a nyní - v širším měřítku - jsme neviděli, že by se byl bývalý SSSR rozložil zcela do občanských válek, regionálních válek, nebo že by se byl hospodářsky úplně zhroutil. Kterákoli z těchto situací může ještě vzniknout v rozsáhlém měřítku a současně války v Jugoslávii, mezi Azerbájdžánem a Arménií a v Gruzii nejsou bezvýznamné.

V minulém roce jsme viděli v dřívějším sovětském bloku vytvoření značného počtu nových, velmi chudých států. Tato ekonomická slabost je zdrojem problémů, protože za takových podmínek mohou vznikat strategické obtíže. Není nerozumné posuzovat ekonomické strádání a politickou slabost v Rusku v podobném světle jako ekonomické a politické obtíže, jimž čelilo Německo po prvé světové válce.

Dnes, za přetrvávajícího jaderného významu bývalých sovětských ozbrojených sil, existuje příležitost zajistit Rusku a jeho dřívějšímu imperiu podporu proti upadnutí do chaosu, aby se neopakovaly historické události, jichž jsme byli svědky v Německu ve dvacátých a třicátých letech.

Dnes globální strategická situace nepředstavuje nic, co by ohrožovalo nějakou skupinu nebo zemi na Východě nebo na Západě.

Avšak zjišťování potenciálních přátel a protivníků je pro každý stát spojeno s obtížemi. Pro analytiku je důležité, aby upustili od fixních apriorních představ, které státy jsou výrazně nepřátelské našim zájmům, nebo jim jsou přátelsky nakloněny.

Značná část světa se zabývala důsledky rozpadu SSSR, avšak mnohé hlavní strategické trendy se vyvinuly více méně nezávisle na sporu Východ-Západ v minulých letech. Íránská revoluce byla nezávislá na zhroutení SSSR. Transformace Etiopie by byla pravděpodobně nastala nezávisle na zhroutení Sovětů a konec apartheidu v Jižní Africe, který vedl k totální transformaci africké rovnováhy ekonomiky a geopolitiky, byl nezávislý na konci studené války mezi Východem a Západem.

Podobně, jiné velké strategické události se rozvíjely, zatímco svět se zabýval sporem Východ-Západ a narůstajícím poklesem. Patří k nim vzestup Indie jako velké ekonomické, průmyslové a strategické mocnosti. Tak také Západ v podstatě opustil Afriku a Jižní Ameriku v důsledku krize zadluženosti.

Účelem tohoto článku je poskytnout globální pohled a pokusit se ujasnit trendy, které budou rozsáhlé ovlivňovat všechny státy v nejbližších několika letech nebo v nejbližším desetiletí anebo později. Hlavní strategické nebezpečné situace v současné složité spleti globálního rozsahu zahrnují:

1. Makroekonomické trendy: obnovu po válce.
2. Ideologické, náboženské a kulturní směry.
3. Vývoj technologie a životního prostředí.
4. Historie: není tím, čím bývala, je mnohem důležitější.
5. Populační činitelé: "objev" nových národů.

6. Vnitrostátní a neformální konflikty.

7. Izolace Afriky a Jižní Ameriky a úloha Japonska v nich.

8. Neúspěšnost existujících politických nástrojů, jako jsou sankce a hrozby.

Politické, geopolitické a vojenské trendy jsou zahrnuty v každé z těchto oblastí a každá z těchto rozsáhlých oblastí velmi úzce souvisí se všemi ostatními.

Obnova po válce

Hlavní průmyslové státy v uplynulých dvou letech procházely ekonomickým poklesem, což ovlivnilo politické osudy téměř všech vlád a určovalo jejich obranná a zahraničněpolitická rozhodnutí. Hybný moment "de facto velké strategie", který vedl Západ k vítězství ve studené válce, také napomohl dosáhnout hospodářského vzestupu v osmdesátých letech. To zase umožnilo státům Severoatlantické aliance věnovat značné části svého rozpočtu na obranu. Toto obranné úsilí - v rozpočtu a v síle vůle - bylo zaměřeno přímo na SSSR.

Hlavní strategičtí vedoucí činitelé Západu v tomto období, prezident Roland Reagan ve Spojených státech amerických a předsedkyně vlády Margaret Thatcherová ve Velké Británii, byli vyzváni, aby nedůvěřovali Sovětům a sovětské hrozbě. Existují důkazy o tom, že prezident Ronald Reagan začal formulovat hlavní prvek své vojenské strategické reakce proti SSSR již v roce 1973, když Dr. Stefan Possony napsal prvé dokumenty o tom, co dalo vznik strategické obranné iniciativy.

Prezident Reagan, následován předsedkyní vlády Thatcherovou, vyvinul rozsáhlé úsilí k eskalaci obrany a projevil - na příkladech Falklandských ostrovů a Grenady - silnou vůli. Všeobecná eskalace obrany kombinovaná se specifickým problémem, který vytvářela strategická obranná iniciativa Sovětům způsobily, že soutěž byla pro Sověty ekonomicky nepřijatelná.

Závody samotné porazily Sověty (v kombinaci s jinými domácími populačními, sociálními a ekonomickými trendy v SSSR), avšak také do jisté míry vyčerpaly Západ. Cenou za vítězství Západu byla vysoká inflace a ekonomika zaměřená na obranu. Stejně jako na konci obou světových válek je nutno uvést ekonomiku zpět do mírové situace, zároveň s restrukturalizací státního rozpočtu a národní hospodářské politiky. Tato forma restrukturalizace vyvolala zmatek na konci obou světových válek stejně, jako ho způsobila nyní. Hlavní obtíž je, že studenou válku bylo obtížné definovat jako "válku", takže bylo obtížné definovat také ukončení této války a návrat k "míru". To zase politikům ztěžuje vysvětlování hospodářských potíží, které nyní ovlivňují obyvatelstvo, čímž je ohrožena stabilita vlád, a proto také stabilita regionů atd.

Vojenští strategové nyní, a to zcela správně, kritizují nedostatek prozíravosti některých politických vůdců, kteří snižují obranné výdaje v době, kdy se vojenská ohrožení rozšiřují. Avšak velký význam má rovněž to, aby národní ekonomiky byly schopny vysvětlit konec toho, co bylo "totální konfrontací" mezi Východem a Západem po 40 let. Pokud nebude dosaženo ekonomické stability v hlavních průmyslových státech, pak bude podkopána dlouhodobá schopnost řešit rozsáhlé vojenské krize.

To zase vede k nevyhnutelnému závěru, že žádná z velkých ekonomických mocností nebude pravděpodobně schopna být v blízké budoucnosti "světovým policistou". Jediná velká průmyslová ekonomika, která nestojí před hromadnou restrukturalizací, je ekonomika Japonska.

Toto by nám mělo napovědět, co očekávat od relativního ekonomického postavení Japonska v několika příštích letech. Japonsko pocítilo globální recesi v mnohem menší míře než Severní Amerika anebo evropské státy Severoatlantické aliance Japonsko ve skutečnosti pocítilo recesi jen do té míry, která byla dána vztahem jeho hospodářství s hospodářstvím Spojených států amerických a západní Evropy. Spojené státy byly motorem

růstu potřebného k soupeření se SSSR a výsledkem bylo, že se staly motorem inflace a následného snížení peněžních zásob i recese.

Japonská ekonomika byla mnohem méně závislá na vojenském soupeření se SSSR a proto má dnes menší potřebu přeměny pro mír. Totéž platí v menší míře i pro německou ekonomiku.

Takto ústavy, napsané pro Japonsko a Německo po druhé světové válce, je chránily před nutností nést velké břímě soupeření se SSSR a umožnily těmto státům (avšak zvláště Japonsku) rychlejší zotavení pro devadesátá léta.

Mnohé části světa budou nyní vojensky ponechány a odkázány na svoje vlastní prostředky. Vzniknou konflikty, které si nebudou moci velké průmyslové státy dovolit ignorovat, jako byla válka v Perském zálivu, a pro omezení problému bude příležitostně zvolena kolektivní reakce. Avšak ve značném rozsahu bude svět ponechán bez vedení a soupeření se strany Spojených států amerických anebo Evropy.

Je zajímavé pozorovat, že Západ až dosud přestál restrukturalizaci pozoruhodně dobře. Znovuzvolení konzervativní vlády ve Velké Británii bylo blýskáním na časy ekonomické obnovy, která nyní váhavě probíhá. Nebude však existovat snadná a jednotná ekonomická obnova ve Spojených státech amerických anebo v Evropě. Nevyřešená dědictví "vítězství" Západu ve studené válce zahrnují potřebu podporovat státy bývalého SSSR a řešit problémy uprchlíků způsobené ztrátou politické jednoty, vypuknutím občanské války a jinými obtížemi, v nichž je Jugoslávie atd.

Ideologie, náboženství a kultura

Ideologie, platná po dlouhou dobu, přestala být motivující strategickou silou. Na jedné straně sporu Východ - Západ byla ideologie, která vedla k porážce SSSR ve studené válce. Jasným důkazem úpadku komunismu jako použitelné ideologie a metodologie vlády je vakuum zanechané v Rusku a ostatních bývalých sovětských územích. Jiné nominálně komunistické státy jako Vietnam, Čínská lidová republika a v menším rozsahu Kuba v praxi upustily od dogmatického používání marxisticko-leninské ekonomiky.

Nepřekvapuje, že Západ také ztratil svoje ideologické zaměření, jímž nebyl "kapitalismus", nýbrž ve skutečnosti "anti-komunismus". Zhroucení komunismu proto mění anti-komunismus v obtížnou a neplodnou neo-ideologii.

To, co bylo po několik desetiletí dynamickými prvky v globálním strategickém řízení, nyní zřejmě ztratilo svůj *raison d'être*.

Dokonce Západ ztratil něco ze svého zaměření a proto něco ze své schopnosti vést zbytek světa. Při neexistenci vedení nepřekvapuje, že rozvojový stát hledá alternativy jak pro vedení, tak pro motivaci.

Na jedné straně vidíme Čínskou lidovou republiku snažící se stmelit blok států na ideologickém sdílení komunismu, nýbrž na neo-ideologii anti-amerikanismu, a pod tímto praporem soustřeďuje mnohé nesvobodné a radikální státy.

Můžeme také vidět, že úpadek ideologického vedení na Východě nebo na Západě umožnil také, aby náboženství získalo nazpět něco ze své úlohy jako strategické síly. Vidíme to v troskách bývalé Jugoslávie, kde se značná část konfliktů vede na liniích oddělujících křesťany ortodoxní od katolických a na liniích oddělujících křesťany od muslimů.

V Etiopii odstranění nominální marxisticko-leninistické Sověty podporované diktatury Mengistu Haile Miriama ponechalo zemi na pospas protichůdným tendencím: odstředivým pramenícím z různých etnických částí země. Hlavním nástrojem této desintegrace, pokud nebude odsunuto na vedlejší kolej, je panislamské hnutí vyplňující mocenské a ideologické vakuum zanechané po odchodu Sovětů a Mongeisů.

Důležitá je skutečnost, že nové "pan-islamské" dogma, neboli oživení pan-islamské motivace pocházející od vedení súdánského Hassana al-Turabiho, hlásí přibližně stejnou

výzvu jako staré marxisticko-leninistické dogma. "Pan-islamismus" nebo "islamský fundamentalismus" hlásaný Turabim nesmí být zaměňován s konzervativním nebo přísně vycházejícím z učení Koránu; je to politické hnutí využívající islamské motivace.

Turabi, sunnitský muslim, a jeho kolegové v Íranu podporují názor, že panislamismus má přednost před národními hranicemi a že je nevyhnutelnou cestou do budoucnosti. Je to poselství, které lze nalézt v Koránu, avšak prioritou a váhou, které tomuto aspektu islámu dodávají jeho noví vůdcové, se snaží vytvořit mezinárodní politické hnutí nikoli nepodobné tomu, o němž usilovali Sověti.

Nové pan-islámské hnutí také ohrožuje konzervativní muslimské státy jako Saudská Arábie, Jordánsko, Kuvajt atd., jejichž hranice byly určeny staletou historií. Pan-islamismus, který ohrožuje územní celistvost mnohokulturní Etiopie, ohrožuje také stabilitu států Středního východu ovládaného muslimy. Irácký prezident Saddam Hussein se v roce 1990 setkal s libyjským vůdcem Múammarem al-Kadhafim k diskuzi o jejich reakci na to, co nazývají "fundamentalistickým islamem" a oba souhlasili s tím, že to byla největší úhroza pro jejich trvalé politické vedení.

Od této doby se nic nezměnilo v dlouhodobé náboženské diskuzi, kromě skutečnosti, že dlouhodobí vůdcové ztratili, ve větší míře než v roce 1990, podporu svého vnějšího nemuslimského patrona, tj. SSSR.

Můžeme očekávat pokračování a rozšiřování vnitřního a regionálního rozpadu Středního východu a severní Afriky a rozšiřování druhů konfliktů, které již vyvolaly náboženské skupiny proti politicko-vojenskému vedení Alžírsko. Je nutno očekávat, že se vysoce motivovaní sunnitští muslimové spojí s umírněnými muslimy "saussiyah" ke zpochybnění vlády Kadhafiho v Libyi.

Konflikt s náboženskou základnou se stále více rozšiřuje. Napětí mezi Indii a Pákistánem, trvající od roku 1946, zahrnuje rozpory mezi Hindy, Sikhy a Muslimy v Pandžábu a mezi muslimy a hindy v Kašmíru. V Bangladéši rozpory přerostly v násilí mezi muslimy a budhisty. Avšak všechny tyto konflikty - stejně jako konflikt v Severním Irsku - souvisejí se sociálními, geopolitickými a historickými činiteli. Jak komunismus mizí ze scény v Kambodži, Laosu a eventuelně ve Vietnamu, můžeme pozorovat soupeření o znovuzmocnění se vlády mezi požadavky náboženství (v těchto případech hlavně budhismu) a států. Znovuuchopení vlády znamená změnu společnosti, avšak změna musí být řízena s maximální opatrností.

Ztráta všezahrnující neboli velké strategie a zaměření politických společenství Východu a Západu vedlo mnohé společnosti ke hledání nových forem vlády.

K prvním demokratickým prezidentským volbám v Rusku došlo teprve v červnu 1991 - tj. před rokem - a v této zemi neexistuje žádný skutečný konsensus o tom, jak má být vláda uspořádána. Proto není nutno zdůrazňovat, že nelze formulovat žádnou smysluplnou zahraniční politiku anebo cíle národní bezpečnosti, dokonce konsensu nebude dosaženo.

Mezitím pouze obrazy dřívější administrativy mohou poskytovat zdání kontinuity a legitimity současné vládě prezidenta Borise Jelcina.

Výsledkem je, že pozorujeme rozmanité soupeřící nároky - kromě základní formy republikanismu nyní zavedené - na vytvoření nové ruské státní etiky. Jedna strana volá po návratu k tomu, co bylo sovětskou říší, která byla téměř totožná s bývalou carskou ruskou říší. Avšak tím se nevysvětluje, jak by se mělo v zemi vládnout. Jiná strana volá po ostře xenofobickém přístupu ke státu ve formě nacionalistického, antisemitského a ovšem neonacistického hnutí "Pamjat". Avšak toto hnutí ani jiná neonacistická hnutí v Rusku neřeší specifika vlády a trhu, pokud neuvažujeme, že obdivují německý pokus ze třicátých a čtyřicátých let.

Jiná strana zase obhajuje obnovení ruské monarchie. To nutně nevylučuje žádnou z různých forem nacionalismu nebo dokonce oživeného imperialismu, které hlásají jiné skupiny. Avšak monarchistické řešení poskytuje přinejmenším kontinuitu v sociálním smyslu, slučitelnosti s náboženstvím, a proto obnovení nového smyslu pro národní a individuální cíle, kteří zanikly se zhroutením komunismu.

Podobné tendence existují jinde ve světě, kde společnosti v přechodovém stádiu hledají symboly legitimacy ve své historii.

Rumunsko, Gruzie, Bulharsko, Etiopie a Libye také uvažovaly o obnovení svých monarchií nebo monarchistických forem symbolismu pro dosažení legitimacy svých společenských a vládních struktur. Španělsko úspěšně znovu zavedlo monarchii jako prostředek stmelení státu po půlstoletém trvání levo-pravé animosity. Kambodža de facto znovu zavedla monarchii jako prostředek stabilizace svého přechodového procesu. Jugoslavie - v podstatě Srbsko a Černá hora - uvažují o znovuzavedení monarchie.

Monarchie se objevuje jako možnost poskytující sjednocující symboliku v mnohoetnických, mnohokulturních, mnohonáboženských a často mnohojazykových společnostech. Je to jediný systém, může-li být tak nazván, který je dostatečně pružný k tomu, aby reagoval na všechny politické a ekonomické variance, přičemž zároveň poskytuje stabilitu. Současně nabízí legitimitu a kontinuitu.

Technologie a životní prostředí

Existují důvody zabývat se stavem technologie a globálního životního prostředí, protože obojí úzce souvisí s národní bezpečností a mezinárodní stabilitou. Mnohý technologický pokrok byl výsledkem obrany nebo strategického soutěžení mezi státy. Spojené státy americké vděčí v mnohém ze svou převahu v uplynulém půlstoletí průmyslovému rozvoji, který započal za druhé světové války.

Rozsáhlé strategické soupeření začalo nyní rychle slábnout v souvislosti se snížením obranných výdajů ve většině velkých ekonomik. Podobně je nutno očekávat, že se v příštích několika letech podobně sníží přenos této technologie do společnosti jako celku. To by nebylo tak důležité při přechodném snížení globálního vojenského ohrožení, avšak došlo k tomu, že se snížila technologická schopnost v době, kdy je potřebné každé nepatrné technologické úsilí ke krytí potřeb narůstajících populací a globální ekologické krize bezprecedentních a naléhavých rozměrů.

Podobně je nutno očekávat, že v určitém stádiu začne se snižovat vojenské vedení a převaha západních průmyslových mocností. Pokles západního obranného technologického vedení přichází v době rostoucích možností a modernizace v částech rozvojového světa.

Začíná být zcela zjevné, že pokles západní vojenské kvalitativní převahy nad rozvojovým světem povede k přímému poklesu schopnosti Západu ovlivňovat průběh a výsledek dění v rozvojovém světě. To zase omezí schopnost Západu kontrolovat obchod a proto také jeho schopnost dosahovat takových úrovní ekonomického růstu, na jaké byl zvyklý.

Toto je extrémní představa, avšak již nyní máme důkazy o tom, že mnohé země, které byly ještě před několika léty označovány jako "rozvojové", jsou dnes výrobci moderních vojenských a komerčních systémů, včetně účinných balistických raketových systémů a jaderných zbraní.

Historie se znovu stává činitelem

Přísliví z 19. století praví, že "Šťastná je ta země, která nemá historii". Ovšemže šťastná! Většina zemí, většina národů se snaží psát historii podle obrazu, který si zvolily, pokud jsou šťastné. Avšak lidové chápání historie státu, ať přesné nebo mytologické, je možná nejvíce rozhodujícím prvkem v osudu národa. Je důležitou oporou obrazu, který si národ vytváří sám o sobě, a tento obraz určuje, jak volič hlasuje a jak a kam vede jeho vedení.

Byl by generál Galtieri mohl vést Argentinu do invaze na Falklandské ostrovy v roce 1982, kdyby Argentinci všeobecně přijatá verze dějin jejich země nepotvrzovala oprávněnost a správnost akce? Mohla by být Irská republikánská armáda v Severním Irsku dnes schopna udržet se morálně a fyzicky, nebo získávat podporu alespoň některých prvků místní a zahra-

niční irské společnosti, kdyby neexistovala skutečnost, že existuje prvek irské společnosti přesvědčený o tom, že historie a spravedlnost jsou na jeho straně, bez ohledu na to, jak nepřátelsky se k tomuto postoji může chovat ostatní svět?

Dnes vidíme bratrovražednou válku, která ničí Jugoslávii na základě historických záští, historických nároků, historických rozdílů v náboženství. Zločiny Ustašů nebo Titoistů před padesáti léty jsou oživeny jako čerstvé urážky, jako čerstvé rány synů a vnuků tehdejších obětí. A ty dnes utvářejí způsob jednání, které dnes napomáhá k rozpadu jugoslávského státu.

Jugoslávie není vyjimečným případem. Historické rozdíly mezi Angličany a Skoty nezanikly navzdory dlouhé době, která uplynula od přijetí zákona o spojení obou států v roce 1707.

To, čeho jsme svědky v Zakavkazsku nebo ve Střední Asii, je plodem nacionalistické paměti. Ultranacionalistické hnutí v Rusku, které začalo zdůrazňovat svoje stanovisko před zhroutilím SSSR, se jmenuje "Pamjat": paměť.

V Zakavkazsku dnes vidíme národy, které byly násilně sloučeny pod sovětským vedením, navracet se ke svým přirozeným etnickým animositám. Ázerbájdžánci z bývalého sovětského Ázerbájdžánu zvané Náhorní Karabach. Pravdou je, že existují náboženské, jazykové a etnické rozdíly mezi nimi, avšak historie dokázala, že národy různého původu mohou koexistovat. Co potom způsobuje, že se národ v této situaci může tak rychle navrátit k nepřátelství?

Odpověď spočívá v historických obavách, animositách a aspiracích obou skupin, nikoli v nějaké logické geopolitické soutěži. Spor mezi Ázerbájdžánci a Armenci je spíše jedním ze stovek podobných, historicky podmíněných konfliktů, které se vyvalí na povrch po zániku policejní funkce imperiální mocnosti. Historie, kultura, náboženství, jazyk a rasa jsou tak složitě provázány jako činitele ovlivňující každý strategický problém, že nemohou být od sebe odděleny. Posudme však populační činitele, abychom získali určitou představu, kam směřuje globální kavalkáda.

Populace jako strategický činitel

Ve Washingtonu existovala až do samého zhroutilí SSSR tendence uvažovat neustále o Sovětském svazu jako o jednotném, monolitickém státu. Dříve, za vietnamské války, bylo téměř nemožné přesvědčit rozhodující činitele ve Washingtonu o tom, že existují difference mezi Sověty a Čínskou lidovou republikou. Všechno to byl "monolitický komunismus".

Existuje staré přísloví? "Je snadné lhát o vzdálené zemi."

Avšak ještě dnes si myslíme, že Rusko, nebo Ruská republika definovaná hranicemi zděděnými od Sovětů, představuje národ v klasickém smyslu slova. Avšak pro vnější pozorovatele bude nemožné začít chápat obtíže, před nimiž stojí moderní ruský stát, jestliže nebudou brát zřetel ke skutečnosti, že mnoho etnických skupin - z nichž některé žijí v autonomních vnitřních republikách, oblastech anebo krajích - žije vedle ruského národa. Začínáme pozorovat snahy o sebeurčení u mnoha těchto jednotlivých národů, jako jsou Tataři, kteří patří k 21 miliónům neslovanského obyvatelstva Ruska.

Jakutská autonomní republika zaujímá přibližně 18,2 procenta území ruského státu, ačkoli má pouze 0,7 procenta obyvatelstva Ruska. Protože 81,5 procent z ruského 147 milionového obyvatelstva jsou etničtí Rusové, malé nesrovnalosti a separatistické národy uvnitř státu nejsou tak důležité jako skutečnosti, že Rusko je etnicky mnohem homogennější než Spojené státy.

To bude mít hluboký vliv na způsob, jakým bude Rusko v budoucnu formulovat svoje strategické aspirace, a na nástroje, jichž bude používat k jejich dosahování. Jako stát se zbavilo odpovědnosti za ovládání většiny SSSR, který dosáhl přes 50 procent neruského obyvatelstva, z něhož většinou tvořili muslimové.

Dr. Stefan Possorny na počátku sedmdesátých let řekl, že změna demografických charakte-

ristik a rozdílné hodnoty porodnosti etnických skupin v SSSR mohou způsobit, že na počátku devadesátých let bude SSSR neovladatelný. Dokazoval to tvrzením, že rychlý demografický rozvoj bude provázen ekonomickým poklesem. Tyto činitele, podněcované soutěžením se Západem, vyvolaly úpadek sovětského státu a zhroutení sovětské říše. Úloha populačních změn při stanovení výsledku studené války mezi Východem a Západem byla nevypočitatelná.

Ve spojených státech amerických došlo k posunu od populační základny, která byla historicky německého a britského původu - a proto byla eurocentrická -, ke smíšené populaci, z níž většina má hispanský jazyk a kulturu, nebo která je afrického anebo asijského původu. Tyto nové dominantní skupiny již mění způsob, jakým Spojené státy americké posuzují svoje globální postavení, a způsobují, že jsou stále více izolacionistické.

Všechny tyto činitele se vůbec netýkají strategických nebo globálních problémů vytvářených růstem populace nebo uprchlíky. Uprchlíci a migrující dělnické populace mají rozhodující důležitost při posuzování strategických problémů v mnoha případech. Postavení palestinských pracovních sil na celém Středním východě je důležité, stejně jako ekonomický vliv egyptských dělníků nebo Indů a Pákistánců pracujících na Středním východě.

Ekonomický vliv tureckých migrujících dělníků v Německu a jejich důsledek na motivaci německých nacionalistických hnutí nelze ignorovat. Nelze ignorovat ani příliv jugoslávských uprchlíků do západní Evropy, utíkajících před válkou ve své zemi.

Vnitrostátní a neformální konflikt

Tento "nový věk globálního konfliktu" již započal a dokazuje, že vnitrostátní a neformální konflikty nízké intenzity jsou na pořadu dne. Dnes můžeme vidět probíhající strategicky důležité vnitrostátní konflikty ve státech, které tvořily původní jugoslávskou federaci, v Gruzii, Ázerbájdžánu, Arménii, Barmě, Indii, Libanonu, Etiopii, Somálsku, Libérii, Peru, Afghánistánu, Iráku, Mozambiku atd. Terorismus rozkvétá na různých úrovních intenzity v mnoha státech. Můžeme pozorovat úhrozu mnoha konfliktů všeho druhu v mnoha oblastech.

Nejistoty týkající se nových rovnováh moci přinesou také obrovský růst napětí a oživení historicky, etnicky, nábožensky anebo geograficky podmíněných hrozeb a "protihrzeb".

Šíření revolučních názorů je možno pozorovat v západní Africe, kde libyjský Múammar al-Kadhafi před několika léty začal podporovat snahy Charlese Taylora o uchopení moci v Libérii. Výsledkem byla občanská válka, která aniž by byla rozhodnuta, destabilizovala značně západní Afriku. Hospodářství Nigérie trpí podporou, kterou musí poskytovat mírovým silám ECOMOG v Libérii. Momohova vláda v Sierra Leone se zhroutila jako přímý důsledek boje v Libérii, který se rozšířil i do Sierra Leone.

Libyjské působení vyvolalo téměř permanentní nestabilitu v Čadu a trvalý stav napětí a nervozity ve většině severní a střední Afriky.

Libyjský příklad ukazuje, jak nepatrné finanční a vojenské úsilí stačí k destabilizaci zemí. V blízké budoucnosti je nutno očekávat, že Kadhafi - který může být brzy odvolán ze svého úřadu -, nebude jediným zdrojem takové destabilizace.

Íránem podporovaný islámský proselytismus, využívající Súdán jako odrazového můstku, trhá na kusy Etiopii a jeho účinky budou brzy patrný i jinde.

Roste také neklid v částech jihoasijského regionu, od Bangladéše, přes Indii do Pákistánu, a to vše je zralé pro využití anebo zhoršení. **Nástroje pro omezení takového konfliktu musejí dnes zahrnovat především:**

- zdokonalení získávání zpravodajské informace,
- značně zdokonalenou analýzu zpravodajské informace a formulaci politiky,
- vytvoření psychologických strategií pro působení v příslušných oblastech,
- zvýšenou mobilitu nového druhu speciálně organizovaných a vycvičených sil určených k omezování neklidu, aniž by komplikovaly problém.

Skutečně všechna řešení uvažovaná dnes pro omezení vnitrostátních nebo neformálních konfliktů mají za následek buď zhoršení dlouhodobého problému, nebo vytvoření situace, v níž nejsou animosity a aspirace vyřešeny. My dnes neřešíme problémy, nýbrž vytváříme větší problémy pro budoucnost.

Isolace Afriky a Jižní Ameriky

Během mezinárodní krize zadluženosti v osmdesátých letech mnohé velké banky prakticky zastavily svoje půjčky vládám v rozvojovém světě. Pro státy, které špatně hospodařily se svými starými půjčkami, bylo téměř nemožné získat nové půjčky.

Obchodní investice do mnoha států rozvojového světa skončily, když byly zastaveny bankovní podpory a kredity. Pouze ty rozvojové státy, které měly rozsáhlou výrobní základnu, byly kandidáty pro bankovní půjčky anebo obchodní investice. V téže době se na konci osmdesátých let snížila rivalita Spojených států a Sovětů v rozvojovém světě, když se studená válka supermocností odehrávala hlavně soutěžením ve vojenských kosmických programech a v jiných oblastech.

Afrika a části Latinské Ameriky byly mezinárodní ekonomikou opuštěny. Existovaly jiné činitele: kampaň za izolaci Jižní Afriky kvůli apartheidu rovněž snížila západní obchod s touto zemí, takže byla sub-saharská Afrika téměř úplně vyloučena z globálního hospodářství.

Příklad Jižní Ameriky nebyl tak špatný, ačkoli země jako Peru a Bolívie, které ke svému mezinárodnímu dluhu zaujímaly nesprávný postoj, byly izolovány a ponechány svému vlastnímu osudu. Chile, stále pod tlakem vzhledem k Sověty vedené kampani za potrestání Pinochetovy vlády, protože svrhl komunistickou administrativu, byla izolována od většiny normálního světového trhu. Avšak v podstatě primární ekonomiky Jižní Ameriky zahájily proces reformy a projevíly silnou politickou a ekonomickou vůli, která nebyla patrna po mnoho let.

Jakmile se SSSR zhroutil a západní fondy byly zaměřeny do států dříve sovětských, mnozí ekonomové se domnívali, že se africké subsaharské ekonomiky přiblíží ke konečnému úpadku. To se však nestalo, stejně jako neupadly jihoamerické ekonomiky pro nedostatek fondů ze Spojených států amerických a z Evropy.

Důvodem této schopnosti zotavení v případě Afriky je zčásti to, že některé ekonomiky zahájily náročnou restrukturalisaci, která jim napomohla zvýšit svou účinnost. Avšak mnohem důležitější bylo, že Jižní Afrika zrušila apartheid, takže se stala přijatelným partnerem pro ostatní Afriku. V Africe existují některé důležité ekonomiky: Egypt, Nigérie a Jižní Afrika, které tvoří potenciálně důležitý obchodní blok, který nemusí požadovat trvalou podporu ze strany průmyslových států.

Avšak Japonsko je "skrytou rukou" v ekonomické podpoře mnoha stabilních afrických a jihoamerických ekonomik. Pravdou je, že Severní Amerika a Evropa tyto dva kontinenty opustily, avšak Japonsko nikoli.

Japonsko dnes má, přímo i nepřímo, hlavní "sázku" v ekonomikách těchto dvou kontinentů a předstihlo evropské a severoamerické obchodní státy na tamějších trzích. To je pro dotyčné státy nesporně dobré, avšak vyvolává to otázku týkající se relativního postavení Japonska na strategickém nebi tvářící v tvář Severoatlantické alianci v nastávajícím desetiletí.

Neúspěšnost našich politických nástrojů

Většina pozorovatelů byla překvapena, když se Spojené národy objevily jako nový nástroj pro řešení mezinárodních konfliktů po irácké invazi do Kuvajtu v srpnu 1990. Zdá se, že Spojené národy, které přestaly být pouhým fórem pro rozdělování sfér vlivu mezi dvěma supervelmocemi, mají reálnou možnost být nástrojem k řešení mezinárodních problémů.

Zdálo se, že mají úspěch při mobilizaci koaliční akce proti Iráku a později se skupinami

odborníků pro likvidaci kapacity strategických zbraní v Iráku po válce. Stejně tak hrály Spojené národy aktivní úlohu při hledání cesty k urovnání v Kambodži a (zatím méně úspěšně) v Jugoslávii. V roce 1991 se začínalo zdát, že Spojeným národům rostou zuby.

Dnes jsme v nebezpečí, že zase znovu zlikvidujeme narůstající věrohodnost Spojených národů jako spolehlivého politického nástroje pro řešení konfliktů, a to tím, že se pokoušíme používat jich nepoužitelnými způsoby. Hlavní nebezpečí spočívá v používání sankcí. Není žádný důkaz o tom, že sankce byly někdy rozhodující pro přinucení státu ke kapitulaci.

Nebyly to sankce, co přivodilo změnu v Jižní Africe; změna nastala v době, která pro ni byla zralá v důsledku přirozeného vnitřního vývoje. Nebyly to sankce, co přivodilo změny v Chile; generál Pinochet odešel sám ve vhodně době. Nebyly to sankce, co přinutilo Saddama Husseina opustit Kuvajt; byla to převaha palebné síly. A nebudou to sankce, co přinutí libyjského Kadhafiho, aby změnil svoje způsoby jednání. Sankce nezastaví ani nacionalistický boj na územích bývalé Jugoslávie. Sankce nenapomohou situaci na Haiti. Ve všech případech sankce postihnou ty, kdož nejsou odpovědní za akce vlády, a případ, kdy sankce přinutí lid, aby povstal proti represivní vládě, dosud nenastal. Sankce se ukládají pouze proto, aby ti, kteří je ukládají, měli pocit jako řádní učitelé, že "dělají správnou věc", aniž by se ohlíželi na důsledky.

Proč tedy trváme na sankcích? Odpověď spočívá ve skutečnosti, že hlasitě ukládání sankcí poskytuje politikům pocit, že něco dělají s nepříjemným problémem. Dosáhnou jen toho, že objekt sankcí je více odhodlán k odporu, a že se vytvářejí nástroje odporu. Vojenský průmysl Jižní Afriky, Chile, Libyi a Iráku byl rozsáhle vybudován v důsledku sankcí uložených ostatním světem

Ti, kdož bojovali v některé z nedávných válek v Perském zálivu, mohou potvrdit, že zbraně dodané bojujícím stranám z Chile a Jižní Afriky (jinými slovy: z jedné země postižené sankcemi do jiné země postižené sankcemi) měly rozhodující význam pro vedení konfliktu.

Vstupujeme do období, kdy Spojené národy a Evropské společenství ztrácejí čas snahami o ukládání sankcí státům, které podle jejich názoru "nejdou stejným krokem". Není pravděpodobné, že tyto akce přinesou požadovaný výsledek.

Důsledek pro bezpečnost

Kam nás to povede? Převládajícím závěrem je, že hlavní průmyslové mocnosti, včetně Spojených států amerických, nemohou, i kdyby chtěly, doufat, že zvládnou narůstající mezinárodní konflikt a nezákonnost v příštím desetiletí. Otázkou je, jak dlouho předem se vytvoří noví regionální a globální suveréni a zavedou nový a vynucený mír.

Dospěli jsme již do období, v němž střední mocnosti začínají ovládat regiony opuštěné supermocnostmi. Avšak i nové střední mocnosti jako Indie a Írán jsou omezovány skutečností, že čím více rostou ekonomicky, tím více jsou připoutávány do ekonomických trendů hlavních průmyslových států. Recese ve státech Evropské organizace pro spolupráci a rozvoj znamená recesi v nově vznikajících průmyslových ekonomikách.

Jsmo na počátku - teprve počátku - zániku vojenského technologického vedení západních států, od jeho vrcholu, který byl zjevný za války v Perském zálivu. Ode dneška bude rychlost, jakou Západ budoval a udržoval svou technologickou převahu nad zbytkem světa, klesat. Rozdíl v úrovni vojenské technologie mezi vznikajícími středními mocnostmi a tradičními velkými mocnostmi v Evropě a Severní Americe se budou zmenšovat a ve stejné době budou euro-americké mocnosti méně schopny vykonávat kontrolu zbytku světa.

Tím nemá být řečeno, že Západ by neměl vykonávat velký a dokonce převládající vliv tehdy a tam, když a kde se k tomu rozhodne. Avšak nemůže všeobecně posilovat svoje postavení, dokonce i kdyby byl Západ sjednoceným blokem, jímž není. **Jeden z posledních velkých výsledků globální strategické technologie, strategická obranná iniciativa, může získat**

úlohu kontroly ohrožení balistickými raketami v rozvojovém světě. To může být spolu s globálním pozorováním a spojením v příštím desetiletí jednou z mála oblastí, kde může západní svět vykonávat globální kontrolu.

-redakce-

OBSAH

Slovo vydavatele	3
PhDr. Jaroslav Janda K základním funkcím a cílům resortu obrany a projektování jeho systému organizace a řízení	4
PhDr. Antonín Rašek Dědictví a šance pro novou českou a slovenskou armádu	11
Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc. Bezpečnostní politika českého státu	16
PhDr. Peter Paducha, PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc. K předpokladům pro rozvoj vojáků - občanů budoucí české armády	21
Doc. PhDr. Jaromír Cvrček Rozdělení armády a společenskovo vědní poznání jako hodnota	27
Plukovník gšt. Ing. Miroslav Škrabal, generálmajor v zál. Ing. Otakar Vlach, CSc. Přístupy k vypracování vojenské doktríny České republiky a Slovenské republiky	31
Plukovník Ing. František Valach, CSc., plukovník Ing. Miroslav Bodlák Ke tvorbě strategie obrany po rozdělení státu	36
Plukovník doc. Ing. Jiří Strnádek, CSc. Systém obrany státu a úloha armády v něm jako státotvorné atributy	43
Ing. Milan Štembera, CSc. K některým problémům obrany rozděleného Československa	46
Plukovník Ing. Josef Fučík Českou armádu, nebo vládní vojsko?	51
Podplukovník Ing. Jan Mestek Otázky	58
Plukovník Ing. Miloš Adamec, plukovník Ing. Petr Svozil, plukovník Ing. Vladislav Apanasenko, podplukovník Ing. Petr Šimůnek Problematika vyzbrojování armád nástupnických států	59
Ing. Jan Vlček, CSc. Modernizace, konverze pro budoucnost	69

Plukovník Ing. Egon Kratochvíl, plukovník Ing. Miroslav Veselý Informační a logistická kompatibilita - podmínka spolupráce s armádami NATO	72
Plukovník Ing. Jaroslav Němec Úvahy o profesionalizaci armád nástupnických států po zániku ČSFR	79
Podplukovník Ing. Josef Janošec, CSc. Profesionalizace a dělení armády	87
Podplukovník PhDr. Přemysl Dušen Česká veřejnost o armádě	92
Generálmajor PhDr. Tibor Hochsteiger, CSc. Zkušenosti z dělení armád ve dvacátém století	99
Řízení resortu obrany - kompetence	105
Parlamenty vyspělých demokratických států a vojenská ekonomika	118
Globální strategický pohled: nová éra konfliktů	125

Vydává Federální ministerstvo obrany - správa rozvoje vědy a techniky

Adresa: Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY

Tychonova 1

160 01 Praha 6 - Dejvice, PS 61/79

Je rozeslán podle rozdělovníku.

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Plukovník Ing. Robert Kraus (šéfredaktor), telefon (330) 45 311, 45 317,

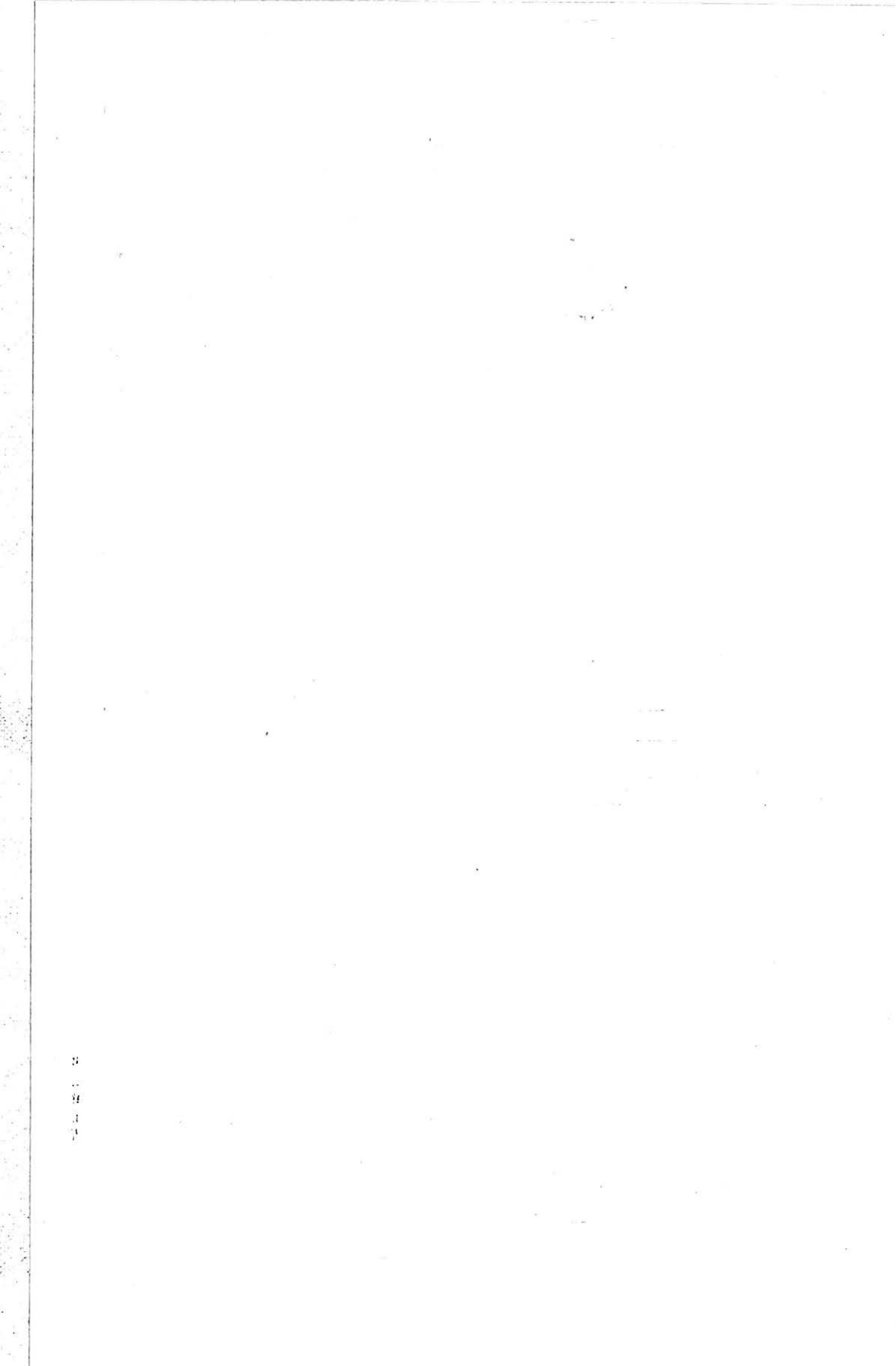
plukovník Miroslav Weiner, prom. ped. (zástupce šéfredaktora), telefon (330) 45 315,

podplukovník Ing. Richard Hašek (redaktor publicista), telefon (330) 45 316,

Jaroslava Matušková (tisková redaktorka), telefon (330) 45 318.

Redakční rada: PhDr. Jaroslav Janda - předseda redakční rady, plukovník Ing. Miloslav Fikar, plukovník Ing. Josef Fučík, generálmajor PhDr. Tibor Hochsteiger, CSc., generálmajor Ing. Stanislav Chromec, CSc., plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc., plukovník Ing. Karel Kuba, plukovník Ing. František Kuneš, Ing. Josef Minařík, CSc., plukovník Ing. Zdeněk Mrázek, plukovník Ing. Josef Němec, CSc., plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc., plukovník Ing. Zdeněk Pátek, PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc., plukovník PhDr. Jiří Staníček, CSc., plukovník gšt. Ing. Milan Stráňava, Ing. Milan Štembera, CSc., generálmajor Ing. Jan Vintř, plukovník prof. Ing. Miroslav Žák, DrSc.

Ročník I. (XXXIII.) Toto číslo bylo dáno do tisku 26. 10. 1992. MKČR 6059, MIČ 47 751.

**VOJENSKÉ
ROZHLEDY**